



ใบไม้สวยงาม

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
สืบสานองค์ความรู้ของชุมชน

จัดพิมพ์โดย :

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

วารสารช่วงฝน

ฉบับที่

ปีที่ ๑๓ (มกราคม-กันยายน ๒๕๖๑)

Vol.13 (January-September 2018)

ISSN

2539-6706

จำนวน

๕๐๐ เล่ม

ช่วงฝน

วารสารช่วงฝน The Journal of Thai Lanna Wisdom เป็นวารสารทางวิชาการรายปี (ปีละ ๑ ฉบับ เดือนมกราคม ถึงเดือนกันยายน) มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมและเผยแพร่องค์ความรู้ ความคิด ทักษะ และนำเสนอข้อค้นจากการศึกษาและวิจัยด้านศิลปวัฒนธรรม อาทิ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี มานุษยวิทยา สังคมวิทยา ชาติพันธุ์วิทยา วัฒนธรรมศึกษา การจัดการทางวัฒนธรรม ศาสนา ภาษาและวรรณกรรม ดนตรีและการแสดง เป็นต้น ซึ่งบทความหรือข้อคิดเห็นต่างๆ ที่ปรากฏในวารสารเล่มนี้ ได้ผ่านการกลั่นกรองคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาที่เกี่ยวข้อง และได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการ โดยเนื้อหาที่ปรากฏในวารสาร ถือว่าเป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียน ทางบรรณาธิการและกองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นพ้อง และไม่ถือเป็นความรับผิดชอบ

เจ้าของ

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

๒๐๒ ถนนช้างเผือก ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง

จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๓๐๐

โทรศัพท์ / โทรสาร ๐๕๓-๘๘๕๘๙๑

E-mail : ilacmru@gmail.com

ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์

ธรรมไชย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปทมนต์

นาคนิษฐานนัต

บรรณาธิการบริหาร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุชานาฏ

สิตานุรักษ์

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

บรรณาธิการ

นางสาวปนัดดา

โตคำนุช

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ สวัสดิ์ อ่องสกุล มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	อ่องสกุล
ศาสตราจารย์อรุณรัตน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่	วิเชียรเขียว
รองศาสตราจารย์ ดร.อนาโตล นักวิชาการอิสระ	โรเจอร์ เป็ลติเยร์
รองศาสตราจารย์ ดร.วรลัญจก์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	บุญยสุรัตน์
รองศาสตราจารย์รังสรรค์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้	จันตะ
รองศาสตราจารย์เรณู มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	วิชาศิลป์
รองศาสตราจารย์วิจิต มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา	ชมทวี่วิรุตม์
รองศาสตราจารย์ ดร.ทิพวรรณ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	ทังมั่งมี
รองศาสตราจารย์ ดร.ฉลองเดช มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	ศุภานุมาศ
รองศาสตราจารย์ภิญญพันธ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง	พจนะลาวัฒน์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประสิทธิ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่	เลียวสิริพงศ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวภา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่	ศักยพันธ์
ดร.ธรรศ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่	ศรียัตนบัลล์
อาจารย์สิริพร มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่	คินมาเมือง
ดร.ประภาศิริ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่	ศรียมร
ดร.พินทอง ข้าราชการบ้านาญ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ)	ดอกไม้แก้ว

ฝ่ายประสานงาน

นางสาวปนัดดา

โตคำนุช

นายโสภณ

พรมจิตต์

นายอนุชิต

ณ สิงห์ทร

ผู้แปลบทคัดย่อ

อาจารย์กนิษฐ์

ดีहनอ

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ตรวจสอบบทคัดย่อภาษาอังกฤษ

อาจารย์ Mr.John

Kedward

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ผู้ทรงคุณวุฒิอ่านบทความประจำฉบับ

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ สุรพล ดำริห์กุล

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สาขาที่เชี่ยวชาญ : ประวัติศาสตร์โบราณคดี และการจัดการทาง
วัฒนธรรม

รองศาสตราจารย์ ดร.สืบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สาขาที่เชี่ยวชาญ : ศิลปะไทย ศิลปะและสถาปัตยกรรมไทยใหญ่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ลมูล

จันทน์หอม

นักวิชาการอิสระ

สาขาที่เชี่ยวชาญ : ภาษาไทย วรรณกรรมล้านนา และคติชนวิทยา

ดร.เมธาสิทธิ์

สุขสำเริง

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

สาขาที่เชี่ยวชาญ : โบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ โบราณคดีล้านนา
และพิพิธภัณฑ์วิทยา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธนชิต

แม่นมาลัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

สาขาที่เชี่ยวชาญ : ดนตรีวิทยา และดนตรีไทย

อาจารย์พิสุทธิลักษณ์

บุญโต

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

สาขาที่เชี่ยวชาญ : ภูมิภาคศึกษา ชาติพันธุ์วิทยา และพิพิธภัณฑ์วิทยา

อาจารย์ณัฐพงษ์ ปัญจบุรี

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

สาขาที่เชี่ยวชาญ : วรรณกรรมล้านนา และอักษรวิทยาโบราณ

ออกแบบปก นายวีรพิชญ์

หิมารัตน์

ที่มาของภาพ <http://adeq.or.th>

พิมพ์ที่

ห้างหุ้นส่วนจำกัด เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์

๑๙๕-๑๙๗ ถนนพระปกเกล้า ตำบลศรีภูมิ

อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทรศัพท์ ๐๕๓-๒๒๑๒๑๒ โทรสาร ๐๕๓-๒๑๒๙๗๗

บทบรรณาธิการ

วารสารช่วงฝน ก่อตั้งและดำเนินงานโดยสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ โดยเผยแพร่ปีละ ๑ ฉบับ และฉบับนี้เป็นฉบับที่ ๑๓ (พ.ศ.๒๕๖๑) ของการเผยแพร่องค์ความรู้ ความคิด ทักษะ และนำเสนอข้อค้นจากการศึกษา และวิจัยด้านศิลปวัฒนธรรม อาทิ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี มานุษยวิทยา สังคมวิทยา ชาติพันธุ์วิทยา วัฒนธรรมศึกษา การจัดการทางวัฒนธรรม ศาสนา ภาษาและวรรณกรรม ดนตรีและการแสดง ดังปณิธานของสำนักศิลปะและวัฒนธรรม ในการเป็นสื่อกลางเผยแพร่และพื้นที่นำเสนอองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม

ทั้งนี้ กองบรรณาธิการได้ดำเนินการพัฒนาวารสารอย่างต่อเนื่อง โดยได้รับเกียรติจากผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญในแต่ละสาขาวิชา ทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ร่วมพิจารณาบทความและให้ข้อเสนอแนะ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการเผยแพร่ และนำไปสู่การพัฒนาเป็นวารสารที่มีคุณภาพ เป็นที่ยอมรับในแวดวงวิชาการ และขอขอบพระคุณทุกท่านที่เป็นส่วนหนึ่งในวารสารฉบับนี้

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า วารสารฉบับนี้ จะเป็นส่วนหนึ่งของการจุดประกาย และต่อยอดทางความคิด ตลอดจนสร้างความเข้าใจในความหลากหลายทางวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การสร้าง และเผยแพร่องค์ความรู้ใหม่ๆ เพื่อสร้างสรรค์พัฒนาสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

บรรณาธิการ

สารบัญ

ชาวเชียงแสนย้ายแผ่นดิน

ภูเดช แสนสา

คัมภีร์พิณ ดนตรีแห่งลมปรานและจิตวิญญาณ

ดร.อัญชลี กีบปินส์

“ส่วยหยินจ่อ” รอยสักยาแดง

ชวนพิศ นกตาชัย

หลักฐานเกี่ยวกับวัฒนธรรมศรีวิชัยในคาบสมุทรมลายู

ลักษมณ บุญเรือง

ปะโอ ช้ามแดนในเมืองเชียงใหม่

สุนทร คำยอด

สุทธิพงศ์ พัฒนวิบูลย์

แนะนำผู้เขียน

หลักเกณฑ์การจัดทำต้นฉบับบทความ

๘

๖๘

๑๐๐

๑๓๐

๑๖๔

๑๙๐

๑๙๒



ชาวเชียงแสนย้ายแผ่นดิน
The Immigration of Chiang Saen

ภูเดช แสนสา
นักวิชาการอิสระ

๐ บทคัดย่อ

เมืองเชียงแสนมีการสร้างบ้านแปลงเมืองขึ้นบนพื้นที่เมืองเก่าเมื่อ พ.ศ. ๑๘๗๑ โดยพญาแสนภู กษัตริย์ล้านนาองค์ที่ ๓ ในราชวงศ์มังราย ด้วยชัยภูมิตั้งอยู่บริเวณชุมทางคมนาคมสำคัญ จึงทำให้เมืองเชียงแสนเกิดศึกสงครามอยู่บ่อยครั้ง แต่ทว่าก็สามารถคงความเป็นบ้านเมืองสืบเนื่องมาจนกระทั่งใน พ.ศ. ๒๓๔๗ ที่มีการกวาดต้อนครั้งใหญ่ มีผลทำให้เมืองเชียงแสนร้าง ชาวเชียงแสนพร้อมหัวเมืองบริวารได้ถูกกวาดต้อนให้ออกจากบ้านเมือง จึงทำให้มีกลุ่มคนที่เรียกตนเองและถูกคนกลุ่มอื่นเรียกว่า “ไทยวน” หรือ “ลาวยวน” ปรากฏตามพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งในประเทศไทยและประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ลักษณะของการเข้าไปตั้งถิ่นฐานในครั้งนี้ มีทั้งอพยพเดินทางเข้าไปตั้งถิ่นฐานโดยตรงและมีการขยับขยายออกไปบุกเบิกพื้นที่ทำกินหรือทำหน้าที่ต่าง ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย ส่วนรูปแบบการตั้งถิ่นฐานนั้น มีทั้งเข้าไปตั้งถิ่นฐานขึ้นใหม่เป็นหมู่บ้านและเข้าไปตั้งถิ่นฐานร่วมกับชุมชนคนในพื้นที่เดิม โดยชาวเชียงแสนเหล่านี้บางส่วนภายหลังการรื้อฟื้นตั้งเมืองเชียงแสนอีกครั้งใน พ.ศ. ๒๔๒๓ ก็มีการเดินทางกลับมาอยู่บ้านเกิดเมืองนอนถิ่นเดิมอีกครั้ง

เท่าที่ผู้เขียนสืบค้นได้ในขณะนี้ มีชาวเชียงแสนและหัวเมืองบริวารได้เดินทางไปตั้งถิ่นฐานตามแหล่งต่าง ๆ ทั้งภายในประเทศไทยและประเทศลาว ในประเทศไทยมีทั้ง ๔ ภาค จำนวน ๑๖ จังหวัด ๕๕ อำเภอ ได้แก่ (๑) จังหวัดเชียงราย (๒) จังหวัดเชียงใหม่ (๓) จังหวัดลำพูน (๔) จังหวัดลำปาง (๕) จังหวัดแพร่ (๖) จังหวัดน่าน (๗) จังหวัดอุดรธานี (๘) จังหวัดพิษณุโลก (๙) จังหวัดกาญจนบุรี (๑๐) จังหวัดสระบุรี (๑๑) จังหวัดราชบุรี (๑๒) จังหวัดนครปฐม (๑๓) จังหวัดลพบุรี (๑๔) จังหวัดนครราชสีมา (๑๕) จังหวัดหนองคาย และ (๑๖) จังหวัดสงขลา ส่วนในประเทศลาว มีจำนวน ๓ แขวง ได้แก่ (๑) แขวงนครหลวงเวียงจันทน์ (๒) แขวงหลวงพระบาง และ (๓) แขวงไชยบุรี

◎ Abstract

Chiang Saen was built up as a colony in the old city area, in 1328 by King Saen Phu, the 3rd ruler of the Mengrai Dynasty. It was strategically located near major transportation hub, thus it has always been a flashpoint, a scene of contention causing frequent war but retained the status as a city until 1804. Where the mass of its popular were held as hostages, caused Chiang Saen deserted. People in Chiang Saen and allied cities were forced out of the city. Those who called themselves and were called “Thai Yuan” or “Lao Yuan” appear in different areas both in Thailand and The Republic of Laos. These immigrants were pioneers and settled the land. They also moved onto and settled other areas. Immigrants perform various duties as assigned. The settlement pattern is both in the resettlement their own village and co-settle with the locals in the community. They formed their own communications as well as co-settling with other communities. By some of these who later revive the area again in 1880, however some returned to their original homeland.

According to the authors, findings the people of Chiang Saen and the districts had their settlements both domestically and in Lao. In Thailand, there are 4 regions, 16 provinces, 55 districts they include: (1) Chiang Rai (2) Chiang Mai (3) Lamphun (4) Lampang (5) Phare (6) Nan (7) Uttaradit (8) Phitsanulok (9) Kanchanaburi (10) Saraburi (11) Rachaburi (12) Nakhonprathom (13) Lopburi (14) Nakhon ratchasima (15) Nong Khai (16) Songkhla. In Lao, there are 3 sub-districts include: (1) Wieng Chan (2) Luang Phra-bang (3) Chaiburi

๐ บทนำ

“ร่องชักนี้”	ร่องจ๋องเอาชา	ร่องลคอรเอา	ร่องเชียงใหม่ได้
เมื่อน่านเขา	ชักเอาล่องใต้	ลากขึ้นเต็ม	อาราม
บางคนนั้น	ได้สองได้สาม	लगคนเหย	ได้สี่ได้ห้า
ร่องหกเจ็ด	แปดเก้าป้าล้ำ	ร่องสิบห้า	พอชาว
ชาวท้าว	ให้ไปเสสาว	ฝูงชาวเมือง	ร่ำรณรงค์ให้”๑

ชาวเชียงแสนย้ายแผ่นดิน ในความหมายของบทความนี้ คือกลุ่มคนหลากหลายชาติพันธุ์ทั้งไทยวน ไทลื้อ ลัวะ ไทใหญ่ ไทจีน (ไทเขิน) ลาว พม่า และมอญ เป็นต้น ที่อาศัยในขอบเขตอาณาบริเวณเมืองเชียงแสนเป็นศูนย์กลางพร้อมหัวเมืองบริวาร เช่น เมืองเชียงราย เมืองเชียงทอง เมืองพะเยา เมืองเทิง เมืองพาน และเมืองล่อ เป็นต้น และได้มีการกวาดต้อนอพยพเคลื่อนย้ายด้วยภัยสงครามช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ซึ่งมีจำนวนหลายครั้ง โดยครั้งสำคัญและเป็นครั้งสุดท้ายคือ พ.ศ.๒๓๔๗ ที่มีชาวเชียงแสนได้โยกย้ายแผ่นดินถิ่นฐานไปอยู่ตามเมืองต่าง ๆ ทั้งในภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน และภาคใต้ของไทย ตลอดจนในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่สืบลูกสืบหลานมาจนถึงปัจจุบัน

๐ การสร้างบ้านแปลงเมืองเชียงแสน

บริเวณเมืองเชียงแสนก่อนที่พญาแสนภู กษัตริย์ล้านนาองค์ที่ ๓ (พ.ศ. ๑๘๖๘-๑๘๗๗) ราชวงศ์มังราย จะมาสร้างฟื้นฟูบนเมืองเก่าใน พ.ศ. ๑๘๗๑ มีร่องรอยเมืองโบราณในตำนานพื้นเมืองเชียงแสนเรียกอาณาบริเวณนี้ว่า

๑ คร่าวเชียงแสนแตก ฉบับวัดม่วงตีด ตำบลม่วงตีด อำเภอเมือง จังหวัดน่าน อักษรธรรมล้านนา รหัสไมโครฟิล์ม ๘๒ ๑๐๘ ๐๗ ๐๒๗-๐๒๗.

“เมืองโยนก” หรือ “เมืองยวน” หรือ “เมืองไทยวน”^๒ โดยตำนานกล่าวย้อนอายุไปไกลถึง พ.ศ.๑๑๔๑ มีพญาลวะจังกราช (ลาวจก) เป็นปฐมกษัตริย์ราชวงศ์ลวะจังกราช มีเมืองหลวงอยู่ที่เมืองเชียงลาว ภายหลังย้ายมาอยู่ที่เมืองเงินยางไก่แลแม่น้ำโขง มีกษัตริย์ปกครองสืบต่อมาจนถึงพญามังราย เป็นกษัตริย์แคว้นโยนกองค์ที่ ๒๕ (พ.ศ.๑๘๐๔-๑๘๓๙) ภายหลังยกกองทัพยึดแคว้นหริภุญไชยนคร (ลำพูน) และแคว้นเขลางค์นคร (ลำปาง) รวมเป็นอาณาจักรล้านนา โดยพญามังรายเป็นปฐมกษัตริย์ล้านนา (พ.ศ.๑๘๓๙-๑๘๕๔) ราชวงศ์มังราย แต่ขณะนี้ยังไม่พบหลักฐานทางโบราณคดีสนับสนุนความเก่าแก่ตามตำนานกล่าวถึงที่ปรากฏตัวตนของเมืองเชียงแสนชัดเจนก็ตั้งแต่พญาแสนภู ราชันดดาองค์โตของพญามังราย ทรงสร้างเมืองเชียงแสนบนเมืองเก่าที่อาจเป็นเมืองเงินยางแล้วตั้งนามเมืองตามพระนามของพระองค์ว่า “เมืองเชียงแสน” ดังตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ว่า “เจ้ามังรายก็หื้อช่างกานโถมเมือกินเมืองเชียงแสน ยามนั้นเมืองเชียงแสนได้ชื่อว่าเมืองรอย เถึงเมื่อเจ้าพระญาแสนพูไปกิน จึงได้ชื่อว่าเชียงแสนแล...”^๓ ด้วยความสืบเนื่องตำนานที่เขียนขึ้นในภายหลังจึงเรียกเมืองเชียงแสนว่า “เมืองเงินยางเชียงแสน” หรือผูกเป็นภาษาบาลีว่า “เมืองหริภุญครเงินยางเชียงแสน” หรือ “เมืองหริภุญครเงินยางเชียงแสน”

๐ เมืองเชียงแสนยุคราชวงศ์มังราย

เมื่อพญาแสนภูทรงสร้างเมืองเชียงแสนตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ระบุไว้ ๒ ปีคือ พ.ศ.๑๘๗๐ และ พ.ศ.๑๘๗๑ บนเมืองรอย “เจ้าพระญาแสนพูจึงไปสร้างเมืองรอย เจ้าก็หื้อขุดคือเวียง ๓ ด้าน ด้านวันออกเอาแม่ของเปนแดนคือแล้วก็หื้อก่อปราการเวียงทั้ง ๓ ด้าน แล้วบอรวณชู้อัน เจ้าแสนพูลวดอยู่เสวย

^๒ สวัสดิ์ อ่องสกุล (ปริวรรต), **พื้นเมืองเชียงแสน**, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔-๒๕.
^๓ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี**, (เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, ๒๕๓๙), หน้า ๒๙.

ราชสมบัติในเมืองที่นั่น จึงปรากฏได้ชื่อว่าเมืองเชียงแสนมาต่อเท่าบัดนี้แล...^๔
ได้จัดแบ่งอาณาเขตเมืองเชียงแสนออกเป็น ๖๕ พันนา อาณาเขตทิศใต้ต่อ
แดนเมืองเชียงราย เมืองเทิง ทิศตะวันตกต่อแดนเมืองสาต ทิศตะวันตกเฉียงใต้
ต่อแดนเมืองฝาง ทิศตะวันตกเฉียงเหนือต่อแดนเมืองเชียงตุง ทิศเหนือต่อแดน
เมืองม้า เมืองเชียงขวาง ทิศตะวันออกเฉียงเหนือต่อแดนเมืองภูคา ทิศตะวันออก
ต่อแดนเมืองหลวงพระบาง และทิศตะวันออกเฉียงใต้ต่อแดนเมืองเชียงของ^๕
ทรงให้สร้างคุ่มหลวงที่ประทับ พร้อมกับให้พื้นฟูวัดร้างให้เป็นวัดแรกของเมือง
เชียงแสน แล้วเรียกนามเป็นมงคลให้มีความมั่นคงสถาพรต่อบ้านเมืองตามนาม
เดิมของวัดร้างนั้นว่า “วัดเชียงหมั่น” (วัดเชียงมัน)

ทรงตั้งเจ้าหมื่นเจตตา ราชบุตรขุนคำเครื่อง ที่มีศักดิ์เป็นราชนัดดา
พญามังรายเหมือนพระองค์ ให้เป็นเจ้าพรองเมืองพันนาชาว เจ้าวัณณิกานถม
ผู้น้องเจ้าหมื่นเจตตา เป็นเจ้าพรองเมืองพันนาช่วยปกครองเมืองเชียงแสน
แต่งตั้งเจ้าเมืองต่าง ๆ ประทานยศตามหัวเมืองใหญ่น้อย เช่น เจ้าเมืองเชียงยน
เจ้าเมืองเชียงคำ เจ้าเมืองเชียงลาว เจ้าเมืองเชียงราย พญาของ อาชญาเชียงของ
อาชญาพะเยา อาชญาสาต และอาชญาเมืองไร่ เป็นต้น แล้วแต่งตั้งขุนนางสำคัญ
ตำแหน่งต่าง ๆ เช่น พญาศรีเมือง พญาศรีสัทธิธรรม พญาไชยขิต พญาสุทรลือไชย
พญาหลวงเศรษฐี แสนหลวงตาง แสนหลวงเถิง แสนหลวงเรือดอน แสนหลวง
นาวาว่วยท่า แสนไชยปวรามภักดิ์ แสนขว้างเมืองมูล แสนเมืองลาบ หมื่นฟ้อน
หลวง หมื่นฟ้อนน้อย หมื่นฟ้อนขวา หมื่นฟ้อนซ้าย หมื่นบวกขวา หมื่นบวกซ้าย
และตั้งหาญราชวงศ์ ให้ดูแลกิจการในราชสำนักคุ่มหลวง หาญราชโกฏี ดูแล
คลังหลวง หาญบ้าน ดูแลกฎหมายความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง พรานเมือง
เป็นราชทูตสัมพันธไมตรีกับต่างเมือง เป็นต้น

^๔ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี**, (เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, ๒๕๓๘), หน้า ๔๖.

^๕ สวัสดิ์ อ่องสกุล (ปริวรรต), **พื้นเมืองเชียงแสน**, (อ้างแล้ว), หน้า ๗๑-๗๒.

เจ้าเมืองเชียงแสนยุคราชวงศ์มังรายทั้งที่เป็นเจ้านายในราชวงศ์มังราย และขุนนาง ที่ปรากฏในตำนานพื้นเมืองเชียงแสนมีจำนวน ๑๖ องค์ ได้แก่ (๑) พญาแสนภู (๒) เจ้าหมื่นเจตดา (ราชบุตรขุนคำเครื่อง) (๓) เจ้าคำฟู (ราชบุตร ๑) (๔) เจ้าผายุ (ราชบุตร ๓) (๕) เจ้ากือนา (ราชบุตร ๔) (๖) พญาศรีสิทธิมหาไชยสงครามลุ่มฟ้า (บุตรขุนหมายนนา) (๗) พระเมืองขุนยี่ (พระมังขุนยี่ หรือ หมื่นยี่นาขุน) (๘) เจ้าหมื่นงั่ว (เจ้าหอยงั่ว ราชนัดดา พญาแสนเมืองมา) (๙) เจ้าพญาสุวรรณคำล้านนา (เจ้าขุนแสง ราชนัดดา พญาแสนเมืองมา) (๑๐) หมื่นเชียงสง (หมื่นพร้าว) (๑๑) พญาศรีวิสุทธิเงินกอง (เจ้าหมื่นหอยงั่ว ราชนัดดาพระเจ้าติโลกราช) (๑๒) หมื่นมณี (๑๓) พญาสุทนะ (๑๔) หมื่นทักษิณะ (๑๕) พญาคำหมู และ (๑๖) พญารัตนะกัมพล (เจ้ากัมพล พระนัดดาพญาศรีวิสุทธิเงินกอง) พ.ศ.๒๐๙๗-๒๑๐๑

ในสมัยพญารัตนะกัมพล (เจ้ากัมพล) เป็นเจ้าเมืองเชียงแสนองค์สุดท้าย ในยุคราชวงศ์มังราย พ.ศ.๒๑๐๑ พระเจ้าบุเรงนอง กษัตริย์พม่าองค์ที่ ๓ (พ.ศ.๒๐๙๔-๒๑๒๔) ราชวงศ์ตองอู ได้ยกทัพตีล้านนาเป็นประเทศราช พญารัตนะกัมพล (เจ้ากัมพล) เจ้าเมืองเชียงแสนหนีไปอยู่เมืองแสนหวี ภายหลัง พระเจ้าบุเรงนองทรงให้คนติดตามตัวมาเป็นเจ้าเมืองเชียงแสนดั้งเดิม ตั้งแต่นั้นมาเมืองเชียงแสนจึงอยู่ภายใต้กษัตริย์ล้านนาที่เมืองเชียงใหม่ โดยที่กษัตริย์ล้านนาเป็นกษัตริย์ประเทศราชของกษัตริย์พม่าอีกชั้นหนึ่ง

๑ เมืองเชียงแสนยุคประเทศราชพม่า

เมืองเชียงแสนยุคเป็นประเทศราชพม่า (พ.ศ.๒๑๐๑-๒๓๔๗) เมื่อพระเจ้าบุเรงนองทรงยึดล้านนาเป็นประเทศราช ยุคแรกยังให้กษัตริย์และเจ้าเมืองสำคัญในล้านนาปกครองสืบต่อ ดังยังคงให้พระเจ้าเมกุฏิวิสุทธิวงศ์ (เจ้าหนานแม่กุ) เป็นกษัตริย์ล้านนา และให้พญารัตนะกัมพล (เจ้ากัมพล) เป็นเจ้าเมืองเชียงแสน มีเจ้าฟ้าเชียงแสนปกครองสืบต่อมาอีก ๘ ลำดับจึงเปลี่ยน

เป็นสายสกุลวงศ์เจ้าฟ้าหลวงทิพเนตร ดังนี้ (๑) เจ้าฟ้ารัตนะกัมพล (เจ้ากัมพล พระนัดดาพญาศรีวิชฐะเงินกอง) พ.ศ.๒๐๙๗-๒๑๐๙ (๒) เจ้าฟ้าหน่อคำ (ราชบุตร ๑) พ.ศ.๒๑๑๐-๒๑๑๙ (๓) พญาเจ้าเมืองลำพูน (๔) นางเทวีพญาเจ้าเมืองลำพูน (๕) พญาหัวเคียน (๖) ออกญาเดโช พ.ศ.๒๑๔๓-๒๑๔๖ (ออกญาเดโช เป็นขุนนางอยุธยา เป็นเจ้าเมืองเชียงแสนช่วงเวลาสั้น ๆ ที่ล้านนา เป็นประเทศราชอยุธยาในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช) (๗) เจ้าฟ้ากาเผือก (เดิมเป็นพญาจำบ้าน เมืองเชียงใหม่) และ (๘) นางราชเทวีเจ้าฟ้าเผือก

ภายหลังจากนางราชเทวีเจ้าฟ้ากาเผือก เจ้าฟ้าเชียงแสนได้ลงไปอยู่พม่า ทำให้ว่างเจ้าฟ้าผู้ปกครองเมืองเชียงแสน ดังนั้นตั้งแต่ พ.ศ.๒๑๗๑ พระเจ้าตลุมมิน กษัตริย์พม่า (พ.ศ.๒๑๗๑-๒๑๙๑) ราชวงศ์ตองอู ได้โปรดสถาปนาแสนหลวงเวียดอน เชื้อสายไทลื้อเมืองเชียงแสนให้ขึ้นเป็น เจ้าฟ้าหลวงทิพเนตร เจ้าฟ้าเชียงแสน และโปรดให้ “เจ้าฟ้าเชียงแสน” สามารถสืบเชื้อสายกันปกครองเมืองเชียงแสนรวมระยะเวลา ๑๗๖ ปี (พ.ศ.๒๑๗๑-๒๓๔๗) มีทั้งหมดจำนวน ๑๐ องค์ และนอกสกุลวงศ์เป็นเชื้อสายไทลื้อเมืองพง ๒ องค์ รวมเจ้าฟ้าเชียงแสนในยุคนี้นี้ทั้งหมด ๑๒ องค์ ได้แก่

- | | |
|---|----------------------------|
| (๑) เจ้าฟ้าหลวงทิพเนตร (แสนหลวงเวียดอน) | พ.ศ.๒๑๗๓-๒๑๙๓ |
| (๒) เจ้าฟ้าหมวกคำ (เจ้าหมอกคำ หรือ เจ้าหมุคำ) | |
| (ราชบุตร ๑) | พ.ศ.๒๑๙๔-๒๑๙๘ |
| (๓) เจ้าฟ้าแสนเมือง (เจ้าแสงเมือง) (ราชบุตร ๒) | พ.ศ.๒๑๙๙-๒๒๑๕ |
| (๔) เจ้าฟ้าอินเมือง (เจ้าอินทร์เมือง) (ราชบุตร ๓) | พ.ศ.๒๒๑๖-๒๒๒๑ |
| (๕) เจ้าฟ้าหลวงเฉลิมเมือง (ราชบุตร ๔) | พ.ศ.๒๒๒๒-๒๒๓๕ |
| (๖) เจ้าฟ้าร่มแสน (ราชบุตร ๕) | พ.ศ.๒๒๓๖-๒๒๕๕ ^๖ |

^๖ สวัสดิ์ อ่องสกุล (ปริวรรต), **พื้นเมืองเชียงแสน**, (อั้งแล้ว), หน้า ๒๒๖.

- (๗) เจ้าฟ้าลักทิตี (ราชบุตร ๖) พ.ศ.๒๒๕๕-๒๒๖๗
 (๘) เจ้าฟ้ายอดงำเมือง (ราชบุตร ๗) พ.ศ.๒๒๖๘-๒๒๗๑
 (๙) เจ้าฟ้าหลวงหาญ (พญาหลวงหาญ ไทลื้อเมืองพง) พ.ศ.๒๒๗๒-๒๒๘๔
 (๑๐) เจ้าฟ้างาม (ราชบุตร ๘) พ.ศ.๒๒๘๕-๒๓๐๓
 (๑๑) เจ้าฟ้าคำปถิว (ราชบุตร ๙) พ.ศ.๒๓๐๔-๒๓๐๙^๗
 (๑๒) เจ้าฟ้าเมียวหวุ่นนาขวา หรือ เจ้านาขวา
 (เจ้าใหม่หน่อคำ) (ราชบุตรเจ้านาขวา
 (เจ้าใหม่พุทธวงศ์) ราชนัดดาเจ้าฟ้างาม) พ.ศ.๒๓๑๐-๒๓๔๗^๘

ช่วงสุดท้ายก่อนที่เมืองเชียงแสนแตก เชื้อสายเจ้าฟ้างามยังคงมีบทบาท ได้รับตำแหน่งเจ้านายชั้นสูงของเมืองเชียงแสน ได้แก่ ราชบุตรของเจ้าฟ้างาม ๒ องค์ องค์พี่ชื่อ เจ้าใหม่พุทธวงศ์ เป็นเจ้านาขวา เมืองเชียงแสน (พ.ศ.๒๒๘๔-๒๓๐๙) องค์น้องชื่อ เจ้าใหม่ไชยวุฒิ เป็นเจ้านาซ้าย เมืองเชียงแสน (พ.ศ.๒๒๘๔-๒๓๐๙) เจ้าใหม่หน่อคำ ราชบุตรเจ้านาขวา (เจ้าใหม่พุทธวงศ์) ราชนัดดาเจ้าฟ้างาม เป็นเจ้าฟ้าเมียวหวุ่นนาขวา เจ้าฟ้าเมืองเชียงแสนองค์สุดท้าย (พ.ศ.๒๓๑๐-๒๓๔๗) และเจ้าใหม่พุทธวงศ์ พระนัดดาเจ้านาซ้าย (เจ้าใหม่ไชยวุฒิ) เป็นเจ้านาซ้ายเมืองเชียงแสนองค์สุดท้าย (พ.ศ.๒๓๑๐-๒๓๔๒)^๙

ในรัชสมัยเจ้าฟ้าหลวงทิพเนตรขึ้นเป็นเจ้าฟ้าเชียงแสน ปีพ.ศ.๒๑๘๐ พระเจ้าตูลุนมิน กษัตริย์พม่า (พ.ศ.๒๑๗๑-๒๑๙๑) ได้ทรงผนวกเมืองเชียงแสน เป็นแคว้นหนึ่งของพม่า ส่วนเมืองเชียงใหม่มิใช่ยังคงเป็นประเทศราช ยุคนี้เมืองในล้านนาจึงแบ่งออกเป็น ๒ เขตการปกครอง คือเขตเชียงใหม่กับเขตเชียงแสน เขตเชียงแสนคือบริเวณเมืองเชียงแสน เมืองพะเยา เมืองฝาง เมืองหาง

^๗ สวัสดิ์ อ่องสกุล (ปริวรรต), **พื้นเมืองเชียงแสน**, (อ้างแล้ว), หน้า ๒๒๖.

^๘ สวัสดิ์ อ่องสกุล (ปริวรรต), **พื้นเมืองเชียงแสน**, (อ้างแล้ว), หน้า ๑๑๒-๑๓๘.

^๙ สวัสดิ์ อ่องสกุล (ปริวรรต), **พื้นเมืองเชียงแสน**, (อ้างแล้ว), หน้า ๒๓๕.

เมืองสาด เมืองสิงห์ เมืองหลวง เมืองภูคา เมืองเชียงทอง เมืองเทิง เมืองลอ เมืองน่าน เมืองแพร่ เมืองลำปาง และเมืองลอง เป็นต้น เขตเชียงใหม่คือบริเวณ เมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน เมืองฮอด เมืองลี่ และเมืองเถิน เป็นต้น และในช่วง ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ก็เกิดเป็นแคว้นอิสระกลุ่มต่าง ๆ ๒ กลุ่มใหญ่ได้แก่ สมเด็จพระบรมชัตติยวงศา (เจ้าองค์คำ) กษัตริย์เชียงใหม่ (พ.ศ.๒๒๗๐-๒๓๐๒) เจ้าพญาสุลวะลือไชยสงคราม (เจ้านานทิพจักร) กษัตริย์ลำปาง (พ.ศ.๒๒๗๕-๒๓๐๒) ส่วนทางเชียงแสนและเมืองบริวารยังอยู่ภายใต้อิทธิพลพม่า

จนกระทั่งพ.ศ.๒๓๑๔ พญามังไชย เจ้าฟ้าเมืองแพร่ (ก่อน พ.ศ.๒๓๐๙-๒๓๓๐) ได้สวามิภักดิ์ต่อพระเจ้ากรุงธนบุรี (สิน) กษัตริย์สยาม พ.ศ.๒๓๑๗ กลุ่มราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน (เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน) ได้ยอมสวามิภักดิ์ต่อสยาม และ พ.ศ.๒๓๓๑ เจ้าฟ้าเมืองน่านสวามิภักดิ์ต่อสยาม ซึ่งในปี พ.ศ.๒๓๑๗ ได้กำลังจากสยามช่วยตีพม่าออกจากเมืองนครเชียงใหม่และ พ.ศ.๒๓๓๒ พม่าก็ออกจากเมืองนครน่าน กองกำลังพม่าที่ออกจากเมืองนครเชียงใหม่ กับเมืองนครน่านก็ไปรวมตั้งมั่นอยู่ที่เมืองเชียงแสน ทำให้อำนาจฐานที่มั่นของ พม่าไปอยู่ที่เมืองเชียงแสน ภายหลังจากฟื้นฟูเมืองนครเชียงใหม่ใน พ.ศ.๒๓๓๙ เพื่อขับไล่พม่าออกไปจากล้านนาและไม่ให้เมืองเชียงแสนเป็นฐานที่มั่นพม่า ทาง ล้านนาจึงขอกองกำลังจากสยามและหัวเมืองประเทศราชทั่วประเทศราชล้านช้าง (เมืองนครเวียงจันทน์) และประเทศราชล้านนาเอง ยกกองกำลังครั้งใหญ่ไปตี เมืองเชียงแสนใน พ.ศ.๒๓๔๗ เพื่อไม่ให้เป็นฐานที่มั่นแหล่งเสบียงอาหารให้กับ พม่า จึงทำการกวาดต้อนชาวเชียงแสนตั้งแต่เจ้านายขุนนางชาวเมืองไปไว้ตาม ที่ต่าง ๆ ที่จัดแบ่งกันของแต่ละกองทัพ

ในเอกสารบันทึกกล่าวถึง ๕ กองทัพที่เข้าตีเมืองเชียงแสน และได้แบ่ง ชาวเชียงแสนไปให้ทั้ง ๕ กองทัพ คือ กองทัพเชียงใหม่ กองทัพลำปาง กองทัพน่าน

^{๑๐} สวัสดิ์ อ่องสกุล (ปริวรรต), **ฟื้นเมืองเชียงแสน**, (อ้างแล้ว), หน้า ๑๑๖-๑๑๗.

กองทัพสยาม และกองทัพเวียงจันทน์ แต่ในแต่ละกองทัพใหญ่นั้น ยังมีกองทัพเมืองอื่น ๆ เข้าร่วมด้วยโดยเฉพาะหัวเมืองบริวารที่ขึ้นต่อเมืองนครต่าง ๆ ส่วนในประเทศราชล้านนาหัวเมืองบริวารของเมืองนครต่าง ๆ ที่ร่วมรบก็ได้แบ่งชาวเมืองเชียงแสนมาไว้บ้านเมืองนั้น ๆ ด้วย เช่น กองทัพเมืองลอง กองทัพเมืองต้า เป็นต้น

ภายหลังจากตีพม่าออกจากเมืองเชียงใหม่และเมืองป่าซางใน พ.ศ.๒๓๑๗ ด้วยเจ้าพญาจำบ้าน (บุญมา) เมืองนครเชียงใหม่ได้ขอกำลังจากสยามช่วยเหลือ มีเจ้าพระยาสุรสีห์พิณวาทิตราช (บุญมา ภายหลังคือสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท พระราชอนุชารัชกาลที่ ๑) เป็นแม่ทัพสยาม และพม่าเองก็พยายามยกทัพมาตีเมืองนครเชียงใหม่เป็นบางครั้ง ขณะที่กลุ่มเจ้านายในเชียงใหม่ ลำปาง แพร่ น่าน ก็พยายามรวมตัวกันยกทัพขึ้นไปตีขับไล่พม่าที่เมืองเชียงแสนเป็นระยะ ๆ แต่ไม่สำเร็จ ได้เพียงกวาดต้อนชาวเมืองเชียงแสนมาบ้างเพื่อตัดกำลัง ตามลำดับเหตุการณ์เริ่มตั้งแต่ พ.ศ.๒๓๒๐ พระเจ้ากาวิละตีเมืองฝางเมืองบริวารของเชียงแสน พ.ศ.๒๓๒๓ เจ้าฟ้าเพชร (เจ้าน้อยจิตตะ) เจ้าฟ้าเมืองเชียงราย (ต้นสกุล “ขัติเชียงราย” “รายะนคร” “รายะนาคร” “วงษาลังการ” “มณฑาทอง”) เจ้าฟ้าเมืององค์ (เจ้าน้อยไชยสาร) เจ้าฟ้าเมืองพะเยา (ต้นสกุล “ศิตติสาร”) พาครอบครัวชาวเมืองหนีเข้าไปพึ่ง พระเจ้ากาวิละ (เจ้านานการวิละ) ที่เมืองนครลำปาง พระเจ้ากาวิละ (เจ้านานการวิละ) เจ้าพญาจำบ้าน (บุญมา) เมืองนครเชียงใหม่ จึงนำทัพไปกวาดต้อนชาวเมืองเชียงแสนในตำนานพื้นเมืองเชียงแสนระบุว่าครั้งนี้ได้ชาวเชียงแสนมาจำนวน ๗,๑๖๗ คน ลงมาไว้ในเมืองนครลำปางและเมืองป่าซาง (อ.ป่าซาง จ.ลำพูน)

พ.ศ.๒๓๒๗ ไปพระคานมินดี แม่ทัพพม่ายกทัพตีเมืองนครลำปางลงไปถึงเมืองพิษณุโลก กองทัพสยามยกขึ้นมาช่วยพม่าถอยทัพกลับ แต่จับตัวพญามังไชย เจ้าหลวงเมืองแพร่ พร้อมครอบครัว ได้ก็นำไปเมืองอังวะ และให้ทหารพม่ารักษาเมืองเชียงแสนอีก ๔๐๐ คน จนกระทั่งอีก ๒ ปีต่อมา มีการฉลองวิหารวัดบุญยืน เมืองเชียงแสน พญามังไชยจึงทูลขอขัตติย์พม่า

กลับมาอยู่หัวโป่ง ในพ.ศ.๒๓๓๐ เมืองนครลำปาง เมืองเชียงใหม่ที่ขณะนั้นยังตั้งอยู่เมืองป่าซางยกทัพไปตีเมืองเชียงแสนอีกครั้ง พญามังไชยเปิดประตูท่าม่านกวาดต้อนชาวเมืองเชียงแสนออกไปให้กองทัพเมืองนครลำปาง เมืองนครเชียงใหม่ ส่วนเจ้าฟ้ากอง เจ้าฟ้าเมืองยอง ก็กวาดต้อนคนส่วนหนึ่งไปอยู่ปากแม่น้ำโขง พญามังไชยได้นำชาวเชียงแสนไปไว้ที่เมืองมาน เมืองบิรวารด้านทิศใต้ของเมืองนครแพร่ ในครั้งนี้พญาเชื่อนแก้ว ขุนนางเจ้าสนามหลวงเมืองเชียงแสน กับใหม่พละ น้องชาย และอาชญาหมื่นสิริ เมืองโร ก็หนีภัยไปอยู่เมืองนูนเมืองเหียมของสิบสองปันนา ส่วนเจ้าเมียวหุ่่นนาขวา (เจ้าใหม่หน่อคำ) เจ้านาซ้าย (เจ้าใหม่พุทธวงศ์) หนีภัยข้ามแม่น้ำโขงไปอยู่แคว้นพระบาทดอนทาง รอจนกระทั่งกองทัพอะแสงหวนจากพม่ามาช่วยจึงได้พาเจ้าเมียวหุ่่น (เจ้าใหม่หน่อคำ) เจ้านาซ้าย (เจ้าใหม่พุทธวงศ์) กลับมาอยู่เมืองเชียงแสน แล้วยกกองทัพพม่าทัพเชียงแสนพร้อมเมืองบิรวารลงมาตีเมืองป่าซางแต่ไม่สำเร็จจึงถอยทัพกลับคืนไปเมืองเชียงแสนดังเดิม

พ.ศ.๒๓๓๑ เจ้าฟ้ากอง เจ้าฟ้าเมืองยอง ยกทัพมาตีเมืองเชียงแสนอีกครั้ง ชาวเชียงแสนหลบหนีออกเมืองไปลี้ภัยอยู่ในเขตแดนล้านช้าง (ลาว) จนกระทั่งอีก ๒ ปีต่อมาทางพม่าสามารถจับ เจ้าฟ้ากองได้ที่เมืองหลวงภูคา จึงได้นำไปประหารชีวิตที่เมืองอังวะ พ.ศ.๒๓๓๔ กองทัพเชียงใหม่ ลำปาง แพร่น่าน ยกขึ้นไปตีเมืองเชียงแสนแต่ไม่สำเร็จ อีก ๒ ปีต่อมาจึงยกทัพขึ้นไปตีอีกครั้ง คราวนี้เมืองเชียงแสนเกือบเสียท่า พอดีเจ้าเมียวหุ่่นนาขวา (เจ้าใหม่หน่อคำ) เสด็จกลับจากเมืองอังวะได้ตีกองทัพเชียงใหม่กับลำปางแตกกลับมา จนกระทั่ง พ.ศ.๒๓๓๙ ปีที่ยกจากเมืองป่าซางมาตั้งมั่นที่เมืองนครเชียงใหม่ ไปเมงคิหังวน ยกกองกำลังจากเมืองเชียงแสน ๑,๐๐๐ คนเข้าล้อมเชียงใหม่อีกแต่ไม่สำเร็จก็กลับไป พ.ศ.๒๓๔๒ พระเจ้าโพธิพญา (เจ้าปะดุง) กษัตริย์พม่าองค์ที่ ๖ ราชวงศ์อลองพญา ได้พระราชนิพนธ์ให้มังสามกับพญาเชียงลาบนำเอากอง ๗ ส่วนและช้างฟัวทองคำมอแบ่เจ้าเมียวหุ่่น นาขวา (เจ้าใหม่หน่อคำ) เจ้าฟ้าเชียงแสน แล้วมอบอาญาสิทธิให้มีอำนาจสูงสุดปกครองไปถึงเมืองเชียงราย เมืองพะเยา

เมืองเทิง เมืองเชียงของ เมืองพาน เมืองยอง เมืองกาย และเมืองวะ^{๑๑}

สังเกตได้ว่าทางเชียงใหม่ ลำปาง แพร่ และน่าน พยายามตีเมืองเชียงแสนหลายครั้งแต่ไม่สำเร็จ จนกระทั่งในพ.ศ.๒๓๔๗ จึงต้องขอกำลังสนับสนุนจากสยามและล้านช้าง (เมืองนครเวียงจันทน์) ยกขึ้นตีพม่าออกจากเมืองเชียงแสน พระราชพงศาวดารของสยามและตำนานพื้นเมืองเชียงแสนได้บันทึกรายละเอียดไว้ว่า

“...แล้วจึงรับสั่งให้พระเจ้าหลานเธอกรมหลวงเทพหริรักษ์ เจ้าพระยา-
ยมราชทัพนึ่ง ทับอนุเวียงจันทน์ทัพนึ่ง ทับเมืองนครลำปางทัพนึ่ง ทับเมือง
น่านทัพนึ่ง กับเมืองเชียงใหม่ ทัพนึ่ง ไปตีเมืองเชียงแสนที่พม่าไปอาศัย
อยู่นั้น...”

“...ลุดักราช ๑๑๖๖ ปีชวดฉลุ เป็นปีที่ ๒๓ เมื่อณเดือนห้า พระเจ้า
หลานเธอกรมหลวงหริรักษ์ เจ้าพระยายมราช นายทึบนายกองไทยลาวก็ยก
ไปเมืองเชียงแสน อ้ายพม่า ลาวมิได้ออกตั้งค่ายสู้รบรักษาเมืองมั่นอยู่ กอง
ทัพบ้างได้ตั้งล้อมเมืองอยู่เดือนเศษจะหักเอามิได้ ด้วยพม่าอยู่ประจำรักษาน่าที่
แลบนกำแพงเมืองเป็นสามารภ แล้วกองทับกก็ขัดเสบียงอาหาร แล้วได้ข่าว
ทัพบ้างว่าจะยกมาเมืองเชียงแสน เดือนหกค่างแรมเป็นเทศกาลฝนตกประปราย
ลงมาแผ่นดินก็ร้อนขึ้น ผู้คนในกองทัพบ้างเจ็บมากจะอยู่สู้รบพม่าก็เห็นว่า
ผู้คนเจ็บไข้มาก เสบียงอาหารก็น้อยลง จะทำการนี้ไปมิได้ กลัวจะเสียทีแก่พม่า
กรมหลวงเทพหริรักษ์ ก็ให้ล่าทับลาว มา ตั้งแต่ทับลาว

พวกลาวในเมืองเชียงแสนเห็นทัพบ้างเล็กไปแล้ว ในเมืองก็อดเสบียง
อาหารฆ่าโค กระบือช้างม้ากินจนสิ้น พวกลาวชาวเมืองก็ออกยอสมามิกล้า
แก่กองทับลาวด้วยกัน ไปมยุ่วนแม่ทัพบ้างนั้น เห็นพลเมืองออกหาแม่ทับลาว
แล้ว เหลือที่จะกดขี่ห้ามปราม ก็ยกทัพบ้างไปบ้าง กองทับลาวก็ไล่ตีพวกพม่าแตก

^{๑๑} สรัสวดี อ๋องสกุล (ปริวรรต), พื้นเมืองเชียงแสน, (อ้างแล้ว), หน้า ๒๔๐-๒๔๖ และ ๒๕๙-๒๕๐.

หนีไป ไปมยุ่ง่วนแม่ทับถูกปืนตายในที่รบ นาขวาเจ้าเมืองเชียงแสน ก็ภาครอบ
ครวญพบบ่คำแม่ น้ำโขงเข้าแดนพม่า กองทัพกวาดได้ครอบครวสองหมื่นสาม
พันเศษ รื้อกำแพงเผาบ้านเมืองเสีย แล้วแบ่งปันครอบครวกันเป็นห้าส่วน ให้ไป
แก่เมืองเชียงใหม่อีกส่วนหนึ่ง เมืองนครลำปางส่วนหนึ่ง เมืองน่านส่วนหนึ่ง
เมืองเวียงจันทน์ส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งถวายกรุงเทพฯ โปรดให้ตั้งบ้านอยู่
เมืองสระบุรีบ้าง แบ่งไปอยู่เมืองราชบุรีบ้าง แต่ทัพกรุงนั้นกลับลงมาเปล่า
ไม่ได้ราชการสิ่งใด ให้ส่งพระราชอาญาจำพระเจ้าหลานเธอกรมหลวงเทพ-
หริรักษ เจ้าพระยาอมราช ไว้ที่ทิมดาบชั้นนอกตรงหลังศาลาลูกขุน ในฝ่ายซ้าย
ไว้สี่วันห้าวันก็โปรดให้พ้นโทษ...”^{๑๒}

“...เจ้าอิน เมืองจันทบุรีแล เจ้าอุปราชาอนุตตนาถแล อโยธยาแล
เจ้ากาวิละ เชียงใหม่ ลคร เมืองแพร่ เมืองน่าน ทั้งหมดกำลังมีแสน ๒ หมื่นขึ้น
มารบเชียงแสน ก็เอาเรือลงไปที่ดอนรบที่หาดหลวงบ่แพ้ลาว เหตุรบนั้น อะมีอก
เขานัก ทางเชียงแสนบ่มีอะมีอกมีแต่สินาแล รบลาวกับแพ้ลาวหนีคืนมา...”^{๑๓}

เมื่อกองทัพสยามยกทัพที่นำทัพโดยสมเด็จพระสัมพันธวงศ์เธอ เจ้าฟ้าตัน
กรมหลวงเทพหริรักษ์ (พ.ศ. ๒๓๐๒-๒๓๔๘ ต้นราชสกุล “เทพหัสดิน”) และ
เจ้าพระยาอมราชยกกองทัพหนีกลับไปก่อน ทางกองทัพล้านนา กับล้านช้าง
จึงร่วมกันตีเมืองเชียงแสน ฝ่ายเมืองเชียงแสนได้กำลังจากเจ้าฟ้าเมืองบิหาร
เช่น เจ้าฟ้าเมืองยองออกช่วยรบทางแม่น้ำโขง เจ้าฟ้าเชียงรายกับกองกำลัง
๓๐๐ คน ชี้นำไล่แทงทหารเชียงใหม่นับกับเวียงจันทน์ที่เข้ามาทางประตูท่ามาน
ไล่ไปถึงสบแม่คำ เจ้าฟ้าเชียงของตีทหารเชียงใหม่นับกับเวียงจันทน์ที่เอาปืนใหญ่
ลงเรือมาทางแม่น้ำโขงแล้วยึดปืนใหญ่ไว้ได้ แต่ภายหลังพลาดท่าถูกทหาร

^{๑๒} นฤมล ธีรวัฒน์ (ชำระต้นฉบับ), พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑ ฉบับ
เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๘๐ และ ๑๘๖.

^{๑๓} สวัสดิ์ อ่องสกุล (ปริวรรต), พื้นเมืองเชียงแสน, (อ่างแล้ง), หน้า ๒๕๒ - ๒๕๔.

เชียงใหม่เวียงจันทน์กลับมาอิงเจ้าฟ้าเชียงของตายที่น้ำโขง เมื่อยึดปืนใหญ่ได้ก็กลับไปล้อมกำแพงเมืองเชียงแสนไว้ ส่วนเจ้าฟ้าเมืองเทิงกับเจ้าใหม่เมืองไทร ก็ช่วยเมืองเชียงแสนออกสู้รบจนถูกปืนยิงตาย ทางฝ่ายเจ้าฟ้าเชียงราย ก็ถูกยิงขณะนั่งเสวยอาหารเช้า เมื่อเจ้าฟ้าเมืองบิหารต่าง ๆ ถูกปราบ เจ้าฟ้าเมียวหุ่่นนาขวา (เจ้าใหม่หน่อคำ) และไปทัพพม่าจึงหมดกองกำลังช่วยสู้รบ แต่ก็ยังคงพยายามตรึงกองกำลังรักษาเมืองเชียงแสนไว้อีกระยะหนึ่ง แต่ด้วยเมืองเชียงแสนบอบช้ำจากการถูกโจมตีที่ผ่านมามากหลายครั้ง เหล่าบรรดากองทัพเมืองบิหารก็สูญเสียไพร่พลไปจำนวนมาก จึงสามารถยึดเมืองเชียงแสนได้สำเร็จ ได้จัดแบ่งชาวเมืองเชียงแสนออกเป็น ๖ ส่วน มอบให้กับเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองนครน่าน เมืองนครแพร่ เมืองนครเวียงจันทน์ และอีก ๑ ส่วนนำไปถวายให้กับพระมหากษัตริย์สยาม ซึ่งได้นำชาวเชียงแสนโยกย้ายแผ่นดิน เดินทางออกจากเวียงเชียงแสนในวันเสาร์ เดือน ๑๐ แรม ๑ ค่ำ พ.ศ.๒๓๔๗

เมื่อมีการกวาดต้อนชาวเมืองเชียงแสน เจ้าเมียวหุ่่นนาขวา (เจ้าใหม่หน่อคำ) เจ้าฟ้าเชียงแสนองค์สุดท้าย (พ.ศ.๒๓๑๐-๒๓๔๗) พร้อมครอบครัวได้ไปอยู่ในส่วนของเมืองนครเชียงใหม่ อีก ๑ เดือนต่อมาพระเจ้ากาวิละ (เจ้านานกาวิละ) พระเจ้านครเชียงใหม่ องค์ที่ ๑ ราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน ได้พาเจ้าฟ้าหลวงมหาสิริไชยสารัมพะยะ (เจ้ากองไท) เจ้าฟ้าหลวงเชียงตุง ราชวงศ์มังราย ที่ได้ยกทัพไปตีเมืองนครเชียงตุงเมื่อ พ.ศ.๒๓๔๕ และกวาดต้อนลงมาไว้เมืองนครเชียงใหม่ก่อนหน้าตีเมืองเชียงแสน ๒ ปี กับเจ้าเมียวหุ่่นนาขวา (เจ้าใหม่หน่อคำ) เจ้าฟ้าเชียงแสน และราชบุตร ลงไปเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (ทองด้วง) กษัตริย์สยาม รัชกาลที่ ๑ ราชวงศ์จักรี ซึ่งขณะที่อยู่กรุงเทพมหานครนั้น เจ้าเมียวหุ่่นนาขวา (เจ้าใหม่หน่อคำ) เจ้าฟ้าเชียงแสน ได้ประจวบหน้าจนถึงแก่สิ้นพระชนม์ จึงได้รับพระราชทานเพลิงพระศพที่กรุงเทพมหานคร ส่วนเจ้าฟ้าหลวงมหาสิริไชยสารัมพะยะ (เจ้ากองไท) เจ้าฟ้าหลวงเชียงตุง และราชบุตรของเจ้าเมียวหุ่่นนาขวา (เจ้าใหม่หน่อคำ) ก็ได้

ติดตามพระเจ้ากาวิละ (เจ้านานกาวิละ) เสด็จกลับมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองนคร
เชียงใหม่ มีทายาทสืบเชื้อสายมาจนถึงปัจจุบัน^{๑๔} เพื่อเห็นภาพในยุคนั้นชัดเจน
ยิ่งขึ้น ผู้เขียนได้ยกตัวอย่างเอกสารโบราณที่บันทึกเหตุการณ์ช่วงเมืองเชียงแสน
แตกครั้งนั้น มาประกอบไว้ด้วยดังนี้

“...เมื่อนั้นเจ้าออกอันเปนชาติเชื้อเมืองเชียงของนั้นเปนไฟใน ก็ตาม
ลูกน้องแทงม่านอันรักสาปะตูตายเสียแล้ว ก็ไขปะตูดินขอเอาเหล็กเข้าเวียง
เดือน ๙ ปถมะ ออก ๘ ค่ำ วัน ๕ ไทรวายสัน ยามสายฟ้ายก เมืองเชียงแสน
แตกเสียงปางสุด ไปชุกม่านก็พ่ายหนีออกเวียงไปแล เพิ่นบ่ทันได้ตัวแล เพิ่นได้
ตัวเจ้าโมยห่วนนาขวาลูกเมียไพร่ไทหังมวลง ไปเชียงใหม่ ลคอร แพล่ น่าน
นับเสียง ยังค้างแต่น้ำกับดินแล...พื้นท้าวพระญาอันกินเมืองไชยบุรีศรีเชียงแสน
ลำดับมาสุดเสียงนี้เท่านี้แล ลูกเมืองมีดีนว่าเมืองไร่แลพระยาก เมืองเลน พะแลว
เชียงลาบ ก็ แตกมาปีเดียวกันนี้เสียแล...”^{๑๕}

“...ที่นี้จักจาไปด้วยไปเอาเมืองเชียงแสนก่อนแล สกราชได้ ๑๑๖๖ ตัว
เจ้าพระญา หลวงเมืองนครแลเจ้าเมืองเวียงเชียงใหม่แลเจ้าเมืองน่าน จึง
พร้อมกันขับเอายังริพลโยธาเมื่อยุทธกัมมกับด้วยม่านในเมืองเชียงแสน
ไประวังขังเอายังม่านแลไพร่ไทแต่เดือน ๖ ตราบรรดเดือน ๙ เข้าในเมือง
กำจัดมัญห่วนแลม่านทั้งหลายหื้อพ่ายหนีไปเสียแล้ว จึงเก็บข้าแลไพร่ไท
ทั้งหลายหื้อลงไปอยู่นครเชียงใหม่ แพล่ น่าน ชูที่ชูแห่งแล้วก็ขึ้นมาอยู่บ้าน
เมืองแห่งตนนั้นแล...”^{๑๖}

^{๑๔} ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี,
(เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓๗ - ๑๓๘.

^{๑๕} สวัสดิ์ อ่องสกุล (ปริวรรต), พื้นเมืองเชียงแสน, (อ้างแล้ว), หน้า ๒๕๔-๒๕๖.

^{๑๖} “ตำนานเจ้าเจ็ดพระองค์กับหอคำนมกล” ในอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูเรือน
สุธุมโม (อุ้นเรือน) เจ้าอาวาสวัดป่าตันกุ่มเมือง ๑๕ มี.ค.๒๕๓๐, (ลำปาง : ลำปางการพิมพ์,
๒๕๓๐), หน้า ๔๐.

“...ลุดักราช ๑๑๖๔ ปีจอจัตวาศก เจ้าเวียงจันทน์กับเจ้าอินทร์รับอาสา นำกองทัพพระยายมราชยกขึ้นไปตีเมืองเชียงแสน ครั้นพระยายมราชกับนายทัพนายกองยกขึ้นไปถึงเมืองเชียงแสนแล้ว ตีเมืองเชียงแสนหาแตกไม่ พระยายมราชนายทัพนายกองไทยลาว ก็ล่าทัพกลับลงมายังกรุงเทพฯ

ลุดักราช ๑๑๖๕ ปีgunเบญจศก พระยาเชียงใหม่กำวילה พระยานครลำปางดวงทิพ เจ้านายญาติพี่น้อง กับเจ้าฟ้าเมืองน่าน เกณฑ์กองทัพขึ้นไปตีเมืองเชียงแสน เมืองยอง แตกกระจัดกระจาย จุดเผาบ้านเรือน กวาดต้อนเอาครอบครัวชายหญิงใหญ่น้อย ช้างม้าโคกระบือ เครื่องสรรพศาสตราวุธ ทรัพย์สิ่งของ เครื่องวัตถุอันมีค่าลงมาไว้ ณ เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เป็นอันมาก เมืองน่านก็ยกเอาเมืองเชียงของไปเป็นของเมืองขึ้นของเมืองน่าน แล้วบอกข้าราชการที่ได้ชัยชนะแก่เมืองเชียงแสน เมืองยอง ลงมา ณ กรุงเทพฯ...”^{๑๗}

๐ ชาวเมืองเชียงแสนย้ายแผ่นดิน

เมื่อมีการจัดแบ่งไพร่พลชาวเมืองเชียงแสนและเมืองบิรวารประมาณ ๒๓,๐๐๐ คน ออกเป็น ๖ ส่วนใหญ่ๆ จัดแบ่งให้ (๑) เมืองนครเชียงใหม่ (๒) เมืองนครลำปาง (๓) เมืองนครน่าน (๔) เมืองนครแพร่ (๕) เมืองนครเวียงจันทน์ และ (๖) สยาม โดย ๔ ใน ๖ ส่วนยังอยู่อาศัยในดินแดนล้านนา อีก ๒ ส่วนอยู่ในล้านช้าง ๑ ส่วน และสยาม ๑ ส่วน จึงทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายของชาวเชียงแสนที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่ต่างๆ ดังปรากฏในปัจจุบัน ชาวเชียงแสนที่ถูกกวาดต้อนในครั้งนี้มีสองกลุ่มใหญ่คือ ชาวไทยวนและชาวไทลื้อ นอกนั้นจะเป็นกลุ่มคนอื่นๆ ได้แก่ ไทใหญ่ ไทจีน พม่า มอญ ลาว และลัวะ เป็นต้น

^{๑๗} สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม ๒ (ภาคที่ ๓, ๔ และ ๕), (พระนคร : โรงพิมพ์วิจิตร, ๒๕๐๗), หน้า ๗๙.

โดยชาวไทลื้อจะเป็นกลุ่มที่อยู่ภายในเวียงเชียงแสนเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากเจ้าฟ้าเชียงแสนเป็นชาวไทลื้อ การตั้งถิ่นฐานของชาวเชียงแสนในพื้นที่แห่งใหม่ มีทั้งมาตั้งเป็นชุมชนขึ้นใหม่ ลักษณะนี้นิยมนำชื่อหมู่บ้านเดิมที่เมืองเชียงแสน มาตั้งชื่อหมู่บ้านแห่งใหม่ และการเข้าไปตั้งถิ่นฐานกลุ่มเล็ก ๆ อยู่กับหมู่บ้านดั้งเดิมของเมืองนั้น ๆ ที่มีอยู่แล้ว หลังจากนั้นก็มีกรขยายขยายออกไปตั้งถิ่นอื่น ๆ เพื่อบุกเบิกพื้นที่ทำกินหรือด้วยหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ชุมชนชาวเชียงแสนที่ไปอยู่ตามท้องที่ต่าง ๆ ในประเทศไทยและประเทศลาวในปัจจุบัน เท่าที่สามารถสืบหาข้อมูลและมีหลักฐานสนับสนุนชัดเจนดังนี้

๑ ชาวเชียงแสนในเมืองนครเชียงใหม่และเมืองบิหาร

ชาวเชียงแสนในเมืองนครเชียงใหม่

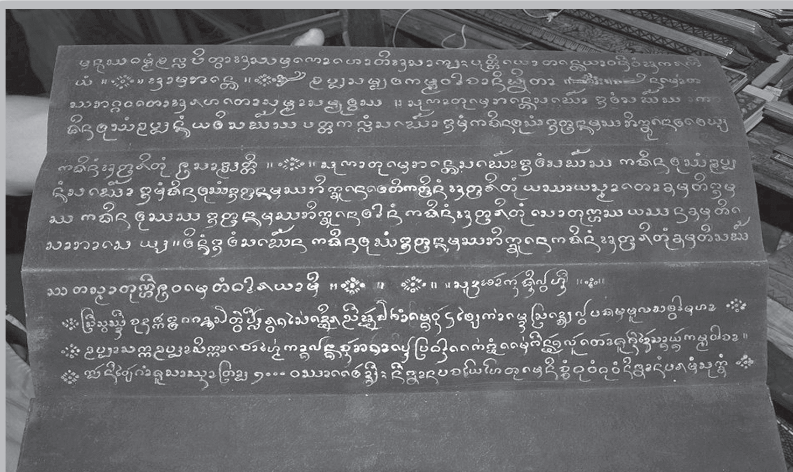
เมืองนครเชียงใหม่ มีหมู่บ้านชาวเชียงแสนอยู่ที่บ้านฮ่อม (ต.ช้างคลาน อ.เมือง จ.เชียงใหม่) เป็นแหล่งชุมชนชาวเชียงแสนขนาดใหญ่ ตั้งถิ่นฐานอยู่นอกกำแพงเมืองเชียงใหม่ด้านทิศตะวันออก ระหว่างกำแพงเมืองชั้นในกับกำแพงเมืองชั้นนอก ราชบุตรของเจ้าฟ้าเมียวหวุ่นนาขวา (เจ้าใหม่หน่อคำ) เจ้าฟ้าเชียงแสนองค์สุดท้ายและครอบครัวเจ้านายขุนนางเมืองเชียงแสน ก็ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณนี้ เมื่อมาตั้งถิ่นฐานก็ได้บูรณะวัดร้างต่าง ๆ และได้ตั้งชื่อเหมือนชื่อวัดเดิมที่เชียงแสน คือ วัดพันตอง วัดร้อยข้อ (วัดลอยเคราะห์) และ วัดมหาวัน หรือชื่อบ้านฮ่อมก็เป็นชื่อหมู่บ้านเดิมที่เมืองเชียงแสน ช่วงอพยพมาได้ นำสิ่งสำคัญของแต่ละชุมชนติดมาด้วย เช่น นำพระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์จากเมืองเชียงแสนมาไว้วัดพันตอง เป็นต้น บางส่วนอยู่บ้านช่างฆ้อง เป็นช่างทำฆ้องที่สืบทอดจากบรรพบุรุษเมืองเชียงแสน ชุมชนนี้ได้บูรณะวัดเรียกว่า “วัดศรีพูนโต” (วัดช่างฆ้อง) และบ้านพวกแถม ประตูล้อมใหม่ด้านในกำแพงเป็นกลุ่มช่างฝีมือทำฉัตร ที่ยังมีการสืบทอดถึงปัจจุบัน

กลุ่มชาวเชียงแสนที่บ้านฮ่อมมีทั้งไทลื้อและไทยวน แต่ส่วนใหญ่จะเป็นไทลื้อดังปรากฏมีคำนำหน้าว่า “ใหม่” จำนวนมาก เชื้อสายชาวไทลื้อเมืองเชียงแสนบ้านฮ่อมที่เป็นบุคคลสำคัญของเมืองเชียงใหม่ เช่น ท้าวสุนทรพจนกิจ (ใหม่บุญมา สุคันธกุล พ.ศ.๒๔๐๖-๒๔๘๐) บุตรพ่อเผ่าคัมภีระ แม่เผ่าเต่งตันสกุล “สุคันธกุล”^{๑๘} อาลักษณ์ของเจ้าหลวงเชียงใหม่ หลวงขจัดจันทนิกร (ใหม่แก้ว จันทรปัญญา พ.ศ.๒๔๑๖-๒๔๘๑) นายอำเภอเมืองเชียงใหม่^{๑๙} ขุนพัสดุการภักดี (หนานคำฟู จันทรปัญญา) ส่วนเชื้อสายชาวไทยวนเชียงแสนบ้านฮ่อม เช่น พญาคำวิจิตรธรรมาภรณ์ (คำ ศรีวิชัย พ.ศ.๒๔๑๐-๒๔๘๑ ต้นสกุล “ศรีวิชัย”) ทนายความคุ้มหลวงเชียงใหม่ และแสนไชยพละ (ต้นสกุล “ชัยมงคล”) เป็นต้น^{๒๐}

^{๑๘} สงวน โชติสุขรัตน์, **คนดีเมืองเหนือ**, (กรุงเทพฯ : ป.พิศนาคะการพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๔๐๐.

^{๑๙} อนุ เนินหาด, พ.ต.อ., **บ้านฮ่อม (สังคมเมืองเชียงใหม่ เล่ม ๕๓)**, (เชียงใหม่ : วณิดาเพรส, ๒๕๕๙), หน้า ๕๑.

^{๒๐} อนุ เนินหาด, พ.ต.อ., **ร้อยตระกูลที่ถนนช้างม่อย (สังคมเมืองเชียงใหม่ เล่ม ๓๑)**, (เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๘๐.



พบสารกรรมจากตัวอักษรลายทองของวัดช่างฆ้อง เมืองเชียงใหม่
เจ้าใหม่กลาง เจ้านางจันทร์พาง เจ้านายเชื้อสายเจ้าฟ้าเชียงแสน ถวาย เมื่อ พ.ศ.๒๓๖๔
ที่มา : ภัทรพงศ์ เพาะปลูก

ชาวเชียงแสนบางส่วนก็ออกไปตั้งถิ่นฐานทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ
ในบริเวณเชิงดอยสุเทพ (ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่) ได้แก่ หมู่บ้านฝายหิน
บ้านดินดอย (บ้านเชิงดอย) และหมู่บ้านป่าแดง อีกกลุ่มอยู่ทางทิศตะวันออก
เฉียงใต้ของเมืองเชียงใหม่ที่หมู่บ้านเชียงแสนและสร้างวัดเชียงแสน (ต.หนองผึ่ง
อ.สารภี จ.เชียงใหม่) ในส่วนที่แสนพิงยี นายทหารเชียงใหม่ ไปตีได้นำกลุ่ม
ชาวเชียงแสนมาไว้ที่บ้านศรีดอนมูล ได้บูรณะวัดร้างที่เรียกว่า “วัดพระเจ้าก้นกิ้ง”
แล้วตั้งชื่อตามที่เชียงแสนว่า “วัดศรีดอนมูล” (ต.ชมพู อ.สารภี จ.เชียงใหม่)
อีกส่วนพญาไชยชมภู (พญาชมภู) เมืองเชียงแสนได้นำภรรยา กับลูก ๓ คน
พร้อมชาวเชียงแสนตั้งถิ่นฐานชั่วคราวที่แจ่งชะด้า แล้วจึงย้ายออกมาตั้งอยู่ด้าน
ทิศเหนือบ้านศรีดอนมูลที่บ้านป่าแดงร่วมกับชาวบ้านเดิม (ได้นางธิ ชาวบ้าน
ป่าแดง เป็นภรรยาคนที่ ๒) ภายหลังเพื่อระลึกถึงพญาชมภูจึงเปลี่ยนชื่อเป็น
บ้านพญาชมภู และบูรณะวัดป่าแดงนางเหลียวที่เป็นวัดร้างที่เหลือแต่

พระประธานในวิหารปัจจุบันเพียงองค์เดียว จึงตั้งชื่อตามผู้นำว่าวัดพญาขมภู (ต.ขมภู อ.สารภี จ.เชียงใหม่)

ส่วนอีกกลุ่มขึ้นไปทางเหนือบริเวณบ้านสันตันดู่ (ต.สันปูเลย อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่) ดั้งเดิมที่ก่อกำเนิดของพระครูรัตนปัญญาญาณ (คำอ้าย อินโท/ครูบาอินทะ พ.ศ.๒๓๙๐-๒๔๖๘) เจ้าคณะแขวงสันทรายรูปแรก บรรพบุรุษเป็นไทลื้อรุ่นอพยพมาจากเมืองเชียงแสน พ.ศ.๒๓๔๗ มาตั้งถิ่นฐาน บริเวณบ้านสันตันดู่ เมืองเชียงใหม่ ชื่อว่าพ่อเฒ่าใหม่กาวิละ แม่เฒ่าคำทิพย์ “ปฐมมูละตั้งเค้าต้นหัวทิ พ่เฒ่าชื่อว่าใหม่กาวิละ แม่เฒ่าคำทิพย์ ลูกเมืองเชียงแสนมาอยู่เมืองเชียงใหม่”^{๒๑} อีกกลุ่มไปตั้งบ้านเชียงแสน (ป่าเป้า ต.หนองตอง อ.หางดง จ.เชียงใหม่) และวัดเชียงแสน บ้านป่าตึง (ต.ออนใต้ อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่) โดยหมู่บ้านที่อยู่ในตัวเมืองเชียงใหม่จะเป็นช่างฝีมือจึงให้อยู่ภายในเมือง ส่วนที่อพยพไปอยู่รอบนอก เป็นกลุ่มที่ทำไร่ทำนาและทำการเกษตรต่าง ๆ

ชุมชนชาวเชียงแสนเมื่อสร้างวัดขึ้นในเมืองเชียงใหม่ ก็ใช้จารีตเดิมของเมืองเชียงแสน จากบันทึกเมื่อ พ.ศ.๒๔๔๐ ของเจ้าหนานอุ่นเมือง ณ เชียงใหม่ กองธรรมการสงฆ์เมืองนครเชียงใหม่ ระบุว่ามียอดที่เป็นนิกาเยียงแสนจำนวน ๖ วัด คือ วัดมหาวัน มีครูบาธัญไชย เป็นเจ้าอาวาส วัดร้อยซ้อ (วัดลอยเคราะห์) พระสุยะ เป็นเจ้าอาวาส วัดช้างช้อง พระหล้า เป็นเจ้าอาวาส วัดพันตอง พระนารทะ เป็นเจ้าอาวาส วัดฝายหิน ครูบาเจ้าสุภา (พระอภัยสารทะ) และ วัดป่าแดง พระมณีนัน เป็นเจ้าอาวาส^{๒๒} บุคคลสำคัญที่เป็นเชื้อสายชาวเชียงแสน และจำพรรษาในวัดแบบนิกายเชียงแสน คือ พระอภัยสารทะ (ครูบาเจ้าสุภา

^{๒๑} สุนทร คำยอด, “คือรัตนแห่งปัญญาญาณ : ร้อยเรียงเรื่องราวสืบสาวประวัติพระครูรัตนปัญญาญาณ” อ่างในภูเดช แสนสา (บรรณนิกร), **วารสารพื้นบ้านล้านนา**, (เชียงใหม่ : แม็กซ์พริ้นติ้ง, ๒๕๕๘), หน้า ๑๖.

^{๒๒} สมหมาย เปรมจิต และปวงคำ ดุ้ยเขียว (ปริวรรต), **รายชื่อวัดและนิกายสงฆ์โบราณในเชียงใหม่**, (เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๑๘), หน้า ๘-๑๐ และ ๑๒.

หรือ ครูปาเจ้าสุภา หรือครูปาอุ้นเรือน โสภโณ พ.ศ.๒๓๗๕-๒๔๕๘) วัดฝายหิน เป็นบุตรหลานอินต๊ะ นางซอน บ้านตีนดอย (บ้านเชิงดอย ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่) ได้เป็นสมเด็จเจ้าราชครู (พระสังฆราช) เมืองนครเชียงใหม่องค์สุดท้าย และเป็นเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่รูปแรก^{๒๓}

ชาวเชียงแสนในเมืองแจ่ม

ชาวเชียงแสนในเมืองแจ่ม (อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่) สันนิษฐานว่าเป็นกลุ่มคนที่เคลื่อนย้ายออกไปจากบริเวณเมืองนครเชียงใหม่ (อ.เมือง จ.เชียงใหม่) ด้วยขณะนั้นเมืองแจ่มเป็นเมืองบริวารของเมืองนครเชียงใหม่ ยังคงสืบทอดการทอผ้าขึ้นดินจก โดยในอดีตเมืองแจ่มจะทอส่งเป็นส่วยถวายเจ้าหลวงเจ้านายเชียงใหม่ เจ้านายเชียงใหม่จะจัดส่งเงินดินทองมาให้ช่างทอทอเสร็จก็จะต่างบรรทุกลูกช้างไปถวายเจ้าหลวงเจ้านายในเมืองนครเชียงใหม่ ปีละ ๑ ครั้ง ดินจกเมืองแจ่มยังปรากฏชื่อลวดลายของเชียงแสน เช่น ลายเชียงแสนน้อย ลายเชียงแสนกลาง และลายเชียงแสนหลวง^{๒๔} เป็นต้น ชาวเชียงแสนที่เข้ามาอยู่เมืองแจ่มได้นำเอาเมล็ดพันธุ์ต้นไม้หอมต่างๆ ติดตัวมาปลูกที่เมืองแจ่มด้วย เช่น ต้นสารภี เป็นต้น ภายหลังต้นไม้โตออกดอกก็นำเอาดอกไปใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ครูปาผู้ไปสร้างวัดแม่นาจร (ต.แม่นาจร อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่) ก็เป็นรุ่นที่มาจากเมืองเชียงแสน

๐ ชาวเชียงแสนในเมืองนครลำปางและเมืองบริวาร

ชาวเชียงแสนในเมืองนครลำปาง

ชุมชนชาวเมืองเชียงแสนในส่วนของเมืองนครลำปาง เจ้าหลวงคำสม (เจ้าน้อยคำสม) เจ้าหลวงลำปางองค์ที่ ๔ (พ.ศ.๒๓๒๕-๒๓๕๒) ได้โปรดให้

^{๒๓} ปราณี ศิริธร ณ พัทลุง, เพ็ชรลำนนา (๒), พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่ : นอร์ทเทิร์นพรีนติ้ง, ๒๕๓๘), หน้า ๑๘๑.

^{๒๔} ฝอยทอง สมวธา (สมบัติ), เล่าขานตำนานเมืองแจ่ม, (เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗ และ ๑๕๖.

ชาวเชียงแสนส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานในฝั่งตะวันตกแม่น้ำวังที่เป็นเขตเวียงเก่าของลำปางที่มีผู้คนเบาบาง เนื่องจากเจ้าหลวงคำสม (เจ้าน้อย คำสม) ได้ย้ายมาสร้างเวียงใหม่ (เวียงใต้) พากฝั่งตะวันออกแม่น้ำวังตั้งแต่ช่วงประมาณ พ.ศ.๒๓๒๕ ชุมชนชาวเชียงแสนที่ตั้งในเขตเวียงเก่า (เวียงเหนือ) ได้แก่ ชุมชนปงสนุก ชุมชนแสนเมืองมา (แสนเมืองมา) ชุมชนแสนเมืองมูล ชุมชนช่างแต้ม ชุมชนดอกพัวว ชุมชนดอกบัว ชุมชนประตูป่อง ชุมชนหัวข่วง และชุมชนวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม (ต.เวียงเหนือ อ.เมือง จ.ลำปาง)^{๒๕} ชาวเชียงแสนเหล่านี้มีทั้งไทลื้อไทยวน และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ดังที่บ้านปงสนุกก็ปรากฏมีไทลื้อเชียงแสนมาอยู่ด้วย เช่น ใหม่อินทะ พร้อมภรรยาบุตรธิดา^{๒๖} เป็นต้น

มีชาวเชียงแสนบางส่วนได้ตั้งถิ่นฐานทางทิศตะวันออกแม่น้ำวังที่บ้านพิชัย (ต.พิชัย อ.เมือง จ.ลำปาง) เป็นชาวไทลื้อและไทยวนโดยมีครูบาเจ้าโพธา เป็นรุ่นที่มาจากเมืองเชียงแสน ได้นำชาวเมืองเชียงแสนที่มาตั้งหมู่บ้านพิชัยสร้างวัดพิชัยและเป็นเจ้าอาวาสวัดพิชัยรูปแรก^{๒๗} ปัจจุบันบ้านพิชัยยังมีร่องรอยไทลื้อคือมีหอผีและพิธีกรรมพ่อนผี ที่มีชื่อของผีเกี่ยวข้องกับไทลื้อ ได้แก่ เจ้าพญาของ เจ้าพญาลื้อ เป็นต้น^{๒๘} บางส่วนไปตั้งบ้านศรีกำ (ต.ปงแสนทอง อ.เมือง จ.ลำปาง) และส่วนก็อพยพเคลื่อนย้ายไปทางทิศใต้บุกเบิกพื้นที่ทำกินที่บ้านนาแสง บ้านนาแก้ว (ต.นาแสง อ.เกาะคา จ.ลำปาง) โดยชาวเชียงแสนที่บ้านนาแสงบางกลุ่มได้ย้ายมาจากบ้านช่างแต้ม (ต.เวียงเหนือ อ.เมือง จ.ลำปาง)^{๒๙}

^{๒๕} สำนักงานนโยบายและแผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, **แผนที่มรดกทางวัฒนธรรมนครลำปาง**, (กรุงเทพฯ : อี.ที.พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๙), หน้า ๓๒, ๔๖, ๕๕ และ ๖๙.

^{๒๖} ภูเดช แสนสา (อ่าน), **จารึกพระพุทธรูปไม้วัดปงสนุกเหนือ จังหวัดลำปาง พ.ศ.๒๓๖๒, อักษรธรรมล้านนา**, วันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๕๒.

^{๒๗} กรมการศาสนา, **ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๘**, (กรุงเทพฯ : การศาสนา, ๒๕๓๒), หน้า ๒๐๗.

^{๒๘} ภิญญพันธ์ พจนะลาวัณย์, **คนลำปาง ชาติพันธุ์ในชั้นประวัติศาสตร์**, (เชียงใหม่ : ลานนาการพิมพ์, ๒๕๕๙), หน้า ๔๘.

^{๒๙} **อนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพพ่อกองแก้ว แสงแก้ว**, (ลำปาง : ลำปางการพิมพ์, ๒๕๓๗).

ชุมชนชาวเชียงแสนฝั่งตะวันตกแม่น้ำวังจะเป็นที่ตั้งคุ้มของเจ้านายและขุนนางเชียงแสน และได้มีการสมรสกันกับเจ้าหลวงเจ้านายเมืองนครลำปาง ในราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน โดยเชื้อสายเจ้าฟ้าเชียงแสนรุ่นที่จากเชียงแสนมาอยู่ในเมืองนครลำปาง เช่น เจ้าหลวงจันทะ (ต้นสกุล “จันทกุล”) เจ้าพระเมืองบ้านปงสนุก^{๓๐} และพญาปราบทวิปเยาวธานี (เจ้าปราบทวิป) บ้านปงสนุก มีบุตรธิดามาอยู่ในเมืองนครลำปาง ๓ องค์ คือ เจ้าเชื่อนแก้ว เจ้านางเชื่อนคำ เจ้านางหอคำ ซึ่งเจ้านางเชื่อนคำ เป็นราชชายาองค์หนึ่งของพระเจ้าดวงทิพย์ (เจ้านานดวงทิพย์) พระเจ้านครลำปาง องค์ที่ ๕ (พ.ศ.๒๓๕๒-๒๓๖๙) ด้วยความสัมพันธ์ทางการเสกสมรสแม้ว่าภายหลังเมืองเชียงแสนร้างไปในปี พ.ศ.๒๓๔๗ ยังปรากฏหลักฐานพระเจ้าดวงทิพย์ได้เสด็จไปดูเมืองเชียงแสนพร้อมกับโปรดให้สร้างศาลาที่พักไว้สำหรับคนเดินทางที่กลางเวียงเชียงแสน “...เมื่อเจ้าได้เสด็จเชียงแสนแล ท้าวสร้างศาลาแม่เมาะหลังหนึ่ง จำปุยหลังหนึ่ง กลางเวียงเชียงแสนหลังหนึ่ง ได้ท้าวทวนไปแล้วก็ปักปักคินมาเมือง...”^{๓๑} แสดงให้เห็นว่าเมืองเชียงแสนแม้ว่าจะร้าง แต่ก็ยังคงมีผู้คนเดินทางคมนาคมอยู่เสมอด้วยเป็นชุมทาง และปรากฏว่าเจ้าเชื่อนแก้ว บุตรองค์โตของพญาปราบทวิปเยาวธานี พร้อมกับชาวเมืองเชียงแสนที่บ้านปงสนุกบางส่วน ก็ได้กลับคืนขึ้นไปตั้งถิ่นฐานที่เมืองเชียงแสนอีกครั้ง

ส่วนเชื้อสายเจ้านายเชียงแสนรุ่นหลังในเมืองนครลำปาง ก็สมรสกับเจ้าหลวงเจ้านายในราชวงศ์เจ้าเจ็ดตนเช่นกัน เช่น เจ้านางฟองแก้ว เป็นราชชายาเอกของเจ้าหลวงนรนนท์ไชยขวลิต (เจ้าน้อยหน่นไชย) เจ้าหลวงลำปางองค์ที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๔๓๕-๒๔๔๐) เจ้าแม่บัวตอง บ้านหมื่นกาศ และ เจ้าบุญญา คำบุญลือ เชื้อสายเจ้าฟ้าเชียงแสนในลำปาง สมรสกับเจ้าคำดู่ย เครือแก้ว ณ ลำพูน

^{๓๐} ภูเดช แสนสา (อ่าน), จารึกพระพุทธรูปไม้วัดปงสนุกเหนือ จังหวัดลำปาง, อักษรธรรมล้านนา. วันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๕๒.

^{๓๑} “ตำนานเจ้าเจ็ดพระองค์กับหอค้ามงคล” ในอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูเรือนสุรมโม (อุ้นเรือน) เจ้าอาวาสวัดป่าตันกุ่มเมือง ๑๕ มี.ค.๒๕๓๐, (อ้างแล้ว), หน้า ๔๒.

บุตรเจ้าชายคำปู้ ราชนัดดาเจ้าหลวงคำตัน เจ้าผู้ครองนครลำพูน ส่วนขุนนางที่มาจากเมืองเชียงแสน จากการสำรวจพระพุทธรูปไม้วัดปงสนุกเหนือปรากฏชื่อ “ชะคายดวง” (sitke) เป็นตำแหน่งขุนนางพม่าทำหน้าที่ช่วยเมียวหุ่น (myo-wun) ด้านการทหารที่ได้มาตั้งแต่อยู่เมืองเชียงแสนที่มาอยู่บ้านปงสนุกพร้อมกับภรรยาบุตรธิดา^{๓๒}

ขณะที่ก่อนหน้านี้ชาวเชียงแสนจะเข้ามาครั้งใหญ่ใน พ.ศ. ๒๓๔๗ ก่อนหน้านั้น ๒๔ ปีก็มีเชื้อสายเจ้าฟ้าเชียงแสนลี้ภัยเข้ามาอยู่ในเมืองนครลำปาง ก่อนเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๓ คือ เจ้านางสมนา (เจ้านางสุมนา) เชื้อสายเจ้าฟ้าเชียงแสนกับเจ้าฟ้าเมืองเชียงราย เจ้าฟ้าเพชร (เจ้าน้อยจิตตะ) เจ้าฟ้าเมืองเชียงราย ผู้เป็นสวามี (เป็นชาวมอญ) พร้อมชาวเมืองเชียงรายประมาณ ๕๐๐ คนหนีภัยจากพม่าเข้ามาตั้งหมู่บ้านเชียงราย (ต.สวนดอก อ.เมือง จ.ลำปาง) พร้อมกับราชบุตรราชธิดาเข้ามาอยู่เมืองนครลำปางที่ปรากฏ ๕ องค์ คือ พระยาขมภู (เจ้าน้อยจิตวงศ์) เดิมเป็นเจ้าอุปราช เมืองเชียงราย พระยาขมภู (เจ้าน้อยคัมภีระ) เจ้าหนานอุตมะ เจ้าหนานวงษา และเจ้าชายคำแดง (เป็นต้นสกุล “วงษาลังการ” “รายะนาคร” “มณฑาทอง” และ “ขัติเชียงราย”)^{๓๓}

ในเมืองลำปางยังปรากฏสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชาวเมืองเชียงแสนจนถึงปัจจุบัน เช่น วิหารแบบเชียงแสน วัดหัวข่วง วิหารแบบเชียงแสนและพระพุทธรูปประธาน วัดสุชาดาราม^{๓๔} โดยเฉพาะธรรมมาสน์ทรงปราสาท ได้ต่างบรรทุกบนหลังช้างจากเมืองเชียงแสน พร้อมกับคัมภีร์ใบลานมาไว้วัดหัวข่วง (ต.เวียงเหนือ อ.เมือง จ.ลำปาง) เมืองนครลำปาง^{๓๕} สันนิษฐานว่าพระแก้วดอนเต้าก็นำมาจากเมืองเชียงแสนมาไว้วัดพระแก้วดอนเต้าในช่วงนี้ (ภายหลังย้ายไปวัดพระธาตุ

^{๓๒} ภูเดช แสนสา (อ่าน), จารึกพระพุทธรูปไม้วัดปงสนุกเหนือ จังหวัดลำปาง, อักษรธรรมล้านนา, วันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๕๒.

^{๓๓} ภูเดช แสนสา, “เจ้าเชื้อเชียงรายในเมืองนครลำปาง” อ้างในอุดมรัตน์ พัฒนินบูลย์ (บรรณาธิการ), เล่าเรื่องเมืองลำปาง, (ลำปาง : ม.ป.พ., ๒๕๕๗), หน้า ๒-๑๒.

^{๓๔} ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์, คนลำปาง ขาดพันธุในชั้นประวัติศาสตร์, (อ้งแล้ว), หน้า ๒๑.

^{๓๕} อุณสรณในงานฉาปนกิจศพพ่อกองแก้ว แสงแก้ว, (อ้งแล้ว).

ลำปางหลวง) พร้อมแต่งตำนานพระแก้วดอนเต้าจารไว้ในคัมภีร์ใบลาน ตลอดจน บันทึกตำรับตำราต่างๆ ดังปรากฏพบสาปกะตั้นเมืองเชียงแสน ลคอร ที่บันทึก ตั้งแต่อยู่ที่เมืองเชียงแสน เมื่อถูกกวาดต้อนมาตั้งชุมชนบริเวณวัดศรีก้ำ (ต.ปงแสนทอง อ.เมือง จ.ลำปาง) ก็มีการบันทึกเรื่องราวของเมืองนครลำปาง สืบเนื่องต่อมาด้วยอักษรธรรมล้านนา มีช่วงที่บันทึกตอนเมืองเชียงแสน แดกว่า “...สกราช ๑๑๖๖ ตัว ปีกาบใจ เดือน ๗ ออก ๓ ค่ำ วัน ๔ สักราณต์ ไปยามเที่ยง วัน ๓ มือกแตกจับมานตายผู้ ๑ เดือน ๗ ออก ๑๓ ค่ำ เชียงใหม่ ลคอร ขึ้นแพวเชียงแสนเวดเวียง เดือน ๙ ปถมะ ออก ๕ ค่ำ วัน ๓ เวียง เชียงแสนแตกแล ปักกะตั้นเชียงแสนเลี้ยงหนัก่อนแล สกราช ๑๑๖๗ ตัว ปีดับเป้า เดือน ๕ เชียงใหม่ ลคอร ขึ้นตีเอาเมืองยองแตกแล...”^{๓๖} ที่เป็นหลักฐาน อย่างชัดเจนของชาวเมืองเชียงแสนที่มีความนิยมบันทึกเรื่องราวต่างๆ และ ส่งอิทธิพลการบันทึกพื้นเมืองให้กับเมืองนครลำปาง

ชาวเชียงแสนในเมืองเมะ

เมืองเมะเป็นหัวเมืองขึ้นเมืองนครลำปาง ปัจจุบันคือบริเวณอำเภอ แม่เมะ จังหวัดลำปาง เป็นอีกกลุ่มหนึ่งของชาวเชียงแสนที่เข้ามาอยู่เมืองนคร ลำปางใน พ.ศ.๒๓๔๗ ภายหลังได้ขยับขยายอพยพเข้ามาบุกเบิกพื้นที่ทำกินอยู่ ที่เมืองเมะ โดยเฉพาะบริเวณบ้านเมะหลวง ตำบลแม่เมะ อำเภอแม่เมะ จังหวัดลำปาง ซึ่งนอกจากชาวเมืองเชียงแสนในช่วงนี้ยังมีชาวเมืองเชียงรายที่เป็นเมืองบริวารของเมืองเชียงแสนเข้ามาอยู่ที่บ้านเมะหลวงด้วยเช่นกัน เช่น แม่เฒ่าหล้า ซึ่งเคยอพยพเดินทางมาจากเมืองเชียงราย ต่อมาได้สมรสกับแสน ชมพู เจ้าเมืองเมะ เป็นต้น^{๓๗}

^{๓๖} “ปักกะตั้นเชียงแสน ลคอร” ในภูเดช แสนสา (ปริวรรต), **คร่าว กฎหมาย จาริต ตำนาน หลักฐานทางประวัติศาสตร์ล้านนา**, (เชียงใหม่ : แม็กซ์พริ้นติ้ง, ๒๕๕๖), หน้า ๗๒-๗๗.

^{๓๗} ลิขิต เครือบุญมา, “ประเพณีเลี้ยงผีปู่ย่าโง่นาขาม บ้านเมะหลวง เมืองเมะ นครลำปาง” อ้างในภูเดช แสนสา (บรรณาธิการ), **วารสารพื้นบ้านล้านนา**, (เชียงใหม่ : แม็กซ์พริ้นติ้ง, ๒๕๕๔), หน้า ๓๔.

ชาวเชียงแสนในเมืองลอง

เมืองลองเดิมเป็นหัวเมืองบริวารของเมืองนครลำปาง ปัจจุบันคือบริเวณพื้นที่อำเภอลอง อำเภอวังชิ้น และบางส่วนของอำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่ ชาวเมืองเชียงแสนในเมืองลอง เป็นส่วนที่เจ้าหลวงลำปางประทานแบ่งไพร่พลให้เจ้าเมืองลองที่ส่งกองทัพเข้าร่วมตีเมืองเชียงแสน ในกรณีของเมืองลองไม่ได้มาตั้งทั้งหมู่บ้าน แต่จะไปตั้งถิ่นฐานร่วมอยู่ตามชุมชนที่มีมาแต่เดิมหมู่บ้านต่างๆ ได้แก่ บ้านแม่ลานเหนือ บ้านดอนทราย บ้านห้วยอ้อ บ้านดอนมูล (ต.ห้วยอ้อ อ.ลอง จ.แพร่) บ้านนาตุ้ม (ต.บ่อเหล็กทอง อ.ลอง จ.แพร่) และบ้านไฮสร้อย (ต.ปากกา อ.ลอง จ.แพร่) เชื้อสายเจ้านายและชาวเมืองเชียงแสนในเมืองลองยังนับถือ “ผีเจ้าเชียงแสน” หรือ “ผีเจ้าฟ้าเชียงแสน” เป็นผีปู่ย่าหรือผีบรรพบุรุษ

ชาวเชียงแสนในส่วนของเมืองลอง เจ้าหลวงคำสม (เจ้าน้อยคำสม) เจ้าหลวงลำปาง ประทานให้เจ้าเมืองลองทั้งเจ้านาย ขุนนางและชาวเมืองนำมาอยู่เมืองลอง เชื้อสายเจ้าฟ้าเชียงแสนที่มาอยู่เมืองลอง เช่น เจ้านางบุญมา (วายุชนม์ พ.ศ.๒๔๖๙) บ้านแม่ลานเหนือ เป็นชายาพญาขันทสีมา โลหะกิจ (เจ้านานขัติยะ โลหะ) เจ้าเมืองลอง คนสุดท้าย (พ.ศ.๒๔๓๕-๒๔๔๕ ต้นสกุล “โลหะ”) แม่เฒ่าบัวคำ เป็นภรรยาพ่อเฒ่าหนานปัญญาถึง โลหะ บุตรชายพญาขันทสีมาโลหะกิจ เจ้านางบุญมา แม่เฒ่าคำมูล (พี่สาวแม่เฒ่าบัวคำ) ภรรยาพ่อหนานวงศ์ ไชยชนะ หลานแสนไชยชนะชุมภู แม่ทัพเมืองลอง (ต้นสกุล “ไชยชนะ”)



แม่เฒ่าบัวคำ โลหะ
เชื้อสายเจ้านายเมืองเชียงแสน
ที่มา : ประไพ วิบูลย์ศรีนทร์,
ถ่ายประมาณ พ.ศ.๒๔๗๐-๒๔๘๐

เจ้าใหม่แสนเมืองฮอม (เจ้าน้อยแสนเมืองฮอม) เจ้านางสาปันดี (ต้นตระกูล “แสนสา” และ “แสนมูล”) เชื้อสายเจ้าฟ้าเชียงแสน อยู่บ้านนาตุ้ม มีบุตรชายที่ปรากฏ ๑ คน คือ แสนไชยยะปราบเมือง (เจ้าน้อยไชยสาร) แม่ทัพเมืองลอง ได้แต่งงานกับแม่นายอุสาคี เชื้อสายเจ้าเมืองลอง^{๓๙}

เชื้อสายเจ้าฟ้าเชียงแสนฝ่ายหญิงจะมีความชำนาญในการทอดผ้าขึ้นดินจก ที่ผสมผสานกันกับดินจกเมืองลอง มีการทอดสืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่น ปัจจุบันสืบได้ ๓-๗ รุ่น เช่น เจ้านางบุญมา บ้านแม่ลานเหนือ สอนสืบทอดมาอย่างน้อย ๓ รุ่น (๑) เจ้านางบุญมา โลหะ (๒) แม่บัวคำ ไชยขันแก้ว (ธิดาเจ้านางบุญมา) (๓) แม่บัวจิ้น ปิ่นไชยเขียว (ธิดาแม่บัวคำ) หรือ เจ้านางสาปันดี บ้านนาตุ้ม (๑) เจ้านางสาปันดี (๒) แม่นายอุสาคี (สะใภ้เจ้านางสาปันดี) (๓) แม่นายเรือนคำ (สะใภ้แม่นายอุสาคี) (๔) เจ้าจันทน์คำ ณ ลำปาง (ธิดาแม่นายเรือนคำ) (๕) เจ้าบัวทอง ตาป้อ (ธิดาเจ้าจันทน์คำ) (๖) แม่บุญเรือง มารยาทประเสริฐ (ธิดาเจ้าบัวทอง) และ (๗) แม่สุพรรณ แสนสา (ธิดาแม่บุญเรือง) เป็นต้น^{๔๐} โดยในอดีตเมืองลองจะทอดผ้าขึ้นดินจกส่งเป็นส่วยถวายเจ้าหลวงเจ้านายลำปาง ทอเสร็จก็จะต่างบรรทุกล้างซ่างไปถวายเจ้าหลวงเจ้านายในเมืองนครลำปางปีละ ๑ ครั้ง ดินจกเมืองลองยังปรากฏชื่อลวดลายของเชียงแสน เช่น ลายเชียงแสนหงส์ดำ เป็นต้น^{๔๐}

ชาวเชียงแสนในเมืองต้า

เมืองต้าเดิมเป็นหัวเมืองบริวารของเมืองนครลำปาง ปัจจุบันคือบริเวณตำบลเวียงต้าและตำบลต้าพามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่ เจ้าเมืองต้าได้ส่ง

^{๓๙} ภูเดช แสนสา, ร้อยเรียงร้อยเรื่องเมืองลอง, (เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๑๘๗-๑๘๘, ๒๐๘ และ ๒๑๗.

^{๓๙} ภูเดช แสนสา, ประวัติศาสตร์เมืองลอง หัวเมืองบริวารในล้านนาประเทศ, (เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๓๖๙.

^{๔๐} ภูเดช แสนสา, ร้อยเรียงร้อยเรื่องเมืองลอง, (อ้างแล้ว), หน้า ๓๙๓ - .

กองทัพไปช่วยเจ้าหลวงลำปางตีเมืองเชียงแสน เจ้าหลวงคำสม (เจ้าน้อยคำสม) เจ้าหลวงลำปางจึงประทานชาวเมืองเชียงแสนให้กับเจ้าเมืองต้า กลุ่มชาวเชียงแสนที่เข้ามาอยู่เมืองดำน่านโดยพญาคำแสน ชาวเมืองเชียงแสนเหล่านี้จะเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ร่วมกับคนในหมู่บ้านเดิมบริเวณตำบลต้าผามอก อำเภอคลองจังหวัดแพร่ในปัจจุบัน^{๔๑}

๑ ชาวเชียงแสนในเมืองนครลำพูนและเมืองบิหาร

ชาวเชียงแสนในเมืองนครลำพูน

เมืองนครลำพูนได้รับการฟื้นฟูหลังจากที่ร้างไปใน พ.ศ.๒๓๔๘ ภายหลังจากเมืองเชียงแสนแตก ๑ ปี จึงทำให้มีชาวเชียงแสนบางส่วนที่อยู่ในเมืองนครเชียงใหม่และเมืองนครลำปาง ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานฟื้นฟูเมืองนครลำพูนร่วมกับชาวเมืองเชียงใหม่และชาวเมืองลำปางเดิมที่แบ่งมาตั้งเมืองนครลำพูนพร้อมกับชาวไทลื้อเมืองยอง เมืองหลวง เมืองยู้ ที่ถูกกวาดต้อนเข้ามาเมื่อ พ.ศ.๒๓๔๗ ปัจจุบันเชื้อสายชาวเมืองเชียงแสนตั้งถิ่นฐานกระจายตามหมู่บ้านต่างๆ ในบริเวณอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน^{๔๒} โดยชาวเชียงแสนที่เข้ามาอยู่เมืองนครลำพูนรวมถึงหัวเมืองอื่นๆ ในล้านนา รุนกวาดต้อนถือว่าเป็น “ข้าปลายหอก งาช้าง” และเมื่อมีทายาทรุ่นต่อๆ มาถือว่าเป็น “ข้าหอคนโรง” หรือ “ข้าเข้าตอกดอกไม้” โดยมีการระบุคำตัวทาสเชลยของเมืองนครลำพูน รวมถึงชาวเชียงแสนที่กวาดต้อนมาใน พ.ศ.๒๓๔๗ ด้วยดังนี้

^{๔๑} สัมภาษณ์พ่อนานเงิน สุทธิสังข์ อายุ ๖๒ ปี บ้านเลขที่ ๑๒๖/๔ หมู่ ๖ บ้านใหม่โพธิ์ทอง ตำบลต้าผามอก อำเภอคลอง จังหวัดแพร่ วันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๔๙.

^{๔๒} ภูเดช แสนสา, “เมืองยองในเมืองนครลำพูน” อ้างในยุพิน เข็มมุกด์ (บรรณาธิการ), ช่วงฝน, (เชียงใหม่ : แสงศิลป์, ๒๕๕๕), หน้า ๑๗๕.

“...ทาสเชลยเป็นคนซึ่งแต่ก่อนมา เจ้านายแลกรรมการเมืองลำพูน ไปรบตีเมือง เชียงแสน เมืองยอง เมืองบัน เมืองปุ เมืองสาด เมืองต่วน เมืองหาง ได้คนเมืองยองมากกว่าเมืองอื่น...”^{๔๓}

มีอายุ ๑-๔ ขวบ ทั้งชายหญิงค่าตัว ๖ แดบ อายุ ๕-๖๐ ชาย ๕๔ แดบ หญิง ๗๒ แดบ หากอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปถือว่าพ้นจากเป็นทาส^{๔๔} ความเป็นข้าทาสนี้เป็นลักษณะกำหนดไว้หลวมๆ และยกเว้นให้กับเจ้านายและขุนนางที่มาจากเมืองเดิมของแต่ละเมือง ดังนั้นจึงปรากฏเจ้านายเมืองต่างๆ ที่ถูกกวาดต้อนเข้ามา ได้สมรสกับเจ้าหลวงเจ้านายในราชวงศ์เจ้าเจ็ดตนหรือเจ้าเมืองต่างๆ ได้อย่างปกติ

ชาวเชียงแสนในเมืองลี้

ชาวเชียงแสนในเมืองนครลำพูน มีบางส่วนขยับขยายลงไปทางทิศใต้ ออกไปบุกเบิกพื้นที่ทำกินอยู่ที่เมืองลี้ (อ.ลี้ จ.ลำพูน)^{๔๕}

๐ ชาวเชียงแสนในเมืองนครน่านและเมืองบริวาร

ชาวเชียงแสนในเมืองนครน่าน

ชาวไทยวน ไทลื้อ และคนเชื้อสายอื่นๆ จากเมืองเชียงแสนที่เข้ามาในส่วน of เจ้าฟ้าอัตถวรปัญโญ เจ้าหลวงเมืองน่านองค์ที่ ๘ (พ.ศ.๒๓๒๙-๒๓๕๓) ราชวงศ์มหาวงศ์ ได้ตั้งถิ่นฐานที่บ้านพญาวัด (ต.ตุ้ม อ.เมือง จ.น่าน) เชื้อสายเจ้าฟ้าเชียงแสนที่เข้ามาพร้อมกับชาวเชียงแสนในครั้งนั้น เช่น พญาคำฟู (ต้นสกุล “คำฟู”) บ้านพญาวัด มีเชื้อสายอยู่บ้านพญาวัดที่ปรากฏ ได้แก่ เจ้ากาวิชัย คำฟู มีภรรยาชื่อแม่นางยอดหล้า พี่น้องของเจ้ากาวิชัยชื่อพญาราชวัง ไปอยู่เมืองเทิง

^{๔๓} หจข. ร.๕ ม.๕๘/๑๘๗ รายงานราชการเมืองนครลำพูน (๒๖ พ.ย. ร.ศ.๑๑๒-๒๓ มี.ค.๑๒๑).

^{๔๔} หจข. ร.๕ ม.๕๘/๑๘๗ รายงานราชการเมืองนครลำพูน (๒๖ พ.ย. ร.ศ.๑๑๒-๒๓ มี.ค.๑๒๑).

^{๔๕} บันทึกพ่อแสน ปันสุยะ (ถึงแก่กรรม พ.ศ.๒๕๔๘) เผยแพร่โดยอาจารย์วิเชียร ยาใจ และอาจารย์ดุสิต ยาใจ บ้านนาครกใหม่ ตำบลกองควาย อำเภอเมือง จังหวัดน่าน.

เมืองเชียงของ^{๔๖} เป็นต้น ชาวไทยวนไทลื้อเชียงแสนรุ่นที่เข้ามาอยู่บ้านพญาวัดเมื่อ พ.ศ.๒๓๔๗ ที่ปรากฏชื่อ เช่น หนานวงศ์ นางเทพพงา^{๔๗} นางปุกแก้ว นายใจ หนานคันระ นางโนชา^{๔๘} หนานมหาวัน นางคำหล้า (ภรรยา)^{๔๙} หนานศรีไชย นางปุกคำ (ภรรยา)^{๕๐} หนานจิตตะวิไชย นางใจคำ (ภรรยา)^{๕๑} เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีบ้านผาขวาง (ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน) บ้านสวนตาล (อ.เมือง จ.น่าน) และบ้านน้ำครกใหม่ (ต.กองควาย อ.เมือง จ.น่าน) พ่อเฒ่าอินทร์ แม่เฒ่าสา รุ่นอพยพจากเชียงแสน มีผู้นำคือ เจ้าหลวงหาญ (เจ้าข้อมือเหล็ก) มาตั้งบ้านน้ำครกเพราะมีหนองน้ำอุดมสมบูรณ์เรียกว่า “หนองแซง” เรียกว่า บ้านน้ำครกหนองแซงแล้วเปลี่ยนเป็นบ้านน้ำครกใหม่ในปัจจุบัน ซึ่งบ้านน้ำครกใหม่ยังคงสืบทอดการทอดผ้าขึ้นดินจกสืบมาถึงปัจจุบัน^{๕๒}

ส่วนที่สามารถบ่งบอกว่าเป็นชาวไทลื้อเมืองเชียงแสน รุ่นที่เข้ามาอยู่บ้านพญาวัดก็มีจำนวนหลายคน โดยมีคำนำหน้าผู้ผ่านการบรรพชาว่า “ใหม่” แทนไทยวนที่ชื่อว่า “น้อย” เช่น ใหม่คุณา นางทิพธา (ภรรยา)^{๕๓} ใหม่ทิพพะ

^{๔๖} พระพนัส ทิพพะเมธี และพระอุดร ชินวังโส, **พิศาลนันทเวชนุสรณ์**, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์, ๒๕๕๒), หน้า ๓๔.

^{๔๗} ภูเดช แสนสา (อ่าน), **จารึกพระพุทธรูปไม้วัดพญาวัด จังหวัดน่าน พ.ศ.๒๓๔๘**, อักษรธรรมล้านนา วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๔๘} ภูเดช แสนสา (อ่าน), **จารึกพระพุทธรูปไม้วัดพญาวัด จังหวัดน่าน พ.ศ.๒๓๕๓**, อักษรธรรมล้านนา วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๔๙} ภูเดช แสนสา (อ่าน), **จารึกพระพุทธรูปไม้วัดพญาวัด จังหวัดน่าน พ.ศ.๒๓๕๓**, อักษรธรรมล้านนา วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๕๐} ภูเดช แสนสา (อ่าน), **จารึกพระพุทธรูปไม้วัดพญาวัด จังหวัดน่าน พ.ศ.๒๓๕๐**, อักษรธรรมล้านนา วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๕๑} ภูเดช แสนสา (อ่าน), **จารึกพระพุทธรูปไม้วัดพญาวัด จังหวัดน่าน พ.ศ.๒๓๕๒**, อักษรธรรมล้านนา วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๕๒} บันทึกรื้อฟื้น ปันสุยะ (ถึงแก่กรรม พ.ศ.๒๕๔๘) เผยแพร่โดยอาจารย์วิเชียร ยาใจ และอาจารย์ดลิต ยาใจ บ้านน้ำครกใหม่ ตำบลกองควาย อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

^{๕๓} ภูเดช แสนสา (อ่าน), **จารึกพระพุทธรูปไม้วัดพญาวัด จังหวัดน่าน พ.ศ.๒๓๕๓**, อักษรธรรมล้านนา วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๕๔.

นางจันทร์ (ภรรยา)^{๕๔} ใหม่ญานัง นางเทพ (ภรรยา)^{๕๕} ใหม่อนิดทะ ใหม่ขัติยะ นางคำปิ่น (ภรรยา)^{๕๖} และใหม่อินทะ นางขอดแก้ว (ภรรยา)^{๕๗} เป็นต้น ส่วนชาวเมืองเทิงเมืองบิหารเมืองเชียงแสนก็ถูกกวาดต้อนมาในส่วนเมืองน่าน ดังปรากฏเจ้ามหาพรหมา เชื้อสายเจ้าฟ้าเมืองเทิง มาอยู่เมืองนครน่าน ภายหลังสมรสกับเจ้านางเลศ ธิดาเจ้านางเทพ ราชนัดดาเจ้าพญาหลวงมหาวงศ์ เจ้าฟ้าหลวงเมืองน่านองค์ที่ ๑ (พ.ศ.๒๒๖๙-๒๒๘๔) ราชวงศ์มหาวงศ์ ส่วนชาวเมืองเชียงของเมืองบิหารของเมืองเชียงแสน อยู่บริเวณเวียงเหนือ (อ.เมือง จ.น่าน) ที่ภายหลังเจ้านายขุนนางและชาวเมืองเชียงของบางส่วนกลับไปฟื้นฟูเมืองเชียงของอีกครั้ง และบางส่วนไปอยู่บ้านเชียงของ (ต.เชียงของ อ.น่าน้อย จ.น่าน) สืบมาจนถึงปัจจุบันโดยชาวเชียงแสนในเมืองนครน่านบางส่วนก็เป็นชาวเมืองน่านเดิมที่ถูกพม่ากวาดต้อนไปไว้เมืองเชียงแสนใน พ.ศ.๒๓๒๒ จนทำให้เมืองน่านร้างไปช่วงระยะเวลาหนึ่ง เมื่อตีเมืองเชียงแสนใน พ.ศ.๒๓๔๗ จึงเป็นโอกาสให้เจ้าฟ้าอัครดวรปัญญา เจ้าฟ้าหลวงเมืองน่าน ได้รับชาวเมืองน่านที่อยู่เมืองเชียงแสนพร้อมกับชาวเชียงแสนและเมืองบิหารมาอยู่ในเมืองนครน่าน

^{๕๔} ภูเดช แสนสา (อ่าน), จารึกพระพุทธรูปไม้วัดพญาวัด จังหวัดน่าน พ.ศ.๒๓๕๓, อักษรธรรมล้านนา. วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๕๕} ภูเดช แสนสา (อ่าน), จารึกพระพุทธรูปไม้วัดพญาวัด จังหวัดน่าน พ.ศ.๒๓๕๒, อักษรธรรมล้านนา. วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๕๖} ภูเดช แสนสา (อ่าน), จารึกพระพุทธรูปไม้วัดพญาวัด จังหวัดน่าน พ.ศ.๒๓๕๓, อักษรธรรมล้านนา. วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๕๗} ภูเดช แสนสา (อ่าน), จารึกพระพุทธรูปไม้วัดพญาวัด จังหวัดน่าน พ.ศ.๒๓๕๓, อักษรธรรมล้านนา. วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๕๘} ภูเดช แสนสา (อ่าน), จารึกพระพุทธรูปไม้วัดพญาวัด จังหวัดน่าน พ.ศ.๒๓๗๙, อักษรธรรมล้านนา. วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๕๔.

ชาวเชียงแสนในเมืองปัว

เมืองปัว (อ.ปัว อ.ท่าวังผา จ.น่าน) ส่วนชาวเชียงแสนและชาวเชียงของในบ้านดอนแก้ว (เดิมเรียกบ้านพร้อย ต.ป่าคา อ.ท่าวังผา จ.น่าน) เป็นกลุ่มชาวเชียงแสนในส่วนแบ่งของเมืองนครน่าน เมื่อเดินทางมาถึงบริเวณนี้เห็นเป็นพื้นที่เหมาะสมทำการเกษตรจึงตั้งถิ่นฐานอยู่บ้านดอนแก้ว (ต.ป่าคา อ.ท่าวังผา จ.น่าน) การมาในครั้งนั้นจะพากันห่อเมล็ดผักต่างๆ ติดตามมาปลูกในพื้นที่ใหม่ด้วย^{๕๙}

ชาวเชียงแสนในเมืองสา

ชาวเชียงแสนในเมืองสา หรือ เมืองเวียงสา (อ.เวียงสา จ.น่าน) บางส่วนมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านดอนไชยใต้ (ต.กลางเวียง อ.เวียงสา จ.น่าน) และบ้านวังม่วง (ต.น้ำปัว อ.เมือง จ.น่าน)^{๖๐}

ชาวเชียงแสนในเมืองเชียงกลาง

ชาวเชียงแสนและชาวเชียงของในส่วนแบ่งของเมืองนครน่าน เมื่อเดินทางมาถึงบริเวณนี้เห็นเป็นพื้นที่เหมาะสมทำการเกษตรจึงตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านดอนแท่น (ต.เชียงคาน อ.เชียงกลาง จ.น่าน) ได้นำเอาซื้อบ้านเดิมที่เมืองเชียงแสนมาตั้งชื่อหมู่บ้านใหม่^{๖๑}

ชาวเชียงแสนในเมืองศรีสะเกษ

ชาวเชียงแสนและชาวเชียงของที่บ้านศรีสะเกษ เดิมเดินทางไปเมืองเลยตั้งถิ่นฐานอยู่ชั่วคราว ภายหลังได้เดินทางกลับขึ้นมาอยู่บ้านศรีสะเกษ (ต.ศรีสะเกษ อ.น่าน้อย จ.น่าน)^{๖๒}

^{๕๙}

แหล่งเรียนรู้บ้านดอนแก้ว ตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน.

^{๖๐}

แหล่งเรียนรู้บ้านดอนแก้ว ตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน.

^{๖๑}

แหล่งเรียนรู้บ้านดอนแก้ว ตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน.

^{๖๒}

แหล่งเรียนรู้บ้านดอนแก้ว ตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน.

ชาวเชียงแสนในเมืองเชียงของ

เมืองเชียงของภายหลังเมืองเชียงแสนแตก ได้กลายมาเป็นเมืองบริวารของเมืองนครน่าน ปัจจุบันคืออำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เดิมเมืองเชียงของเป็นเมืองบริวารของเมืองเชียงแสน เจ้าฟ้าเชียงแสนจึงโปรดให้เจ้ามาละเชื้อสายเจ้าฟ้าเชียงแสน มาเป็นเจ้าฟ้าเมืองเชียงของ ชาวเมืองจึงเรียกว่า “เจ้าฟ้ามาละ” เจ้าฟ้ามาละพิราลัยที่แม่น้ำโขง เมื่อครั้งยกกองทัพเมืองเชียงของไปช่วยเจ้าฟ้าเมืองเชียงแสนใน พ.ศ.๒๓๔๗ สืบมาถึงบุตรชายคือเจ้าอริยะ ได้เป็นเจ้าฟ้าเชียงของสืบมา มีชายาเป็นเจ้านางจากเมืองเชียงแสนเรียกว่า “เจ้าพระหญิง”

เมื่อเมืองเชียงแสนแตก พ.ศ.๒๓๔๗ เจ้าอริยะพร้อมครอบครัวเจ้านายขุนนางและชาวเมืองเชียงของได้ไปอยู่ในส่วนของเมืองนครน่านไปตั้งถิ่นฐานบริเวณเวียงเหนือ (อ.เมือง จ.น่าน) บางส่วนอยู่บ้านเชียงของ (อ.น่าน้อย จ.น่าน) จนกระทั่งฟื้นฟูตั้งเมืองเชียงของอีกครั้ง เจ้าอริยะได้วายชนม์แล้วในเมืองนครน่านเมื่อ พ.ศ.๒๓๗๒ เจ้าหลวงเมืองน่านจึงโปรดให้เจ้าหนานร่มแสน (ตันสกุล “ติยะระ”) บุตรชายเจ้าอริยะ เป็นเจ้าเมืองเชียงขององค์แรกขึ้นกับเจ้าหลวงเมืองน่าน ได้นำชาวเมืองเชียงของเมืองเชียงแสนที่เข้าไปอยู่เวียงเหนือกลับไปฟื้นฟูเมืองเชียงของ ต่อมาบุตรชายของเจ้าหนานร่มแสน ๒ องค์ได้เป็นเจ้าเมืองเชียงของสืบต่อ คือ เจ้าวิฑูระ เป็นพระยาจิตวงศ์วรยศรังษี (เจ้าวิฑูระ) เจ้าเมืองเชียงขององค์ที่ ๒ (ตันสกุล “วิฑูรย์”) และเจ้าคำขึ้น (ตันสกุล “ธูระเสน”) เจ้าเมืองเชียงขององค์ที่ ๓ ส่วนพระยาจิตวงศ์วรยศรังษี (เจ้าอริยะ) ราชบุตรเจ้าวิฑูระ เป็นเจ้าเมืองเชียงขององค์ที่ ๕^{๖๓}

^{๖๓}

ขุนภณพิเลชกิจ (เจ้าหนานบุษรศ จิตตางกูร), **ประวัติการสร้างเมืองเชียงของ**, พ.ศ.๒๔๔๘. อ้างในชินทร์ แจ่มจิตต์ (บรรณาธิการ), **นิตยสารไชยนาทรายณ์**, (ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม, ๒๕๓๒), หน้า ๑๑-๑๓.

๐ ชาวเชียงแสนในเมืองนครแพร่และเมืองบิหาร

ชาวเชียงแสนในเมืองนครแพร่

ชาวเชียงแสนในเมืองนครแพร่ คือบริเวณอำเภอเมืองและอำเภอใกล้เคียงในจังหวัดแพร่ปัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยวนเมืองเชียงแสน และมีชาวไทลื้อกับชาวอื่น ๆ บ้าง ชาวเมืองเชียงแสนในส่วนเมืองนครแพร่ มีทั้งเจ้านายขุนนางและชาวเมือง มาตั้งถิ่นฐานในส่วนที่มากับกองทัพเมืองนครแพร่ เจ้าหลวงเมืองแพร่ได้ให้ตั้งถิ่นฐานนอกกำแพงเมืองด้านทิศตะวันออกห่างออกไปประมาณ ๒ กิโลเมตร บริเวณตำบลเหมืองหม้อ บ้านกาช่อง บ้านเหมืองค่า และบ้านกาศเหนือ บ้านกาศใต้ (ต.ร่องกาศ อ.สูงเม่น จ.แพร่) ที่พบใบลานจารที่เมืองเชียงแสน โดยเฉพาะบ้านเหมืองหม้อนับถือผีเจ้าเชียงแสนเป็นผีปู่ย่า และบ้านเหมืองค่าเป็นชุมชนที่มีช่างทำเครื่องเงินเครื่องทอง บ้านเหมืองหม้อมาจากบ้านหนองหม้อ เมืองเชียงแสน ตั้งถิ่นฐานที่บ้านเหมืองหม้อริมแม่น้ำแคว

ส่วนบ้านร่องกาศ (ต.ร่องกาศ อ.สูงเม่น จ.แพร่) เป็นชุมชนไทลื้อเมืองเชียงแสนอีกแห่งหนึ่ง มีขุนนางชาวไทลื้อเมืองเชียงแสนเป็นผู้ปกครอง เช่น พญาหัวเวียงแก้ว (ท้าวเมืองแก้ว ต้นสกุล “วังซ้าย”) ชาวเมืองเรียกว่า “พ่อเผ่า ลื้อ” ได้สมรสกับเจ้ากัญญา เจ้านายเมืองนครแพร่ เป็นบิดาของพระวังซ้าย (เจ้านานมหาจักร) เจ้านานมหาไชย เจ้าน้อยมหาเทพ เจ้านานมหาพรหม เจ้าจันทรา และเจ้าแก้วลิ้มวาง เมืองนครแพร่^{๖๔} บางกลุ่มก็ตั้งถิ่นฐานที่บ้านเวียงทอง (ต.เวียงทอง อ.สูงเม่น จ.แพร่) ดั้งเดิมทีในตำนานวัดเวียงทองฝั่งหมื่นของครูบาคันธา วัดโพธิสุนทร ว่า

^{๖๔} บัวผิว วงศ์พระถาง และคณะ, **เชื้อสายเจ้าหลวงเมืองแพร่ ๔ สมัย**, (แพร่ : แพร่ไทยอุดสาหกรรมพิมพ์, ๒๕๓๗).

“...ปางเมื่อเปนเวียงม่านอยู่นั้นได้ห่างร้างไปนานเท่าใดก็รับรู้ได้ ที่นั้นยังมีพระภูต ณ ๑ ลูกแต่เมืองเชียงแสนมาอยู่แต่เมื่อปีเมืองไค้ สกราชได้ ๑๕๓ ตัวพระภูตนั้นชื่อว่าพระภูตลั่นทอง ก็ได้มาก่อสร้างวัดฝั่มหมื่นนี้ขึ้นแถมใหม่...”^{๖๕}

ชาวเชียงแสนที่บ้านเวียงทองนำโดยพญาลิ้นทอง (พญาลิ้นทอง) สันนิษฐานว่าเป็นที่มาของชุมชนที่เรียกว่า “เวียงทอง” (เวียงตอง) เมื่อเข้ามาอยู่ก็สร้างวัดเวียงทองหรือวัดทองเกศ (นำเอาชื่อพญาลิ้นทองกับครุฑาเกศมารวมเป็นชื่อวัด) โดยมีครุฑาเกศร่วมสร้างวัดและเป็นเจ้าอาวาสรูปแรก บริเวณตำบลเวียงทองนอกจากมีชาวเชียงแสน ยังปรากฏมีชาวเมืองบริวารของเมืองเชียงแสนมาตั้งถิ่นฐานร่วมด้วย เช่น ชาวเมืองล่อ ตั้งฐานที่บ้านน้ำบ่อ (ต.เวียงทอง อ.สูงเม่น จ.แพร่) ดังปรากฏท้ายคัมภีร์ใบลานกล่าวถึงนามเดิมของวัดน้ำบ่อชื่อว่าวัดเวียงล่อ เป็นต้น ชาวเชียงแสนบางส่วนกระจายออกไปไกลตัวเมืองอยู่ที่บ้านหนองม่วงไข่ (ต.หนองม่วงไข่ อ.ร้องกวาง จ.แพร่) บ้านแม่คำมี (ต.แม่คำมี อ.หนองม่วงไข่ จ.แพร่) โดยบริเวณนี้มีเจ้าธรรมสาร (ต้นสกุล “กันหาธรรม”) เชื้อสายเจ้าฟ้าเชียงแสนตั้งถิ่นฐานอยู่ เชื้อสายเจ้าธรรมสารที่มีบทบาทในเมืองนครแพร่ เช่น ขุนม่วงไข่จวร กำนันตำบลหนองม่วงไข่ และนายทอง กันหาธรรม บ้านแม่คำมี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดแพร่และรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย เป็นต้น^{๖๖}

ชาวเชียงแสนในเมืองมาน

เมืองมาน คือ บริเวณบางส่วนของอำเภอสูงเม่นและอำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่ในปัจจุบัน เดิมเป็นหัวเมืองขึ้นกับเมืองนครแพร่และตั้งอยู่ทางทิศใต้ จึงเรียกว่า “เมืองมานด้านใต้” ภายหลังเมื่อมีชาวเชียงแสนมาอยู่มากขึ้น

^{๖๕} **ตำนานวัดเวียงทองฝั่มหมื่น** เขียนโดยครุฑาคันธา วัดโพธิสุนทร เมืองแพร่ อักษรธรรมล้านนา.

^{๖๖} องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, **ประวัติศาสตร์เมืองแพร่ (ฉบับ พ.ศ.๒๕๕๐)**, (แพร่ : เมืองแพร่การพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๓๓๗.

จึงเรียกว่า “เมืองแสนหลวง” ที่มาจากชื่อ “เมืองเชียงแสนหลวง” ภายใน
 วิหารวัดพระหลวง ก็มีพระประธานตั้งนามว่า “พระเจ้าแสนหลวง” (พระเจ้า-
 เชียงแสนหลวง) ส่วนใหญ่ที่ตั้งถิ่นฐานบ้านพระหลวงเป็นชาวไทยวน
 และชาวอื่น ๆ เล็กน้อย เป็นหมู่บ้านไทลื้อจากเมืองเชียงแสน หมู่บ้านพระหลวง
 เป็นชุมชนที่มาจากบ้านพระหลวง ชุมชนกลางเวียงเชียงแสน “...พระญาแสนพ
 สะดุ้งตื่น...จึงตัดแปลงกลองสามลูก...ลูก ๑ ไว้หอกกลองกลางเวียงเชียงแสน
 ที่วัดพระหลวงวันนั้นแล...”^{๖๗} ปัจจุบันคือบริเวณวัดเจดีย์หลวง (วัดพระหลวง
 อ.เชียงแสน จ.เชียงราย) ติดกับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงแสน ได้นำเอา
 ชื่อหมู่บ้านเดิมที่เมืองเชียงแสนมาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านที่มาอยู่ใหม่ บางส่วนก็มา
 จากหมู่บ้านบริเวณสบจัน ตำนานวัดหลวงเมืองมานทำให้ทราบว่าเริ่มมีชาว
 เมืองเชียงแสนนำโดยครูบานาย มาจากสบจัน ครูบากวาว และครูบาสุทธะได้นำ
 ชาวเมืองเชียงแสนอพยพเข้ามาอยู่บริเวณพื้นที่นี้ซึ่งเป็นที่รกร้าง พร้อมกับทำ
 การบูรณะพระประธานของวิหารและพระธาตุที่มีมาแต่เดิมเมื่อ พ.ศ.๒๓๓๐

“ตำนานวัดหลวงเมืองมาน เดิมเมืองเชียงแสนแต่ครั้งที่ ๓ จุลศักราช
 ได้ ๑๑๔๙ ปีเมืองเม็ต พุทธศาสนาล่วงแล้วได้ ๒๓๓๐ พระวีสสา มีครูบานาย
 สบขัน ๑ ครูบากวาว ๒ ครูบาสุทธะ(สุทธะ) ๓ ครูบา ๓ ตนนี้พายแต่เชียงแสน
 ลงมา มีสัตว์ชาติติดตามลงมา ได้มาภักตั้งอยู่สูงเหม้นก่อนแล้ว จึงได้มาตัดฟัน
 ป่าไม้อันเปนป่าใหญ่โตที่วัดหลวงอยู่เดี๋ยวนี้ อันเปนวัดห่างเก่าแก่มานมนาน
 จึงตั้งบ้านแลตั้งวัดขึ้นเปน ๓ หัววัดไม่ได้รวมกันอยู่ คือ ครูบานาย สบขัน ตั้งอยู่
 แห่ง ๑ ครูบากวาวตั้งอยู่แห่ง ๑ ครูบาสุทธะตั้งอยู่แห่ง ๑ เปน ๓ คณะอยู่ เท้าอยู่
 ในเขตอารามอันเดียวกัน ครูบา ๓ องค์นี้ท่านได้ล้างพระวิหารขึ้น ๑ หลัง
 แล้วล้างโบสถ์ขึ้น ๑ หลังเปนที่รุ่งเรืองขึ้น ส่วนพุทธรูปตนหลวงนั้นแลเจดีย์แลลิม

๖๗

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่
 ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี, (เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, ๒๕๓๘), หน้า ๔๗.

มานั้นเปนของเก่าโบราณมาแต่เดิม ทำบุญแลกินทานแล้วข้ากก่อกำแพงแถม
๒ ด้านหน้าหลังบอรวณแล้ว ใสนามวัดชื่อว่าวัดหลวงเมืองมาน...”^{๖๘}



วัดหลวงเมืองมาน หรือ วัดพระหลวง

ที่มา : วัดพระหลวง, ถ่าย พ.ศ.๒๔๖๐

จากตำนานวัดหลวงเมืองมานสอดคล้องกับตำนานคำมะเก่าเมืองเชียงแสน
ที่ระบุว่าเชียงแสนแตกในปีนี้ เพราะพญามังไชย เจ้าเมืองแพร์และเจ้ากอง
เจ้าฟ้าเมืองยอง ได้เข้าตีเมืองเชียงแสนที่ตั้งมั่นของพม่าแล้วได้กวาดต้อนผู้คน
ออกจากเมืองเชียงแสน^{๖๙} ชาวเมืองเชียงแสนส่วนหนึ่งจึงถูกนำเข้ามาอยู่ในเมือง
นครแพร์โดยเจ้าผู้ครองนครแพร์ทรงให้เข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณพื้นที่ร้างในส่วน
ตอนใต้ของเมือง

^{๖๘} “ตำนานวัดหลวงเมืองมาน” ในกุเดช แสนสา (ปริวรรต), คร่าว กฎหมาย จาริต ตำนาน
หลักฐานทางประวัติศาสตร์ล้านนา, (อ้างแล้ว), หน้า ๙๒.

^{๖๙} สวัสดิ์ อ่องสกุล (ปริวรรต), พื้นเมืองเชียงแสน, (อ้างแล้ว), หน้า ๒๔๓-๒๔๔.

จากการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวเชียงใหม่ใน พ.ศ.๒๓๓๐ โดยเจ้าเมืองแพร่นำมาไว้ในบริเวณตอนใต้ของเมืองนครแพร่ สันนิษฐานว่า ยุคนี้เองที่มีการสถาปนาบริเวณพื้นที่นี้ขึ้นเป็น “เมือง” จากเดิมบริเวณนี้อาจเป็นเพียงชุมชนหมู่บ้านที่อาศัยอยู่กระจัดกระจายมีผู้คนเบาบาง และบางชุมชนก็เป็นชุมชนร้าง ตามรูปแบบนิยมของเจ้าเมืองในยุคจาริต ที่เมื่อมีการกวาดต้อนหรืออพยพผู้คนต่างเมืองเข้ามาก็จะยกขึ้นเป็นเมืองให้ปกครองดูแลกันเอง เช่น เมืองยอง (ต.เวียงยอง อ.เมือง จ.ลำพูน) ขึ้นกับเมืองนครลำพูน เมืองพยาก (ใกล้กับ อ.งาว จ.ลำปาง) ขึ้นกับเมืองนครลำปาง ส่วนเจ้าเมืองที่ปกครองเมืองมาน สันนิษฐานว่าคือกลุ่มผู้ปกครองเดิมที่มาจากเมืองเชียงแสน แล้วขึ้นตรงต่อเจ้าผู้ครองนครแพร่

เมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณนี้จึงทำการบูรณะวัดร้างให้เป็นวัดศูนย์กลางของเมืองมาน และตั้งชื่อวัดที่เป็นศูนย์กลางของเมืองว่า “วัดหลวงเมืองมาน” หรือเรียกว่า “วัดพระหลวง” “บ้านพระหลวง” (ต.พระหลวง อ.สูงเม่น จ.แพร่) ตามชื่อของวัดและชุมชนเดิมที่เมืองเชียงแสน และภายหลังจึงมีการกวาดต้อนชาวเชียงแสนกลุ่มใหญ่เข้ามาบริเวณนี้อีกครั้งใน พ.ศ.๒๓๔๗ ดังพื้นเมืองเชียงแสนกล่าวว่า

“(พ.ศ.๒๓๔๗) เดือน ๙ ปุสุม ออก ๘ ค่ำ วัน ๕ ไทรวายสัน ยามสายฟ้ายก เมืองเชียงแสนแตกเสียงปางสุด...นาขาลูกเมียไพร่ไททั้งมวลลงไป เชียงใหม่ ลคอร แพล่ น่าน นับเสียง ยังค้างแต่น้ำกับดินแล...”^{๑๐}

เมื่อมีชาวเมืองเชียงแสนเข้ามาตั้งถิ่นฐานมากขึ้นภายหลังเมืองมาน จึงถูกเรียกอีกนามว่า “เมืองแสนหลวง” หรือก็คือ “เมืองเชียงแสนหลวง” บ่งบอกว่าชาวเมืองมาจากเมืองเชียงแสนหรือเมืองเชียงแสนหลวงนั่นเอง เมืองนี้

^{๑๐} สวัสดิ์ อ่องสกุล (ปริวรรต), **พื้นเมืองเชียงแสน**, (อ้างแล้ว), หน้า ๒๕๕.

ได้มีการจารึกรายชื่อเมืองไว้ที่วัดพระเชตุพนฯ กรุงเทพมหานคร เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๘ ว่าเป็นหนึ่งในสองหัวเมืองขึ้นของเมืองนครแพร่ในสมัยเจ้าหลวงอินทวิไชยราชา เจ้าผู้ครองนครแพร่ (พ.ศ. ๒๓๕๙-๒๔๑๔) “...เมืองแพร่ เจ้าเมืองชื่อ พญาแพร่ราชวงศ์ประเทศราช ขึ้นกรมมหาดไทย เมืองสอง ๑ เมืองแสนหลวง ๑ อยู่หนใต้เมืองแพร่ ขึ้นแพร่ ๒...”^{๗๑} ส่วนเจ้าเมืองมานหรือเจ้าเมืองแสนหลวง ไม่ปรากฏนาม แต่จากการสำรวจจารึกฐานพระเจ้าไม้วัดพระหลวงทำให้ทราบนามของกลุ่มผู้ปกครองบริเวณนี้หลายตำแหน่ง มีทั้งระดับชั้น “พญา” “แสน” และ “ท้าว” เช่น พญาสิทธิมงคล (ภริยาชื่อนางพกและนางวันดี) แสนพรหม (ภริยาชื่อนางคำเอ้ย) แสนมโน ท้าวสิทธิยศ (ภริยาชื่อนางขี) และท้าวเกสนา (ภริยาชื่อนางแก้ว) เป็นต้น ชาวเมืองเชียงแสนกลุ่มนี้มีทั้งชาวไทลื้อและชาวไทยวน ดังปรากฏคำจารึกฐานพระพุทธรูปไม้วัดพระหลวงที่ผู้เขียนสำรวจพบ มีคำนำหน้าชื่อว่า “ใหม่” ที่ใช้เรียกผู้ผ่านการบวชสามเณรของชาวไทลื้อ (เรียก “น้อย” ในกลุ่มชาวไทยวน) เช่น ใหม่อัภิก^{๗๒} ใหม่ยาวิไชย^{๗๓} และใหม่สิทธิ นางเป้ง (ภรรยา) สามเณรวิยะ (บุตร)^{๗๔} เป็นต้น

ชาวเมืองเชียงแสนในเมืองลับแล

เมืองลับแลเป็นหัวเมืองปลายแดนของอาณาจักรอยุธยา ที่ติดกับปลายแดนอาณาจักรล้านนา จึงปรากฏมีชาวไทยวนเข้ามาตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่อย่างช้าช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ชาวไทยวนจึงเรียกนามเมืองอีกชื่อว่า “เมืองลับแล” ส่วนชาวไทยวนเมืองเชียงแสนที่ตั้งถิ่นฐานในเมืองลับแล (อ.ลับแล

^{๗๑} กรมศิลปากร, **ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน**, (พระนคร : เจริญธรรม, ๒๕๐๖), หน้า ๒๐๘.

^{๗๒} ภูเดช แสนสา (อ่าน), **จารึกพระพุทธรูปไม้วัดพระหลวง จังหวัดแพร่ พ.ศ. ๒๓๖๙**, อักษรธรรมล้านนา, วันที่ ๔ กันยายน ๒๕๕๓.

^{๗๓} ภูเดช แสนสา (อ่าน), **จารึกพระพุทธรูปไม้วัดพระหลวง จังหวัดแพร่ พ.ศ. ๒๓๙๐**, อักษรธรรมล้านนา, วันที่ ๔ กันยายน ๒๕๕๓.

^{๗๔} ภูเดช แสนสา (อ่าน), **จารึกพระพุทธรูปไม้วัดพระหลวง จังหวัดแพร่ พ.ศ. ๒๓๖๒**, อักษรธรรมล้านนา, วันที่ ๕ กันยายน ๒๕๕๓.

จ.อุตรดิตถ์) เป็นกลุ่มชาวไทยวนเมืองเชียงแสนที่เคลื่อนย้ายไปจากในส่วน
ของเมืองนครแพร่ เมืองมาน และเมืองนครน่าน เพื่อไปบุกเบิกขยายพื้นที่ทำกิน
และค้าขาย^{๗๕} จึงได้ตั้งเป็นชุมชนชาวเชียงแสนขึ้น สิ่งที่เป็นประจักษ์พยานสำคัญ
คือยังมีวัดชื่อวัดใหม่เชียงแสน (ต.ฝายหลวง อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์) อยู่ในเมือง
ลับแล และมีการทอผ้าขึ้นดินจกลับแลสืบมาจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งพระยาพิชัย
เจ้าเมืองพิชัย บุตรชายของพระยาพิชัยดาบหัก (ทองดี) ได้นำทัพเมืองพิชัยไปกับ
กองทัพสยามขึ้นตีเมืองเชียงแสนในครั้งนี้ จึงเรียกว่า “พระยาพิชัยเชียงแสน”^{๗๖}
สันนิษฐานว่าชาวเชียงแสนบางส่วนในเมืองลับแลมาจากส่วนที่มอบให้กับ
เมืองพิชัยที่เคยยกกองทัพเมืองพิชัยไปช่วยรบมาตั้งถิ่นฐานที่เมืองลับแล
ด้วยในอดีตเมืองลับแลเป็นเมืองขึ้นของเมืองพิชัย

ชาวเมืองเชียงแสนในเมืองตรอนศรีสินธุ์

ชาวเชียงแสนในเมืองตรอนศรีสินธุ์ บริเวณตำบลน้ำอ่าง (อ.ตรอน
จ.อุตรดิตถ์) บางส่วนเป็นกลุ่มชาวเชียงแสนที่ขยับขยายมาจากในส่วนของ
เมืองนครน่าน^{๗๗} เนื่องจากขณะนั้นพระเจ้ากาวิละ (เจ้านานกาวิละ) พระเจ้า
นครเชียงใหม่ และเจ้าหลวงคำสม (เจ้าน้อยคำสม) เจ้าหลวงลำปาง ได้นำ
ส่วนแบ่งชาวเชียงแสนไปทูลเกล้าถวายพระมหากษัตริย์สยาม พระองค์
โปรดเกล้าฯ ให้ไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองสระบุรีและเมืองราชบุรี จึงเป็นไปได้
ยากที่ชาวเชียงแสนในส่วนนี้จะมาอยู่เมืองตรอน ด้วยเมือง ตรอนเป็นหัวเมือง
ตอนเหนือของสยาม ที่ติดกับหัวเมืองบริวารของประเทศราชเมืองนครน่าน
จึงสันนิษฐานว่าเป็นชาวเชียงแสนในเมืองนครน่านได้ขยับขยายบุกเบิกพื้นที่ทำ
กินมาที่เมืองตรอน เหมือนชาวเชียงแสนในเมืองนครแพร่ ที่ได้ลงไปขยับขยาย
บุกเบิกพื้นที่ทำกินและตั้งถิ่นฐานถาวรในเมืองลับแล (อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์) ดังมี

^{๗๕} แหล่งเรียนรู้บ้านดอนแก้ว ตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน.

^{๗๖} อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายทิว วิชัยหัตตะ, (เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๓๙).

^{๗๗} แหล่งเรียนรู้บ้านดอนแก้ว ตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน.

พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ ๕ เสด็จเมืองตรอนเมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ.๒๔๔๔ ว่า “มีราษฎรที่มามาเป็นลาวมา แต่เป็นลาวพุงดำซึ่งสืบเชื้อสายมาแต่เมืองน่าน เมืองแพร่ เพราะเขตรแดนติดต่อกัน...”^{๗๘} ปัจจุบันบริเวณตำบลน้ำอ่าเป็นอีกแหล่งที่ยังคงสืบทอดการทอผ้าขึ้นต้นจกที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

อีกทั้งพระยาพิชัยเชียงแสน เจ้าเมืองพิชัย บุตรชายของพระยาพิชัยดาบหัก (ทองดี) ได้นำทัพเมืองพิชัยไปกับกองทัพสยามขึ้นตีเมืองเชียงแสนในครั้งนี้^{๗๙} จึงสันนิษฐานว่าชาวเชียงแสนบางส่วนในเมืองตรอนมาจากส่วนที่มอบให้กับเมืองพิชัยที่เคยยกกองทัพเมืองพิชัยไปช่วยรบ มาตั้งถิ่นฐานที่เมืองตรอน ด้วยเมืองตรอนเป็นเมืองขึ้นของเมืองพิชัย ที่มีอาณาเขตติดกับเมืองพิชัยที่อยู่ทางทิศใต้ และติดต่อกับเมืองลับแลที่อยู่ทางด้านทิศเหนือ

ชาวเมืองเชียงแสนในเมืองสระบุรี

ในเมืองสระบุรีก่อนที่ชาวเชียงแสนจะเข้ามาตั้งถิ่นฐานใน พ.ศ.๒๓๔๗ ก่อนหน้านี้นี้ ๓๐ ปีเมื่อ พ.ศ.๒๓๑๗ มีชาวไทยวนจากเมืองนครลำปาง ที่ติดตามมารบไ้เจ้าหญิงศรีอินชา ราชธิดาเจ้าฟ้าหลวงสิงหราชธานี (เจ้าฟ้าชายแก้ว) เจ้าฟ้าหลวงเมืองนครลำปาง องค์ที่ ๒ (พ.ศ.๒๓๐๔-๒๓๑๗) ราชชนินุสาพระเจ้ากาวิละ (เจ้านานกาวิละ) พระเจ้านครเชียงใหม่องค์แรก (พ.ศ.๒๓๒๕-๒๓๕๘) ราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน มาอยู่บริเวณปากเพียว (ป่าเพียว) เมืองสระบุรี (ปัจจุบันคือ ต.ปากเพียว อ.เมือง จ.สระบุรี) ด้วยเจ้าหญิงศรีอินชาได้เสกสมรสกับเจ้าพระยาสุรสีห์พิษณุวาธิราช (บุญมา) ที่ต่อมาเป็นสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท วังหน้าพระราชอนุชา พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (ทองด้วง) กษัตริย์สยาม รัชกาลที่ ๑ (พ.ศ.๒๓๒๕-๒๓๕๒) ราชวงศ์จักรี

^{๗๘} พระราชหัตถเลขาเรื่องเสด็จเลียบมณฑลฝ่ายเหนือ พ.ศ.๒๔๔๔ ฉบับที่ ๑๖” ในจิราภรณ์ สถาปนาวรรณะ และคณะ, ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสมณฑลฝ่ายเหนือ ร.ศ.๑๒๐, (พิษณุโลก : รัตนสุวรรณการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๖๔.

^{๗๙} อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายทิว วิชัยทัศนะ, (เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๓๙).

ไทยวนชาวลำปางกลุ่มนี้ได้ทำหน้าที่เป็นนายกองค์เลียงคอกองต่าง ๆ ไว้ใช้เป็นโคต่างบรรพทุกวัดอุทิศมากระเสปิงอาหารในยามมีราชการสงคราม โดยออกไปตั้งกองและคอกเลียงอยู่ตามป่าโปร่งชายดงพญาเย็น^{๙๐} ดังนั้นที่ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่วะบุถึงเจ้าหญิงศรีอินชา ได้เกณฑ์ให้ชาวไทยวนที่ปากเพรียวรวบรวมปราบพระยาสุรศรี จึงมีความสำคัญมากช่วยให้ได้เปรียบในการสู้รบ เนื่องจากชาวไทยวนปากเพรียวเป็นนายกองค์ควบคุมโคที่ใช้สำหรับราชการสงครามอยู่แล้ว

ชาวไทยวน ชาวไทลื้อ และชาวอื่น ๆ จากเมืองเชียงแสนที่มาอยู่เมืองสระบุรี ในพ.ศ.๒๓๔๗ ตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่เกือบทุกอำเภอในจังหวัดสระบุรี ยกเว้นอำเภอหนองโดนและอำเภอดอนพุด ตั้งถิ่นฐานหนาแน่นในอำเภอเมือง อำเภอเสาให้ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ และอำเภอดงหลวง ส่วนที่มีประปรายคืออำเภอแก่งคอย อำเภอบ้านหมอ อำเภอพระพุทธบาท อำเภอเมวกเหล็ก อำเภอวิหารแดง อำเภอหนองแค และอำเภอหนองแซง จังหวัดสระบุรี นอกจากนี้ชาวเมืองเชียงแสนแล้วยังมีชาวเมืองจากหัวเมืองบริวารของเชียงแสนมาอยู่เมืองสระบุรีด้วย เช่น ชาวเมืองพะเยา ยังปรากฏหมู่บ้านพะเยาไร่และวัดพะเยาไร่ (ต.ศาลารีย์ไทย อ.เสาให้ จ.สระบุรี) อยู่ในเมืองสระบุรีที่ตั้งตามนามบ้านเมืองเดิมที่จากมา เป็นต้น^{๙๑} ชาวเชียงแสนที่มาตั้งหมู่บ้านต่าง ๆ ก็จะมีผู้นำพามาตั้งและดูแล เช่น ปู่เจ้าฟ้า นำมาตั้งหมู่บ้านเจ้าฟ้า เมื่อสิ้นชีวิตชาวบ้านได้นับถือ “ปู่เจ้าฟ้า” เป็น ยังปรากฏมีศาลปู่เจ้าฟ้าและประทับทรงปู่เจ้าฟ้าในช่วงสงครามที่อยู่ที่บ้านเจ้าฟ้าสืบมาถึงปัจจุบัน ส่วนน้องชายของปู่เจ้าฟ้าชื่อลืบทะ (หนานตะ) เป็นผู้มีความกล้าหาญสู้รบเก่งได้ตั้งบ้านลืบทะ (ปัจจุบันเรียกว่าบ้านสวนดอกไม้) หัวหนากลุ่มคนอีกกลุ่มคือปู่คัมภีระ (พ่อเฒ่าคัมภีระ ต้นสกุล “คัมภีระ” “คัมภีรานนท์” “คัมภีระศ” “มหาวงศ์วัด”) ระหว่างการเดินทางจากเมืองเชียงแสน

^{๙๐} วิโรจน์ ประดิษฐ์, *ชีวประวัติพ่อเฒ่าคัมภีระ ต้นตระกูล “คัมภีรานนท์”*, (เอกสารอัดสำเนา), หน้า ๑-๒.

^{๙๑} แผนประวัติวัดพะเยา ไร่ หมู่ที่ ๒ ตำบลศาลารีย์ไทย อำเภอเสาให้ จังหวัดสระบุรี.

มาเมืองสระบุรี ได้เป็นผู้ติดต่อประสานระหว่างชาวเชียงแสนกับทหารผู้ควบคุม ได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมฝั่งตะวันตกแม่น้ำป่าสักที่บ้านไผ่ล้อม (ต.สวนดอกไม้ อ.เสนาให้ จ.สระบุรี) อยู่ติดกับบ้านเจ้าฟ้าไปทางทิศตะวันออก

พ่อเผ่าคัมภีระภายหลังได้เป็นหัวหน้าใหญ่นายกองโคเมืองสระบุรี รวมกองโคหน่วยต่าง ๆ ที่เคยอิสระต่อกันให้อยู่ภายใต้การควบคุมของพ่อเผ่าคัมภีระ ซึ่งชาวเชียงแสนที่เข้ามานี้ได้ทำหน้าที่เป็นกองโคเหมือนชาวลำปางที่เข้ามาก่อนหน้านี้ ภายหลังทางราชการได้เพิ่มให้มีกองภาชีหรือกองม้าเพิ่ม ชาวเชียงแสนจึงทำหน้าที่เลี้ยงม้าเพื่อการศึกษาสงครามอีกด้วย และต่อมาด้วยความดีความชอบได้เลื่อนขึ้นเป็นพระยารัตนาศ เจ้าเมืองสระบุรี มีบุตรชาย ๔ คน คือ (๑) บุตรชายคนโตเป็นพระยารัตนาศ เจ้าเมืองสระบุรีคนต่อมา (๒) พระบำรุงราชภู่ ปลัดเมืองสระบุรี (๓) หลวงยกกระบัตร์ (พ่อเผ่ามหาวงศ์) เมืองสระบุรี และ (๔) แม่เผ่าบัวนำ ภรรยาพระบำรุงภาชี ผู้ทำหน้าที่ดูแลกองภาชี (กองม้า) และกองโคเมืองสระบุรี^{๔๒} นอกจากนี้ยังปรากฏมีพระยาสุราราชวงศ์ เชื้อสายชาวไทยวนเช่นกันได้เป็นเจ้าเมืองสระบุรีในช่วงรัชกาลที่ ๓ ซึ่งที่บ้านไผ่ล้อมยังมีศาลเจ้าของ “เจ้าเขาเขียวโปร่งฟ้า” เป็นดวงวิญญาณเจ้าปู่ที่อัญเชิญมาจากเมืองเชียงแสนด้วย เพื่อคุ้มครองในการเดินทางและปกป้องรักษาอยู่ที่เมืองสระบุรี เชื่อกันสืบมาว่าเจ้าเขาเขียวโปร่งฟ้าอยู่ที่ดอยหลวงเชียงดาว (อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่) ปกติจะอยู่ที่ดอยเชียงดาว เมื่อถึงช่วงสงกรานต์ก็จะมาเยี่ยมเยือนลูกหลานที่เมืองสระบุรีเป็นประจำทุกปี^{๔๓} และในปี พ.ศ.๒๓๗๐ เมื่อกวาดต้อนชาวเวียงจันทน์มาไว้ในสยาม ชาวเชียงแสนในส่วนในเมืองนครเวียงจันทน์ บางส่วนขอตั้งถิ่นฐานร่วมกับชาวเชียงแสนในเมืองนครจันทิก (สีกี้ว) ที่ขยายไปจากเมืองสระบุรี สันนิษฐานว่าชาวเชียงแสนเมืองนครเวียงจันทน์

^{๔๒} วิโรจน์ ประดิษฐ์, *ชีวประวัติพ่อเผ่าคัมภีระ ต้นตระกูล “คัมภีรานนท์”*, (อ้างแล้ว), หน้า ๑-๓๐.

^{๔๓} เอกสารกลุ่มชาติพันธุ์ของชาวไทยวน จังหวัดราชบุรี ประวัติความเป็นมา ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ และการแต่งกาย.

บางส่วนได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานร่วมกับชาวเชียงแสนในราชบุรีด้วย เนื่องจากชาวลาวเวียงจันทน์ในครั้งนั้นก็ตั้งถิ่นฐานในเมืองสระบุรีด้วยเช่นกัน

ส่วนชาวเชียงแสนที่เมืองสระบุรีที่เรียกตนเองติดปากว่า “คนยวน” หรือ “ชาวยวน” คำนี้สันนิษฐานว่าไม่ได้บ่งบอกถึงชาติพันธุ์ว่าเป็น “ไทยวน” เพียงอย่างเดียว แต่มีนัยยะบ่งบอกว่ามาจากเมืองยวน โดยที่มิชาติพันธุ์อื่นๆ เข้ามาอยู่ร่วมกันหลากหลายกลุ่มทั้งไทยวน ไทลื้อ และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในเมืองเชียงแสนหรือเมืองยวน เมื่อมาอยู่เส้าให้ เมืองสระบุรี จึงบ่งบอกว่าเป็น “คนเชียงแสน” “ชาวเชียงแสน” หรือ “คนยวน”^{๔๔} “ชาวยวน” ตามที่รับรู้มาจากบรรพบุรุษ เพราะในตำนานพื้นเมืองเชียงแสนก็ปรากฏเรียกเมืองเชียงแสนว่าเป็น “เมืองยวน” หรือ “เมืองไทยวน” กรณีนี้ก็เหมือนกับชาติพันธุ์อื่นๆ ที่โยกย้ายถิ่นฐาน เช่น ไทลื้อเมืองยอง (ปัจจุบันเมืองยองมีสถานะเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ ประเทศเมียนมา) กองทัพจากล้านนาไปตีกวาดต้อนมาปีเดียวกันกับตีเมืองเชียงแสนใน พ.ศ.๒๓๔๗ เมื่อถูกนำมาอยู่เมืองนครลำพูน ก็เรียกตนเองว่าเป็น “คนยอง” หรือ “ชาวยอง” ตามชื่อเมืองที่จากมา ส่วนทางด้านชาติพันธุ์กลุ่มหลักในเมืองยอนนั้นเป็นคนไทลื้อ

ชาวเมืองเชียงแสนในเมืองนครจันทิก (สิดัว)

เมืองนครจันทิกคืออำเภอสิดัว จังหวัดนครราชสีมาในปัจจุบัน ชาวไทยวน (อาจมีไทลื้อด้วย) เมืองเชียงแสนในเมืองสิดัวเป็นกลุ่มชาวไทยวนเชียงแสนที่ขยายจากเมืองสระบุรีไปเลียงโค เมื่อพ่อเผ่าคัมภีระ (ต้นสกุล “คัมภีรนนท์”) ได้รับแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าใหญ่นายกองโค ได้ยุบกองโคหน่วยเล็กหน่วยน้อยให้รวมเป็นสัดส่วนแบ่งออกเป็น ๔ กอง คือ (๑) กองโคโคกสูง (๒) กองโคเขาแย้

^{๔๔} สวัสดิ์ อ่องสกุล (ปริวรรต), *พื้นเมืองเชียงแสน*, (อ้างแล้ว), หน้า ๒๔-๒๕.

^{๔๕} วิโรจน์ ประดิษฐ์, *ชีวประวัติพ่อเผ่าคัมภีระ ต้นตระกูล “คัมภีรนนท์”*, (อ้างแล้ว), หน้า ๒.

^{๔๖} สัมภาษณ์นายวงศ์ดิลก กัจจายะนันท์ อายุ ๒๔ ปี บ้านเลขที่ ๒๔๓/๑ ซอย ๖/๑๑ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา วันที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๐.

(๓) กองโคเขาขาด และ (๔) กองโคสีคิ้ว อยู่กลางดงพญาเย็น ในช่วงนี้เป็นเขตเมืองสระบุรี ด้วยเป็นแหล่งมีหญ้ามีน้ำอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเลี้ยงโค กองโคสีคิ้วจึงเป็นกองโคใหญ่ที่สุดมีคนเลี้ยงจำนวนมาก^{๕๕} ดังนั้นจึงทำให้มีชาวเชียงแสนจากสระบุรีมาตั้งกองเลี้ยงโค และหลายกลุ่มได้ตั้งถิ่นฐานถาวรบริเวณลุ่มแม่น้ำลำตะคอง เช่น บ้านใต้ บ้านกลาง บ้านเหนือ (ต.สีคิ้ว อ.สีคิ้ว จ.นครราชสีมา) เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบมีการตั้งถิ่นฐานที่บ้านแก่นท้าว (ต.เสมา อ.สูงเนิน จ.นครราชสีมา) บ้านหนองไผ่ล้อม (ต.ในเมือง อ.เมือง จ.นครราชสีมา) มีบางส่วนก็ขยายออกไปตั้งถิ่นฐานบริเวณอำเภอปากช่อง อำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา^{๕๖}

ต่อมาใน พ.ศ.๒๓๗๐ กองทัพสยามตีกวาดต้อนชาวเมืองนครเวียงจันทน์ ที่มีกลุ่มชาวเชียงแสนที่แบ่งไปไว้ในเมืองนครเวียงจันทน์ ที่อาจรวมชาวเชียงแสนและชาวเชียงใหม่ในเมืองศรีเชียงใหม่ (อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย) เมื่อเดินทางผ่านสีคิ้วพบกลุ่มชาวเชียงแสนด้วยกัน จึงขออนุญาตลงหลักปักฐานอยู่ร่วมกับชาวเชียงแสนที่สีคิ้ว ภายหลังได้ขยายตัวมากขึ้นจึงขยายออกไปตั้งชุมชนบริเวณบ้านโนนกุ่ม (ต.มิตรภาพ อ.สีคิ้ว จ.นครราชสีมา) บ้านถนนคด บ้านหนองไก่อ่ซ่า (ต.สีคิ้ว อ.สีคิ้ว จ.นครราชสีมา) และบ้านน้ำเมา บ้านโนนทอง บ้านโนนแต้ (ต.ลาดบัวขาว อ.สีคิ้ว จ.นครราชสีมา)^{๕๗}

^{๕๕} วิโรจน์ ประดิษฐ์, **ชีวประวัติพ่อเผ่าคำมกัระ ต้นตระกูล “คำภีรานนท์”**, (อั้งแล้ว), หน้า ๒.

^{๕๖} สัมภาษณ์นายวงศ์ดิolk กัจจายะนันท์ อายุ ๒๔ ปี บ้านเลขที่ ๒๔๓/๑ ซอย ๖/๑๑ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา วันที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๐.

^{๕๗} จารุวรรณ พรหมวัง ข้าเพชร, **วิถีครอบครัวและชุมชนอีสาน : ชาวไทยยวนสีคิ้ว จ.นครราชสีมา**, (งานวิจัยสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๙), หน้า ๒๑-๒๒.



กฎหมายเมืองนครจันทกัณฑ์ด้วยตัวอักษรธรรมล้านนา หรือ อักษรไทยวน ที่สืบทอด
ที่มา : วงศ์ดิลก กัจจาเยนนท์

ชาวเมืองเชียงแสนในเมืองลพบุรี

ชาวเชียงแสนที่อพยพโยกย้ายจากการตั้งถิ่นฐานในเมืองสระบุรี บางส่วนได้ขยับขยายต่อมาเพื่อบุกเบิกพื้นที่ทำกินในเขตเมืองลพบุรี เช่น อำเภอบ้านหมี่ (จ.ลพบุรี) เป็นต้น

ชาวเมืองเชียงแสนในเมืองราชบุรี

ชาวไทยวน ไทลื้อ และชาวอื่นๆ จากเมืองเชียงแสนที่มาอยู่เมืองราชบุรี เดิมเมื่อถูกกวาดต้อนมาใน พ.ศ.๒๓๔๗ รัชกาลที่ ๑ ได้โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งถิ่นฐานชั่วคราวอยู่บริเวณบางขุนพรหม (แขวงบางขุนพรหม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร) ภายหลังชาวเชียงแสนกลุ่มนี้เห็นว่าไม่เหมาะสมกับการทำไร่ ทำนาทำการเกษตรต่างๆ จึงอพยพออกมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านไร่ (ต.บ้านไร่ อ.เมือง จ.ราชบุรี) ริมฝั่งขวาของแม่น้ำแม่กลอง เมืองราชบุรี แล้วจึงขยายออกไปที่ตำบลดอนตะโก ตำบลคูบัว ตำบลห้วยไผ่ ตำบลดอนแร่ ตำบลหินกอง

(อ.เมือง จ.ราชบุรี) ตำบลหนองโพ ตำบลบ้านสิงห์ (อ.โพธาราม จ.ราชบุรี) ตำบลหนองปลาหมอ (อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี) ตำบลรางบัว (อ.จอมบึง จ.ราชบุรี) ตำบลสวนผึ้ง (อ.สวนผึ้ง จ.ราชบุรี)^{๙๘} และตำบลทุ่งหลวง (อ.ปากท่อ จ.ราชบุรี) เป็นต้น ปัจจุบันเชื้อสายชาวเชียงแสนในจังหวัดสระบุรีมีประมาณ ๘๐,๐๐๐ กว่าคน ชาวเชียงแสนเมืองราชบุรียังคงมีการสืบทอดผ้าทอตีนจก^{๙๙} หัวหน้าชุมชนชาวเชียงแสนในเมืองราชบุรีที่ปรากฏ เช่น พระณรงค์ภักดี เป็นต้น

ชาวเมืองเชียงแสนในเมืองนครปฐม

ชาวเชียงแสนที่อพยพย้ายจากการตั้งถิ่นฐานชั่วคราวที่บางขุนพรหม (แขวงบางขุนพรหม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร) ออกมาตั้งถิ่นฐานใหม่ที่เหมาะแก่การทำเกษตรกรรมในเมืองราชบุรี บางส่วนได้ขยายต่อไปมาในเขตเมืองนครปฐม เช่น ตำบลทัพหลวง อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม เป็นต้น^{๑๐}

ชาวเมืองเชียงแสนในเมืองกาญจนบุรี

ชาวเชียงแสนที่อพยพโยกย้ายจากการตั้งถิ่นฐานชั่วคราวที่บางขุนพรหม (แขวงบางขุนพรหม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร) ออกมาตั้งถิ่นฐานใหม่ที่เหมาะแก่การทำเกษตรกรรมในเมืองราชบุรี บางส่วนได้ขยายต่อไปมาในเขตเมืองกาญจนบุรี เช่น ตำบลรางสาลี (อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี) และตำบลท่าเสา (อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี) เป็นต้น^{๑๑}

^{๙๘} เอกสารข้อมูลเศรษฐกิจและสังคมบ้านนาขุนแสน หมู่ที่ ๔ ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี, หน้า ๑.

^{๙๙} เอกสารกลุ่มชาติพันธุ์ของชาวไทยวน จังหวัดราชบุรี ประวัติความเป็นมา ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ และการแต่งกาย.

^{๑๐} เอกสารกลุ่มชาติพันธุ์ของชาวไทยวน จังหวัดราชบุรี ประวัติความเป็นมา ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ และการแต่งกาย.

^{๑๑} เอกสารกลุ่มชาติพันธุ์ของชาวไทยวน จังหวัดราชบุรี ประวัติความเป็นมา ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ และการแต่งกาย.

ชาวเชียงแสนในเมืองพิษณุโลก

ชาวเชียงแสนที่อพยพตั้งถิ่นฐานอยู่เมืองราชบุรีและภายหลังค่อย ๆ ขยับขยายบุกเบิกพื้นที่ทำกินย้อนขึ้นเข้ามาในเมืองนครปฐม ช่วงประมาณหลัง พ.ศ.๒๔๐๐ เป็นต้นมาได้ขยายต่อย้อนขึ้นเหนือมาถึงเมืองพิษณุโลก ได้ตั้ง หมู่บ้านกรรมธรรม บ้านดงประโดก บ้านสมอแข (ชุมแสง) และบ้านลาดบัวขาว (ต.สมอแข อ.เมือง จ.พิษณุโลก)

ชาวเมืองเชียงแสนในเมืองสงขลา

เมืองสงขลามีชาวไทยวนและอาจมีชาวไทยลื้อด้วยกลุ่มหนึ่ง ถูกกวาดต้อน แบ่งในส่วนของกองทัพสยามและได้จัดแบ่งผู้คนไปไว้ที่เมืองสงขลา สันนิษฐานว่า เป็นการกวาดต้อนครั้งใหญ่ใน พ.ศ.๒๓๔๗ เนื่องจากหลังจากนี้ไม่ปรากฏมีการกวาดต้อนชาวไทยวนไปไว้ในสยามอีกเลย ซึ่งปรากฏหลักฐานมีชาวไทยวนที่เมืองสงขลาบางคนพยายามหนีกลับมาในล้านนา เช่น หนานไชยวัณณะ (ต้นสกุล “ไชยวัณณ์”) รู้สึกคิดถึงถิ่นฐานบ้านเมือง การทำมาหากินและขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ไม่เหมือนกับบ้านเมืองเดิม จึงได้หนีออกจากเมืองสงขลาเดินทางกลับมามาตั้งถิ่นฐานอยู่บ้านแป้น เมืองนครลำพูน (ต.บ้านแป้น อ.เมือง จ.ลำพูน) มีบุตรธิดาอยู่ในเมืองลำพูน ๖ คน ได้แก่ (๑) แม่จันทร์ฟอง (๒) แม่สุกันทา (๓) หนานปัญญา ไชยวัณณ์ (พ.ศ.๒๔๐๔-๒๕๐๑) (๔) พ่อบุญทา ไชยวัณณ์ (๕) แม่ปิ่น อินทพันธุ์ และ (๖) แม่หล้า ไชยกาญจน์^{๙๒} ที่ตั้งถิ่นฐานในเมืองนครลำพูน สันนิษฐานว่าเพราะขณะนั้นเมืองเชียงแสนบ้านเมืองเดิมยังไม่ได้ฟื้นฟู และมีชาวเชียงแสนบางส่วนอยู่ในเมืองลำพูน จึงได้ตั้งถิ่นฐานในเมืองลำพูนอย่างถาวรสืบมาจนถึงปัจจุบัน

^{๙๒}

เปราณี ศิริธร ณ พัทลุง, เพ็ชรลันนา (๒), พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่ : นอร์ทเทิร์นพรีนติ้ง, ๒๕๓๘), หน้า ๑๙๕-๑๙๖.

ชาวเมืองเชียงแสนในเมืองนครเวียงจันทน์

ชาวเชียงแสนในเมืองนครเวียงจันทน์ (นครหลวงเวียงจันทน์ ประเทศลาว) เจ้าอินทวงศ์ กษัตริย์เมืองนครเวียงจันทน์ (พ.ศ. ๒๓๓๗-๒๓๔๘) ราชวงศ์ล้านช้างเวียงจันทน์ ทรงประจวบ มอบหมายให้เจ้าอนุวงศ์ ราชอนุชา ได้ยกกองทัพช่วยตีเมืองเชียงแสนใน พ.ศ. ๒๓๔๗^{๙๓} จึงได้ไพร่พลชาวเมืองเชียงแสนกลับไปในส่วนแบ่งของกองทัพเมืองนครเวียงจันทน์ ส่วนหนึ่งเจ้าอนุวงศ์ให้ชาวเชียงแสนไปอยู่ร่วมกับชาวเมืองเชียงใหม่ที่อยู่แต่เดิมในเมืองศรีเชียงใหม่ (เดิมเมืองศรีเชียงใหม่ขึ้นเมืองนครเวียงจันทน์ ปัจจุบันคือ อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย) ต่อมาใน พ.ศ. ๒๓๗๐ กองทัพสยามตีกวาดต้อนชาวเมืองนครเวียงจันทน์ ที่มีกลุ่มชาวเชียงแสนที่แบ่งไปไว้ในเมืองนครเวียงจันทน์ เมื่อเดินทางผ่านเมืองนครจันทิก (อ.สีคิ้ว จ.นครราชสีมา) พบว่ามีกลุ่มชาวเชียงแสนด้วยกันตั้งถิ่นฐานอยู่ จึงขออนุญาตตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกับชาวไทยวนเชียงแสนที่สีคิ้ว^{๙๔} แต่สันนิษฐานว่ายังคงเหลือชาวไทยวนไทลื้อเมืองเชียงแสนบางส่วนตกค้างอยู่เมืองนครเวียงจันทน์ ที่สามารถหลบหนีการกวาดต้อนครั้งนี้ แต่ยังไม่มียุทธการตั้งถิ่นฐานในปัจจุบันว่าอยู่บริเวณไหนบ้างในนครเวียงจันทน์

ชาวเมืองเชียงแสนในเมืองเชียงเงิน

เมืองเชียงเงิน (เมืองเงิน) แขวงหลวงพระบาง (ประเทศลาว) ก็ปรากฏมีชาวเชียงแสนตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านปากเวด บ้านกอกหวาน และบ้านนาตาล เมืองเชียงเงิน ชาวเชียงแสนกลุ่มนี้คือกลุ่มที่ถูกกวาดต้อนไปในส่วนหนึ่งของเมืองนครเวียงจันทน์ เมื่อผ่านบริเวณแม่น้ำคานมีพื้นที่เหมาะสมเพาะปลูก

^{๙๓} มหาสิลา วีระวงส์ (เรียบเรียง) สมหมาย เปรมจิตต์ (แปล), **ประวัติศาสตร์ลาว**, (คำพูด : เทคนิคการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๐๙.

^{๙๔} จารุวรรณ พรหมวัง ข้าเพชร, **วิถีครอบครัวและชุมชนอีสาน : ชาวไทยวนสีคิ้ว จ.นครราชสีมา**, (งานวิจัยสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๙), หน้า ๒๑-๒๒.

ทำการเกษตรจึงขอตั้งถิ่นฐานบริเวณนี้และตั้งชื่อหมู่บ้านว่าบ้านปากแหวด อยู่ห่างจากแขวงนครหลวงพระบางประมาณ ๒๕ กิโลเมตร ปัจจุบันมีเชื้อสายชาวเชียงแสนในบ้านปากแหวดมีครัวหมู่บ้านประมาณ ๕๐ ครัวเรือน ส่วนกลุ่มใหญ่ก็เดินทางไปตั้งถิ่นฐานในเมืองนครเวียงจันทน์ ภายหลังชาวเชียงแสนในหมู่บ้านปากแหวดได้ขยายออกไปตั้งถิ่นฐานที่หมู่บ้านกอกหวานและบ้านนาตาล เมืองเชียงเงิน ที่บ้านปากแหวดยังมีศาลเจ้าคำพัน เจ้าคำแดง ที่อัญเชิญจากเมืองเชียงแสนให้ติดตามมาดูแลรักษาหมู่บ้านจนถึงปัจจุบัน^{๙๕}

ชาวเชียงแสนในเมืองศรีเชียงใหม่

ชาวเชียงแสนในเมืองศรีเชียงใหม่ (อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย) เดิมเป็นหัวเมืองขึ้นของเมืองนครเวียงจันทน์ คนดั้งเดิมเป็นชาวไทยวนเมืองเชียงใหม่นี้ที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์ล้านช้าง (อดีตกษัตริย์ล้านนา) พระนางจิริประภามหาเทวี (เจ้ายาย) พระนางยอดคำทิพย์ (เจ้าแม่) พร้อมชาวเมืองเชียงใหม่นาย ๕๐๐ คน หญิง ๕๐๐ คน เป็นข้าพระแก้วมรกตดูแลหอพระแก้วในเมืองนครเวียงจันทน์ ตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๒

ภายหลังในพ.ศ.๒๓๔๗ ทางเมืองนครเวียงจันทน์ได้รับการเกณฑ์กองทัพจากสยามให้ช่วยตีเมืองเชียงแสน เจ้าอินทวงศ์ กษัตริย์เมืองนครเวียงจันทน์ (พ.ศ.๒๓๓๗-๒๓๔๘) ราชวงศ์ล้านช้างเวียงจันทน์ ทรงประจักษ์ จึงโปรดมอบหมายให้เจ้าอนุวงศ์ ราชอนุชา ได้ยกกองทัพช่วยตีเมืองเชียงแสน^{๙๖} จึงได้ไพร่พลชาวเมืองเชียงแสนกลับไปในส่วนแบ่งของกองทัพเมืองนครเวียงจันทน์ ส่วนหนึ่งเจ้าอนุวงศ์ให้ชาวเชียงแสนไปอยู่ร่วมกับชาวเมืองเชียงใหม่ที่อยู่แต่เดิมในเมืองศรีเชียงใหม่

^{๙๕} สัมภาษณ์นางวันมะณี พงสะหวัด บ้านปากแหวด เมืองเชียงเงิน แขวงนครหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว วันที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๐.

^{๙๖} มหาสิลา วีระวงส์ (เรียบเรียง) สมหมาย เปรมจิตต์ (แปล), ประวัติศาสตร์ลาว, (ลำพูน : เทคนิคการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๐๙.

ชาวเชียงแสนในเมืองบ่อเตนและเมืองแก่นท้าว

ชาวเมืองเชียงแสนในลาวมีการอพยพมาอีก ๒ เส้นทาง เส้นทางที่หนึ่ง มาลงเรือลงแพตามแม่น้ำโขง อีกกลุ่มใช้เส้นทางบก กลุ่มที่ล่องแพล่องเรือมาตาม แม่น้ำโขงบางส่วนได้หยุดตั้งถิ่นฐานที่เมืองบ่อเตนและเมืองแก่นท้าว แขวงไชยบุรี ประเทศลาว^{๙๗}

ชาวเชียงแสนในเมืองเชียงแสน

ชาวเมืองเชียงแสนที่ถูกกวาดต้อนในครั้งนั้น หมู่บ้านที่อยู่ห่างไกล ตัวเมือง(เวียงเชียงแสน)มากก็ยังใช้ชีวิตตามปกติหรือบางส่วนที่สามารถหลบหนี เข้าป่าเขาได้ก็หลบซ่อนอยู่ จนกระทั่งมีการฟื้นฟูเมืองเชียงแสน (อ.เชียงแสน อ.แม่จัน จ.เชียงราย) อีกครั้งใน พ.ศ.๒๔๒๓ โดยมีพระยาราชเดชดำรง (เจ้าน้อยอินทวิไชย ต้นสกุล “เชื้อเจ็ดตน”) ราชบุตรพระเจ้าบุญมาเมือง (เจ้าศรีบุญมา) พระเจ้านครลำพูน องค์ที่ ๒ (พ.ศ.๒๓๕๗-๒๓๗๑) ราชวงศ์ เจ้าเจ็ดตน ได้มาเป็นเจ้าเมืองเชียงแสนองค์แรก ขึ้นกับเมืองนครเชียงใหม่ ในการฟื้นฟูครั้งนั้นนอกจากมีชาวไทลื้อเมืองยอง ชาวไทยวนลำพูน ยังมีเชื้อสาย ไทยวนไทลื้อชาวเชียงแสนเดิมบางส่วนที่อยู่ในเมืองนครลำพูน ได้กลับขึ้นไป ฟื้นฟูเมืองเชียงแสนอีกครั้ง ส่วนชาวไทยวนไทลื้อเมืองเชียงแสนอีกส่วนก็ตั้ง ถิ่นฐานอยู่ในเมืองนครลำพูน ในบริเวณอำเภอเมือง จังหวัดลำพูนในปัจจุบัน

เชื้อสายเจ้าฟ้าเชียงแสนที่เหลือตกค้างอยู่ในเมืองเชียงแสน ตอนหลังได้ สมรสกับเจ้านายในราชวงศ์เจ้าเจ็ดตนที่ไปฟื้นฟูเมืองเชียงแสนเมื่อ พ.ศ.๒๔๒๓ เช่น เจ้าคำตัน เชื้อสายเจ้าฟ้าเชียงแสน สมรสกับเจ้าหญิงสุคำ ธิดาพระยาราชวงศ์ (เจ้าน้อยสุขะ) เมืองเชียงแสน พระนัดดาพระยาราชเดชดำรง (เจ้าน้อยอินทวิไชย ต้นสกุล “เชื้อเจ็ดตน”) ราชปนัดดาพระเจ้าบุญมาเมือง (เจ้าศรีบุญมา) พระเจ้านครลำพูนองค์ที่ ๒ เจ้าคำตันกับเจ้าหญิงสุคำ ได้มีบุตรธิดามีสืบมาอยู่

^{๙๗}

แหล่งเรียนรู้บ้านดอนแก้ว ตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน.

เมืองเชียงแสน ๔ คน คือ เจ้าดวงดี เจ้าบัวหลวง เจ้าคำจั้น และเจ้าคำจันทร^{๑๔๔} ส่วนในเมืองนครลำปางที่บ้านปงสนุก บางส่วนก็กลับคืนขึ้นไปตั้งถิ่นฐานที่เมืองเชียงแสน เช่น เจ้าเชื่อนแก้ว บุตรชายองค์โตของพญาปราบทวีปเยวธานี (เจ้าปราบทวีป) เชื้อสายเจ้าฟ้าเชียงแสน บ้านปงสนุก ก็ได้กลับคืนไปตั้งถิ่นฐานที่เมืองเชียงแสนอีกครั้ง แต่การขึ้นไปของชาวเชียงแสนในลำปาง เป็นการไปกันเองโดยที่เจ้าหลวงพรหมมาภิพงษ์ธาดา (เจ้าหนานพรหมวงศ์) เจ้าหลวงลำปางองค์ที่ ๑๐ (พ.ศ.๒๔๑๖-๒๔๓๕) ไม่ได้จัดการส่งผู้คนขึ้นไปร่วมตั้งพื้นฟู เพราะถือว่าเมืองเชียงแสนที่ฟื้นฟูขึ้นใหม่นี้เป็นหัวเมืองขึ้นของเมืองนครเชียงใหม่^{๑๔๕}

๐ สรุป

เมืองเชียงแสนด้วยอยู่บริเวณเมืองพรมแดนหรือเมืองชายแดน มีการติดต่อคมนาคมกันอยู่อย่างสม่ำเสมอ จึงมีคนหลากหลายชาติพันธุ์เข้ามาตั้งถิ่นฐาน ไม่ได้มีชาวไทยวนเพียงกลุ่มเดียว คนกลุ่มใหญ่ที่เมืองเชียงแสนจึงมีทั้งชาวไทยวนและไทลื้อ โดยเฉพาะเจ้าฟ้าที่ปกครองเมืองเชียงแสนยุคหลังเป็นเชื้อสายเจ้าฟ้าหลวงทิพเนตร (แสนหลวงเรือนดอน) และเจ้าฟ้าหลวงหาญ (พญาหลวงหาญ ไทลื้อเมืองพง) ก็เป็นเจ้านายไทลื้อ กลุ่มชาวเชียงแสนรองลงมาก็มีชาวไทจีน ชาวไทใหญ่ ชาวลาว ชาวพม่า ชาวมอญ ตลอดจนชาติพันธุ์อื่นๆ เช่น ชาวลัวะ เป็นต้น ส่วนการเดินทางของชาวเชียงแสนไปอยู่ตามแหล่งต่างๆ ที่มีการโยกย้ายแผ่นดินถิ่นฐานในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๔ โดยเฉพาะสงครามครั้งใหญ่ใน พ.ศ.๒๓๔๗ จึงได้ไปอยู่ในท้องที่ต่าง ๆ ทั้งที่ออกจากเมืองเชียงแสนไปตั้งถิ่นฐานโดยตรงและได้ขยับขยายออกไปบุกเบิกพื้นที่ทำกินหรือทำหน้าที่ต่างๆ ที่ได้รับกำหนด มีทั้งไปตั้งถิ่นฐานขึ้นใหม่เป็นหมู่บ้าน เข้าไปตั้งถิ่นฐาน

^{๑๔๔} ปราณี ศิริธร ณ พัทลุง, **เพชรล้านนา (๒)**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (อ้างแล้ว), หน้า ๑๒.

^{๑๔๕} หจข. ร.๕ รล.-พศ./๒๖ หนังสือราชการ ๑๒๔๕.

รวมกับชุมชนคนในพื้นที่เดิม และบางส่วนภายหลังการรื้อฟื้นตั้งเมืองเชียงแสน ก็เดินทางกลับมาอยู่บ้านเกิดเมืองนอนเดิมอีกครั้ง

สรุปเท่าที่สืบค้นได้ในขณะนี้ มีชาวเชียงแสนและเมืองบริวาร ได้เดินทางไปตั้งถิ่นฐานตามแหล่งต่างๆ ใน ๒ ประเทศ คือ ประเทศไทยและประเทศลาว ในประเทศไทยมีทั้ง ๔ ภาค จำนวน ๑๖ จังหวัด ๕๕ อำเภอ จังหวัดที่ชาวเชียงแสนและเมืองบริวารตั้งถิ่นฐานทั้ง ๑๖ จังหวัด ได้แก่ (๑) จังหวัดเชียงราย (๒) จังหวัดเชียงใหม่ (๓) จังหวัดลำพูน (๔) จังหวัดลำปาง (๕) จังหวัดแพร่ (๖) จังหวัดน่าน (๗) จังหวัดอุดรธานี (๘) จังหวัดพิษณุโลก (๙) จังหวัดกาญจนบุรี (๑๐) จังหวัดสระบุรี (๑๑) จังหวัดราชบุรี (๑๒) จังหวัดนครปฐม (๑๓) จังหวัดลพบุรี (๑๔) จังหวัดนครราชสีมา (๑๕) จังหวัดหนองคาย และ (๑๖) จังหวัดสงขลา แยกเป็นอำเภอต่างๆ ตามหน่วยจังหวัดได้ดังนี้

- จังหวัดเชียงราย มี ๓ อำเภอ คือ อำเภอเชียงแสน อำเภอแม่จัน และอำเภอเชียงของ
- จังหวัดเชียงใหม่ มี ๖ อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอสารภี อำเภอฝาง อำเภอแม่อาย อำเภอหางดง และอำเภอสันกำแพง
- จังหวัดลำพูน มี ๒ อำเภอ คือ อำเภอเมือง และอำเภอลี้
- จังหวัดลำปาง มี ๓ อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอแม่เมาะ และอำเภอเกาะคา
- จังหวัดแพร่ มี ๕ อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอลอง อำเภอสูงเม่น อำเภอวังชิ้น และอำเภอหนองม่วงไข่
- จังหวัดน่าน มี ๕ อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอท่าวังผา อำเภอเวียงสา อำเภอเชียงกลาง และอำเภอนาน้อย
- จังหวัดอุดรธานี มี ๒ อำเภอ คือ อำเภอเดชอุดม และอำเภอรัตนวาปี
- จังหวัดพิษณุโลก มี ๑ อำเภอ คือ อำเภอเมือง
- จังหวัดกาญจนบุรี มี ๒ อำเภอ คือ อำเภอท่าม่วง และอำเภอไทรโยค

- จังหวัดสระบุรี มี ๑๑ อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอเสาไห อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอมวกเหล็ก อำเภอวังม่วง อำเภอแก่งคอย อำเภอบ้านหมือ อำเภอพระพุทธบาท อำเภอวังน้อย อำเภอวิหารแดง อำเภอหนองแค และอำเภอหนองแซง
- จังหวัดราชบุรี มี ๖ อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอโพธาราม อำเภอบ้านโป่ง อำเภอจอมบึง อำเภอสวนผึ้ง และอำเภอปากท่อ
- จังหวัดนครปฐม มี ๑ อำเภอ คือ อำเภอเมือง
- จังหวัดลพบุรี มี ๑ อำเภอ คือ อำเภอบ้านหมือ
- จังหวัดนครราชสีมา ๕ อำเภอ คือ อำเภอสีคิ้ว อำเภอสูงเนิน อำเภอเมือง อำเภอปากช่อง และอำเภอด่านขุนทด
- จังหวัดหนองคาย ๑ อำเภอ คือ อำเภอศรีเชียงใหม่
- จังหวัดสงขลา มี ๑ อำเภอ คือ อำเภอเมือง

ส่วนในประเทศไทย มีจำนวน ๓ แขวง ได้แก่ (๑) แขวงนครหลวงเวียงจันทน์ (๒) แขวงหลวงพระบาง และ (๓) แขวงไชยบุรี

ในบทความฉบับนี้เป็นเพียงนำเสนอท้องถิ่นต่างๆ ที่ชาวเชียงใหม่ครั้งนั้นได้ไปตั้งถิ่นฐาน แต่ทว่ายังมีอีกหลายชุมชนยังไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจน ผู้เขียนจึงยังไม่ได้นำมาลงไว้ในบทความฉบับนี้ รอคอยตรวจสอบให้แน่ชัดอีกครั้ง และอีกหลายๆ ชุมชนที่ยังไม่มีข้อมูลก็มีอีกมาก ดังนั้นหากลูกหลานเหลนหิิดหลั้ชาวเชียงใหม่ที่ได้ไปตั้งถิ่นฐานตามพื้นที่ต่างๆ จะกรุณาเพิ่มเติมข้อมูลสามารถให้ข้อมูลได้ที่ Phoobate_1116@hotmail.com หรือโทร ๐๘๐-๘๕๔๖๒๓๗ เพื่อที่จะทำการตรวจสอบหลักฐานและเพิ่มเติมให้มีความครอบคลุมมากยิ่งขึ้นต่อไป



ปรรณานุกรม

เอกสารชั้นต้นยังไม่ตีพิมพ์

หจข. ร.๕ รล.-พศ./๒๖ หนังสือราชการ ๑๒๔๕.

คร่าวเชียงแสนแตก ฉบับวัดม่วงดีด ตำบลม่วงดีด อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

อักษรธรรมล้านนา รหัสไมโครฟิล์ม ๘๒ ๑๐๘ ๐๗ ๐๒๗-๐๒๗.

ตำนานวัดเวียงทองฝั่งหมิ่น เขียนโดยครูบาคันธา วัดโพธิสุนทร เมืองแพร่

อักษรธรรมล้านนา.

ภูเดช แสนสา (อ่าน). จารึกพระพุทธรูปไม้วัดปงสนุกเหนือ จังหวัดลำปาง,

อักษรธรรมล้านนา. วันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๕๒.

ภูเดช แสนสา (อ่าน). จารึกพระพุทธรูปไม้วัดปงสนุกเหนือ จังหวัดลำปาง,

อักษรธรรมล้านนา. วันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๕๒.

ภูเดช แสนสา (อ่าน). จารึกพระพุทธรูปไม้วัดปงสนุกเหนือ จังหวัดลำปาง

พ.ศ.๒๓๖๒, อักษรธรรมล้านนา. วันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๕๒.

ภูเดช แสนสา (อ่าน). จารึกพระพุทธรูปไม้วัดพญาวัด จังหวัดน่าน พ.ศ.๒๓๔๘,

อักษรธรรมล้านนา. วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๕๔.

ภูเดช แสนสา (อ่าน). จารึกพระพุทธรูปไม้วัดพญาวัด จังหวัดน่าน พ.ศ.๒๓๕๓,

อักษรธรรมล้านนา. วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๕๔.

ภูเดช แสนสา (อ่าน). จารึกพระพุทธรูปไม้วัดพญาวัด จังหวัดน่าน พ.ศ.๒๓๕๓,

อักษรธรรมล้านนา. วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๕๔.

ภูเดช แสนสา (อ่าน). จารึกพระพุทธรูปไม้วัดพญาวัด จังหวัดน่าน พ.ศ.๒๓๕๐,

อักษรธรรมล้านนา. วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๕๔.

ภูเดช แสนสา (อ่าน). จารึกพระพุทธรูปไม้วัดพญาวัด จังหวัดน่าน พ.ศ.๒๓๕๒,

อักษรธรรมล้านนา. วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๕๔.

ภูเดช แสนสา (อ่าน). จารึกพระพุทธรูปไม้วัดพญาวัด จังหวัดน่าน พ.ศ.๒๓๕๓,

อักษรธรรมล้านนา. วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๕๔.

ภูเดช แสนสา (อ่าน). จารึกพระพุทธรูปไม้วัดพญาวัด จังหวัดน่าน พ.ศ.๒๓๕๓,
อักษรธรรมล้านนา. วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๕๔.

ภูเดช แสนสา (อ่าน). จารึกพระพุทธรูปไม้วัดพญาวัด จังหวัดน่าน พ.ศ.๒๓๕๒,
อักษรธรรมล้านนา. วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๕๔.

ภูเดช แสนสา (อ่าน). จารึกพระพุทธรูปไม้วัดพญาวัด จังหวัดน่าน พ.ศ.๒๓๕๓,
อักษรธรรมล้านนา. วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๕๔.

ภูเดช แสนสา (อ่าน). จารึกพระพุทธรูปไม้วัดพญาวัด จังหวัดน่าน พ.ศ.๒๓๕๓,
อักษรธรรมล้านนา. วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๕๔.

ภูเดช แสนสา (อ่าน). จารึกพระพุทธรูปไม้วัดพญาวัด จังหวัดน่าน พ.ศ.๒๓๗๙,
อักษรธรรมล้านนา. วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๕๔.

ภูเดช แสนสา (อ่าน). จารึกพระพุทธรูปไม้วัดพระหลวง จังหวัดแพร่ พ.ศ.๒๓๖๙,
อักษรธรรมล้านนา. วันที่ ๔ กันยายน ๒๕๕๓.

ภูเดช แสนสา (อ่าน). จารึกพระพุทธรูปไม้วัดพระหลวง จังหวัดแพร่ พ.ศ.๒๓๙๐,
อักษรธรรมล้านนา. วันที่ ๔ กันยายน ๒๕๕๓.

ภูเดช แสนสา (อ่าน). จารึกพระพุทธรูปไม้วัดพระหลวง จังหวัดแพร่ พ.ศ.๒๓๖๒,
อักษรธรรมล้านนา. วันที่ ๕ กันยายน ๒๕๕๓.

หจข. ร.๕ ม.๕๘/๑๘๗ รายงานราชการเมืองนครลำพูน (๒๖ พ.ย. ร.ศ.๑๑๒-๒๓
มี.ค.๑๒๑)

เอกสารชั้นต้นที่ตีพิมพ์

กรมศิลปากร. (๒๕๐๖). **ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน**. พระนคร : เจริญธรรม.
จิราภรณ์ สถาปนาวรรณะ และคณะ. (๒๕๕๑). **ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง
เสด็จประพาสมณฑลฝ่ายเหนือ ร.ศ.๑๒๐**. พิษณุโลก : รัตนสุวรรณ
การพิมพ์.

นฤมล ธีรวัฒน์ (ข้าราชการบำนาญ). (๒๕๓๙). **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์
รัชกาลที่ ๑ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.

ภูเดช แสนสา (ปริวรรต). (๒๕๕๖). **คร่าว กฎหมาย จาริต ดำนาน หลักฐานทางประวัติศาสตร์ล้านนา**. เชียงใหม่ : แม็กซ์พรีนติ้ง.

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่. (๒๕๓๘). **ดำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี**. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง.

สรวดี อ๋องสกุล (ปริวรรต). (๒๕๔๖). **พื้นเมืองเชียงแสน**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์. สำนักพิมพ์ก้าวหน้า. (๒๕๐๗). **ประชุมพงสาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม ๒ (ภาคที่ ๓, ๔ และ ๕)**. พระนคร : รุ่งเรืองรัตน์.

เอกสารชั้นรอง

กรมการศาสนา. (๒๕๓๒). **ประวัติวัดหัวราชอาณาจักร เล่ม ๘**. กรุงเทพฯ : การศาสนา.

ชรินทร์ แจ่มจิตต์ (บรรณาธิการ). (๒๕๓๒). **นิตยสารไชนนารายณ์**. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม.

บัวผิว วงศ์พระถาง และคณะ. (๒๕๓๗). **เชื้อสายเจ้าหลวงเมืองแพร่ ๔ สมัย**. แพร่ : แพร่ไทยอุตสาหกรรมพิมพ์.

ปราณี ศิริธร ณ พัทลุง. (๒๕๓๘). **เพชรล้านนา (๒)**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงใหม่ : นอร์ทเทิร์นพรีนติ้ง.

แผ่นประวัติวัดพะเยาร์ หมู่ที่ ๒ ตำบลศาลารีย์ไทย อำเภอเสาให้ จังหวัดสระบุรี. ฝอยทอง สมวถา (สมบัติ). (๒๕๔๖). **เล่าขานดำนานเมืองแจ่ม**. เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์.

พระพนัส ทิพพะเมธี และพระอุดร ชินวังโส. (๒๕๕๒). **พิศาลนันทเวชนุสรณ์**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.

ภิญญพันธ์ พจนะลาวัณย์. (๒๕๕๙). **คนลำปาง ชาติพันธุ์ในชั้นประวัติศาสตร์**. เชียงใหม่ : ลานนาการพิมพ์.

ภูเดช แสนสา. (๒๕๕๔). **ประวัติศาสตร์เมืองลอง หัวเมืองบริวารในล้านนาประเทศ**. เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์.

ภูเดช แสนสา. (๒๕๕๕). **ร้อยเรียงร้อยเรื่องเมืองล่อง**. เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์.

ภูเดช แสนสา (บรรณาธิการ). (๒๕๕๘). **วารสารพื้นบ้านล้านนา**. เชียงใหม่ : แม็กซ์พริ้นติ้ง.

วิเชียร ยาใจ และดุสิต ยาใจ. **บันทึกพ่อแสน ปันสุยะ (ถึงแก่กรรม พ.ศ.๒๕๔๘)**.

บ้านน้ำครกใหม่ ตำบลกองควาย อำเภอเมือง จังหวัดน่าน.

วิโรจน์ ประดิษฐ์. **ชีวประวัติพ่อเผ่าคัมภีระ ต้นตระกูล “คัมภีรานนท์”**. เอกสาร
อัดสำเนา.

วุฒิรัตน์ พัฒนิบุญย์ (บรรณาธิการ). (๒๕๕๗). **เล่าเรื่องเมืองลำปาง**. ลำปาง :
ม.ป.พ..

สงวน โชติสุขรัตน์. (๒๕๑๕). **คนดีเมืองเหนือ**. กรุงเทพฯ : ป.พิศนาคะการพิมพ์.

สิลา วีระวงส์ (เรียบเรียง) สมหมาย เปรมจิตต์ (แปล). (๒๕๓๕). **ประวัติศาสตร์ลาว**.

ลำพูน : เทคนิคการพิมพ์.

สำนักงานนโยบายและแผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (๒๕๔๙).

แผนที่มรดกทางวัฒนธรรมนครลำปาง. กรุงเทพฯ : อี.ที.พับลิชชิง.

สมหมาย เปรมจิต และปวงคำ ต้อยเขียว (ปริวรรต). (๒๕๑๘). **รายชื่อวัดและนิกาย**

สงฆ์โบราณในเชียงใหม่. เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่.

แหล่งเรียนรู้บ้านดอนแก้ว ตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน.

อนุ เนินหาด, พ.ต.อ.. (๒๕๕๙). **บ้านฮ่อม (สังคมเมืองเชียงใหม่ เล่ม ๕๓)**.

เชียงใหม่ : วนิดาเพรส.

อนุ เนินหาด, พ.ต.อ.. (๒๕๕๕). **ร้อยตระกูลที่ถนนช้างม้อย (สังคมเมือง**

เชียงใหม่ เล่ม ๓๑). เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์.

อนุสรณ์ในงานฉานปณิกศพพ่อทองแก้ว แสงแก้ว. (๒๕๓๗). ลำปาง : ลำปาง
การพิมพ์.

อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายทิว วิชัยขัทคะ. (๒๕๓๙). เชียงใหม่ :

ส.ทรัพย์การพิมพ์.

อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูเรือน สุธมฺโม (อุ้นเรือน) เจ้าอาวาส
วัดป่าต้นกุ่มเมือง ๑๕ มี.ค.๒๕๓๐. (๒๕๓๐). ลำปาง : ลำปางการพิมพ์.
เอกสารกลุ่มชาติพันธุ์ของชาวไทยวน จังหวัดราชบุรี ประวัติความเป็นมา
ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อและการแต่งกาย.
เอกสารข้อมูลเศรษฐกิจและสังคมบ้านนาขุนแสน หมู่ที่ ๔ ตำบลสวนผึ้ง
อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี.
องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่. (๒๕๕๐). ประวัติศาสตร์เมืองแพร่ (ฉบับ
พ.ศ.๒๕๕๐). แพร่ : เมืองแพร่การพิมพ์.

๐ การสัมภาษณ์

พ่อหนานเงิน สุทธสังข์ อายุ ๖๒ ปี บ้านเลขที่ ๑๒๖/๔ หมู่ ๖ บ้านใหม่โพธิ์ทอง
ตำบลต้าผามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่ วันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๕๙.
นางวันมะณี พงสะหวัด บ้านปากแหวด เมืองเขียงเงิน แขวงนครหลวงพระบาง
สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว วันที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๐.
นายวงศ์ดีลก กัจจาเย็นนันท์ อายุ ๒๔ ปี บ้านเลขที่ ๒๘๓/๑ ซอย ๖/๑๑
ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา วันที่ ๑๓ ธันวาคม
พ.ศ.๒๕๖๐.



คัมภีร์พิณ

ดนตรีแห่งลมปราณและจิตวิญญาณ

The Ancient Chinese Lute:
The Music of Life Energy & Spiritual
Cultivation

ดร.อัญชลี กิบปินส์

นักวิชาการอิสระ

๐ บทคัดย่อ

เนื้อหาในบทความชุดนี้ ครอบคลุมประเด็นเกี่ยวกับเครื่องสาย พิณโบราณของจีนสองชนิด คือ พิณจีนโบราณเจ็ดสาย ที่ชื่อว่า กู๋ฉิน ในภาษาแมนดาริน และ พิณจีนโบราณยี่สิบเอ็ดสาย ที่ชื่อว่า กู๋เจิง ในภาษาแมนดาริน ซึ่งเนื้อหาในบทความชุดนี้เกิดจากการค้นคว้าวิจัยศึกษาวิเคราะห์จากตำราจีนโบราณที่ยังคงหลงเหลือและตำราภาษาต่างชาติที่มีการจดบันทึกอย่างมีหลักฐานอ้างอิง ซึ่งมีอยู่ค่อนข้างจำกัด และจากประสบการณ์ตรงในการศึกษาคลุคคดี ด้านวัฒนธรรมดั้งเดิมวิถีเต๋าในประเทศจีนแผ่นดินใหญ่เป็นเวลากว่าเจ็ดปี อย่างไรก็ตามการค้นคว้าศึกษาผู้เขียนพบว่าเอกสารอ้างอิงเกี่ยวกับพิณกู๋ฉิน และกู๋เจิงที่เป็นตำราภาษาไทยมีอยู่อย่างจำกัด ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาและเจตนาของผู้เขียนที่มุ่งสืบสานและเผยแพร่เรื่องราวของพิณจีนโบราณทั้งสองชนิดนี้ ให้คงอยู่และเป็นที่แพร่หลายในหมู่ผู้สนใจศึกษา ด้วยเห็นความสำคัญของพิณทั้งสองอันเป็นมรดกทางอารยธรรมโบราณของมนุษยชาติที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ และหวังว่าจักเป็นการกระตุ้นความสนใจให้อนุชนคนรุ่นหลังได้ใคร่ศึกษาผ่านเอกสารอ้างอิงทางวิชาการที่เป็นองค์ความรู้ใหม่ อันจะเป็นประโยชน์สืบไป

โครงสร้างของบทความชุดนี้เป็นการวิเคราะห์ศึกษาเปรียบเทียบ พิณจีนโบราณดังกล่าวข้างต้น โดยเริ่มจากประวัติและต้นกำเนิด ความเหมือนและความต่างทางรูปลักษณ์ของเครื่องดนตรีโบราณทั้งสองชนิดนี้ เทคนิคการดัดพิณ อัดลักษณะแห่งตัวโน้ตที่ต่างจากตัวโน้ตของเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ อย่างเด่นชัด ลักษณะบทเพลงที่ใช้บรรเลงด้วยเครื่องดนตรีสองประเภทนี้ จนถึงความเกี่ยวพันกับบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์จีน และข้อสรุปในมิติของความเป็นเครื่องดนตรีแห่งลพปรานและจิตวิญญาณ สู่ความผูกพันในวิถีแห่งการบำเพ็ญ ธรรมที่สืบทอดจากยุคอารยธรรมโบราณจวบจนถึงปัจจุบัน โดยมีได้มีวัตถุประสงค์ที่จะให้เป็นตำราสอนวิธีดัดพิณแต่อย่างใด หากแต่มุ่งสร้างองค์ความรู้อย่างครอบคลุมและเป็นการ

กระตุ้นเตือนให้รัฐรักษารายธรรมอันล้ำค่า ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความชุดนี้จะสามารถจุดประกายให้เกิดผลงานการค้นคว้าศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพินิจโบราณทั้งสองนี้ยิ่งๆ ขึ้นไป มิปล่อยยให้มรดกแห่งเอเชียอันล้ำค่านี้ต้องสูญหายไปพร้อมกับกาลเวลาและถูกทับถมหลงลืมไปกับการหลังไหล่น่ายท่เข้ามาของวัฒนธรรมใหม่

◎ Abstract

The discussion throughout this article focuses mainly on the 7 string Chinese Ancient Lute or Gu Qin (古琴) in the Mandarin Language and the 21 string Chinese Zither or Gu Zheng (古筝) in Mandarin Language. The author has conducted the research through available books, research papers, observations, discussions with various players as well as Chinese traditional music instrument masters and being the practitioner of one's own. However, there was a limitation of available resources in Thai. With an attempt to fulfill new knowledge he set about and explored these outstanding ancient chinese musical instruments, the author has decided to cover the content eg the article in the following outline : The history and the origin of Gu Qin & Gu Zheng, The analysis of the similarities and differences of these two ancient musical instruments, Playing techniques, The uniqueness of its musical score with It's varied writing styles, The traditional chinese music played by these two musical instruments as well as the relationship between these ancient musical instruments and the Influence of certain Chinese Philosophers during those ancient times.

At the end of the article, the mythical spirit of these ancient Chinese musical instruments is examined. However, this article is not written as an aim to be a guideline for those who are keen to learn to play the instruments, but rather to raise an awareness towards the importance of these ancient musical instruments to mankind. More importantly, the author hopes that this article can shed light for future research, in the field of the legendary art and cultural values through these ancient musical instruments, before they are forgotten or disappear in time and by the negative impact of globalization.

๐ บทนำ

เครื่องสายพิณโบราณในบทความวิชาการชุดนี้ หมายถึงถึงเครื่องสายพิณโบราณของจีน ที่เรียกว่า กู่ฉิน (古琴) พิณเจ็ดสายและกู่เจิง (古筝) พิณยี่สิบเอ็ดสาย

“กู่” (古) ตามรากศัพท์ภาษาแมนดารินแปลว่า “สมัยโบราณ” คำว่า “เจิง” (筝) หมายถึง “เครื่องสาย” ซึ่งพัฒนามาจากเครื่องดนตรีโบราณอีกชนิดที่เรียกว่า กู่ฉิน “ฉิน” (琴) หมายถึง “พิณ” กู่ฉินจึงหมายถึง พิณโบราณ กู่เจิงซึ่งพัฒนามาจากกู่ฉินจึงเรียกชื่อต่างออกไป โดยใช้เป็นชื่อว่า เครื่องสายโบราณ เพื่อสามารถแยกแยะความต่างกันได้

กู่ฉินมีมาก่อนกู่เจิงนับพันปี เป็นเครื่องสายที่มักถูกกล่าวอ้างถึงและปรากฏอยู่ในบทกวีโบราณสมัยราชวงศ์ถัง อีกทั้งมักปรากฏอยู่ในงานจิตรกรรมโบราณที่มักมีภาพกู่ฉินปรากฏอยู่ข้างกายนักปราชญ์จีนโบราณ หรือชนชั้นปัญญาชนของจีนในสมัยโบราณ อาทิ ท่านเล่าจื๊อ (老子) ท่านขงจื๊อ (孔子) เป็นต้น กู่ฉินเป็นเครื่องดนตรีที่นับเป็นบิดาของเครื่องดนตรีจีนทั้งปวง ผู้ศึกษาเล่าเรียนฝึกเล่นเครื่องดนตรีชนิดนี้ต้องใช้เวลายาวนานในการฝึกปรือจนเชี่ยวชาญ เพราะด้วยเทคนิคการดีดกู่ฉินนั้นมีมากมายนับพันวิธี ถึงแม้จะใช้เพียงปลายนิ้วจากมือสองข้างเท่านั้น กู่ฉินพบได้มากในพิธีกรรมของศาสนาเต๋า นักพรตสายเต๋าและนักปราชญ์จะนิยมเล่นเครื่องดนตรีชนิดนี้ เพราะนับเป็นเครื่องดนตรีชั้นสูงที่มีประโยชน์ทั้งด้านการกล่อมเกลาลจิตใจ และพลังลมปราณที่ช่วยให้มีอายุวัฒนะ สัมผัสเสียงของเส้นสายให้สำเนียงขลุ่ยทุ่มลุ่มลึก มีส่วนในการบำเพ็ญพรตและขัดเกลาลักษณะจิตวิญญาณของผู้เล่น ทำให้เกิดความสงบ สว่างในจิตใจ ช่วยพัฒนาสติปัญญาอันแจ่มแจ้งให้ผู้เล่น ในขณะที่กู่เจิงนั้นได้รับการพัฒนามาจากกู่ฉิน ทว่าเทคนิคการดีดกู่เจิง มีความซับซ้อนน้อยกว่ามาก สัมผัสเสียงจากเส้นสายส่งสำเนียงสดใสไพเราะกว่ากู่ฉิน หรืออธิบายง่าย ๆ ว่า เสียงไพเราะและฟังได้ง่ายกว่าเสียงของกู่ฉิน

เนื้อหาในบทความชุดนี้เกิดจากการค้นคว้า ศึกษาวิเคราะห์จากตำราจีนโบราณที่ยังคงหลงเหลือและตำราภาษาต่างชาติที่มีการจดบันทึกอย่างมีหลักฐานอ้างอิง ซึ่งมีอยู่ค่อนข้างจำกัด โดยผู้เขียนวางโครงสร้างของเนื้อหาให้ครอบคลุมประเด็นจากประวัติและกำเนิดของพิณทั้งสองชนิด การวิเคราะห์เปรียบเทียบ ศึกษา ความเหมือนและความต่างทางรูปลักษณะของเครื่องดนตรีโบราณทั้งสองชนิดนี้ เทคนิคการตีพิณ อัดลักษณะแห่งตัวโน้ตที่ต่างจากตัวโน้ตของเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ อย่างเด่นชัด ลักษณะบทเพลงที่ใช้บรรเลงด้วยเครื่องดนตรีสองประเภทนี้ จนถึงความเกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์จีน และข้อสรุปในมิติของความเป็นเครื่องดนตรีแห่งลมปราณและจิตวิญญาณสู่ความผูกพันในวิถีแห่งการบำเพ็ญธรรมที่สืบทอดจากยุคอารยธรรมโบราณจวบจนถึงปัจจุบัน โดยมีได้มีวัตถุประสงค์ที่จะให้เป็นตำราสอนวิธีตีพิณแต่อย่างใด

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า เนื้อหาในบทความนี้จะมีส่วนช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับที่มาเครื่องสายจีนโบราณทั้งสองชนิดนี้มากขึ้น และเป็นเอกสารอ้างอิงในการศึกษาในอันที่จะยังประโยชน์ต่องานวิจัยในภายภาคหน้าเพื่อสืบทอดอนุรักษ์อารยธรรมโบราณที่ล้ำค่านี้ให้คงอยู่สืบไป

๐ ประวัติและกำเนิดเครื่องสายพิณโบราณ

ห้วงเวลากำเนิดแห่งพิณโบราณที่เรียกว่า “กู๋ฉิน” นั้น มีหลักฐานว่าเกิดขึ้นในยุคครุณรัฐ (๔๖๐ ปีก่อนคริสตกาล) ก่อนจะเข้าสู่ยุคจักรวรรดิฉิน ซึ่งนับจวบจนปัจจุบันได้เกือบ ๒๕๐๐ ปี กู๋ฉินเกิดขึ้นก่อนกู๋เจิง และกู๋ฉินเองเป็นต้นแบบของการพัฒนากู๋เจิง แรกเริ่มตามหลักฐานพบว่า กู๋ฉินถูกสร้างขึ้นบนกลองไม้ที่ใช้ไม้สองแผ่นประกบกันอย่างมีเทคนิคเฉพาะ และมีสายเพียง ๕ สาย ไม่มีสะพานเสียง ถึงแม้กู๋ฉินจะมีรูปทรงที่เรียบง่าย ทว่าซับซ้อนอยู่ในที่

การที่กู๋ฉินถูกกำหนดให้มีเพียง ๕ สายเมื่อแรกเริ่มนั้น มีที่มาจาก การสร้างตามพระราชประสงค์ของจักรพรรดิฉินในสมัยโบราณพระองค์หนึ่ง

ท่านปรารถนาให้มีการสร้างพิณ ๕ สาย ชลุ่ม ๕ เสียง โดยระบุชัดกับตัวเลข ๕ นั้น คือตัวแทนของธาตุทั้ง ๕ ตามคติศึกษาของจีนโบราณเชื่อว่า ธาตุทั้ง ๕ มีส่วนก่อเกิดและมีผลต่อการดำรงชีวิตที่มีความสุขของมนุษย์ ธาตุทั้ง ๕ นี้ ประกอบด้วย ธาตุไม้ ธาตุไฟ ธาตุดิน ธาตุโลหะ และธาตุน้ำ ซึ่งธาตุทั้งห้า มีต้นกำเนิดมาจากธรรมชาติ กุ๋จินจึงนับเป็นเครื่องสายพิณโบราณที่ถือกำเนิดขึ้นมาจากความคิดค้นแบบที่ลึกซึ้ง ซึ่งส่งผลถึงเทคนิคการเล่นและตัวโน้ตที่พัฒนามาสำหรับใช้กับกุ๋จิน จึงมีความยาก และซับซ้อนตามมา จนเป็นที่ยอมรับกันแต่โบราณกาลว่ากุ๋จินเป็นเครื่องดนตรีที่ฝึกเรียนยาก ด้วยเหตุนี้เอง กุ๋จินจึงถูกพบว่าเป็นเครื่องดนตรีที่ถูกจำกัดจำเพาะ ในหมู่นักปราชญ์ นักพรตชนชั้นสูงและหมู่ปัญญาชนของจีนสมัยโบราณเท่านั้น

นอกจากการเป็นเครื่องดนตรีที่ฝึกยาก ยังเป็นเครื่องดนตรีที่ถูกสร้างขึ้นตามคติความเชื่อที่ว่า ดนตรีคือพลังที่เชื่อมผสานระหว่างฟ้าดิน “Music is the harmony of Tian (heaven) & Di (earth).” ความลุ่มลึกในสัมผัสเสียงของกุ๋จินเป็นสำเนียงดนตรีที่ให้อารมณ์ลึกกลับขลัง วังเวง เศร้า คนธรรมดาทั่วๆ ไปที่คุ้นเคยกับทำนองเพลงร่วมสมัย อาจจะฟังดูว่า เสียงของกุ๋จินไม่มีความไพเราะหรือยากที่จะเข้าใจได้ เพราะมีโทนเสียงต่ำทุ้มและเบามาก ไม่สามารถที่จะนำมาบรรเลงท่ามกลางโลกอันวุ่นวายได้ แต่มักถูกบรรเลงในป่าเขาลำเนาไพร ในหมู่นักปราชญ์ นักปราชญ์ที่อภิมรย์กับเสียงพิณ มักบรรเลงในบ้านหรือในเขตวังที่เป็นส่วนตัวมาก ๆ

กุ๋จินเป็นหนึ่งในสี่รูปแบบศิลปะชั้นสูงของจีนโบราณที่ถูกเอ่ยถึง (琴棋书画) [ฉิน จี ชู ฮั่ว] และเป็นคุณสมบัติสำคัญของการเป็นนักปราชญ์ นักพรต นักปราชญ์ระดับปัญญาชนที่สมบูรณ์แบบ ซึ่งจำเป็นต้องมีทักษะหรือความสามารถในศิลปวิทยาทั้งสี่นี้อย่างครบถ้วน อันประกอบไปด้วย ทักษะการเล่นกุ๋จิน (琴) [ฉิน] ทักษะในการเล่นหมากรุกจีนโบราณ (棋) [จี] ทักษะการเขียนอักษรด้วยพู่กันจีน (书) [ชู] ทักษะการวาดภาพจิตรกรรม (画) [ฮั่ว]

จากกู่ฉินสู่กู่เจิง (古筝) มีรอยต่อทางประวัติและที่มาที่น่าสนใจ ด้วยความที่เครื่อง ดนตรีหรือพิณโบราณทั้งสองชนิดของจีนนี้ ถือกำเนิดมายาวนาน ถึงกับมีวลีที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ของกู่ฉินกู่เจิงว่า 琴筝归秦 [ฉิน เจิง กุ่ย ฉิน] (Returning the Zheng of Qin to Qin) ซึ่งหมายถึง การกลับคืนของกู่เจิงที่พัฒนาจากฉินเพื่อกลับสู่จักรวรรดิฉิน

กู่เจิงมีมาแต่เดิมในยุคสองพันปี เริ่มกำเนิดในราชวงศ์ฉิน ซึ่งขณะนั้นมีเมืองศูนย์กลางคือเมืองซีอาน (西安市) ในปัจจุบัน เมืองนี้ในยุคสมัยราชวงศ์ฉิน เป็นเมืองฝั่งตะวันออกของเส้นทางสายไหมและเป็นทั้งศูนย์กลางและเส้นทางอารยะและเศรษฐกิจ

กู่เจิง แรกเริ่มเมื่อสมัยบรรพบุรุษ (占国时代) [จั้น กั๋ว ฉือ ไต้] เป็นเครื่องสายที่มีเพียง ๑๒ สาย และเป็นเครื่องดนตรีที่โด่งดังเป็นที่รู้จักอย่างมากในสมัยราชวงศ์ฉิน และพบว่ามีการพัฒนาต่อมาเป็นพิณ ๑๖ สาย ซึ่งในราวกลางศตวรรษที่ ๑๙ แถบไต้หวันกับทางตะวันออกเฉียงใต้ของจีนนิยมเล่นกู่เจิง ๑๖ สาย จนมาถึงในราวปี ๑๙๖๑ มีการพัฒนาเพิ่มสายขึ้นเป็น ๑๘ สายและจนปัจจุบันคือเป็นกู่เจิง ๒๑ สาย

ในสมัยราชวงศ์ถังและราชวงศ์ซ่ง กู่เจิงถูกพรรณาปรากฏเป็นหลักฐานในบทกวี และปรากฏในบทเพลงพื้นถิ่นในสมัยราชวงศ์หยวน และราชวงศ์หมิง ซึ่งในยุคต่อ ๆ มา กู่เจิงเป็นเครื่องดนตรีที่ชนพื้นถิ่นชนกลุ่มน้อย อาทิ ชาวจีนแคะ ชาวจีนกวางตุ้งของจีนใช้บรรเลงในเพลงพื้นบ้าน

นอกจากจะพบว่ามิกู่เจิงปรากฏที่จีนแผ่นดินใหญ่มายาวนาน ยังพบว่ากู่เจิงเป็นเครื่องดนตรีโบราณประจำชาติของอีกหลายประเทศรายรอบ อาทิ ญี่ปุ่น เกาหลี มองโกเลีย เวียดนาม ซึ่งจากการวิเคราะห์ของผู้เขียนที่ตั้งข้อสังเกตว่า กู่เจิงเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงเพลงที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา และในศาสนพิธีของเต๋าโบราณ ซึ่งน่าจะเป็นที่มาของการเดินทางและการถ่ายโอนทางวัฒนธรรมของเครื่องดนตรีกู่เจิงที่มีปรากฏอยู่ในประเทศต่าง ๆ เหล่านี้ ที่เดินทางไปพร้อมกับการค้าถ่ายโอน การเผยแพร่ทางศาสนา และความเชื่อ

ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและศาสนาเต๋าในยุคนั้น ซึ่งแต่เดิมหากพิจารณาจากประเทศต่าง ๆ ที่ปรากฏว่ามีเครื่องดนตรีกู่เจิงแบบเดียวกันนั้นนั้น ก็มักเป็นประเทศที่มีฐานของการเป็นแหล่งรากเดิมของศาสนาพุทธและเต๋ายุคสองพันกว่าปีก่อน ทว่ามีการเรียกชื่อเครื่องดนตรีชนิดนี้ต่างกันออกไป ในภาษาของแต่ละพื้นที่ ประเทศญี่ปุ่นเรียกว่า Koto ประเทศเกาหลีเรียกว่า Kayagum ประเทศมองโกเลียเรียกว่า Yatag และประเทศเวียดนามเรียกกันว่า Dan Tranh^๑



ดร.อัญชลี กิบบัณฑิต และกู่ฉินรูปทรงใบกล้วยจากเมืองหยางโจว

^๑ www.guzhengstudio.net.

๐ ดนตรีแห่งลมปราณและพลังชีวิต

ด้วยประวัติความเป็นมาของกู่ฉินกู่เจิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกู่ฉินซึ่งเป็น บิดาของเครื่องดนตรีจีนทั้งปวง เป็นหนึ่งในพินที่ปราชญ์สมัยโบราณผู้นิยม ฝึกบำเพ็ญภาวนา มักใช้บรรเลงเพื่อเป็นการฝึกลมปราณ โดยใช้วิธีดนตรีบำบัด ที่สามารถกระตุ้นการไหลเวียนของลมปราณในร่างกาย เพื่อสร้างสมระบบ พลังงานชีวิตที่ก่อประโยชน์ ด้านการดูแลสุขภาพให้อยู่ในภาวะสมดุล การเยียวยา จากความตึงเครียด ความเศร้าหมอง ซึ่งมีผลต่อปริมาณและคุณภาพการไหลเวียน ของลมปราณทั่วสรรพางค์ในร่างกายของมนุษย์ตามหลักการศึกษาของลัทธิเต๋า วิธีเต๋าเชื่อว่าสภาวะความตึงเครียดที่เกิดขึ้นในอารมณ์ของมนุษย์ ส่งผลเลวร้าย ต่อการทำงานของอวัยวะสำคัญภายในของร่างกาย และมีผลต่อการเจ็บไข้ ได้ป่วย ด้วยเพราะโทนเสียงของเครื่องดนตรีกู่ฉินที่มีความเป็นโทนเสียงเดียว ที่ไม่ซับซ้อนและใกล้เคียงกับเสียงธรรมชาติ และเสียงที่เบา ผ่อนคลาย ที่นักวิจัย ด้านดนตรีบำบัดมักกล่าวถึง

ในหมู่ปราชญ์โบราณของจีนเองก็ถือกันว่า ผู้ฝึกเล่นกู่ฉิน ได้ชื่อว่าเป็น ผู้ฝึกบำเพ็ญจิตเจริญภาวนาควบคู่ เป็นการสร้างสมพลังแห่งชีวิต ทั้งนี้ดนตรี เป็นส่วนหนึ่ง ของการบำบัดรักษาของแพทย์แผนจีนโบราณ นอกเหนือจาก การฝังเข็ม ครอบแก้ว ที่มักเป็นที่รู้จักกันในวงกว้าง นอกจากโทนเสียงของ เครื่องดนตรีกู่ฉินที่มีความพิเศษมีสัมพันธ์ภาพด้านการผนวกเข้ากับลมปราณ ในร่างกายของเรา ลักษณะการนั่งเล่นกู่ฉินเอง ผู้เล่นต้องประคองร่างกาย ดำรงตนให้ตั้งตรง นิ่ง และมีจิตจดจ่อสัมพันธ์กับการเคลื่อนไหวของนิ้วมือที่สัมผัส บนเส้นเสียง ดุจเดียวกับการนั่งเจริญภาวนา ผู้เล่นกู่ฉินบางท่าน นิยมจุดกายาน สร้างสัมผัสทางกลิ่นที่ผ่อนคลายควบคู่ในขณะบรรเลง ตามแบบอย่างที่ได้สืบกันมา แต่โบราณกาล นอกเสียจากว่าจะนั่งติดกู่ฉินอยู่ได้ต้นสน ก็ได้รับความหอมเย็น ของไม้สนในธรรมชาติควบคู่

การเปรียบเปรยของศิษย์เสียงของเครื่องดนตรีกู่จิ้น เป็นอีกหลักฐานที่สะท้อนถึงการบรรเลงเพื่อสภาวะ เพราะจะไม่มีท่วงทำนองรุนแรง กระชาก กระชั้นออกมาจากเครื่องดนตรีชนิดนี้ ซึ่งสอดคล้องกับคัมภีร์เต๋าในการดำรงอยู่อย่างมีอายุวัฒนะ คือ การถอยห่างจากวัตถุนิยม หรือหลีกเลี่ยงการอยู่อาศัยท่ามกลางโลกที่เสียงดังวุ่นวาย มีความรุนแรงทางอารมณ์ แล้วเข้าหาเหตุที่กลม่อมเกลารเพื่อความเป็นอยู่ที่พ้นจากโรคภัยไข้เจ็บ และมีชีวิตยืนยาว กู่จิ้นได้ถูกระบุไว้ในคัมภีร์ว่าเป็นหนึ่งในเครื่องดนตรีที่มีส่วนเยียวยาและบำบัดสุขภาพกายใจ

๑ ความเหมือนและความต่างทางรูปลักษณ์

ด้านรูปลักษณ์ของกู่จิ้นและกู่เจิงนั้น มีความเหมือนกันตรงที่เป็นเครื่องสายประเภทเครื่องดีดเช่นกัน และผู้เล่นจะนั่งเล่น ทว่ามีรูปทรงแตกต่างกัน กู่จิ้นจะมีรูปทรงเล็ก แคบ ความยาวเพียง ๓ ฟุต ๖ นิ้ว ๕ กระเบียด ตามมาตราวัดของจีนโบราณ โดยถือคติการกำหนดขนาดการสร้างขึ้นมาตามศาสตร์ตัวเลขที่มีการคล้องจองกับจำนวนวันในหนึ่งปี คือ ๓๖๕ วัน ความกว้างของกู่จิ้นจะกว้างเพียง ๖ นิ้ว ซึ่งความหมายมงคลของมาตราวัด ๖ นั้นหมายถึง ๖ ความกลมกลืนที่เป็นหนึ่งเดียว นั่นหมายถึงทิศทั้ง ๖ ที่ประกอบไปด้วย ทิศเหนือ ทิศใต้ ทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ทิศเบื้องบนอันหมายถึงสวรรค์ และทิศเบื้องล่างหรือชั้นดินหรือเมืองมนุษย์นั่นเอง สายจิ้นแต่เดิมมีเพียง ๕ สาย ซึ่งก็ไม่พ้นเรื่องความเป็นสัญลักษณ์นิยม มีบันทึกว่าสายจิ้น ๕ สายนั้นคาบเกี่ยวเรื่องหลักวิธีการปกครองบ้านเมืองคือ สายแรกหมายถึงเจ้าชาย หรือพระราชวงศ์ สายที่สองคือ รัฐบุรุษ สายที่สามคืออาณาประชาราษฎร์ สายที่สี่คือกิจการบ้านเมือง และสายที่ห้าคือสรรพสิ่งทั้งปวง ซึ่งทั้งห้าสายนั้นต้องมีความสอดคล้องปรองดองกลมเกลียวเคารพซึ่งกันและกัน เพื่อนำมาซึ่งความสุขสงบไม่เห็นแก่ประโยชน์ตนเพียงฝ่ายเดียว ต่อมาในยุคหลังมีการเพิ่มสายจิ้นอีกสองสาย โดยแฝงคติสายที่หกคือสายปุ่นหรือสายนักปราชญ์ และสายที่เจ็ดคือสายบู๊หรือการยุทธ์

เมื่อพิจารณาโดยรวมแล้วเท่ากับว่า การกำเนิดขึ้นมีของกู่จินมิใช่แค่เพียง การเป็นบิดาแห่งดนตรีจีน หากแต่แฝงปรัชญาอันลึกลับของแผ่นดินจีนในยุคโบราณ ที่สืบทอดมาจนถึงชนรุ่นหลัง แม้กระทั่งการออกแบบกู่จินที่มีความกว้างแล้วเรียวยาวแคบลง ก็ยังแฝงคติเรื่องของประชาชนในประเทศที่มีสองจำพวกใหญ่คือ ด้านกว้างสื่อสะท้อนถึงหมู่คนชนชั้นสูงหรือชนชั้นปัญญาชน ส่วนด้านแคบสะท้อนถึง คนสามัญชน ซึ่งคติการแบ่งชนชั้นยังคงสะท้อนผ่านลักษณะทางดนตรีที่บรรเลงออกมาโดยจำแนกออกได้เป็นสองประเภทหลัก ๆ คือ ดนตรีคลาสสิก (Classical Music) และดนตรีพื้นบ้าน (Folk Music)

ตามแนวคิดของจีนถือกันว่า ดนตรีคลาสสิกหมายรวมถึง ดนตรีที่มีเนื้อหามาจากบทกวี เป็นดนตรีที่แต่งขึ้นในหมู่ชนกษัตริย์ นักปราชญ์ นักปราชญ์นิยมบรรเลงเดี่ยว แสดงออกถึงอารมณ์ความรู้สึกที่ลุ่มลึก ไม่มีบทร้อง ไม่มีการเต้นประกอบ และมุ่งบรรเลงเพื่อยกระดับจิตวิญญาณ ไม่แสดงในที่สาธารณะและไม่เป็นไปเพื่อการพาณิชย์หรือเพื่อแลกมาด้วยเงินทองข้าวของ ในขณะที่ดนตรีพื้นบ้านของจีนนั้น จะใช้บรรเลงกันในหมู่สามัญชน ชนเผ่า ชนกลุ่มน้อย มีการร้องเพลงประกอบ เนื้อหาของเพลงก็จะประมวลรวมเป็นเรื่องเล่าเรื่องราวของชีวิต เรื่องความรัก บางครั้งมีการเต้นประกอบการบรรเลงดนตรีพื้นบ้าน^๒

ในขณะที่กู่เจิงนั้นไม่ค่อยมีเรื่องราวปรากฏมากนักเรื่องการกำเนิด มีก็แต่เพียงว่า กู่เจิงพัฒนามาจากกู่จินซึ่งมีมาก่อน กู่เจิงมีขนาดใหญ่ และยาวกว่ากู่จิน นิยมวางบนขาตั้งที่ออกแบบมาเฉพาะเพื่อความสะดวกในการดีด บรรเลง มีอยู่บ้างที่ผู้เล่นจะนำมาวางพาดบนเข่าในขณะที่เล่นตามอย่างที่ได้เห็นในประเทศมองโกเลีย ในขณะที่กู่จินนั้น ผู้เล่นสามารถวางบนตั่งขนาดย่อม ๆ แบบดั้งเดิม โดยที่ผู้เล่นจะนั่งบนพื้นเสื่อหรือมีอาสนะรองนั่ง หรือปัจจุบันมักนิยมนำมาวางบนโต๊ะสูง เพื่อที่ว่าผู้เล่นสามารถนั่งเก้าอี้เล่นได้นานขึ้น โดยจะวางกู่จินพาดให้เลียบขอบโต๊ะออกมาทางด้านขวา หรือวางบนหน้าขาของผู้เล่น เมื่อผู้เล่นต้องการ

^๒ www.philmultic.com/English/Chinese_music.html.

นั่งขัดสมาธิเล่น ทว่าการวางบนหน้าขาเล่นนั้น มีข้อจำกัดว่าสามารถเล่นได้เฉพาะเพลงที่เรียบง่าย เป็นเพลงที่มีตัวโน้ตไม่ซับซ้อน นิยมจดทำนองขณะเล่น เชกเช่นเดียวกับขณะที่สวดมนต์หรือบำเพ็ญสมาธิจิตแบบจีนโบราณ

การสร้างกูฉินและกู่เจิงนั้น มีความพิถีพิถันในการเลือกไม้ที่นำมาใช้สร้าง อาทิ ไม้พะยุง ไม้จันทร์ ไม้แดง กูฉินใช้ไม้สองชิ้นประกบกัน โดยมีรูปทรงที่เป็นอัตลักษณ์คือ รูปใบกล้วย ไม้สองชิ้นที่นำมาประกบกันนั้น ไม้แผ่นบนจะขัดเกลากึ่งมีลักษณะประณีตโค้งมน โดยถือว่าไม้แผ่นบนคือ สื่อแทนชั้นฟ้า เมืองบนหรือเมืองสวรรค์ ในขณะที่ไม้แผ่นล่าง ซึ่งมักมีการจารจารึก สลักชื่อผู้สร้าง หรือบทกวีไว้บนเนื้อไม้ด้านล่าง โดยถือเอาว่าไม้แผ่นล่างนี้ คือสัญลักษณ์ สื่อแทนชั้นดิน หรือ เมืองมนุษย์ โดยมีช่องว่างระหว่างไม้สองแผ่น ถือเป็นกลองเสียง ส่วนช่องเสียงของกูฉินจะอยู่ที่ไม้แผ่นล่าง จำนวนสายของกูฉินปัจจุบันที่พบได้มากคือ มี ๗ สาย ซึ่งยึดโยงจากด้ายซ้ายมาด้านขวา มีที่ปรับจูนเสียงของแต่ละเส้นสายอยู่ข้างใต้กูฉินด้าน ขวาสุด ด้านบนหรือเส้นกูฉินเส้นบนสุด มีจุดบอกตำแหน่งการวางนิ้วซ้ายอยู่ด้วยกัน ๑๓ จุด เรียกเป็นภาษาแมนดารินว่า ชูย (徽) สามารถสะท้อนแสงดาวแสงจันทร์ในยามค่ำคืนได้ นิยมทำจากไข่มุก ทำให้ผู้เล่นสามารถมองเห็นตำแหน่งได้ชัดเจน ตำแหน่งทั้ง ๑๓ นี้มีที่มาจากจำนวนเดือนในหนึ่งปี โดยนับรวมเอาปีอธิกมาสเข้าไปด้วย ตำแหน่งทั้ง ๑๓ จุดนี้เป็นตัวบอก ตำแหน่งการวางนิ้วมือข้างซ้ายเพื่อกำหนดเสียงที่ต่างตัวโน้ตกันไป อีกทั้งยังเป็นการกำหนดตำแหน่งที่นั่งของผู้เล่น ที่มักจะนั่งให้ลำตัวตรงกับจุดตำแหน่งที่ ๔ หรือ ๕

การนับตำแหน่งของจุดนั้น จะนับตำแหน่งที่หนึ่งจากขวาไปซ้าย ส่วนการวางตำแหน่งมือซ้ายนั้น สมัยโบราณมีบันทึกสอนไว้ให้วางนิ้วกลางไว้บนตำแหน่งจุดที่ ๑๐ เพราะจะทำให้ทำนองของผู้เล่นดูสวยและสง่างาม โดยผู้เล่นต้องนั่งหลังตรง ทว่าอยู่ในอากัปกิริยาที่ผ่อนคลาย ไม่เกร็ง เหมือนหลักการฝึกลมปราณ และหลักการฝึกมวยไท่เก็ก

ความยาวของสายกู๋จินนั้น จะมีความยาวเท่ากันทุกสาย การตั้งสายเทียบเสียง ก็ซับซ้อนอยู่มาก ต้องอาศัยทักษะการฟังของผู้เล่นที่ชำนาญ หลักการตั้งสายมีลักษณะเฉพาะของกู๋จิน^๓ คือ เริ่มตั้งสายแรก (สายที่ ๕) จากนั้นตั้งสายที่ตามมาให้มีเสียงเหมือนกัน ซึ่งท้ายที่สุดแล้วก็จะได้เสียงมาตรฐาน โดยเสียงจากเส้นบนสุดมาถึงล่างสุด จะเป็นเสียง ซอล(ต่ำ) ลา(ต่ำ) โด เร มี ซอล ลา ตามลำดับ

ส่วนลักษณะของกู๋เจิงนั้น ปัจจุบันมี ๒๑ สาย ซึ่งเป็นสายที่เกิดเสียงตัวโน้ตห้าตัวเจ็ดเสียงเช่นเดียวกับกู๋จิน แต่เรียงลำดับตามสายจากบนลงล่างดังนี้ คือ ซอล มี เร โด ลา โดยเสียง ที และเสียง ฟา นั้น ผู้เล่นจะต้องกดเส้นเสียงบนสายลา และสายมี ตามลำดับจึงจะได้เสียงทีและเสียงฟาออกมา

การกำหนดตำแหน่งของการนั่งเล่นกู๋เจิงนั้น ผู้เล่นจะนั่งชิดมาทางขวา มือขวาใช้ดีดพิณ มือซ้ายใช้กดหรือเคาะสาย หรือ เน้นย้ำบนสายห่างไปจากสะพานเสียงเพื่อให้เกิดเสียงสั้นครี๊ว หรือ เสียงลิกด่าดิง การบรรเลงบทเพลงที่ซับซ้อนผู้เล่นจะใช้ทั้งนิ้วมือซ้าย และนิ้วมือขวาดีดพิณ ควบคู่กับการใช้มือซ้ายกด หรือเน้นย้ำบนสายข้างสะพานเสียง ซึ่งผู้เล่นที่เชี่ยวชาญก็จะสามารถบรรเลงดีดพิณด้วยทักษะอันคล่องแคล่วและน่าชื่นชมอย่างมาก

เมื่อเทียบกันแล้วระหว่างกู๋จินและกู๋เจิง ก็ต่างกันไม่น้อยทีเดียว กู๋จินมีความเรียบง่าย ลุ่มลึก เครื่องขริม ในขณะที่กู๋เจิงมีความสง่างามเบิกบาน หากจะเปรียบเทียบในมิติของลุ่มเสียง เสียงกู๋จิน ทุ้มต่ำ เศร้า และค่อนข้างเจี๊ยบเบามาก ในขณะที่เสียงของกู๋เจิงสดใสกังวาน เบิกบานระคนเศร้า ทว่าเครื่องสายโบราณทั้งสองชนิดนี้มีข้อที่เหมือนกันคือ การมีเสียงที่เลียนแบบเหมือนเสียงจากธรรมชาติ อาทิ เสียงน้ำไหล เสียงสายลม หรือแม้กระทั่งเลียน เสียงสระอื่นของหญิงสาว โดยเฉพาะเสียงจากกู๋เจิง

^๓ 李祥霆 (2015) “古琴实用教程：修订版”，上海：上海音乐出版社。

กู่เจิงเองมีที่ปรับจูนเสียงเช่นกัน อยู่ทางด้านขวามือของผู้เล่น โดยจะซ่อนอยู่ที่เครื่องมือฝาปิดเป็นลักษณะกล่อง ซึ่งปัจจุบันมีเครื่องช่วยวัดระดับเสียงไฟฟ้า ที่ให้การปรับระดับของเส้นเสียงแต่ละสายเป็นไปอย่างได้เสียงมาตรฐานได้ไม่ยาก สามารถบอกได้ว่าสายไหนเสียงต่ำไปหรือสูงไป ผู้เล่นก็จะสามารถปรับได้เองอย่างสะดวกสบาย

การตั้งเสียงกู่เจิง ในปัจจุบันมีเทคโนโลยีพัฒนาให้สะดวกสบายขึ้น คือเครื่องตั้งเสียง ขนาดกะทัดรัด ที่ใช้หนีบไว้ทางด้านขวาของกู่เจิง บริเวณใกล้กับเส้นสายที่ต้องการจะตั้งเทียบเสียงให้ได้มาตรฐาน เมื่อหนีบเครื่องเทียบเสียงไปแล้ว ผู้ตั้งเสียงก็จะติดเส้นเสียง เครื่องเทียบเสียงนี้จะวัดจับความสั่นสะเทือนของเส้นเสียงและบอกค่าว่า สายนี้มีเสียงต่ำไป หรือสูงไปกว่าเสียงที่ควรจะเป็น โดยมีหน้าปัดบอกระยะชัดเจน ผู้ตั้งเสียงสามารถปรับจูนสาย จากนั้นเมื่อตั้งสายเสร็จก็สามารถติดเส้นสายนั้นอีกครั้ง เพื่อตรวจสอบความพอดีของเส้นเสียงว่าพอดีกับตัวโน้ตประจำสายนั้น ๆ หรือไม่ โดยที่ผู้ตั้งเสียงก็จะทำการเลื่อนเครื่องเทียบเสียงนี้ขึ้น ไปเทียบเสียง ปรับจูนได้อย่างสะดวกสบายจนครบ ๒๑ สายได้ ซึ่งเป็นความสะดวกสบายมากขึ้นสำหรับผู้เริ่มต้นหัดเล่นกู่เจิง ที่จะสามารถตั้งเสียงเองได้ นอกเสียจากว่า หากต้องการเปลี่ยนคีย์กู่เจิง เครื่องช่วยตั้งเสียงจะไม่สามารถช่วยได้ ต้องใช้เครื่องตั้งเสียงที่ใช้สำหรับคีย์นั้น ๆ ไป คือต้องเปลี่ยนเครื่องตั้งเสียงสำหรับคีย์ที่ต้องการเลย แต่ถ้าเป็นผู้เล่นที่เชี่ยวชาญ ก็จะสามารถปรับเปลี่ยนคีย์ของกู่เจิงได้อย่างชำนาญ ซึ่งการเปลี่ยนคีย์ของกู่เจิงนี้มีประโยชน์ในการบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่น หรือบรรเลงร่วมกับนักร้องที่มีคีย์เสียงต่างจากคีย์เสียงกู่เจิง เพราะส่วนใหญ่จะนิยมเล่นกู่เจิงคีย์ D

ความต่างทางรูปลักษณะระหว่างกู่ฉินและกู่เจิงค่อนข้างชัดเจน และท่ามกลางกู่เจิงกันเอง ก็มีความแตกต่างกันออกไปเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการออกแบบลวดลายด้านบนด้านปลายซ้ายขวาของกู่เจิง ที่นิยมนำบทกวี หรือภาพแกะสลักคล้ายภาพพิมพ์ไม้ หรืองานศิลปะการตัดกระดาษจีนโบราณ โดยนิยมมีลวดลายเป็นอัตลักษณ์โบราณ อาทิ นกกระเรียนหน้ากากโอเปรา

ดั้งเดิม ดอกบัว เป็นต้น ลูกเล่นมากมายเหล่านี้ที่ทำให้สนนราคาของกู่เจิงแตกต่างกันออกไป



รูปลักษณะกู่เจิง และลักษณะการนั่งเพื่อบรรเลง

๑๐ เทคนิคการตีตพินโบราณ

เทคนิคการตีตพินโบราณกู่จิน นับเป็นพินที่ต้องใช้ทักษะความชำนาญอย่างยิ่ง เพราะมีเทคนิคมากมายและซับซ้อนพอสมควร เมื่อเทียบกับเทคนิคการเล่นของกู่เจิง ซึ่งสามารถเรียนรู้ฝึกฝนได้ง่ายกว่ากู่จิน เทคนิคการตีตพินนั้นตามบันทึกในตำราการเล่นกู่จินระบุว่ามียุค ๕๔ เทคนิค ซึ่งแต่ละเทคนิคจะระบุไว้ในลักษณะของสัญลักษณ์หรือตัวย่อ เพื่อจะทำให้ผู้เล่นสามารถเล่น

ตามแต่ละเทคนิคไป สำหรับผู้เล่นขั้นพื้นฐาน หรือเริ่มเล่นเริ่มเรียนใหม่ ๆ ก็จะต้องเรียนรู้อย่างน้อย ๑๐ เทคนิคการเล่นของมือขวา ส่วนมือซ้ายก็มีทักษะเฉพาะที่ต้องฝึกฝน คือการกดบนเส้นเสียงให้ตรงกับจุดไข่มุกเหนือเส้น ซึ่งมีทั้งการกดธรรมดา การกดและเลื่อนมือบนเส้นเสียงเพื่อทำให้เกิดเสียงของตัวโน้ตอีกตัวตามมา นับเป็นหลักวิธีที่ผู้เล่นต้องใช้สมาธิที่ตั้งมั่นถ่ายทอดเสียงเพลงตัวโน้ตที่มีลักษณะตัวย่อและสัญลักษณ์เป็นเครื่องหมายให้สร้างทำนองจากปลายนิ้ว ทั้งสองข้าง มือซ้ายของผู้เล่นกู่ฉิน แสดงความรู้สึกลึกซึ้งผ่านเส้นสายด้วยวิธี เลื่อน กด โยก บนเส้นสาย ผู้เล่นกู่ฉินจะต้องไ้เล็บยาวโดยเฉพาะข้างขวาจะต้องไ้เล็บนิ้วหัวแม่มือ นิ้วชี้ นิ้วกลางและนิ้วนาง ส่วนมือซ้ายจะไ้เล็บยาวสำหรับนิ้วหัวแม่มือและนิ้วชี้ เพื่อทำให้การติดพิณสามารถสร้างเสียงที่ชัดเจนออกมา เพราะการติดกู่ฉินผู้เล่นจะไม่ได้ที่ต่อเล็บเหมือนผู้เล่นกู่เจิง

หลักพื้นฐานการติดกู่ฉิน มือขวานั้นจะใช้เพียงสี่นิ้ว ยกเว้นนิ้วก้อย การติดพิณมีชื่อเฉพาะเพื่อให้ผู้เล่นทราบได้ว่า ใช้เทคนิคการติดอย่างไร ใช้นิ้วไหน อาทิ เทียว (挑) เทียว คือการใช้นิ้วชี้ไ้โค้งลงและสัมผัสกับหัวนิ้วโป้ง โดยมีนิ้วกลางแตะลงบนเส้นด้านบนเหนือสายที่ต้องการติดขึ้นไปหนึ่งสาย นิ้วชี้ที่ไ้โค้งจรดนิ้วโป้งทำมุมทะแยงลงเพื่อปล่อยนิ้วชี้ติดบนสายที่ต้องการ เสียงจะดังพอประมาณ หากวางตำแหน่งองศาของนิ้วไ้ถูกต้อง

เทคนิคต่อมาเรียกว่า โกว (勾) คือการใช้นิ้วกลางเกี่ยวสายลงมา ลี (历) คือการใช้นิ้วชี้ติดเส้นสายออกจากตัว หรือติดขึ้นบน อีกเทคนิคที่ใช้บ่อยคือ โหม่ (抹) คือการใช้นิ้วชี้ติดบนเส้น โดยติดเข้าหาตัวผู้เล่น ซึ่งเทคนิคการติดเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ผู้เล่นต้องจำให้แม่นยำ เพราะจะปรากฏเป็นสัญลักษณ์ตัวย่อบนโน้ตเพลงของกู่ฉิน ซึ่งผู้เขียนจะอธิบายเพิ่มเติมในหัวข้อถัดมาเกี่ยวกับอัตลักษณ์แห่งตัวโน้ต

การติดกู่เจิง ผู้เล่นจะพันเล็บด้วยปึกที่ทำจากกระดองเต่าบาง ๆ โดยจะพันไว้ที่นิ้วหัวแม่มือ นิ้วชี้ นิ้วกลาง และนิ้วนางข้างขวา ส่วนของมือซ้าย ก็แล้วแต่ว่าจะเล่นเพลงที่ต้องใช้สองมือหรือไม่ ซึ่งมักจะเห็นผู้เล่นที่เชี่ยวชาญมาก ๆ

นิยมพันทั้งสองมือ แต่ส่วนใหญ่แล้วก็จะเห็นว่า พันเล็บเพียงมือขวาเท่านั้น เพราะมือซ้ายจะใช้กดหรือเคาะสั่นบนเส้นเสียงและเกาสายเท่านั้น เทคนิคการตีคู้เจิง เป็นไปตามตัวโน้ตที่ระบุว่าจะต้องใช้นิ้วใดติดบนเส้นใด

หลักพื้นฐานก็จะกำหนดเพียงแต่ว่า ใช้นิ้วโป้งติดขึ้นคือตีออกจากตัว หรือติดเข้าหาตัว นิ้วชี้ติดลงเข้าหาตัวผู้เล่น หรือใช้นิ้วชี้ประกบกับนิ้วโป้งเพื่อติดรว นีวกลางติดแบบเกี่ยวสายลง เข้าหาตัวผู้เล่น นิ้วนางติดลงเข้าหาตัวผู้เล่น และเป็นการติดต่อเนื่องหลายสาย หรือติดเดี่ยว ๆ สายเดียว ซึ่งก็จะแล้วแต่โน้ตเพลงที่ระบุกำกับไว้ ส่วนนิ้วของมือซ้ายก็มีเทคนิค การกดค้าง เพื่อให้ได้เสียงจมลึก หรือการเคาะต่อเนื่องเร็ว ๆ เพื่อให้ได้เสียงสั้นครือ การกดค้างก่อนติด หรือ การกดค้างหลังจากติด ซึ่งก็จะมีระบุอยู่บนโน้ตเพลงกู่เจิงเฉพาะเพลงไป



ลักษณะการนั่งตีพิณกู่จิน



ลักษณะการนั่งดีดพิณกู่จิ้น

๑ อัตลักษณ์แห่งตัวโน้ต

โน้ตเพลงของกู่จิ้นแต่เดิมในยุคโบราณแรกเริ่มนั้น เป็นการเขียนแบบบทความบรรยายถึงวิธีการใช้นิ้วไหนดีดอย่างไรลงบนเส้นเสียงไหน จากนั้นต่อยอดเทคนิคอะไร ซึ่งจะเขียนออกมาเป็นรูปแบบของบทความที่เรียกว่า เหวิน จี ผู่ (文字谱) ซึ่งเป็นการตอกย้ำชัดเจนว่า ผู้เล่นกู่จิ้นได้ในสมัยนั้นต้องเป็นผู้รู้หนังสือ เพราะต้องอ่านโน้ตเพลงที่เขียนบรรยายด้วยอักษรหนังสือล้วนๆ และบรรเลงไปตามบทความที่เปรียบเป็นโน้ตเพลง จนกระทั่งในสมัยราชวงศ์ถังเริ่มพัฒนาเปลี่ยนแปลงการเขียนโน้ต มีการเขียนตัวโน้ตและใช้สัญลักษณ์ตัวย่อที่ลดทอนความเป็นบทความลง ง่ายที่จะจดจำมากขึ้น ซึ่งเรียก

ตัวโน้ตชนิดนี้ว่า เจียน จี ผู้ (減字譜) ทว่าลักษณะตัวโน้ตทั้งสองแบบที่กล่าวมานี้ ไม่สามารถบอกจังหวะได้ว่เร็วช้าก็ห้องเสียงเหมือนโน้ตดนตรีสากลในปัจจุบัน

อย่างไรก็ดี ถึงแม้จะมีความพยายามที่จะปรับเปลี่ยนการเขียนโน้ตเพลง กู๋จินหันมาใช้เป็นแบบร่วมสมัย โดยการใช้ตัวเลขหรือหลักการเขียนโน้ต บนเส้นห้าเส้นแบบฝรั่งตะวันตก แต่ก็พบว่ามีการยืกรานของผู้เล่นกู๋จินที่จะยังคงใช้ตัวโน้ตแบบดั้งเดิมคือ ตัวโน้ตแบบอักษรสัญลักษณ์ย่อ หรือ เจียน จี ผู้ ที่พัฒนาขึ้นมาในสมัยราชวงศ์ถัง เนื่องจากกู๋จินถูกสร้างมาด้วยวิธีเฉพาะ และเป็นเครื่องดนตรีที่ได้ชื่อว่า เป็นเครื่องดนตรีที่สามารถเล่นตัวโน้ตตัวเดียว ในหลากวิธีได้ ที่เรียกกันว่า One note, Multiple positions. (Shizuka, ๒๐๑๔)

จากบทความทางวิชาการของ Shizuka (๒๐๑๔) ได้ระบุชี้ชัดถึง ความต่าง ในการเกิดตัวโน้ตของเครื่องดนตรีโบราณกับเครื่องดนตรีอื่นบางชนิดหรือ เครื่องดนตรีร่วมสมัยอีกหลายชนิด โดยจำแนกออกเป็นสองลักษณะใหญ่คือ หนึ่งตัวโน้ต หลากตำแหน่ง (One note, Mutlple positions.) และ หนึ่งตัวโน้ต หนึ่งตำแหน่ง (One note, One position.) กล่าวคือ กู๋จินนั้นหนึ่งตัวโน้ตนั้นมีอยู่ หลายตำแหน่งบนกู๋จินที่สามารถจะสร้างเสียงเดียวกันได้ แต่ต่างเทคนิค และ วิธีการกรีดนิ้ว กดสาย ในขณะที่เครื่องดนตรีชนิดอื่นจะระบุชัดว่า ดัดเส้นไหน ตำแหน่งใด ด้วยเทคนิคใด จะได้เสียงตัวโน้ตนั้นๆ ตัวโน้ตไหนก็ตำแหน่งนั้นๆ ไปซึ่งเครื่องดนตรีจีนที่มีลักษณะหนึ่งตัวโน้ตหลากตำแหน่งเหมือนกู๋จินนั้น พบว่า มีอยู่ อาทิ เป่าหยาหรือกิตาร์จีน หรือเครื่องสายรูปทรงลูกแพร์ และ จังหวะวน หรือ กิตาร์จีนทรงดวงพระจันทร์ ในขณะที่เครื่องดนตรีโบราณที่เป็นลักษณะหนึ่ง ตัวโน้ตหนึ่งตำแหน่ง ก็คือเครื่องสายอย่างกู๋เจิง และเครื่องเป่าอย่างขลุ่ยตั้งเขี้ยว (เป่าด้านบน) และ ขลุ่ยตีจี (เป่าด้านข้าง) เป็นต้น

ด้วยความยาวของเส้นสายกู๋จิน ทำให้มีเสียงที่ต่างกันในแต่ละระยะ ของเส้นสาย โดยเฉพาะบนตำแหน่งที่มีมือซ้ายของผู้เล่นกดลงบนเส้น ซึ่งยากที่ จะจดจำได้ง่าย ดังนั้นการยังคงใช้ตัวโน้ตแบบโบราณที่เป็นอักษรสัญลักษณ์ตัว ย่อ ระบุบอกตำแหน่งการกดเส้นและระบุนิ้วที่ต้องใช้กดบนเส้น และเส้นไหนที่

ต้องใช้นิ้วขวานิ้วใดกรีดเกี่ยว จึงเป็นเรื่องที่จำเป็นของผู้เล่นกู่ฉิน ซึ่งต่างจากขลุ่ยที่ผู้เล่นสามารถจำการวางตำแหน่งนิ้วเองได้ ส่วนจะให้เสียงออกมาเป็นระดับเสียงสูงต่ำ สั้นครี้อย่างใด ก็ล้วนเป็นเทคนิคการผ่อน การเป่า การผิวลมผ่านเลาขลุ่ย ซึ่งไม่จำเป็นต้องใช้หลักตัวโน้ตที่ซับซ้อนอย่างเช่น กู่ฉิน

ดังนั้นแล้วการใช้กู่ฉินจะไปใช้ตัวโน้ตแบบสากล ก็ดูจะเป็นการลดทอนความล้าลึกของตัวโน้ตและหลักวิธีที่สูงค่าที่เครื่องดนตรีชนิดนี้มีอยู่อย่างลุ่มลึก โดยที่ถึงแม้หลักการเขียนตัวโน้ตแบบเจียนจีผู้ จะไม่สามารถบอกจังหวะ หากแต่ผู้เล่นและผู้เรียนสมัยก่อนนั้นจะเรียนจากมาสเตอร์โดยตรง หรือเรียนแบบต่อเพลงกับครูโดยตรง ที่พร้อมถ่ายทอดท่วงทำนองให้ฟัง ผู้เรียนเองจะต้องจดจำทำนองให้ได้อย่างขึ้นใจ ก็จะสามารถจับจังหวะได้ จากวิธีการเรียนอย่างใกล้ชิดกันกับครู ทว่ามีการถกเถียงกันในกลุ่มผู้เล่นกู่ฉินสมัยใหม่ที่มีความพยายามที่จะนำวิธีการใช้ตัวโน้ตที่เป็นตัวเลขเข้ามาแทนว่า การจะนั่งมองตัวโน้ตแบบเจียนจีผู้ได้ทันนั้นเป็นเรื่องยาก

อย่างไรก็ดีการถกเถียงในหมู่ปราชญ์ผู้ชำนาญการเล่นกู่ฉินได้ข้อสรุปว่าบรรพชนจากบรรพกาลนั้นทิ้งมรดกที่ซับซ้อนไว้แต่ชนรุ่นหลัง หาใช่ว่าชนรุ่นหลังจะทอดทิ้งด้วยเพราะสาเหตุเพียงความไม่สะดวก และความบกพร่องบางประการในทางกลับกัน คนรุ่นใหม่ต่างหากที่มีหน้าที่เพียรพยายาม มุ่งสืบสานรักษาเอาไว้ โดยหาวิธีแก้ปัญหาในบริบทที่ยังคงอนุรักษ์มรดกที่บรรพชนทิ้งไว้

กู่ฉิน คืออิสรภาพ คือพลังอำนาจของผู้เล่น เป็นเครื่องดนตรีที่ถ่ายทอดและกล่อมเกลาจิตวิญญาณของผู้เล่นได้อย่างน่าอัศจรรย์ เราจึงมักพบว่าผู้ที่เลือกเล่นหรือเรียนเครื่องดนตรีชนิดนี้มักอยู่ในวงจำกัดของผู้ศึกษาปรัชญา ปณิญาชน นักบวช ผู้สืบทอดอารยธรรมโบราณเป็นสำคัญ กู่ฉินจึงมีแค่เครื่องดนตรีที่เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง หากแต่เป็นเครื่องดนตรีที่เป็นที่สนใจของผู้พบเห็นเมื่อใดมีผู้พบเห็น ก็มักจะหลงใหลใคร่รู้จักว่าเป็นเครื่องดนตรีอะไร มีเสน่ห์ที่เข้มขลัง มีพลังลึกลับในตัวเครื่องดนตรีเองอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ดี ปัจจุบันเรามักพบโน้ตเพลงสำหรับผู้เรียนกู่ฉินที่ใช้กันนั้น ประกอบไปด้วยตัวโน้ตทั้งสามลักษณะ คือ ตัวโน้ตที่เป็นตัวเลข มีห้องเสียง ระบุชัดเจน ทำให้สามารถอ่านทำนองของเพลงได้ว่ามีจังหวะช้าเร็วอย่างไร ก่อปรกับมีลักษณะตัวโน้ตห้าเส้นแบบสากล และบรรทัดล่างสุดคือ ตัวโน้ต กู่ฉินแบบลักษณะอักษรย่อ หรือ เจียน จี ผู่ ซึ่งครูผู้สอนมักให้ผู้ฝึกเรียนจดจำ ตัวโน้ตแบบโบราณนี้ เพราะเมื่อฝึกเรียนไป ก็จะสามารถถอดสลักและจดจำ ได้ง่ายขึ้น อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์อัตลักษณ์ทางด้านตัวโน้ตของกู่ฉินให้ยังคงอยู่ และหลักวิธีการตีตบแบบดั้งเดิมก็ยังคงอยู่สืบไปด้วยลักษณะตัวโน้ตแบบอักษร สัญลักษณ์ย่อนี้

ในขณะที่ตัวโน้ตของกู่เจิง ใช้ลักษณะของตัวเลขแทนอักษรตัวโน้ตดังนี้ ๑ = (โด) ๒ = (เร) ๓ = (มิ) ๔ = (ฟา) ๕ = (ซอล) ๖ = (ลา) ๗ = (ที) โดยมี ตำแหน่งจุดเหนือตัวเลขบอกโทนเสียงสูง ตำแหน่งจุดใต้ตัวเลขว่าเป็นโทนเสียงต่ำ มีสัญลักษณ์เส้นหยักเหนือตัวโน้ต เพื่อบอกถึงการใช้นิ้วซ้ายกดปล่อยกดปล่อย ย้ำ ๆ ให้เส้นเสียงสั่นเครือ และมีเส้นโค้งใต้ตัวเลข หรือการวางตัวเลขตัวโน้ตติด หรือห่างกันในแต่ละห้องเสียงเพื่อเป็นการขึ้นอกจังหวะเร็วช้าของการบรรเลง รวมถึงมีสัญลักษณ์เหนือตัวเลข เพื่อบ่งบอกว่าจะต้องใช้นิ้วขวานิ้วใดเป็นตัวตีเส้น ซึ่งมีความซับซ้อนน้อยกว่าตัวโน้ตของกู่ฉินมาก ทว่ามีความเป็นอัตลักษณ์ ของการเป็นโน้ตกู่เจิงเองที่เครื่องดนตรีอื่นไม่สามารถนำไปใช้บรรเลงได้

โน้ตกู่เจิง นอกจากจะมีบอกเสียงโน้ตดนตรี สัญลักษณ์นิ้วที่ต้องใช้ตีตบ ยังคงมีอีกสัญลักษณ์คือ ลูกศรพุ่งขึ้นกำกับอยู่หลังตัวเลขโน้ต ซึ่งหมายถึง การต้องใช้นิ้วมือซ้าย กดเส้นที่ตีในตำแหน่งหลังสะพานเสียงหลังจากตี เพื่อให้ได้เสียงตัวโน้ตนั้น ๆ ลึกขึ้น หากถ้ามีสัญลักษณ์ลูกศรพุ่งขึ้นนี้กำกับอยู่ ด้านหน้าตัวเลขโน้ต ก็หมายถึงการต้องกดเส้นเสียงนั้นก่อนที่จะตีเส้นเสียงนั้น หรือถ้าหากเป็นเส้นรอยหยักที่กำกับอยู่เหนือตัวเลข ก็คือสัญลักษณ์ที่จะขึ้นอก ให้นิ้วมือซ้ายกดย้ำ เคาะ หรือ กดปล่อยบนเส้นที่ตีตบ เพื่อให้เกิดเสียงสั่นเครือ ซึ่งเหล่านี้เป็นสัญลักษณ์ที่พบมากในหลายบทเพลง ซึ่งเป็นการถ่ายทอดอารมณ์ เพลงที่เครื่องดนตรีโบราณสามารถถ่ายทอดออกมาตามอัตลักษณ์



อาจารย์จุใจให้ ขณะประดิษฐ์สร้างหุ่นจีน

การถือกำเนิดและการสร้างเครื่องดนตรีนับเป็นสิ่งท้าทายและเปี่ยมเสน่ห์ที่ลุ่มลึกที่ผู้เล่นเครื่องดนตรีทั้งสองประเภทนี้หลงใหล เพราะมิใช่แค่การสื่อสารสะท้อนถึงการเป็นชนชั้นปัญญาชนของผู้เล่น หากแต่ยังสื่อสะท้อน ตอกย้ำถึงความเป็นผู้รักษาอารยธรรมโบราณที่บรรพชนสร้างเป็นมรดกไว้ให้

ในเมืองหยางโจว มณฑลเจียงซู ประเทศจีน ปัจจุบันมีโรงเรียนสอนการตีพิณ พิพริภันท์และศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับหุ่นจีนที่มีกระบวนการสอนกันตั้งแต่การคัดเลือกชิ้นไม้เพื่อนำมาสร้างหุ่นจีน การแกะสลัก การกลึงไม้ การวางเส้นเสียง การประกอบจนเป็นรูปเป็นร่าง และจากนั้นถึงเริ่มเรียนหลักวิธีการตีพิณซึ่งวิธีนี้เป็นวิธีการสืบสานให้ผู้เรียนเข้าถึงจิต วิญญาณของเครื่องดนตรีโบราณหุ่นจีนอย่างถึงแก่น สอนให้เรียนรู้ความหมายอันสูงค่า

ของกู่ฉิน โดยท่านอาจารย์จูเจิงไห่ ซึ่งเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในหมู่ปราชญ์จีน และผู้ศึกษาสนใจในด้านเครื่องดนตรีกู่ฉิน ท่านอาจารย์จูเจิงไห่ เก็บรักษากู่ฉินโบราณไว้มากมาย ล้วนแต่หาได้ยากยิ่ง

๑ บทเพลงโบราณที่นิยมใช้บรรเลง

บทเพลงโบราณที่นิยมใช้บรรเลงสำหรับกู่ฉินนั้น นับเป็นต้นแบบของเพลงที่เครื่องดนตรีกู่เจิงนำมาพัฒนาเล่นบรรเลงสืบต่อมา อาทิ เพลง 高山流水 (Gao Shan Liu Shui) [เกา ซาน หลิว สู่ย] High mountain and flowing water และอีกหลายบทเพลงที่ใช้กู่ฉิน บรรเลงแบบดั้งเดิมนั้น ยังคงบรรเลงสืบต่อกันมา อาทิ เพลง 平沙落雁 (Ping Sha Luo Yan) [ผิง ซา ลั่ว ยั่น] Wild Geese over the Clam Sands เพลง 广陵散 (Guang Ling San) [กวง หลิง ซั่น] Music from Guangling ซึ่งกวงหลิงคือชื่อเดิมของเมืองหยางโจว ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดเครื่องดนตรีกู่ฉินสืบจนถึงปัจจุบัน อีกเพลงที่มีความสำคัญยิ่ง ตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่น คือ เพลง 胡笳十八拍 (Hu Jia Shi Ba Pai) [หู่ เจีย สีอ ปา พาย] The eighteen beat of Wu Jia เป็นเพลงที่ปรากฏหลักฐานว่าเป็นบทเพลงที่แต่งขึ้นโดยสตรีอัจฉริยะลูกสาวของนักปราชญ์ สมัยฮั่นตะวันออก ชื่อ ไช่เหวินจี ซึ่งเป็นสตรีจีนที่มีอัจฉริยภาพทางด้านวรรณคดี และทางด้านดนตรี เรื่องราวของแม่นางไช่เหวินจีปรากฏมีอยู่ในคัมภีร์ไตรอักษร (三字经) [ซาน จี จิง] ซึ่งเป็นบทเรียนมูลฐาน ที่ใช้สอนนักเรียนกันในสมัยโบราณ ในบทนี้ใช้สอนให้เป็นเครื่องเตือนใจว่า ไช่เหวินจีแม้เป็นสตรีเพศยังอัจฉริยะถึงเพียงนี้ ลูกผู้ชายทั้งหลายจึงต้องมุ่งมั่นให้มากยิ่งขึ้น ซึ่งบทนี้ประพันธ์ขึ้นไว้ตั้งแต่สมัยราชวงศ์ซ่ง นับเป็นอีกหลักฐาน ที่มีกรกล่าวอ้างถึงเครื่องดนตรีกู่ฉิน ในบริบทที่ว่า ไช่ยงบิดาผู้เป็นปัญญาชนของไช่เหวินจี ขณะที่บิดาติดพันกู่ฉินอยู่นั้น สายพิณกลับขาดสะบั้น ไช่เหวินจีผู้เป็นบุตรสาวฟังอยู่ แม้มิได้หันไปมองก็ยังสามารถบอกกับบิดาของตนได้ว่า สายพิณเส้นไหนที่ขาด

บทเพลงที่ใช้บรรเลงด้วยกู่จิงมีทั้งที่ซับซ้อนและเรียบง่าย เป็นไปเพื่อการฝึกเรียน ในการอ่านโน้ตที่เป็นอัตลักษณ์ได้อย่างถ่องแท้ และสามารถใช้เทคนิคดั้งเดิมการติด ได้อย่างเจนจัด ทว่าต้องใช้เวลาเรียนกันทั้งชีวิตที่จะแตกฉานอย่างแท้จริงอย่างไรรู้ดี ในหมู่นักพรตเต๋านิยมบรรเลงกู่จิง เพื่อเป็นการฝึกกลมปรารถ และสมาธิ บำเพ็ญให้จิตนิ่งสงบ นิยมจุฑากายาณขณะบรรเลงกู่จิง ซึ่งค่อนข้างจะออกไปทางพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญภาวนา

ดร.ชุน โจว (๒๐๑๖) บันทึกเรื่องราวประวัติของกู่เจิงว่า ได้ถูกพรรณาไว้ในบทกวีสมัยราชวงศ์ถัง ราชวงศ์ซ่ง และปรากฏในบทเพลงพื้นถิ่นในสมัยราชวงศ์หยวน ราชวงศ์หมิง และราชวงศ์ชิง กู่เจิงนอกจากจะพบว่านิยมบรรเลงเดี่ยว ยังพบว่ามีการเล่นมาบรรเลงเป็นวงร่วมกับ ซิม ผีฟ้า และซอจิ้น เพลงที่โด่งดังจากเมืองชานตง ทางตอนเหนือของจีน คือ เพลง 汉宫秋月 (Han Gong Qiu Yue) [ฮั่น กง ชิว เย่] Autumn Moon over Han Palace ที่สื่อสะท้อนถึงความโศกเศร้าระทมทุกข์ของนางใน และเพลง 高山流水 (Gao Shan Liu Shui) [เกา ซาน หลิว สู่ย] High mountain and flowing water ที่โด่งดังเป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย

เรื่องราวของเพลงที่ชู้กู่เจิงบรรเลง แม้ปัจจุบันจะพบเห็นได้อย่างมากมาย และแพร่หลาย มร.ปีเตอร์ หวัง (๒๐๑๖) ได้รวบรวมเพลงที่นิยมบรรเลงอย่างที่สุดสิบอันดับ ซึ่งล้วนเป็นเพลงดั้งเดิมที่นิยมบรรเลงด้วยกู่เจิง และมักจะเป็นเพลงที่ผู้เล่นใช้บรรเลงเดี่ยว ในงานแสดงสำคัญๆ ซึ่งแต่ละเพลงนั้นมีความเก่าแก่ยาวนานราวสองพันถึงสองพันเจ็ดร้อยปี ซึ่งหลายบทเพลงนั้นแต่เดิมเป็นบทเพลงที่บรรเลงด้วยกู่จิงมาก่อน อาทิ สองเพลงที่กล่าวมาข้างต้นคือ เพลง 汉宫秋月 (Han Gong Qiu Yue) [ฮั่น กง ชิว เย่] Autumn Moon over Han Palace และ เพลง 高山流水 (Gao Shan Liu Shui) [เกา ซาน หลิว สู่ย] High mountain and flowing water

นอกจากสองบทเพลงนี้แล้ว อีกแปดเพลงที่เป็นที่นิยมบรรเลงได้แก่ เพลง 渔舟唱晚 (Yu Zhou Chang Wan) [ยู โจว ช้าง หวัน] Evening song on fishing boat เพลง 寒鸦戏水 (Han Ya Xi Shui) [หัน หย่า ซี สู่ย] A Jackdaw

playing with water เพลง 梅花三弄 (Mei Hua San Nong) [เหมย ฮัว ซาน น่ง]
 Plum blossom เพลง 蕉窗夜雨 (Jiao Chuang Ye Yu) [เจียว ชวง เย่ อู่]
 The night rain outside the window เพลง 出水莲 (Chu Shui Lian)
 [ชู สู่ย เหลียน] Lotus water emerging from water เพลง 秦桑曲 (Qin Sang Qu)
 [ฉิน ซาง ฉู่] Qin mulberry melody เพลง 东海渔歌 (Dong Hai Yu Ge)
 [ตง ไห่ ยู่ เกอ] East sea fishing song เพลง 战台风 (Zhan Tai Feng)
 [จั้น ไถ เฟิง] Fighting against typhoon

บทเพลงสมัยโบราณที่ใช้บรรเลง ล้วนมีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมชาติ โดยเฉพาะวิถีชีวิตที่ขึ้นอยู่กับสายน้ำและสายลม ดอกไม้ ทิวเขา ความเหงา ความเศร้า ความระทมทุกข์ และความเดียวดาย อาจเป็นเพราะว่าสำเนียงของเครื่องดนตรีเครื่องสายนี้มีธรรมชาติของเสียงที่สื่อสะท้อนถึงอารมณ์เศร้าเดียวดายได้อย่างชัดเจน

๐ สรุป

ในบทความชุดนี้ ถึงแม้ผู้เขียนมิได้มุ่งหวังให้เป็นตำราเรียนของผู้ที่ปรารถนาจะฝึกเรียนกู่ฉินและกู่เจิง ทว่าหลักใหญ่ใจความมุ่งให้ผู้ศึกษาได้เรียนรู้บางแง่มุมและเกิดความซาบซึ้งถึงจิตวิญญาณที่มีอยู่ในเครื่องดนตรีแห่งบรรพกาลทั้งสองชนิดนี้ เสียงธรรมชาตินำมาซึ่งการกล่อมเกล่าจิตใจของมนุษย์ได้เพียงใด เสียงของพิณโบราณทั้งสองนี้ก็ทำหน้าที่ไม่ต่างกันนกกับเสียงธรรมชาติ ทว่าผนวกเอาสติปัญญาของมนุษย์ชาติผสมลงเข้าไว้ ตั้งแต่ขึ้นไม้ เส้นสายการออกแบบ การส่งมอบต่อมรดกผ่านการพัฒนาตัวโน้ตที่มีอัตลักษณ์ที่ยังคงสืบกันมายาวนาน เป็นสิ่งที่พิสูจน์ให้ประจักษ์ถึงความคงค่า ความขลัง และพลังอำนาจที่ซ่อนอยู่ในทุกอณูของเครื่องดนตรีทั้งสองชนิด ในแง่มุมของผู้เล่นจากสมัยจีนโบราณ ระบุเด่นชัดว่า เป็นเครื่องดนตรีแห่งปราชญ์ ไม่ว่าจะเป็นท่านขงจื้อ ขงเบ้ง และหมู่ปราชญ์ในราชสำนักในแต่ละสมัยแห่งราชวงศ์จีนโบราณที่ปรากฏผ่านภาพวาด วรรณคดี บทกวี และคัมภีร์มูลฐานที่ใช้ในการศึกษา

ในราชสำนัก ทำให้ข้อจำกัดในการเป็นผู้เล่นเครื่องดนตรีพิณโบราณทั้งสองชนิดนี้ จำกัดอยู่ในแวดวงของชนชั้นปัญญาชนตั้งแต่ครั้งโบราณกาล ซึ่งหากจะเทียบ ก็สามารถเปรียบได้ว่า นักปราชญ์มีพิณข้างกาย จอมยุทธ์มีกระบี่ข้างกาย

อย่างไรก็ดี มีข้อจำกัดเกิดขึ้นมากมายในการศึกษาเกี่ยวกับพิณโบราณ ทั้งสองชนิดนี้ ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลที่มีอยู่จำกัด ไม่เป็นที่แพร่หลายในภาษาสากล อีกทั้งแหล่งข้อมูลที่เป็นภาษาจีนก็มักจะเข้าถึงได้ยาก ผู้เขียนมุ่งหวังว่า ตำรา คัมภีร์พิณที่ถูกตีพิมพ์เป็นเล่มแรกเมื่อ ๗๐ ปีที่แล้ว โดย มร.โรเบิร์ต ฮันส์ แวน กุลิค ชาวฮอลแลนด์ที่มีความรู้ความสามารถด้านภาษาจีนอย่างแตกฉาน อีกทั้ง มีทักษะทางด้านดนตรี นับเป็นตำราที่ครอบคลุมเกี่ยวกับกู่ฉินอย่างลึกซึ้ง

จนกระทั่งปี ค.ศ. ๒๐๑๕ นักแปลชาวจีนชื่อ หลี่เหมยย่น ได้แปลตำราของ นักเขียนชาวฮอลแลนด์ผู้นี้ ตีพิมพ์เป็นภาษาจีน ในขณะที่ข้อมูลอื่นๆ เกี่ยวกับ กู่ฉินและกู่เจิงปัจจุบันส่วนใหญ่จะมีเพียงหนังสือรวมโน้ตเพลง ซึ่งบางเล่ม จะเล่าถึงประวัติในแต่ละเพลงไว้ บางเล่มจะมีบอกวิธีตีตีพิณพื้นฐาน ซึ่งผู้เขียน หวังว่าการที่ได้มีโอกาสถ่ายทอด สื่อบางแง่มุมของเครื่องดนตรีโบราณผ่าน บทความชุดนี้ น่าจะเป็นการจุดประกายให้ผู้ศึกษาและผู้สนใจตื่นตัวหันมาค้นคว้า ศึกษาเพิ่มเติมกันมากขึ้น แม้จะเป็นแง่มุมของเครื่องดนตรีโบราณที่เริ่มผสาน ประยุกต์แนวคิดสมัยใหม่เข้าไปก็ตาม อย่างน้อยก็เป็นการได้ร่วมอนุรักษ์และ เรียนรู้ร่วมกันถึงคุณค่าและความลุ่มลึกทางสติปัญญาของปัญญาชน ซึ่งนับวัน ปัญญาบริสุทธิ์ของมนุษย์จะถูกแทนค่าด้วยปัญญาประดิษฐ์ ที่อาจขาดความ เพียรพยายามของจิตใจ หากแต่มีความไว และความสะดวกสบายเป็นเป้าหมาย หลักของผลผลิต

ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความชุดนี้จะเป็นแรงกระตุ้นให้มีผู้ศึกษา เครื่องดนตรีแห่งบรรพกาลนี้มากยิ่งขึ้นในภายหน้า รากเหง้าแห่งภูมิปัญญา ดนตรีจีน แม้กำเนิดเกิดจากธรรมชาติเพียงแปดชนิด และแนวคิดคติจักรวาล ที่เชื่อมประสาน หากแต่คุณค่าในงานศิลปะและการกลั่นกลายเป็นเครื่องบ่มเพาะ ขัดเกลาสติปัญญาพัฒนาคุณธรรมในตัวมนุษย์ ยังคงมีพลังและไม่มีวันเสื่อมคลาย

ตราบเท่าที่อนุชนคนรุ่นหลังไม่หลงลืม และลุ่มหลงเกินไปกับกระแสโลกาภิวัตน์
ที่กลบกลืนอารยธรรมอันทรงค่า จนวนัฒนธรรมเดิมสูญหายด้วยปัจจัยโลกาภิวัตน์
และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอันรวดเร็ว

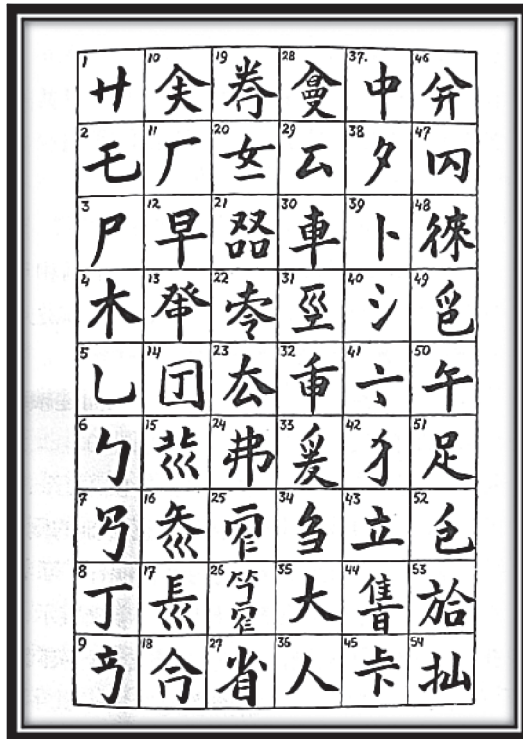


Figure ๑ ลักษณะตัวโน้ตกุ๋น แบบ เจี้ยน จี ผู่ (减字谱)

“匏土革，木石金，与丝竹，乃八音。” (三字经)

น้ำเต้า ดินเผา หนังสัตว์ ไม้ หิน โลหะ เส้นไหม และไม้ไผ่

แปดวัสดุ สร้างเครื่องดนตรี แปดชนิด (ถอดความเป็นไทย จากที่มา: คัมภีร์ไตรอักษร)

阳 关 三 叠

1=bB 2 3 4 5 6 1 2 3

原调: 

1=bB 4/4 3/4 5. 6 1 2 2 - | 6. 1 3 2 | 1 2 2 - |



菊 四 五 六 七 八 九 十 菊

5 6 5 3 5 5 3 2 | 1 2 3 2 - | 1. 6 6 6 |



菊 五 六 七 八 九 十 菊 五 六 七 八 九 十 菊

Figure ๒ ตัวโน้ตกุ๊จลินที่ประกอบกับตัวโน้ตดนตรีสากล

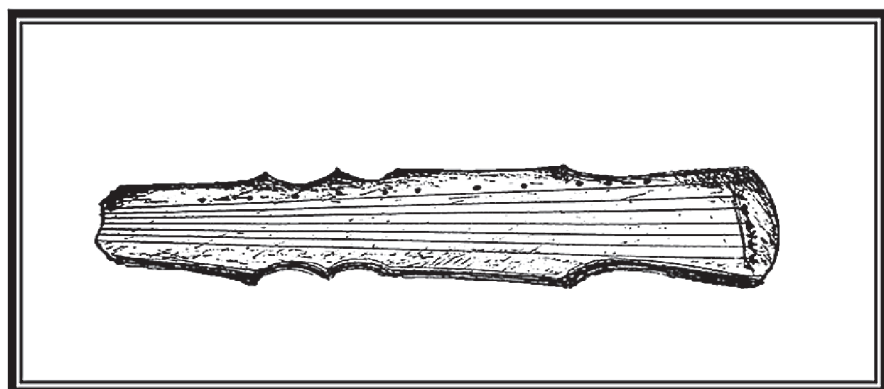


Figure ๓ กุ๊จลิน ๗ สาย (7 strings Chinese Lute)



Figure ๔ ปู่ฉิน ๗ สาย (7 strings Chinese Lute)

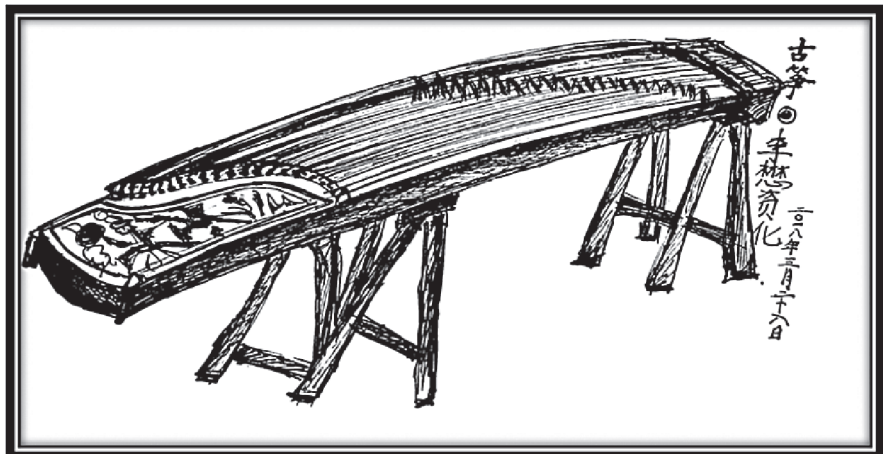


Figure ๕ ปู่ฉิง ๒๑ สาย (21 Strings Chinese Zither)

๒ เอกสารอ้างอิง

- Gaywood, Harriet Rosemary Ann (1996). “Guqin and Guzheng: The Historical and Contemporary Development of Two Chinese Musical Instruments”, Durham Theses, Durham University, Available at Durham E-Theses Online: <http://etheses.dur.ac.uk/4894/>.
- Gulik, R.H. Van. (1969), “The Lore of the Chinese Lute: An Essay in the Ideology of the Ch’in”, Sophia University in cooperation with The Charles E. Tuttle Company, Tokyo, Japan.
- 李祥霆 (2015), <<古琴实用教程>>, 上海: 上海音乐出版社.
- Shizuka, Satsuki. (2014), “Why Tradition Must Reform: The Jianzipu’s Challenges (Part 2 of 2)”, <https://torguqin.wordpress.com/2014/05/09/huang-hongwen-jianzipu-pt2/>.
- Wang, Peter. (2016), “Top 10 Traditional Chinese Guzheng Music”, China Whisper: Culture&istory on March 3, 2016. <http://www.chinawhisper.com/top-10-traditional-chinese-guzheng-music/>
- Zhuo, Sun. (2016), “The Chinese Zheng Zither: Contemporary Transformations”, Routledge, New York, USA.
- http://www.guzhengstudio.net/About_the_Guzheng.html (on Jan 30,2018).
- <https://ich.unesco.org/en/RL/guqin-and-its-music-00061> (on July 15,2017)
- “Guqin and its music”.
- www.philmultic.com/English/Chinese_music.html (on July 15, 2017).
- www.seattleguzheng.com/history (on July 15,2017).
- <https://torguqin.wordpress.com/2014/05/09/huang-hongwen-jianzipu-pt2/>.



“ส่วยหยิ่นจ่อ” รอยสักยาแดง
“Suay Hyin Jor” Myanmar Red Tattoo

ชวนพิศ นภดาสัย

นักวิชาการอิสระ

๐ บทคัดย่อ

การสักส่วยหยิ่นจ่อ หรือ สักยาแดง เป็นความเชื่อของพม่า เกิดขึ้นในยุควัฒนธรรมมอญรุ่งเรือง เชื่อว่าเป็นความเชื่อที่ช่วยปกป้องพระพุทธศาสนา ผู้สักต้องให้สัจจะว่าจะรักษาคำมั่น ๓ ข้ออย่างเคร่งครัดและนั่งสมาธิภาวนา ตลอดชีวิต ครูสูงสุดของส่วยหยิ่นจ่อ คือพระพุทธเจ้า และบรมครูของส่วยหยิ่นจ่อ ทุกสายครุหมอมมี ๑๐ ท่าน ประโยชน์ของการสักยาแดงส่วยหยิ่นจ่อ คือช่วยให้หายจากอาการป่วยไข้ ป้องกันคุณไสย ป้องกันสัตว์พิษทำร้าย และทำให้ภูมิจำเจิญ ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์จะเกิดจากการรักษาสัจจะมั่นคงและภาวนาจนจิตนิ่ง คนสักยาแดงจึงสามารถภูติพิชิตสัตว์ เช่น พิษแมงป่อง พิษตะขาบให้คนอื่นได้ ผู้หญิงสักได้ถึงชั้น ๕ แต่ผู้ชายสามารถสักได้ถึงชั้น ๙ ซึ่งสามารถรับชั้นครูเป็นครุหมอมสักได้ ส่วยหยิ่นจ่อกำลังเป็นที่นิยมทั้งของคนพม่า และคนไทยที่อยู่ใกล้ชายแดน

◎ Abstract

The custom of tattooing “Suay Hyin Jor” or Myanmar red tattoo originated from a Myanmar belief during the Mon. This practice flourished in regards to protect the Buddhism era. In relation to this the tattooed man has to maintain the strict 3 vows and do meditation throughout the whole life. The highest Suay Hyin Jor’s master is Lord Buddha and 10 professional tattoo masters. The “Suay Hyin Jor” tattooing is believed in its magical or spiritual connotation as protective charms to cure illness and fever, prevent the occult, poisonous animals and to be prosperous. Holiness is attributed to the faithful and calm spiritual prayer. The tattooed man with healing establishment can swipe toxins from poisonous animals such as scorpions or centipedes. Woman can practice tattooing Unit step 5 but men can reach step 9 Which would be a tattoo master. “Suay Hyin Jor” is popular and widespread among people in Myanmar and Thai people dwelling near the border.

๐ บทนำ

คนส่วนใหญ่ทั่วไปในปัจจุบัน ยังมีความรู้สึกไม่ค่อยยอมรับคนที่มียอยสักบนร่างกาย แม้ว่ายุคนี้จะมีค่านิยมสักร่างกายกันมาก สมัยโบราณรอยสักบนร่างกายของผู้คนเฒ่าต่าง ๆ ในแถบเอเชียอาคเนย์มักจะเป็นรอยสักลงหมึกดำ ผู้ชายที่มีรอยสักถือว่าเป็นผู้มีความกล้าหาญ มีวิชาอาคม ส่วนรอยสักบนร่างกายผู้หญิง ก็เชื่อว่าเป็นการช่วยปกป้องคุ้มกันจากสิ่งชั่วร้าย ช่วยให้คลอดลูกง่าย เลี้ยงลูกให้รอดจนเติบโต ในเวลาต่อมาสังคมไทยหันไปยอมรับความคิดแบบวิทยาศาสตร์ตะวันตกมากขึ้น ความเชื่อเรื่องอิทธิฤทธิ์ของคาถาอาคมจึงลดน้อยลง ทำให้ความรู้สึกที่มีต่อคนมียอยสักเปลี่ยนไป กลับมีทัศนคติว่าคนมียอยสักคือนักเลง หรือไม่ก็เคยผ่านการจองจำในคุกตารางมาแล้ว รอยสักไม่ได้ทำให้ผู้พบเห็นรู้สึกยกย่องศรัทธา เหมือนดังความเชื่อในยุคก่อนหน้านั้น แต่เมื่อกระแสความนิยมรอยสักกลับมาอีกครั้ง คนจำนวนมากมียอยสักบนร่างกาย ทั้งที่เป็นรอยสักตามความเชื่อ และการสักแบบที่เป็นงานศิลปะเพื่อความสวยงาม ในสังคมล้านนาปัจจุบันมีความนิยมสัก “ส่วยหยิ่นจ๋อ” ซึ่งรอยสักจะลงหมึกสีแดง เป็นความเชื่อที่แพร่หลายข้ามแดนมาจากประเทศพม่า ซึ่งในหมู่บ้านที่มีคนสักยาแดงมากและสามารถรักษา “สัวจะ” ที่ให้ไว้กับครุหม่อในวันที่ไปสัก ในสังคมนั้นจะสงบสุขเพราะข้อกำหนดที่ต้องทำควบคู่กับการสักยาแดง คือ การรักษาศีล การภาวนา และฝึกสมาธิ



ลายสักเต๋วก้อม

ที่มา : เจ้าชายแสงช่อง บุปผาราม สอนดอกแก้วต้อ (พระครูชัย ชยคุโ คิริเขตสุวรรณ)

ผู้เขียนมีโอกาสไปทำงานวิจัยในพื้นที่ จังหวัดเมียวดี ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ซึ่งตั้งอยู่ใกล้ชายแดนไทย-พม่า ด้านอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก พบว่าความนิยมในการสักยาแดง “ส่วยหยิ่นจ่อ” เป็นกระแสความนิยม ที่เกิดจากการหวังผลทางพุทธคุณเหมือนความเชื่อของคนในสมัยโบราณ จึงได้พยายามรวบรวมข้อควรระวังที่เกี่ยวกับการสักยาแดง เพื่อเป็นแนวทางให้มีการศึกษาเรื่องนี้ อย่างรอบด้านต่อไป

เหตุผลในการสักร่างกาย ที่กำลังได้รับความนิยมขึ้นมาอีกครั้ง ในยุคปัจจุบัน เป็นกระแสที่มาจาก



รอยสักหลังมือแม่เต่าชาวกระเหรี่ยง
อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

ความเชื่อเรื่องความแคล้วคลาด คงกระพัน เมตตามหานิยมหรือ “พุทธคุณ” ที่สำนักสงฆ์ยันต์สามารถสร้างการยอมรับและมีชื่อเสียง นอกจากนี้ ร้านสักแบบ TATTOO เพื่อความงาม เป็นที่นิยมของวัยรุ่น และชาวต่างชาติที่สักเพื่อความงามทางศิลปะมากกว่าเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ แม้กระนั้นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจสักยันต์ของชาวต่างชาติอีกส่วนหนึ่งที่ได้ตัดสินใจสักร่างกาย ก็ยังมีความต้องการผลทางพุทธคุณไม่ต่างจากคนไทย ดังเช่นเมื่อครั้งที่ผู้เขียนไปทำงานจิตอาสาให้ข้อมูลนักท่องเที่ยว ที่วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร กลางเมืองเชียงใหม่ มักจะมีชาวตะวันตก เอาภาพแบบยันต์ที่จะสักมาสอบถามว่า รูปแบบยันต์ที่เขาเห็นว่าสวยงามนั้น มีความหมายอย่างไร มีพุทธคุณ ด้านใด ดังนั้น พุทธคุณที่จะเกิดจากการสักยันต์มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ เลือกรูปแบบ และสำนักสงฆ์ยันต์ของคนยุคนี้ไม่ต่างจากคนสมัยโบราณ



รอยสักยาแดง หลังจากสักแล้ว ๑ ชั่วโมง
ที่มา : ศักดิ์ชัย ปินใจ

การสักหมึกแดง หรือการสักยาแดงที่เรียกว่า “ส่วยหยิ่นจ่อ” ที่กำลังเป็นที่สนใจในวงการสักยันต์ ในเขตภาคเหนือของประเทศไทยในวันนี้ เป็นรูปแบบที่ถือว่าเฟื่องแพร่หลายเข้ามาจากพม่า อาจารย์วิไลลักษณ์ ศรีป่าซาง เขียนบทความเรื่องเครื่องรางจากต่างวัฒนธรรม (๒๕๖๐) เล่าถึง “มหาวาน” ที่ใช้ผสมกับชาด

เพื่อสักหมึกแดง อันเป็นความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลจากประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงนั่นเอง

การสักยาแดง “ส่วยหยิ่นจ่อ” นี้มีมานานแล้วในเขตประเทศพม่า เพื่อนบ้านใกล้เคียงทางตะวันตกเฉียงเหนือของไทย ปัจจุบันนี้ยังไม่มีผู้ศึกษาเรื่อง “ส่วยหยิ่นจ่อ” อย่างเป็นระบบ จึงไม่พบแหล่งอ้างอิงทางวิชาการเรื่องนี้ จะมีก็เพียงกลุ่มผู้ศรัทธาหรือผู้ที่สนใจในศาสตร์ด้านนี้ ที่ได้ไปปรึกษาหาความรู้จากเจ้าสำนักที่เป็นครู หมอสักยาแดงในเขตประเทศพม่า และสั่งสมความรู้จนสามารถมาเปิดสำนักสักยาแดง ในประเทศไทย ซึ่งมีแนวโน้มว่าจะมีสำนักลักษณะนี้เกิดขึ้นนี้อีกหลายแห่ง เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้คนที่สนใจเรื่องการสักยันต์ ที่เกิดจากความศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ของลายสักยาแดง ที่มีพุทธคุณทั้งต่อตัวผู้สักและมีผลเกื้อกูลสังคมส่วนรวมอีกด้วย

๑๐ การสัก “ส่วยหยิ่นจ่อ” คืออะไร

เมื่อได้ยินคำว่า ยาแดง ยาเสต้อจี ยาเสต้อ ยาเซต้อ ยาสัจจะ ยาปรมัตติ ยาปฐมัง ยาสัจจาณิน ยาสุ่ยหยิ่นจ่อ ก็คือ ยาสีแดงที่ใช้ในการสักส่วยหยิ่นจ่อ แต่มีการเรียกชื่อต่างกันไป

“ส่วยหยิ่นจ่อ” คือการสักร่างกายตามจุดต่างๆ ด้วยหมึกแดง ซึ่งผู้ที่จะเป็นครูหมอ ทำหน้าที่สักให้คนอื่นนั้น ต้องได้รับการรับรองจากกลุ่มผู้ศรัทธาในศาสตร์ศิลป์ ของ “ส่วยหยิ่นจ่อ” ซึ่งมีกลุ่มหรือสมาคมของผู้ที่มีศรัทธาในด้านนี้ มารวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการ และได้มีมติร่วมกันตั้งข้อกำหนดต่างๆ เพื่อให้การรับรองคุณภาพและควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกให้เป็นที่น่าเลื่อมใสศรัทธา ซึ่งมีการตั้งข้อกำหนดมาตรฐานต่างๆ หลายประการ เพื่อให้ศาสตร์แห่งการสัก “ส่วยหยิ่นจ่อ” เติบโตอย่างมีทิศทาง ป้องกันการกระทำแบบไร้หลักการจนทำให้เกิดความเสื่อมศรัทธาไปทั่ว

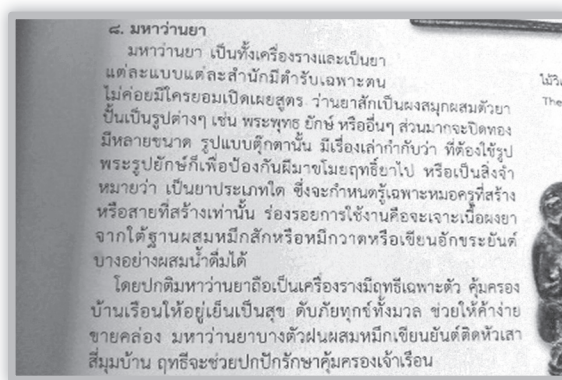
๐ ปฐมกำเนิดการสักยาแดง “ส่วยหยิ่นจ่อ”

ความเชื่อเรื่องการสักยาแดง เป็นที่นิยมและสืบทอดกันมานานร่วมพันปี เป็นเพราะการสืบทอดความคิดว่า “การสักยาแดง เป็นการปฏิบัติเพื่อปกป้อง คำจุนพระพุทธรศาสนา” ดังนั้นต้นกำเนิดของการสักยาแดง น่าจะเกิดขึ้นตั้งแต่ สมัยพุทธกาล เมื่อศาสนาพุทธเริ่มมีคนทำทนาย หรือตีความผิดเพี้ยนไป จึงมี ชาวพุทธผู้ประกาศตนขึ้นมาปกป้องศาสนา โดยใช้การสักยาแดงเป็นสื่อ มีหลักการสำคัญ คือ การถือนั่นในศีล ๕ และการบำเพ็ญภาวนา ฝึกสมาธิจิตอยู่ เนื่องด้วย กิจวัตรเหล่านี้เป็นวัตรปฏิบัติที่คนสักยาแดงจะหลบเลี่ยงไม่ได้

๐ มหาวัน ยาสักแดง สิ่งสำคัญของ “ส่วยหยิ่นจ่อ”

กำเนิดมหาวันยาสัก (สายยาแดง) ส่วยหยิ่นจ่อกำเนิดขึ้นครั้งแรกในประเทศพม่าโดยตำนานได้กล่าวไว้ว่าเกิดจากการนำฉัตรทิพย์ของเจ้าสัจจะยามิน ผู้มีเครื่องหมายสวัสดิเกะที่กลางฝ่ามือขวาเหนือพระโพธิญาณ ครูบาอาจารย์ ในสายวิชาปะฐะมะสิทธิ ถ้านับกันจริง ๆ มีมากกว่า ๑๐ องค์ แต่ที่นับถือว่าเป็น สุดยอดฝีมือแห่งเมืองพม่ามีเพียง ๑๐ องค์หลัก ๆ หากจะว่าเป็นวิชาของพม่า ก็ไม่ถูกต้องนัก เพราะกำเนิดวิชานี้มีมาตั้งแต่ก่อนรวมประเทศเป็นพม่ามานานนับพันปีมาแล้ว เรียกว่ามีมาตั้งแต่อาณาจักรมอญรุ่งเรือง หนึ่งในบรมครูที่กล่าวได้ว่าเป็นผู้มีบุญญาธิการสูงสุดในบรรดาครูทั้ง ๑๐ คือ ท่านเจ้าสัจจะยามินแม้ว่าท่านจะไม่ใช่ครูท่านแรก และยังมีฐานะเป็นศิษย์บรมครูผู้พ่อด้วย แต่ท่านก็ได้รับการยกย่องว่าเป็นประธานแห่งองค์ครู และเป็นผู้ทรงบุญญาธิการชั้นสูง โดยนำฉัตรทิพย์ที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิดนำมาผสมเพื่อเป็นส่วนประกอบสำคัญ ในการสร้างยาสักแดงและตกทอดมารุ่นสู่รุ่นเท่านั้น ไม่สามารถสร้างในหมู่ผู้ที่ไม่มีความศรัทธาเพราะถือเป็นการผิดครูอย่างร้ายแรง ดังนั้นวันยาสักแต่ละชั้น มีค่าดุจทองคำ และได้รับฉายาว่าส่วยหยิ่นจ่อ ซึ่งแปลว่าทองคำ

ว่านยาลักเข้ามาในไทยในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเกิดจาก สมเด็จพระพนรัตน์ สถิต ณ วัดป่าแก้ว หรือพระมหาเถรคันฉ่อง ท่านเป็น พระสงฆ์มอญ ได้จัดสร้างขึ้นถวายเป็นของวิเศษในการออกรบกับพม่า ปัจจุบัน ว่านยาลักนี้มีชื่อที่รู้จักกันคือ ยาจินตามณี ยาลักแดงสูตรดั้งเดิมมีขั้นตอน การทำที่ซับซ้อนมาก ตั้งแต่การหาภาชนะที่ฝนตัวยาต้องเป็นวัตถุธาตุรพี ที่มีฤทธิ์แรงๆ อย่างเช่น สมอตาย (ปั้นเหน่ง) และวัตถุธาตุที่ฝังตัวยาต้องเป็น วัตถุธาตุรพี เช่น เขี้ยวเสือและงากระเด็น เป็นต้น ตัวยาแดงนำมาปั้นเป็นแท่ง ขึ้นเป็นรูปพระ รูปเทวดา รูปยักษ์ ขึ้นอยู่คติความเชื่อของครูผู้สร้าง ส่วนประโยชน์ คือ ใช้พก หรือทำน้ำมันดีอาบ ผสมหมึกสักหรือการนำมาฝนกิน จึงพบแท่งว่าน ยาลักในรูปเคารพต่างๆ มีรอยปั้น รอยฝน รอยคว้านเพื่อนำไปใช้งาน ดังนั้น ว่านยาลักชิ้นเล็ก ๆ ชิ้นหนึ่งใช้ได้ทั้งชีวิต มวลสารของยาลักสะกิดใช้เพียงเล็กน้อย สามารถสักให้คนได้เป็นร้อยคนพันคน เกิดผลดีทั้งนอกและในครอบคลุม ทุกอย่าง ปัจจุบันเริ่มหายาก คนที่รู้คุณค่าก็ตามเก็บเป็นของสะสมที่มีค่า



คำอธิบายเกี่ยวกับมหาวานยา

ที่มา : Facebook ลิขิตามหาเวทย์ วันที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง เครื่องรางจากต่างวัฒนธรรม (มหาวานยา)

โดย อาจารย์ยี่ลักษณ์ ศรีปราชญ์ จากนิตยสาร Sense & Scene ฉบับเดือนกันยายน-ตุลาคม ๒๕๖๐

วิลักษณ์ ศรีป่าซาง (๒๕๖๐) บอกว่า มหาว่านยา เป็นทั้งเครื่องรางและเป็นยา แต่ละแบบแต่ละสำนักก็มีตำรับเฉพาะตน ไม่เปิดเผยสูตร ว่านยาสักเป็น ผงสมุก ผสมตัวยานี้เป็นรูปต่างๆ เช่น พระพุทธรูป ยักษ์ หรือส่วนอื่นๆ ส่วนมากจะปิดทองมีหลายขนาด รูปแบบตุ๊กตานี้ มีเรื่องเล่ากันว่า ที่ต้องปั้นเป็นรูปพระ รูปยักษ์ ก็เพื่อป้องกันผีมาขโมยฤทธิ์ยาไป หรือเป็นสิ่งที่จำหมายว่าเป็นยาประเภทใด ซึ่งจะกำหนดรู้เฉพาะหมอครูที่สร้างหรือสายที่สร้างเท่านั้น ร่องรอยการใช้งาน คือการเจาะเนื้อผงยาจากใต้ฐานผสมหมึก หรือหมึกวาด หรือเขียนอักขระยันต์บางอย่างผสมน้ำดื่มได้ มหาว่านยา เป็นเครื่องรางที่มีฤทธิ์เฉพาะตัว คั้นครอบบ้านเรือนให้อยู่เย็นเป็นสุข ดับภัยทุกข์ทั้งมวล ช่วยให้ค้าขายคล่อง มหาว่านยาบางตัวผสมหมึกเขียนยันต์ติดหัวเสาสี่มุมบ้าน ฤทธิ์จะช่วยปกป้องรักษาคุ้มครอบเจ้าเรือน

ว่านยามีหลายรูปแบบ ซึ่งมีวิธีใช้ต่างกัน เช่น หากเป็นรูปพระ จะผสมหมึกสักเฉพาะส่วนศีรษะ เพื่อป้องกันคุณไสย รูปเจดีย์ หรือกรวยคว่ำ ใช้ผสมหมึกสัก ๑๒ ขั้ว ๓ ขั้ว เพื่อไม่ให้สิ่งร้ายออกจากตัว เช่น สักให้ คนขี่เหล่า ขี้ยา หรือคนบ้า ให้กลายเป็นคนดี แล้วยังช่วยป้องกันสิ่งร้าย ไม่ให้ย้อนเข้าตัว

ใช้ผงว่านยาผสมชาด ใช้สักเพื่อให้เกิดเสน่ห์ในตัว ก่อนสักหมอครูจะขอคำสัญญาจากผู้จะสักว่า ให้ใช้ในทางที่ถูกต้อง ไม่ผิดลูกเมียใคร หรือขึ้นใจกระทำชั่วเรา จะทำให้เป็นบ้า ไม่วุฒิจำเริญ

๐ ลำดับขั้นของการสัก ส่วยหยินจ้อ

ขั้นแรก จะสักเพื่อป้องกันตัว แล้วแต่ครูจะพิจารณาการถือศีลจะของผู้สักว่า มีความเข้มงวดในการรักษาศีลจะเพียงใด ถ้าเคร่งครัดในศีลจะ ก็จะมีการเพิ่มลำดับ ขึ้นไป จากขั้น ๑ ไปขั้น ๒ ขั้น ๓ ขั้น ๔ สูงขึ้นไปเรื่อย ๆ ผู้หญิงจะสักได้เพียงขั้นที่ ๕ เท่านั้น ถ้าเป็นผู้ชาย สามารถจะสักขึ้นไปถึง ขั้น ๗ แต่ถ้าจะเป็นครูหมอสัก ต้องถึง ขั้น ๙ หลังจากนั้นครูจะพิจารณามอบขันครูให้ หมายถึงการอนุญาตให้เป็นครูได้ ขันครูจะใส่มะพร้าว และกล้วย

เมื่อเริ่มเป็นครู ก็จะได้รับลูกศิษย์ได้ ซึ่งก็ต้องพิจารณาคนที่มาขอความช่วยเหลือ ด้วยการ “ยาคน” หรือ การรักษาอาการป่วยต่างๆ เมื่อรักษาคนป่วยไข้มาได้ระยะเวลาหนึ่ง ครูจะหารูปปั้นหรือรูปแกะสลักบรมครูทางการสักยาแดง ส่วยหยิ่นจ๋อมาให้ มอบเพิ่มสักและยาแดงให้ หมายถึงการอนุญาตให้สักคนอื่นได้แล้ว ซึ่งจะมีใบประกาศรับรองจากสมาคมรับรองว่าเป็นครูที่ได้มาตรฐานเป็นที่ยอมรับของกลุ่มผู้ศรัทธาใน “ส่วยหยิ่นจ๋อ”

ระยะเวลาในการเลื่อนขั้นขึ้นเป็นครูของคนที่สักถึง ขั้นที่ ๙ ของแต่ละคนใช้เวลาไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับ การพิจารณาของครูว่า จริยวัตรของแต่ละคนมีความเหมาะสมเพียงใด

๑๐ บรมครูในสายความเชื่อในการสักยาแดง “ส่วยหยิ่นจ๋อ”

บรมครูสายยาแดง ส่วยหยิ่นจ๋อที่ถือว่าเป็นครูในลำดับสูงสุด คือ พระพุทธเจ้า ถือว่า เป็นผู้เป็นใหญ่ที่สุดของสายความเชื่อนี้ จึงแสดงการบูชาพระพุทธเจ้าโดยนับถือพระเจ้า ๕ พระองค์ ได้แก่ ต่า กู ตะ มะ ยะ ดังนั้นก่อนจะสักคาถาใด ๆ สายส่วยหยิ่นจ๋อ จะต้องสักคาถาพระเจ้า ๕ พระองค์ไว้บนหัว ที่กลางกระหม่อมเสียก่อน แสดงถึงการน้อมเอาพระเจ้า ๕ พระองค์เอาไว้สูงสุด

บรมครูในลำดับ ๒ รองลงมาจากพระพุทธเจ้า คือ เทวดา ท้าวทั้ง ๔



พ่อครู ทั้ง ๑๐ สายการสักยาแดง “ส่วยหยิ่นจ๋อ”

ที่มา : รูปแกะสลักไม้ บรมครูส่วยหยิ่นจ๋อ ที่ศาลาราย ช่วงพระธาตุ วัดศรีบุญเรือง บ้านห้วยสำน เมืองเมืงวดี รัฐกะเหรี่ยง ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา

บรมครูในลำดับ ๓ รองลงมาจากท้าวทั้ง ๔ คือ ครูอาจารย์ทางส่วยหยิ่นจ้อที่นับถือ เรียกว่าพ่อครู ส่วยหยิ่นจ้อ ทั้ง ๑๐ ได้แก่ ๑. พ่อครูโบมินช่อง ๒. พ่อครูโบโบอ่อง ๓. พ่อครูสัจจาหมิน ๔. พ่อครูมหาหมัยสยาต่อ ๕. พ่อครูอูเมี้ยะซิ่น ๖. พ่อครูโบต่อแหง ๗. พ่อครูโบต่อปัว ๘. พ่อครูโบต่อปุย ๙. พ่อครูอู่อองซาตะ ๑๐. พ่อครูโบต่อหาน

บรมครูลำดับที่ ๔ คือ พ่อครูเค้า ที่สืบทอดยาแดงมาซึ่งถือว่าเป็นสายครูเดียวกัน

๐ ตำนาน และเรื่องราวของบรมครู

บรมครูโบโบอ่อง

บรมครูโบโบอ่อง (พูพู่อ่ง) เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยมอญรุ่งเรือง พระเจ้าตะเบ็งชเวตตี้กษัตริย์พม่าที่มีชัยชนะเหนือมอญ และองค์ถัดมา คือ บาเยงนอง (บุเรงนอง) มีความสามารถรวบรวมเมืองเล็กเมืองน้อยให้เป็นอาณาจักรเดียวกัน พม่าจึงกลายเป็นกลุ่มชนที่มีอำนาจเหนือมอญ แม้มอญจะมีอารยธรรมรุ่งเรืองมาก่อนพม่าเป็นพันปี โดยเฉพาะเรื่องศาสนา แต่พม่าก็ยังมีความถือผีบรรพบุรุษเป็นหลัก กระทั่งพระเจ้าอโนรามาภิระชาไชบาย ถอนศาลผีนัตออก เพื่อให้คนเล็กเชื่อเลือนับถือผีมานับถือศาสนาพุทธ แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ

ดังนั้น ศาสตร์วิชา และผู้บรรลุคุณธรรมวิเศษอย่างบรมครูโบโบอ่อง จึงสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นชาวมอญไม่ใช่พม่า บรมครูโบโบอ่อง (พูพู่อ่ง หรือ Bo Bo Aung) น่าจะเกิดขึ้นตั้งแต่ยุคสมัยที่มอญกำลังรุ่งเรืองในด้านเวทย์วิทยาคม การเล่นแร่แปรธาตุ ตำนานเกี่ยวกับบรมครูท่านนี้มีหลายสำนวน แต่เนื้อหาหลักมีความใกล้เคียงกัน ข้อแตกต่างกันมีเพียงเรื่องของที่มาของ “คัมภีร์วิเศษ” เป็นต้น

ตามประวัติกล่าวว่า บรมครูโบโบอ่อง เป็นราชครูของพระเจ้าบุเรงนอง ซึ่งมีศรัทธาอย่างยิ่งในพระพุทธศาสนา วันหนึ่งท่านประสงค์จะนำเพชรเม็ดใหญ่น้ำหนักหลายสิบกะรัตขึ้นไปประดิษฐานที่ ยอดพระมหาเจดีย์ชเวดากอง จึงมีรับสั่งว่าหากผู้ใดสามารถนำเพชรขึ้นไปประดิษฐานบนยอดพระมหาเจดีย์

ชเวดากองได้ โดยไม่ใช้บันไดหรือนั่งร้าน ท่านจะมอบแผ่นดินให้ครองกึ่งหนึ่ง
บรมครูโบโบอ่อง ได้อาสนาเพชรขึ้นไปยอดพระมหาเจดีย์ หลายคนวิตกว่า
ท่านจะปีนขึ้นไปอย่างไรเพราะสูงมากและไม่มีที่เกาะยึดหากจะปีนขึ้นไป

เมื่อได้รับเพชรมาแล้ว บรมครูโบโบอ่องสำแดงฤทธิ์เหาะลอยขึ้นไปยอด
พระมหาเจดีย์นำเพชรไปประดิษฐานพร้อมจารอักขระ “สะ ตะ ปะ วะ” สูดยอด
พระคาถาเอกอุ เมื่อกลับลงสู่พื้น บุเรงนองทรงพอพระทัยรับสั่งว่า จะขอมอบ
แผ่นดินกึ่งหนึ่งให้ปกครอง แต่บรมครูโบโบอ่องขอไม่รับ แต่ขอให้ทรงบำรุง
พระพุทธศาสนา ให้สถิตยสถาพร พระเจ้าบุเรงนองทรงยกย่องบรมครูโบโบอ่อง
เป็นราชครู ราชการงานเมืองสำคัญ จะทรงปรึกษาราชครูอยู่เสมอ



ซ้าย : รูปปั้นบรมครูโบโบอ่อง (พุ่พุ่อ่อง หรือ Bo Bo Aung) ขวา : พ่อครูโสมโอบอ่อง
ที่มา : Facebook สิทธธามฐาเวทย์ (ไทม์ไลน์ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๑)

๐ พ่อครูโสมโอบอ่อง

พ่อครูผู้สำเร็จแห่งเมืองม่าน ชาตะกาลขึ้นมาเมื่อร้อยกว่าปีที่ผ่านมา
บารมีและพละานุภาพ ฤทธานุภาพของท่านเป็นที่นับถือในหมู่ชาวไทยใหญ่

พม่าและมอญ พ่อครูโบมินซ่อง คือหนึ่งในผู้บรรลุนิพพานอยู่ที่แห่งเมืองพุกาม มีผู้คนนับถือบูชาท่านมากมาย ตามศาสนสถานสำคัญแม้กระทั่งที่ลานพระมหาเจดีย์ชเวดากองยังมีรูปเหมือนของท่านประดิษฐานอยู่ ที่เขาโปปาแดนศักดิ์สิทธิ์ใกล้เมืองพุกามอันเป็นที่สถิตของมหาศรีนัต ยังได้จัดห้องแสดง ข้าวของเครื่องใช้และรูปเคารพของท่านไว้ให้คนสักการะ

รูปของพ่อครูโบมินซ่อง มักเห็นในรูปของครูที่ปล่อยผมสยาย นั่งไขว่ห้างในท่าขัดสมาธิ ท่านมักถือถ้วยน้ำชาอยู่เสมอ

๐ พ่อครูสัจจามิน

ท่านเกิดในแควตจักรแห่งราชวงศ์พม่า ตอนเกิดมาที่ฝ่ามือขวามีเครื่องหมายสวัสดิกะและมีเมตตาสัจจะ มาด้วย ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่เชื่อกันว่าเป็นผู้มีบุญมาเกิด และต่อไปในภายหน้าท่านต้องได้สืบทอดราชวงศ์เป็นที่แน่นอน จึงทำให้พระราชโอรสและพระสนมองค์อื่น ๆ กลัวว่าต่อไปพระราชโอรสองค์นี้จะเป็นภัยแก่ตน จึงทำการติดสินบนกับโหรหลวงให้ใส่ร้ายป้ายสีว่าเป็นกาลกิณี และเป็นภัยต่อราชสำนักให้ขับไล่ออกไปเสีย กษัตริย์พม่าหลงเชื่อในคำพูดของโหรหลวงจึงทำการเนรเทศท่านเสีย แต่พระสนมเอกไม่วางใจจึงติดสินบนกับผู้นำเจ้าชายน้อยไปทิ้ง ให้นำไปประหารชีวิตด้วยการถ่วงน้ำแทน พ่อครูโบโบอ่องได้มาช่วยท่านและนำท่านไปฝึกวิชาต่างๆ จนสำเร็จ ท่านมีชื่อเรียกหลายชื่อ ได้แก่ สย่าเอ สย่ามิน สัจจามิน สัจจะยามิน โบต่อเอ โปะต่อเอ ภูต่อเอ โปะโต๊ะสัจจะมิน โปะโต๊ะสัจจามิน และอีกหลายๆ ชื่อ

๐ พ่อครูโบต่อป๊ว

ท่านเป็นลูกศิษย์ของพ่อครูสย่าเอ หรือ สัจจามิน ไปไหนมาไหนพร้อมกับพ่อครูสย่าเอตลอด เมื่อพ่อครูทั้งสองไปด้วยกันและเวลาหยุดพักจะมีฉัตร ๕-๗ ชั้น คอยบังร่มเงาให้เป็นที่อัศจรรย์นัก ซึ่งในสมัยนั้นชาวบ้าน

จะศรัทธาผู้ใดเสียกันมากจนพากันมาหาและขอของดีกับพ่อครูทั้งสองเป็นอันมาก จนพ่อครูสยาเอท่านเกิดความเบื่อหน่ายท่านจึงหักฉัตรทิ้งและมอบยาสัจจะ พร้อมดอกมณฑาทิพย์ให้พ่อครูสยาป๊วเพื่อทำยาวิเศษ ส่วนตัวท่านก็ได้กลับไปหาพ่อครูโบโบอ่อง เมื่อพ่อครูสยาเอท่านไปแล้ว พ่อครูสยาป๊วก็ได้รวบรวมของทั้งหมดแบกใส่ป่าเพื่อหาผู้ที่มีบุญญาบารมีเพื่อที่จะทำยาวิเศษเป็นเวลาหลายร้อยปีในที่สุดท่านก็พบผู้ที่จะทำยาได้

๑ พ่อครูโบดอญี่

ท่านเป็นลูกศิษย์ของพ่อครูสยาป๊วและเป็นพ่อครูที่ทำยาวิเศษเป็นคนแรกในสายส่วยหยินจ่อ เมื่อทำยาวิเศษเสร็จแล้วก็ได้ไปอาราธนาอัญเชิญพ่อครูโบโบอ่อง พ่อครูโบมินซ่ง พ่อครูสยาเอ พ่อครูสยาป๊ว ตลอดจนผู้ที่มีบุญญาบารมี มีอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ ทั้งพระ ฤาษี ผู้ถือศีล ฆราวาสทั่วทั้งพม่า ให้มาปลุกเสกยาวิเศษและวัดมณฑลศักดิ์สิทธิ์ทั้งหมดจนสำเร็จแล้ว ท่านก็ได้เอาตัวยาวิเศษเหล่านั้นไปบรรจุตามพระเจดีย์ต่าง ๆ ทั่วพม่า หลังจากนั้นท่านก็ได้ทำการเปิดสำนักสายยาแดง ขึ้นเป็นครั้งแรกอย่างเป็นทางการ

๑ พ่อครูโบดอหาน

ท่านเป็นลูกศิษย์ของพ่อครูสยาป๊ว ไปคอยปรนนิบัติรับใช้พ่อครูสยาป๊วอยู่หลายปี ทั้งหุงหาข้าวปลาอาหาร ปัดกวาดถูบ้านดูเรือน หาบน้ำ ผ่าฟัน เพื่อหวังได้เรียนวิชา แต่พ่อครูสยาป๊วก็ไม่สอนท่านสักที ไปสอนแต่คนอื่น จนท่านน้อยเนื้อต่ำใจคิดไปต่าง ๆ นานา อีกอย่างท่านก็จากบ้านเรือนที่อยู่อาศัยและภรรยามาเป็นเวลานานจนเกิดความคิดถึง ท่านได้ไปลาพ่อครูสยาป๊วเพื่อกลับไปเยี่ยมภรรยา เมื่อกลับไปหาภรรยาแล้ว ปรึกษากัน จึงได้รวบรวมทรัพย์สมบัติแก้แหวงเงินทองของมีค่าทั้งหมดในบ้านของท่าน แล้วนำมามอบให้พ่อครูสยาป๊ว เมื่อพ่อครูสยาป๊วรับของมีค่าเหล่านั้นแล้ว ท่านก็เริ่มทำการสอนวิชา

ความรู้ที่มีทั้งหมดให้กับพ่อครูส่วย่าหานจนสำเร็จ แล้วท่านก็เรียกพ่อครูส่วย่าหาน มาหา เพื่อมอบข้าวของมีค่าทั้งหมดคืนให้พ่อครูส่วย่าหาน โดย พ่อครูส่วย่าปุย บอกว่าท่านทดสอบและดูพ่อครูส่วย่าหานมานาน จนท่านไวใจ และสอนวิชา ให้จนหมดสิ้นโดยไม่ปิดบัง หลังจากนั้นท่านก็ไปอยู่กับ พ่อครูส่วย่าเอ และ มอบหมายให้พ่อครูส่วย่าหานเป็นเจ้าสำนักสืบต่อมา

๑ พ่อครูอะเพ็ญเมื่อยะชิน

ท่านเป็นลูกศิษย์ของพ่อครูส่วย่าหานและเป็นเจ้าสำนักสืบต่อมา ที่กรุงย่างกุ้ง ประเทศพม่า ท่านเป็นผู้ที่เผยแพร่วิชาของสำนักจนเป็นที่รู้จักกัน อย่างกว้างขวาง

๑ ประโยชน์ของการสักยาแดง ส่วยหยินจ่อ

จากความเชื่อเรื่อง พุทธคุณของการสักยาแดง ในเบื้องต้นคนที่สนใจ แสวงหาการสักยาแดง มักจะเป็นคนที่มีโรคประจำตัว คนที่โดนของ โดนคุณไสย เพราะเชื่อกันว่า ยาแดง หรือยาสัจจะทั้ง ๙ ชั้น มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เฝ้ารักษา ดังนี้

ชั้นที่ ๑ พ่อครูเฝ้ารักษาทั้งหมด

ชั้นที่ ๒ พระอินทร์เฝ้ารักษา

ชั้นที่ ๓ พระเจ้า ๔ พระองค์และองค์เทพทั้ง ๔ เฝ้ารักษา

ชั้นที่ ๔ โบต้อเอเฝ้ารักษา

ชั้นที่ ๕ พญางาสุเฝ้ารักษา

ชั้นที่ ๖ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เฝ้ารักษา

ชั้นที่ ๗ คุณพระเจ้า ๙ พระองค์เฝ้ารักษา

ชั้นที่ ๘ พระอินทร์เฝ้ารักษา

ชั้นที่ ๙ องค์เทพอะฉิงอู่อปาเต๊ะเฝ้ารักษา

เมื่อสักแล้ว ปฏิบัติดีแล้ว จะทำให้มือซ้ายใช้ไล่พิษต่างๆ เช่น พิษตะขาบ แมงป่อง หมาบ้า ผดผื่น ไฟไหม้ น้ำร้อนลวก มะเร็งไขปลา มือขวาใช้ไล่วิญญาณ คุณผีคุณคน คุณเสน่หียาแฝด ล้างอาถรรพณ์เมฆหมอกมนต์ดำ ทำลายวิชา อาคมต่างๆ ได้ เวลาที่รักษาคนก็สามารถเรียกกองทหารเอกของพ่อครูस्याเอ มาใช้งานได้ เรียกแผนกค้อน มีด หอก ดาบ ขวาน ธนู หน้าไม้ ไฟบรรลัยกัลป์ น้ำกรด ช้าง ม้า ครุฑ นาค มาช่วยได้ การใช้ยาสัจจะแก้อาถรรพณ์ต่างๆ ในสถานที่ อยู่อาศัย สามารถแก้ได้โดยการหว่านทราย หว่านข้าวสาร ซึ่งทรายและข้าวสาร ต้องผ่านการเสกจากครูบาอาจารย์ในสายเท่านั้น

สำหรับผู้ที่ยกยาสัจจะ ๕ ชั้น ๙ ชั้น เรียกร้อยแล้วนั้นจะมีคุณประโยชน์ ดังนี้คือ

๑. เมตตา ๒. รวย ๓. คงข้าม ๔. อำนาจ ๕. ดิน ๖. อายุ ๗. อาหาร ๘. ทิศ ๙. ยาแดง

ผู้หญิงสักได้แค่ ๕ ชั้น ผู้ชายสักได้ ๙ ชั้น

การยกยาสัจจะมีข้อห้าม คือ

๑. ห้ามประพติพิตในกาม หรือผิดลูกผิดเมีย หรือเล่นชู้โดยเด็ดขาด
ข้อนี้ถ้าใครผิดไปแล้วไม่สามารถจะมาสักใหม่ได้
๒. ห้ามกินเนื้อวัวเนื้อควาย
๓. ห้ามกินเหล้า

ผู้ที่ยกยาสัจจะไปแล้วนั้นไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชายก็ตามต้องรักษาคำสัจจะไว้ให้ดีเพราะจะช่วยให้ชีวิตดีขึ้นได้ หลักสำคัญในการยกยาสัจจะคือ ให้มันเต็มยาบ่อยๆ จากครูบาอาจารย์ที่เคารพนับถือและควรจะไปไหว้ครูเป็นประจำ เช่น ปีใหม่สงกรานต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา

จากการสัมภาษณ์ ครูบานูญไซ่น เจ้าอาวาสวัดป่าเลไลย์ บ้านห้วยส้าน เมืองเมืงวดี (สัมภาษณ์ วันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ.๒๕๖๑) ผู้มีประสบการณ์ในการ ยกยาแดง โดยมุ่งประสงค์เพื่อให้เกิดพุทธคุณในการป้องกันตัวเอง ป้องกัน สิ่งชั่วร้าย เนื่องจากภารกิจหนึ่งของพระสงฆ์ในเขตล้านนาชนบทนั้นต้องทำ

หน้าที่สวดเพื่อสูตรถอน หรือการมีวัตรปฏิบัติที่อาจต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งของโบราณเก่าแก่ ซึ่งเชื่อกันว่าอาจจะมียารักษ์ มีสัมภเวสี สิงอยู่ การไปสวดถอนคือการขับไล่ยารักษ์ ทำให้วิญญาณที่สิงอยู่ได้รับความเดือดร้อน ไร้อำนาจ อาจจะทำร้ายภิกษุที่ไปสวด เพื่อถอดถอนของโบราณเก่าแก่เหล่านั้น

ครูบาบุญโชน ให้ความเห็นว่า การสักยาแดง เป็นการกระทำเพื่อโน้มน้าวให้คนอยู่ในศีลธรรม โดยใช้การสักยาให้เห็น ให้รู้สึก เป็นเครื่องเตือนใจ ให้ยึดมั่นตามสัจจะที่ได้ให้ไว้แก่ครู ส่วนจะประสบความสำเร็จ เกิดพุทธคุณตามที่ต้องการกันหรือไม่ เพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับ “จิต” ของคนที่สักเป็นสำคัญ ดังนั้น การสักยาแดงส่วยหยิ่นจ่อ ที่จะเกิดพุทธคุณขึ้นได้ควรประกอบด้วย ครูดี ยาดี และจิตที่ดีมารวมกัน

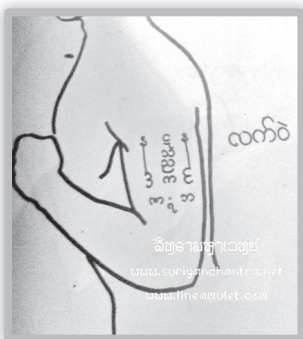
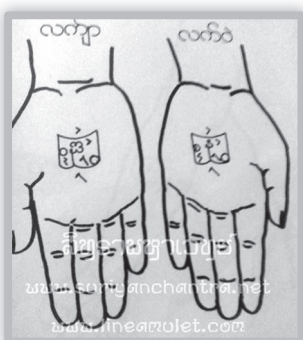
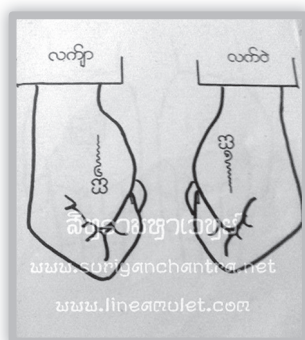
๑ ความเชื่อถือศรัทธาใน การสักยาแดง ส่วยหยิ่นจ่อ

การสักยาแดง ส่วยหยิ่นจ่อ สำหรับผู้ชายมีด้วยกัน ๙ ชั้น คนที่สักครบ ๙ ชั้นจะเรียกว่า “ส่วย” (หมายถึงได้รับการยกย่องเป็นครู) คือ สักครบ ๙ ชั้นแล้วก็เป็ครูได้ ซึ่งต้องอาศัยความอดทน และรอคอยนาน ผู้ที่รับการสักยาแดงไปแล้วก็ถือว่ามีแรงครู หรือบารมีครูอยู่กับตัว และมีเทพธรรมบาลรักษาประจำตัวอีกโดยเทพธรรมบาลที่ประจำรักษา คือ พระแม่สุรัสวดี (สุระตะตี) และท้าวจตุมหาราชทั้ง ๔

ส่วนบารมีครูที่ลงมาอยู่กับตัวนั้นจะมีอำนาจในการหยิบพิชแมงสัตว์กัดต่อย ถอดถอนคุณไสย ไล่ผีปีศาจจากตัวคนไข้ได้ ทำได้ทันที เมื่อมั่นใจว่าครูอยู่กับตัวทันทีเมื่อสักยันต์แดงลงไว้กับตัวและประพาดติปิปฏิบัติดีมีสัจจะ ดังนั้นผู้ที่ผ่านการสักยันต์สายยาแดงอย่างถูกต้องตามกรรมวิธีแล้วจะสามารถถอนคุณไสยให้ผู้อื่นได้โดยไม่ต้องมีพิธีต้องแต่อย่างใด นี่คือความพิเศษของวิชาสายนี้ แต่ใช่ว่าวิชาสายนี้จะดีแค่ถอดถอนคุณไสย เพราะอำนาจจากสายยันต์ยาแดงนั้นยังเสริมส่งทั้งเสน่ห์เมตตา ทำมาค้าขายดี คงกระพัน แคล้วคลาด ทำมาหากินรุ่งเรือง เหล่านี้มีครบในวิชาสายยาแดง ผลดีจะเกิดขึ้นได้แล้วแต่ว่า

จะอธิษฐานกับครุฑท่าน ที่สำคัญคือต้องมีความศรัทธาเชื่อมั่น รักษาจะ ดำรงตน
ในศีลธรรม ไม่ละเมิดข้อห้าม เจริญจิตภาวนานั่งสมาธิเป็นประจำทำบุญ
สม่ำเสมอ

จากการสัมภาษณ์พ่ออุโห ผู้สืบทอดการสักยาแดง ท่านหนึ่งแห่ง
บ้านห้วยส้าน จังหวัดเมียวดี ประเทศพม่า ท่านเล่าว่า การสักหมึกดำในหมู่บ้าน
ห้วยส้านไม่มีแล้ว ในอดีตวันพระญาติวัน จะมีการสักยันต์ให้แก่ลูกศิษย์ ด้วยว่า
ในการสักมาจากวุ่นต่าง ๆ นำมาบดและผสมกัน ทำการสักให้ลูกศิษย์ หลังจาก
สักจะมีข้อปฏิบัติ ข้อห้ามต่าง ๆ นิยมสักแต่ผู้ชาย มีค่านิยมที่ปลูกฝังสืบทอด
กันมาว่า ใครไม่มีน้ำหมึกไม่ใช่ลูกผู้ชาย



ภาพส่วนหนึ่งของรอยสักยาแดงบนตำแหน่งต่างๆ ของร่างกาย
ที่มา : Facebook ลิตทามหาเวทย์ (อัลบั้มภาพ การสักยาแดง)

การสักส่วยหยิ่นจ่อ เป็นการสักหมึกแดง เข็มที่ใช้ในการสักเป็นสิ่งสำคัญ ที่หวงห้ามเคร่งครัด ผู้ที่ไม่ได้เป็นหมอสักจะห้ามแตะต้องอย่างเด็ดขาด เข็มสักยา ต้องได้รับมอบมาจากครูอีกทีหนึ่ง ซึ่งต่างจากการสักหมึกดำ ที่ไม่มีความเข้มงวด เรื่องนี้ การจะได้เป็นครูหมอและทำหน้าที่สืบทอดการสักยาแดง ต้องประกาศ สัจจะต่อหน้าคนหมู่มาก ซึ่งครูจะเพิ่มแรงครูให้ลูกศิษย์ที่จะยกขึ้นมาเป็นหมอสัก ซึ่งต้องถือสัจจะต่อหน้าคนที่มาสักยาแดงคนอื่น ๆ ตลอดจนครูบาอาจารย์

๐ การเลี้ยงผีครูยาแดง

หนึ่งปีจะมีการเลี้ยงผีครูยาแดง ๑ ครั้ง ซึ่งมีความเชื่อกันว่า ยิ่งทำบุญ เลี้ยงผีครูบ่อยครั้งเท่าใด จะทำให้ได้เป็นเทวดาเร็วขึ้น การปรนนิบัติบูชาต่าง ๆ เป็นสิ่งที่ขาดช่วงไม่ได้ ซึ่งเครื่องเซ่นไหว้ผีครูส่วยหยิ่นจ่อ จะไม่มีเนื้อสัตว์ จะมีเพียงผลไม้ และของหวานต่าง ๆ ยิ่งมากเท่าใดก็ยิ่งดี อย่างครูที่เป็นท้าวทั้ง ๔ ถือว่าเป็นครูเทวดา ต้องเซ่นด้วยผลไม้เท่านั้น ห้ามมีเนื้อสัตว์เป็นอันขาด

ข้อแตกต่างของครูส่วยหยิ่นจ่อ กับครูกุมภภัณฑ์ คือ ครูส่วยหยิ่นจ่อ จะนับถือพระพุทธเจ้าเป็นใหญ่ แต่ครูกุมภภัณฑ์จะนับถือผีเป็นไสยศาสตร์ แม้กระนั้นครูส่วยหยิ่นจ่อ ก็ยังอนุญาตให้มีการนับถือผีปู่ย่าและเลี้ยงผีปู่ย่าได้ แม้จะไม่ไหว้ผีปู่ย่า แต่ก็ยังยอมรับในความกตัญญูต่อบรรพชน การเลี้ยงผีปู่ยานั้น แต่ละตระกูลจะมีกำหนดเลี้ยงปีละครั้ง โดยใช้ไก่หวีผี เมื่อเลี้ยงไก่ครบ ๕ ปี ก็เลี้ยงหมู การเลี้ยงผีจะมีขึ้นในเดือน ๕ และเดือน ๙ เหนือ บางตระกูล ก็เลี้ยงผีปู่ย่า ปีละ ๒ ครั้ง

๐ ขันบูชาและการปฏิบัติบูชาครูยาแดง

ขันบูชาครู หรือ กะเดาะบอย ประกอบด้วย มะพร้าว ๑ ลูก กล้วย ๓ หวี หมาก พลุ เหมียง และจะเปลี่ยนเครื่องบูชาทุกครั้ง เมื่อกล้วยในขันครูเป็น สีเหลือง และสุกแล้ว

คนที่ จะได้รับการแบ่งครูไป ขึ้นอยู่กับการพิจารณาของพ่อครู เมื่อลูกศิษย์ คนใดมีคุณสมบัติที่ดี มีสัจจะตามที่ได้อธิบายไว้ พ่อครูจะมีดุลยพินิจให้ตั้งชั้นบูชาครู ซึ่งนอกจากจะมีเครื่องบูชา ยังต้องระวังการจัดวางอย่างละเอียด ซึ่ง ต้องจัดวาง กล้วย ๓ หวีลงในชั้นก่อน แล้วลูกมะพร้าวใส่ลงไปด้วย โดยให้หางมะพร้าวออกไปนอกบ้าน นำใบพลูมาห่อเหมี้ยงแล้วพับใส่ในชั้น จากนั้นนำใบพลูห่อหมาก ใส่ลงในชั้น แล้วใช้น้ำหอมพ่นใส่ในชั้นและพ่นใส่รูปปั้นครูส่วยหยิ่นจ่อทั้งหมด เชื่อว่าท่านชอบกลิ่นหอม กลิ่นดอกไม้ กายาน ไม้หอม แบบใดก็ได้ ขอให้ เป็น กลิ่นหอมเป็นใช้ได้



การถวายผลไม้แด่ครูส่วยหยิ่นจ่อ

ที่มา : Facebook สิทธานหาเวทย์ (ไทมีไลน์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๐)

เมื่อมะพร้าวหรือกล้วยสุกเหลืองก็จะปลดลงจากชั้นครู ซึ่งมีวิธีการ ดังนี้ หมุนลูกมะพร้าวให้หางชี้ขึ้นบนฟ้า แล้วยกเอาลูกมะพร้าวออกจากชั้นครู ซึ่งเมื่อทำการบนบาน ตั้งสัจจะอธิษฐานของบารมีครูส่วยหยิ่นจ่อมาช่วยปกปักรักษา หรือช่วยให้การทำงานสำเร็จลุล่วง จะต้องหันปลายหางของมะพร้าวชี้ไปในสิ่งที่ต้องประสงค์ให้ครูส่วยหยิ่นจ่อช่วยเหลือ หากจะบนขอโชคลาภต่างๆ

ให้หันหางมะพร้าวชี้ไปทางถนนหน้าบ้าน เมื่อปลงชันลงแล้วให้นำผลไม้ในขันนำไปแจกจ่ายแบ่งปันแก่คนในครอบครัว ญาติพี่น้อง

หางมะพร้าว หมายถึง หัวลูกบนขั้วมะพร้าวที่มีเส้นติดจุกมาด้วย ดังนั้นมะพร้าวที่ใช้ใส่ขันครูต้องมีจุก มีขั้วติดด้วยอย่างครบถ้วน



ลูกมะพร้าว สำหรับขันครู ต้องมีขั้วหางบนหัวจุกมะพร้าวอย่างสมบูรณ์ วางตั้งบนพานะบรรจุของบูชาครู โดยหางมะพร้าวชี้ไปทางทิศที่เป็นมงคล

๑๐ การปฏิบัติตนของคนสักยาแดง “ส่วยหยิ่นจ่อ”

การจะสักยาแดง เรียกทั่วไปว่ายาสัจจะ ต้องมีการให้สัจจะกับครูหมอสัก เมื่อผิดสัจจะที่ให้ไว้กับครู ครูจะทราบด้วยกระแสจิตที่ละเอียดจากการปฏิบัติภาวนาอยู่เสมอ ครูทราบว่าลูกศิษย์ที่สักให้ ไม่รักษาสัจจะที่ให้ไว้ มักจะสังเกตได้จากเมื่อครูเบื่องบนทำการลงโทษภายใน ๕ วัน ๗ วัน เช่น มีอาการป่วย ไม่สบาย ปวดหัว ปวดหลัง ปวดเอว แล้วแต่การทำผิดครู การล่วงข้อห้ามที่กำหนดขึ้น เมื่อครบกำหนดอาการเหล่านี้จะลดหายไปเอง มีลักษณะการลงโทษเช่นเดียวกับผีปู่ย่า อย่างพออุหิ ซึ่งปัจจุบันเป็นครูหมอสักยาแดงอีกท่านหนึ่งของบ้านห้วยส้าน เมืองเมืงยวดี



การเผยแพร่ข้อมูล เรื่อง “ส่วยหยินจ่อ” ทางอินเทอร์เน็ต
ที่มา : www.suriyanchantra.net

๑ ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับ การสักยาแดง “ส่วยหยินจ่อ”

คติจาริตความเชื่อในพม่า แบ่งนิกายความเชื่อออกเป็นสามชั้นคือ

นิกายต่ำ (เจ้าลาน) นับถือผีตายโหง นัตทั้ง ๓๗ ตน

นิกายกลาง (อะแท็ดลาน) นับถือเทวดา ท้าวจตุโลกบาล

นิกายสูง นับถือ พระแม่สุระตะตี

การจะเข้านิกายใดขึ้นอยู่กับความชอบส่วนบุคคล การจำแนกนิกายสูงต่ำไม่เกี่ยวข้องกับความเก่ง ความชำนาญในเวทย์วิทยา คนในสำนักนิกายสูงถูกคนสำนักนิกายต่ำลงของเล่นของไล่จนตายก็มี คนพม่านั้นเมื่อเข้าเรียนสำนักนิกายใดแล้ว จะดำรงศักระศรีของตนในนิกายนั้นตลอดไป ก่อนเข้าสำนักใดจึงต้องเลือกให้ดีที่สุดก่อน เมื่อเข้าไปศึกษาคือการยอมพลีกายใจให้ครูบาอาจารย์ในสายนั้นด้วยความศรัทธาตั้งมั่น เมื่อเข้าสำนักแล้วจะไม่แสวงหาอีก คนพม่าจึงมองคนไทยว่าเป็นพวกเหลาะแหละ ไม่แน่นอน เพราะแสวงหาสิ่งใหม่ๆ เข้าหลายสำนัก คนพม่าถือว่าคนเชื่อมั่นในอาจารย์เพียงท่านเดียว จะนับถือยำเกรงว่าเป็นคนจริง

ทุกสายครูนับถือท่านโบโบอ่องและโบมินซ่อง ว่าเป็นประมุขสูงสุดสูงขึ้นไปกว่าสองท่านนี้ ก็คือ พระอรหันต์ ท่านโบโบอ่องก็มีบุคลิกลักษณะ

เก็บตัว แต่ท่านโบมินช่องแสดงฤทธิ์ทั้งโปรดและปราบจนเป็นที่เคารพยำเกรง
ของผู้ศรัทธาทั่วประเทศพม่า



ครูส่วยหยิ่นจ่อ ๒ ท่าน ท่านโบบอ่องและโบมินช่อง
ที่มา : Facebook สิทธามหาเวทย์ (ไทมไลน์ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑)

๑ วิธีการเลือกคนสืบทอดการเป็นหมอสักยาแดง

๑. ขึ้นอยู่กับบารมีของศิษย์ที่ครูจะพิจารณาว่ามีบารมีแก่กล้า มีสมาธิ
และคุณความดีเพียงพอแล้ว

๒. ครูจะคำนวณขาศาตาของศิษย์ที่จะยกขึ้นสืบทอดวิชาสักยาแดง ซึ่ง
พิจารณาแล้วขาศาตาที่เหมาะสมก็จะยกขึ้นมาได้ ถ้ายังไม่เหมาะก็บำเพ็ญบารมี
ต่อไป

๑ การนับถือบูชา “นัด” ของคนพม่า

นัดหรือผี มีผู้รู้เล่าสืบกันมาว่า คำว่า “นัด” มาจากคำบาลีว่า “นาถะ” ที่
แปลว่าที่พึ่ง นัดที่ชาวพม่านับถือ คือผีต่าง ๆ อันเป็นความเชื่อดั้งเดิมของมนุษย์

ซึ่งต่อมาถูกพัฒนาขึ้นเป็นลัทธิศาสนาต่างๆ แต่ละศาสนาก็ยังมีกลิ่นอาย การเซ่นบูชา การยึดเอาเป็นที่พึ่งทางใจคล้ายการนับถือผี แตกต่างกันที่ตัวตน ของผีและวิธินบูชา แต่หากว่าโดยหลักการแล้ว การนับถือผียังเป็นความเชื่อหลัก ของคนหมู่มากโดยเฉพาะความเชื่อของผู้คนในแถบเอเชีย มีการนับถือผีควบคู่ ไปกับการนับถือศาสนา แม้แต่ชาวพม่าซึ่งได้ชื่อว่าเป็นชาวพุทธที่เคร่งครัด แต่ก็มีการบูชาผีอยู่ด้วยทุกหนแห่ง

ประเภทของนัต ที่ชาวพม่าบูชา ซึ่งปัจจุบันคนไทยก็เริ่มบูชามากอย่าง ชาวพม่า เพราะเชื่อในเรื่องอิทธิฤทธิ์ซึ่งนัต หรือ ผีนั้นมีหลายประเภท ดังนี้

๑. นัต ที่เป็นเทวดา ได้แก่ พระอินทร์ ท้าวทั้งสี่ พระแม่สุรัสวดี ซึ่งพระอินทร์ถือว่าเป็นใหญ่ที่สุดในบรรดานัตทั้งปวง พระแม่สุรัสวดี คือ ผู้ปกป้องดูแลพระไตรปิฎก ดังที่เรามักจะเคยเห็นรูปปั้นเทวดาผู้หญิงกับ พานหนังสือเล่มใหญ่ๆ นัตเหล่านี้เป็นเทวดาที่ชาวพุทธรู้จัก



ซ้าย : ภาพพระอินทร์ ในแบบเทวดาพม่า ที่มา : ภาพจากอินเทอร์เน็ต
ขวา : รูปปั้นพระแม่สุรัสวดี ที่วัดคอกช้างเผือก อ.แม่สอด จ.ตาก

๒. นัต ที่เป็นเทพอารักษ์ นัตกลุ่มนี้เป็นนัตที่มีอิทธิพลมาก เช่นเจ้าแม่กวนอิม นัตโบโบย รวมไปถึงพญานาค เจ้าป่าเจ้าเขาต่าง ๆ นัตกลุ่มนี้เป็นกลุ่มของเทวะชั้นภุมมา บางท่านเป็นอริยะภุมมา ชอบเสียงสวดมนต์ ชอบการทำบุญ ทำทาน บันดาลโชคลาภความคุ้มครองให้แก่ผู้บูชาได้ดี

๓. นัต ประจำตระกูล นัตกลุ่มนี้เป็นนัตที่คนมอญ คนพม่านับถือ คือ ผิบรรพบุรุษ เวลาย้ายถิ่นฐานไปไหนก็ต้องเชิญนัตประจำตระกูลไปด้วย นัตกลุ่มนี้บางที่ไม่มีรูปปั้น ไม่มีรูปแกะสลัก แต่บูชาในลักษณะของขันนาคครู และจะมีการประทับทรงเมื่อถึงงานประจำปี เนื่องจากนัตกลุ่มนี้ไม่ค่อยมีรูปและเป็นที่เฉพาะคนในตระกูล คนทั่วไปไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยว

๔. นัตหลวง นัตหลวงของพม่าเป็นผีตายโหง ที่เป็นบุคคลสำคัญในอดีตที่ตายอย่างผิดปกติ ได้แก่ อดีตบูรพกษัตริย์ของพม่าและบุคคลอื่น ๆ นัตกลุ่มนี้ถือว่ามีความแรง มีอิทธิฤทธิ์มาก ต้องระวังในการบูชา

๕. นัตสิทธา คือผีของกลุ่มผู้สำเร็จธรรมชั้นสูง เป็นทั้งนักสิทธิ์วิทยากร เป็นฤษีผู้มีฤทธิ์และฆราวาสผู้ทรงวิชาอาคม เป็นกลุ่มคนเหนือโลก การนับถือก็เช่นเดียวกับการนับถือเกจิอาจารย์ในเมืองไทย เช่น ท่านโบโบอ่อง ท่านโบมินซ่อง ท่านเจ้าสัจจาหมิน เหล่านี้ถือว่าเป็นผู้ทรงอภิญญา เป็นพระโพธิสัตว์ที่มีบุญบารมีมาก การนับถือนัตกลุ่มนี้ไม่ให้โทษ มีแต่ให้คุณ และสำคัญคือ ผู้นับถือต้องรักษาศีล สวดมนต์ภาวนาการบูชาจึงจะได้ผล ถ้านับถือท่านโบโบอ่อง ท่านโบมินซ่อง แต่กินเหล้าเมายา ไม่รักษาศีลย่อมไม่ได้ผล ไม่มีประโยชน์ใด ๆ

๖. นัตวิชา เป็นผีจากสายวิชาทางไสยศาสตร์ ถ้าเทียบไป ก็เช่น กุมารทอง รักษุม ทางพม่าก็มีการนับถือเพื่อปกป้องคุ้มครอง เรียกลูกคำ ซึ่งต้องมีครูบาอาจารย์

ดังนั้น การบูชานัตก็คือการบูชาผี ซึ่งไม่ควรกระทำโดยไม่มีความรู้ นัตบางประเภทที่บูชาได้ไม่มีปัญหา เช่น พระแม่สุระตะตี ท่านโบโบอ่อง โบมินซ่อง ฯลฯ นัตเหล่านี้ไม่มีศีลมีธรรมไม่ให้โทษใคร แต่นัตบางประเภทที่เป็นผีตายโหง ผิบรรพบุรุษประจำตระกูลโดยเฉพาะหรือนัตวิชา พวกนี้หากจะบูชา จำเป็นต้องมีครูบาอาจารย์ให้คำแนะนำให้เข้าใจอย่างชัดเจนเสียก่อน

๐ ซอจี หรือ ซอคยี่ (Zawgyi)

คำนี้ในภาษาพม่า มีความหมายหลายอย่าง อาทิ หมายถึงผู้สำเร็จพระเวทย์ชั้นสูงสุด สามารถชุบร่างตนเองจนกลายเป็นนักสิทธิ์วิทยากร เหาะเหินเดินอากาศได้ มีอายุวัฒนะนับเป็นร้อยๆ ปีก็ไม่แก่ชรา คงความเป็นหนุ่มตลอดกาล ทั้งแปลงร่างไปมาได้ตามใจชอบ หรืออาจหมายถึงนักเล่นแร่แปรธาตุ นักมายาศาสตร์ นักเวทย์มนตร์ นักพรต ฤาษีโยคี หรือผู้วิเศษ ซึ่งซอจี หรือ ซอคยี่ จะเชี่ยวชาญด้านไสยศาสตร์ เช่น ผังเหล็กไหลหรือธาตุกายสิทธิ์ พรอทสำเร็จไว้ในร่างกายเพื่อให้มีอิทธิฤทธิ์เหนือปญฺชนคนธรรมดาสามารถเหาะเหินเดินอากาศดำดินดำน้ำได้

ซอจี หรือ ซอคยี่ มักอาศัยอยู่ในป่า เป็นที่ศรัทธาของชาวบ้าน บำเพ็ญตบะจนมีอิทธิฤทธิ์มาก มีอายุยืนยาวที่เชื่อว่าส่วนหนึ่งได้มาจากการกินสมุนไพรรักษาที่ได้จาก “ภูเขาลำไย มหาศรัทธาดีลิต์” การปรุงยาสมุนไพรดังกล่าวต้องบริกรรมพระคาถาร่ายพระเวทย์มนตร์กำกับ และจะต้องกระทำการในช่วงเวลาที่เป็นมงคลตามศาสตร์โบราณอย่างเคร่งครัด

ซอจีหรือซอคยี่ เป็นสัญลักษณ์แห่งสวัสดิมงคลและการคุ้มครองรักษาตามพระธาตุเจดีย์หลายแห่งจะปั้นรูปซอจี หรือซอคยี่ไว้ หมายถึงผู้พิทักษ์ดูแลพระพุทธศาสนา ซอจีมีไม้เท้ากายสิทธิ์คู่กาย ไม้เท้านี้จะนำพาซอจีไปที่ใดก็ได้ ผู้ที่จะสำเร็จเป็นซอจีหรือซอคยี่ได้นั้นต้องสำเร็จการเล่นแร่แปรธาตุหรือ “สำเร็จพรอท” นั่นเอง

จากอดีตถึงปัจจุบันในเมียนมา ซอจีหรือซอคยี่ยังคงถูกกล่าวถึงเสมอในรูปของการแสดงต่าง ๆ เช่น หุ่นกระบอก มินตาหรือละครม่าน เอกลักษณ์ซอจีหรือซอคยี่คือนางงาและเสื้อคลุมสีแดง มีเครื่องประดับที่เป็นทอง สวมหมวกและรองเท้าสีแดง ถือไม้เท้ากายสิทธิ์



รูปปั้นซอจีหรือซอคยีมักตั้งอยู่ใกล้พระเจดีย์ในวัดพม่า
ตัวละคร ซอจี หรือซอคยี ในการแสดงละครพม่า

ที่มา : Facebook ลิขธามหาเวทย์ (ไทม์ไลน์ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐)

ที่มา : ภาพจากอินเทอร์เน็ต

๐ สรุป

สถานการณ์ เรื่องการสักยาแดงหรือการสัก “ส่วยหยิ่นจ่อ” ในปัจจุบันนี้พบว่ามีความนิยมกันมากไม่ว่าจะในประเทศไทย หรือในประเทศพม่า สังเกตได้จากเมื่อมีพิธีไหว้ครูของสำนักสักส่วยหยิ่นจ่อ จะมีผู้คนหลังไหลไปร่วมพิธีเป็นจำนวนมาก และเพิ่มมากขึ้นในปีต่อ ๆ มา คนไปร่วมงานมีทั้งคนที่สักแล้ว และคนที่ต้องการสักแต่ครุหมอยังไม่พิจารณาสักให้ ในสังคมชนบทพม่าเช่นในหมู่บ้านชายแดน จังหวัดเมียวดี ก็มีสำนักครุหมอสักที่มีชื่อเสียงอยู่หลายสายครุ ซึ่งแต่ละสาย ก็จะมีวิธีการสอนและข้อปฏิบัติที่ต่างกันไป แต่โดยรวมแล้วจะเป็นไปในแนวเดียวกัน นับถือครูบาอาจารย์เดียวกัน ซึ่งแต่ละสายครุก็จะมีสำนักที่เป็นศิษย์เกิดขึ้นเมื่อคนที่สักถึงขั้นที่ ๙ และมีความมุ่งมั่นที่จะเป็น “ส่วย” และครุพิจารณาแล้วว่ามิชาดา มีวัตรปฏิบัติที่ถึงพร้อมก็จะมอบชันครุให้ ดังนั้นแต่ละสำนักก็จะมีลูกศิษย์ที่มาพึ่งพา ขอความช่วยเหลือ ขอสักยาแดงมากมาย ส่วนหนึ่งในนั้นคือลูกศิษย์จากฝั่งประเทศไทยที่เข้าไปเป็นศิษย์สำนักส่วยหยิ่นจ่อเหล่านั้น และนำการสักแบบนี้เข้ามาเผยแพร่ที่ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก และที่อำเภอทุ่งเสลี่ยม

จังหวัดสุโขทัย และกำลังแพร่หลายเข้ามาสู่จังหวัดอื่น ๆ ในภาคเหนือเนื่องจากมีคนสนใจสักยาแดงกันมาก

ในสื่อสมัยใหม่ อย่างอินเทอร์เน็ต ก็มีทั้งเวปไซต์ หน้าเพจเฟซบุ๊ก ที่เขียนเผยแพร่ความรู้เรื่องส่วยหยื่นจ่อทำให้การเข้าถึงความเชื่อเรื่องส่วยหยื่นจ่อทำได้ง่าย จึงมีผู้แสวงหารอยสักยาแดงมีมากขึ้น แต่การจะเป็นครูหมอสักยาแดงให้คนอื่นได้ ก็ไม่ได้เป็นได้ง่าย เพราะสิ่งที่ควบคู่กับการสักยาแดง คือวิถีปฏิบัติตามสัจจะที่ให้ไว้กับครูอย่างเคร่งครัด ซึ่งหากคนสัก “ส่วยหยื่นจ่อ” ทุกคนสามารถรักษา “สัจจะ” ที่ให้กับครูไว้ได้อย่างมั่นคงยึดมั่นในศีล ๕ ก็ถือว่า “ส่วยหยื่นจ่อ” มีบทบาทสำคัญในการช่วยให้สังคมสงบสุขได้

การสักยาแดง ส่วยหยื่นจ่อ ที่กำลังได้รับความนิยม เป็นความเชื่อที่แพร่หลายมาจากพม่า เป็นการสักร่างกายจุดต่าง ๆ ที่จะทิ้งรอยเป็นสีแดง ซึ่งผู้ที่สักจะต้องให้สัจจะกับครูหมอสัก ๓ ข้อ คือ ไม่กินเหล้า ไม่ผิดประเวณี และไม่กินเนื้อสัตว์ใหญ่เช่นวัวควาย แล้วยังต้องนั่งสมาธิภาวนาเพื่ออบรมจิตอยู่เสมอ การสักยาแดงจึงเชื่อกันว่าเป็นการบำรุงพุทธศาสนา เพราะครูสูงสุดของการสักยันต์สายนี้คือพระพุทธเจ้า และมีครูชั้นรองลงมาซึ่งเป็นคนที่มีชื่อในทางพุทธศาสนา ส่วนมากคนที่ต้องการสักยาแดง มักเป็นคนที่มิโรคประจำตัว ถูกกระทำหรือเสี่ยงต่อการต้องคุณไสย คนที่สักยาแดงแล้วและรักษาสัจจะเคร่งครัด จะสามารถช่วยเหลือคนถูกพิษสัตว์ หรือคนถูกผีสิงได้ ผู้ที่เป็นครูจะทำหน้าที่ช่วยรักษาคนป่วย ใช้ด้วยพิธีกรรมและสมุนไพรได้ เชื่อว่าครูหมอสักยาแดง ส่วยหยื่นจ่อ ที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบจะสำเร็จอภิญญา มีสมาธิจิตขั้นสูงเมื่อตายไปก็จะได้เป็นเทวดาเป็นบรมครูส่วยหยื่นจ่อต่อไป



๒ อักษรอ้างอิง

วิไลลักษณ์ ศรีป่าซาง. ๒๕๖๐. มหาวันยา. **เครื่องรางจากต่างวัฒนธรรม**. นิตยสาร Sense&Scene ฉบับ กันยายน-ตุลาคม ๒๕๖๐.

ทิพย์จักร. ๒๕๖๑. **สิทธามหาเวทย์**. นิตยสารพุทธคุณ ฉบับ มกราคม ๒๕๖๑.

ทิพย์จักร. ๒๕๖๑. **สิทธามหาเวทย์**. นิตยสารพุทธคุณ ฉบับ มีนาคม ๒๕๖๑.

www.suriyanchantra.net/ 3/10/2018.

<http://www.samlith.com> 2/12/2018.

<http://porntaywa99.lnwshop.com> สายยาแดง 3/22/2018.

สัมภาษณ์

พระศุภชัย ชยสุโก วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

สัมภาษณ์ : วันที่ ๑๘ มีนาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

ครูบาบุญโชน์ สุธมมะ วัดป่าเลไลยก์ บ้านห้วยส้าน จังหวัดเมียวดี ประเทศพม่า

สัมภาษณ์ : วันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

พ่ออุโห ครูหมอสักส่วยหยิ่นจ๋อ บ้านห้วยส้าน จังหวัดเมียวดี ประเทศพม่า

สัมภาษณ์ : วันที่ ๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๑.

หลักฐานเกี่ยวกับวัฒนธรรมศรีวิชัย
ในคาบสมุทรภาคใต้
The Evidence on the Culture of
Srivijaya in the Southern peninsular

ลักษมน์ บุญเรือง

ภัณฑารักษ์ชำนาญการ หัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอินทร์บุรี
จังหวัดสิงห์บุรี กรมศิลปากร

๐ บทคัดย่อ

เอกสารการศึกษานี้ ผู้เขียนได้รวบรวมหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมศรีวิชัย อันเป็นวัฒนธรรมแรกเริ่มในสมัยประวัติศาสตร์ที่พบในเขตคาบสมุทรมลายู โดยเน้นหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับภาคใต้ของประเทศไทยเป็นหลัก ทั้งหลักฐานด้านเอกสารโบราณ หลักฐานจารึก ประกอบกับหลักฐานทางโบราณคดี คือโบราณสถาน และโบราณวัตถุ จากแหล่งโบราณคดีต่างๆ ในบริเวณภาคใต้ของประเทศไทย

ผลการศึกษาพบว่า ในบริเวณคาบสมุทรมลายู เป็นบริเวณที่เหมาะสมกับการค้าขาย กลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ ได้ใช้ประโยชน์จากสภาพภูมิประเทศสภาพที่ตั้งเป็นชุมชนการค้า และพัฒนาเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ ในชื่อวัฒนธรรมศรีวิชัย โดยพบหลักฐานทั้งที่เป็นเอกสารโบราณจากชุมชนภายนอกที่กล่าวถึงจารึกด้วยรูปอักษรโบราณ ประกอบด้วยอักษรปัลลวะ อักษรหลังปัลลวะ และอักษรขอมโบราณ รวมทั้งหลักฐานที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ งานประติมากรรมรูปเคารพ ที่สามารถเทียบเคียงได้กับวัฒนธรรมข้างเคียง เช่น วัฒนธรรมชวา ในประเทศอินโดนีเซีย และวัฒนธรรมอินเดีย

วัฒนธรรมศรีวิชัย เป็นวัฒนธรรมที่มีพื้นฐานจากลัทธิความเชื่อทางพุทธศาสนา มหายาน เสื่อมสลายลงด้วยปัจจัยทางวัฒนธรรมด้วยการเข้ามาของลัทธิความเชื่อใหม่ ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๘ อันได้แก่วัฒนธรรมแบบมุสลิม และวัฒนธรรมพุทธศาสนาเถรวาท แบบลังกาวงศ์ ประกอบกับนโยบายทางการค้าของประเทศมหาอำนาจอย่างจีน ที่เปลี่ยนมาค้าขายโดยตรง เป็นปัจจัยให้วัฒนธรรมศรีวิชัยเสื่อมสลายลง และแยกออกเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มคาบสมุทรมลายูตอนบน พัฒนาเข้าสู่รัฐนครศรีธรรมราชเป็นรัฐทางพุทธศาสนาเถรวาท และ กลุ่มคาบสมุทรมลายูตอนล่างและหมู่เกาะเป็นกลุ่มรัฐมุสลิม

◎ Abstract

From this study, the author has compiled evidence related to the Srivijaya culture which is regarded as the first unified kingdom in the Malay Peninsula by primarily focusing on the evidence relating to Southern Thailand both ancient documents or inscription, archaeological evidence of ancient remains and relics from archaeological sites in Southern Thailand.

The study indicates that the Southern peninsula became-evident in ancient documents-the most suitable area for trading in the region. Taking advantages of the terrain and location as a coastal trade community, people in this area transformed the area culturally which later became Known as the Srivijaya culture. The evidence that was later unearthed included the ancient documents from outside communities engraved with ancient scripts. These consist of the Pallava, post-Pallava and the ancient Khmer scripts. along with evidence of ancient site; artifacts, sculpture which can be comparable what had been Javanese culture in Indonesia and Indian culture.

The empire, which was based predominately on Mahayana Buddhism, However this ceased to exist due to various factors with the rise of the new creeds around the 18th century including the Muslim culture and Theradavan Buddhism (Lanka school). accompanying these factors was the lucrative trade agreements of China. Alongside these cultural and relegions changes was a new trade agreement with China which resulted in a switch to direct sea trade. This became a factor in it's decline and decay. It led to a split into two groups: the Upper Peninsula of Malaya, developing into a state of Nakhon Si Thammarat which followed Theravada Buddhism and the Lower Peninsula and Islands into a group of Muslim states.

๐ บทนำ

บริเวณภาคใต้ของประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งของคาบสมุทรมลายู ที่ต่อเนื่องมาจากดินแดนภาคพื้นทวีป ในลักษณะแผ่นดินที่ยื่นออกไปในทะเล จึงเป็นภูมิศาสตร์สำคัญที่ทำให้พื้นที่บริเวณนี้พบหลักฐานการติดต่อค้าขายของ มนุษย์ในยุคสมัยต่าง ๆ ตั้งแต่ก่อนประวัติศาสตร์ จนกระทั่งเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ ได้ปรากฏศิลปวัฒนธรรมที่มีรูปแบบเฉพาะของตนเองที่เรียกกันว่า “ศรีวิชัย” ซึ่งเป็นยุคสมัยหนึ่งในการจัดแบ่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีในประเทศไทย รวมทั้งมีความสัมพันธ์กับดินแดนข้างเคียงในเขตหมู่เกาะทะเลใต้อีกด้วย

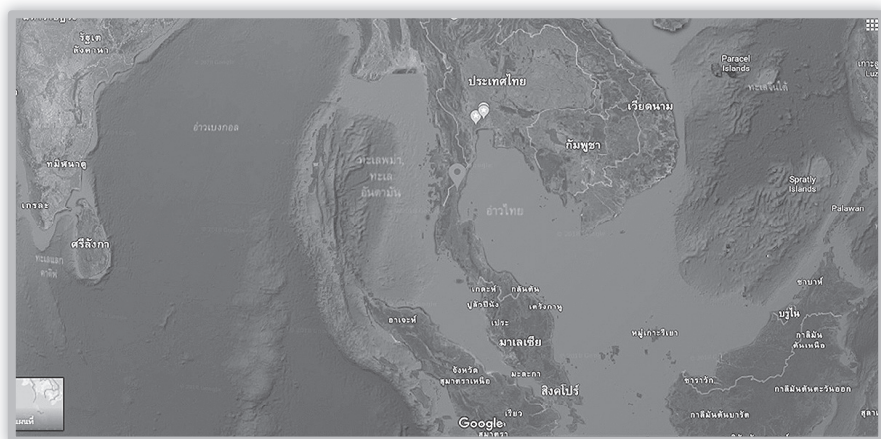
การศึกษารากฐานทางวัฒนธรรมภาคใต้ในวัฒนธรรมศรีวิชัย จะช่วยให้เกิดความเข้าใจในรูปแบบพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่ก่อตัวขึ้นเป็นลักษณะเฉพาะของภูมิภาคและเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับส่วนอื่น ๆ ทั้งในระยะใกล้และไกล ในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์และกับประเทศอินเดีย

๐ สภาพภูมิศาสตร์และที่ตั้ง

ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แบ่งออกเป็นภูมิภาคย่อยได้ ๓ ภาค คือ ภาคพื้นแผ่นดินใหญ่ (Mainland) แผ่นดินซุนดาหรือไหล่ทวีปซุนดา (Sundaland or Sunda Shelf) และหมู่เกาะทั้งหลาย (Insular) โดยเริ่มจากจีนตอนใต้ลงไป ถึงหมู่เกาะนิวกินี การแบ่งเขตเช่นนี้ทำให้ประเทศไทยอยู่ใน ๒ ภูมิภาค คือ ภาคแผ่นดินใหญ่ซึ่งครอบคลุมภาคต่าง ๆ ทั้งหมดลงไปจนถึงเพชรบุรีและ ประจวบคีรีขันธ์ จากนั้นเป็นคาบสมุทรมลายูได้ลงไปจนถึงมาเลเซีย

ลักษณะภูมิประเทศของภาคใต้เป็นผืนแผ่นดินแคบของคาบสมุทร ทอดยาวลงไปทางใต้ต่อเนื่องไปถึงมาเลเซีย มีที่ราบชายฝั่งทะเลทางด้านทิศ ตะวันออกซึ่งหันหน้าสู่อ่าวไทย ด้านตะวันตกมีเทือกเขาตะนาวศรีและเทือกเขา ภูเก็ตวางตัวตามแนวเหนือ-ใต้ ต่อเนื่องมาจากภาคเหนือเป็นสันแกนคาบสมุทร ตอนบน ถึงจังหวัดกระบี่ ต่อจากนั้นมีเทือกเขานครศรีธรรมราชและเทือกเขา

บรรทัด เป็นแกนต่อเนื่องจากจังหวัดสุราษฎร์ธานีถึงจังหวัดสตูล และเทือกเขา สันกาลาคีรีทอดตัวเป็นแนวกั้นเขตไทยและมาเลเซีย ลักษณะนี้ทำให้แนวสันกลาง ของคาบสมุทรป็นน้ำออกเป็นลำน้ำสายสั้น ๆ ไปทางตะวันตกและตะวันออก โดยเฉพาะทางตะวันออกซึ่งมีลักษณะเป็นแผ่นดินยกตัว หรือแผ่นดินงอก ตามแนวสันทราย มีพื้นที่ราบกว้างขวาง ทำให้เหมาะสมต่อการอยู่อาศัยและการเกษตรกรรม ส่วนทางตะวันตกซึ่งเป็นแผ่นดินก้นทะเลเกิดทะเลเว้าแหว่ง จึงเหมาะสมกับการเป็นจุดพักสินค้า หรือการค้าขาย



แผนที่ทางภูมิศาสตร์แสดงลักษณะทางกายภาพของภาคใต้และคาบสมุทรมาลายู
ที่มา : Google Map

จากสภาพและตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทย คาบสมุทรภาคใต้จึงอยู่ในเส้นทางของกระแสวัฒนธรรมการอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มชนระหว่างแผ่นดินใหญ่และหมู่เกาะต่าง ๆ ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ดังได้พบหลักฐานโครงกระดูกมนุษย์ปักกิ่งอายุประมาณ ๔-๖ แสนปีมาแล้ว ที่ประเทศจีน และโครงกระดูกมนุษย์ชวา อายุประมาณ ๕ แสนปีมาแล้ว ที่เกาะชวา อินโดนีเซีย ตั้งแต่สมัยที่มนุษย์ยังไม่รู้จักใช้ประโยชน์จากลมมรสุม

จนกระทั่ง พุทธศตวรรษที่ ๕ เป็นต้นมา ได้พบหลักฐานโบราณวัตถุต่างชาติ ที่แสดงให้เห็นถึงการติดต่อสัมพันธ์กับดินแดนต่างๆ ในฐานะจุดกึ่งกลางระหว่างอารยธรรมใหญ่ คือ จีน และอินเดียรวมทั้งอาหรับ เปอร์เซียและเฟอรินิเซียน



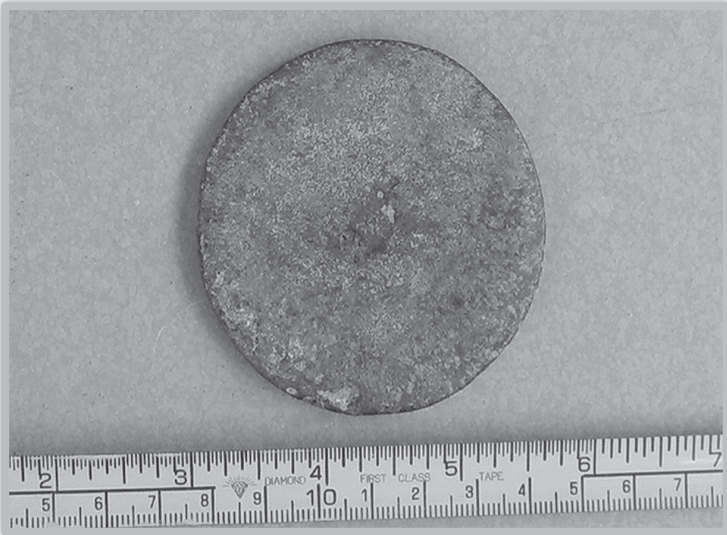
เครื่องมือหินขัด จากแหล่งโบราณคดีในเขตอำเภอศรีรัตนคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๑ ภูมิหลังทางวัฒนธรรมของคาบสมุทรมลายู

หลักฐานจากการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดี อาจกล่าวได้ว่า เมื่อประมาณ ๕,๐๐๐-๖,๐๐๐ ปีมาแล้ว กลุ่มชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์บนคาบสมุทรมลายูจะอาศัยอยู่บริเวณถ้ำของภูเขาหินปูนซึ่งกระจายอยู่ทั่วไป เช่น ในเขตจังหวัดชุมพร กระบี่ นครศรีธรรมราช และสุราษฎร์ธานี เป็นต้น ได้พบหลักฐานการใช้เครื่องมือหินกะเทาะ เครื่องมือหินขัด รู้จักการทำภาชนะดินเผา และการทำผ้าจากเส้นใยของเปลือกไม้ ตลอดจนรู้จักการขัดแต่งหินและเปลือกหอยเพื่อใช้เป็นเครื่องประดับ นอกจากนี้ยังได้พบภาพเขียนสีในถ้ำต่างๆ เช่น ที่ถ้ำผีหัวโต อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ ที่เขาเขียน อำเภอเมือง จังหวัดพังงา และที่เกาะทะลุ อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา เป็นต้น กลุ่มชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์นี้

ยังดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมสืบเนื่องมาจนถึงเมื่อประมาณ ๓,๐๐๐ ปีมาแล้ว หรือ ๕๐๐ ปี ก่อนพุทธกาล จึงเคลื่อนย้ายลงมาตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ราบและหมู่เกาะต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณที่ราบลุ่มเหมาะแก่การเพาะปลูกของชายฝั่งทะเลด้านตะวันออก ลักษณะของสังคมพัฒนาไปเป็นสังคมเกษตรกรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนาบ้านเมืองเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์

ราวพุทธศตวรรษที่ ๕ พบหลักฐานการติดต่อกับชุมชนวัฒนธรรมโลหะในดินแดนข้างเคียงในเอเชียอาคเนย์ จากหลักฐานการพบกลองมโหระทึกสำริด และโบราณวัตถุในวัฒนธรรมดองซอน แสดงให้เห็นว่ากลุ่มชนสมัยนี้มีความสามารถในการเดินทาง ทางทะเลและรู้จักการใช้ประโยชน์จากลมมรสุม กระทั่งราวพุทธศตวรรษที่ ๘-๑๒ ได้พบหลักฐานการติดต่อค้าขายอย่างกว้างขวางในคาบสมุทรภาคใต้ มีการพบโบราณวัตถุจากต่างชาติ ในหลายวัฒนธรรม เช่น กรีก โรมัน อาหรับ อินเดียและจีน ด้วยสาเหตุที่คาบสมุทรภาคใต้ของประเทศไทย ตั้งอยู่ในตำแหน่งเกือบกึ่งกลางของเส้นทางเดินเรือระหว่างจีนกับอินเดีย ดังนั้นการเดินทางติดต่อค้าขายโดยทางเรือจึงจำเป็นต้องผ่านและแวะพักตามเมืองท่า และชุมชนเป็นระยะไป เป็นผลให้เมืองท่าและชุมชนบนคาบสมุทรภาคใต้ มีโอกาสติดต่อและรับอารยธรรมจากชนชาติต่าง ๆ ที่เข้ามาติดต่อค้าขายด้วย ในช่วงระยะเวลานี้เกิดเมืองท่าสำคัญชายฝั่งทะเล และเมืองตอนในคาบสมุทรตามเส้นทางขนถ่ายสินค้าหลายแห่ง เมืองท่าสำคัญทางชายฝั่งทะเลตะวันตก ได้แก่ เมืองตากโกลา ส่วนทางตะวันออก ปรากฏชื่ออยู่หลายเมือง เช่น ดันซุน ลังเจียซู พันพัน ฉีตู มลายู โหลิง โพธิ (ชิลิโพธิ) ต้นมาหลิง เป็นต้น ชุมชนเหล่านี้เจริญขึ้นจากการเป็นเมืองท่าค้าขายทางทะเลกับต่างชาติ เรือที่เข้ามาค้าขายจะจอดพักเพื่อขนถ่ายสินค้า และหลบคลื่นลม รวมทั้งหาเสบียง และแลกเปลี่ยนค้าขาย เป็นเสมือนตลาดกลางที่จะหาซื้อสินค้าต่าง ๆ ได้ง่าย ทั้งนี้เป็นผลมาจากความผันผวนทางการเมืองในเส้นทางการค้าสายแพรวไหมทางบก บ้านเมืองต่าง ๆ จึงหันมาใช้เส้นทางการค้าทางทะเล



คันท่องสำริด สมัยราชวงศ์ฉั่น พบที่อำเภอฟินนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช



ลูกปัดแก้วมีตา พบที่แหล่งโบราณคดีแหลมโพธิ์ อำเภอยะยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

หลักฐานทางโบราณคดีต่างชาติ ที่เก่าแก่ที่สุด มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑-๓ ได้แก่ ลูกปัดแก้วมีตาของโรมัน พบในแหล่งโบราณคดีคลองท่อม จังหวัดกระบี่ แหล่งโบราณคดีแหลมโพธิ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี และคันทองสำริดจีน สมัยราชวงศ์ฮั่น พ.ศ.๓๓๗-๗๖๓ พบที่อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช

เป็นที่ทราบกันดีว่า สินค้าที่พ่อค้าชาวตะวันตกต้องการ คือ ผ้าไหม เครื่องถ้วยชามและของป่าพื้นเมือง เช่น เครื่องเทศ ส่วนสินค้าที่พ่อค้าจีนต้องการส่วนใหญ่เป็นของมีค่า เช่น ไข่มุก เครื่องแก้ว นอแรด อัญมณี และเครื่องเทศต่างๆ

ช่วงระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๕-๑๐ เขาสามแก้ว จังหวัดชุมพร เป็นแหล่งลูกปัดแก้วและหินมีค่าที่สำคัญ เช่น คาร์เนเลียน ทำเป็นสายเส้นฝังลงไปบนเนื้อหิน และโอไนท์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบหลักฐานที่แสดงถึงการติดต่อกับอินเดีย คือ จารึกอักษรพราหมี การติดต่อกับเวียดนาม คือกลองมโหระทึก

ที่เกาะคอเขา จังหวัดพังงา มีการขุดค้นครั้งแรกตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๕๒ (รัชกาลที่ ๖) ตัวแหล่งโบราณคดีมีลักษณะเป็นเกาะอยู่ใกล้ปากน้ำตะกั่วป่า และเมื่อพิจารณาแหล่งนี้ร่วมกับแหลมโพธิ์ ที่ไชยา สุราษฎร์ธานี ซึ่งอยู่อีกฝั่งหนึ่งของคอคอดกระแล้ว เห็นได้ชัดเจนว่าทั้งสองแหล่งมีความสัมพันธ์กัน

ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้น ชุมชนในบริเวณคาบสมุทรภาคใต้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เกิดจากการสั่งสมความรู้จากภายใน ประกอบกับการติดต่อกับชาวต่างชาติ ทำให้ชุมชน หรือสถานการค้าต่างๆ ได้พัฒนาขึ้นเป็นบ้านเมือง มีผู้ปกครองหรือเจ้าเมือง และมีการรูปแบบวัฒนธรรมจากอินเดียมาใช้เกือบทั้งสิ้น

๑ ที่มาของชื่อวัฒนธรรม/ยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ “ศรีวิชัย”

เมื่อ พ.ศ.๒๔๖๑ ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ (George Coeds) ผู้เชี่ยวชาญการอ่านจารึกและประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ชาวฝรั่งเศส (ขณะนั้นอายุ ๓๒ ปี) ได้บัญญัติศัพท์ “ศรีวิชัย” ขึ้น โดยนำเสนอบทความ

เรื่อง ราชอาณาจักรศรีวิชัย ตีพิมพ์ในวารสารสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศ เปิดเผยให้ชาวโลกได้รู้จักอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ครอบคลุมพื้นที่คาบสมุทรมลายู หมู่เกาะทะเลใต้ และระบุว่าศูนย์กลางของอาณาจักรอยู่ที่เมืองปาเล็มบัง ทางตอนใต้ของเกาะสุมาตรา โดยได้รวบรวมคำต่าง ๆ ประกอบการสันนิษฐาน เช่น ชื่อลิไฟซี ในบันทึกของหลวงจีนอี้จิง พุทธศตวรรษที่ ๑๓ จารึกภาษาสันสกฤต “ศรีวิชัย” พบที่ปาเล็มบัง จารึกหลักที่ ๒๓ วัดเสมาเมืองนครศรีธรรมราช บันทึกอาหรับ “ศรีบุซา” และ “ซาบัค” แต่ก่อนหน้านี้ได้มีผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ของอาณาจักรนี้อยู่ก่อนแล้ว แต่ไม่ได้เรียกว่า “ศรีวิชัย”

พ.ศ.๒๒๖๑ บาทหลวงเรอโนโดต์ (Renaudot) ตีพิมพ์คำแปลจดหมายเหตุการณ์เดินทางของชาวอาหรับ ๒ คน ซึ่งเดินทางมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อ พ.ศ.๑๓๙๔ และ พ.ศ.๑๔๘๖ ได้กล่าวถึงรัฐที่มีความสำคัญทางการค้าตั้งอยู่ระหว่างอินเดียและจีน มีนามว่า “เซอร์เบซา (Serbeza) หรือ ศรีบุซา (Sribusa)

พ.ศ.๒๔๓๙ ตากากุสุ (Takakusu) ชาวญี่ปุ่น ได้แปลจดหมายเหตุการณ์เดินทางไปสืบทอดศาสนาของพระภิกษุจีน ชื่อ อี้จิง (I Ching) เรื่องบันทึกการปฏิบัติธรรมในอินเดียและหมู่เกาะมลายูส่งจากทะเลใต้กลับบ้าน (A Record of The Buddhist Religion as Practiced in India and The Malay Archipelago Sent Home From The Southern Sea) ตากากุสุ เรียกชื่อเมืองว่า โภคะหรือ ศรีโภคะ (Bhoga/Sri Bhoga) ซึ่งภายหลังเซดส์เรียกว่า ศรีวิชัย

นอกจากนี้ยังมีการพบคำต่าง ๆ อีกมากมายที่อาจมีความเกี่ยวข้องกับอาณาจักรโบราณที่เรียกว่า ศรีวิชัย แต่ต่างยุคต่างสมัยกันไป ดังนี้

๑. จดหมายเหตุปโตเลมี ปโตเลมี เป็นนักดาราศาสตร์ชาวเมืองอเล็กซานเดรียในพุทธศตวรรษที่ ๗ ได้เดินทางมาแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และบันทึกเกี่ยวกับบ้านเมืองต่าง ๆ ในดินแดนนี้ว่า บริเวณดังกล่าวเป็นอาณาจักรใหญ่ ตั้งอยู่ริมทะเล มีเมืองที่สำคัญคือเมือง “ตะโกละ” กินอาณาเขตไปตลอดคาบสมุทรมลายู เมืองตักโกละนี้เดิมมีผู้สันนิษฐานว่าคือ ตะกั่วป่า จังหวัดพังงา แต่ปัจจุบันมีผู้เสนอว่า ควรจะเป็นจังหวัดตรัง

๒. จดหมายเหตุราชวงศ์ถัง พุทธศตวรรษที่ ๙ ได้บันทึกถึงดินแดนทางใต้ของจีนว่า มีดินแดนชื่อ “โกยง” เป็นศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญที่พ่อค้าจากจีนจะต้องเดินทางมาหาซื้อของที่มาจากอินเดียได้อย่างสะดวกและมีให้เลือกซื้อมากมาย การเดินทางมารัฐโกยงนี้ จะต้องผ่านรัฐหนึ่งที่อยู่บนคอคอคกระ นอกจากนี้ยังกล่าวถึงรัฐตุนซุน ในพุทธศตวรรษที่ ๑๐ เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีของรัฐนี้ เช่นพิธีปลงศพของชาวตุนซุนว่า “เมื่อประชาชนในรัฐนี้เจ็บป่วย เขาจะแสดงความปรารถนาที่จะปลงศพของเขา โดยให้คนอื่นนำเขาออกมานอกเมืองพร้อมกับมีขบวนแห่ร้องรำและฟ้อน นำเขาออกมาและมีนกมาจิกกินกระดูกที่เหลือจะเผาใส่ไหและนำไปทิ้งทะเล แต่ถ้านกไม่กินเขาก็เอาผู้เจ็บป่วยนั้นใส่ลงในตะกร้า สำหรับผู้ที่ต้องการปลงศพด้วยไฟ เขาจะกระโจนลงกองไฟด้วยตนเอง

๓. จดหมายเหตุราชวงศ์เหลียง พ.ศ.๑๐๕๘ ได้บันทึกถึงรัฐลังกาสุกะ โดยกล่าวว่า ตั้งอยู่บนคาบสมุทร รัฐนี้ได้ส่งทูตไปจีนใน พ.ศ.๙๖๗ และ พ.ศ.๙๙๖ พระราชาทรงมีพระนามว่า ภคทัตต์ จีนได้บันทึกไว้ว่า “ประชาชนทั้งชายและหญิงสยายผมและสวมเสื้อไม่มีแขนทำด้วยกันหมั่น อันทอด้วยฝ้ายกิเป พระราชาและขุนนางในรัฐนี้มีผ้าสีแดงรุ่งอรุณคลุมหลังอีกชั้นหนึ่ง ผ่านคลุมอยู่บนป่าทั้งสองข้าง ทั้งพระราชาและขุนนางต่างก็คาดเข็มขัดที่ทอด้วยเชือกทองและสวมตุ้มหูทางรูปวงกลม สตรีแต่งกายด้วยผ้าห่มอย่างสวยงามประดับเพชรพลอย กำแพงก่อด้วยอิฐ มีบานประตู ๒ บาน มีพลับพลาอยู่กลางลาน เมื่อพระราชาเสด็จออกจากพระราชวัง พระองค์ทรงช้างมิกกลดสีชาวก้น มิกกลองและธงนำหน้า มีทหารทำทางดุร้ายเวดล้อม” นอกจากนี้ยังบันทึกว่า เหนือรัฐลังกาสุกะขึ้นไป มีรัฐ พันพันซึ่งตั้งอยู่บริเวณยาวเหยียดไปตามริมทะเล

ต่อมาราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓ ดินแดนคาบสมุทรภาคใต้ได้ถูกแบ่งออกเป็น ๓ รัฐ คือ จิตฺติหรือชื่อถู่ ไฟชี และตันตัน

๔. บันทึกของม้าวณลิน พุทธศตวรรษที่ ๑๒ ได้บันทึกเกี่ยวกับรัฐพันพันที่มีเขตติดต่อกับลังกาสุกะว่า “ประชาชนส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนอยู่ตามริมฝั่งทะเลชนชาติเหล่านี้ไม่รู้จักก่อกำแพงสำหรับบ้านเรือน คงใช้แต่เพียงรั้วไม้เท่านั้น

พระราชอาประทับแบบครึ่งบรรทมอยู่เหนือเตียงทองรูปมังกร ขุนนางผู้ใหญ่ต้องคุกเข่า ในราชสำนักมีพราหมณ์ชาวอินเดียอยู่จำนวนมาก ลูกศรที่ใช้มีปลายแหลมทำด้วยหินแข็งมาก ใบหอกทำด้วยเหล็กแหลม มีคมทั้งสองด้านในรัฐพันพันมีสำนักสงฆ์และภิกษุณี ๑๐ แห่ง ท่านเหล่านี้ศึกษาคัมภีร์ในพุทธศาสนา ฉันทะเนื้อและไม่ดื่มเหล้า

๕. บันทึกลงของหลวงจีนอี้จิง พุทธศตวรรษที่ ๑๓ กล่าวถึงการเดินทางไปสืบพระพุทธศาสนาที่อินเดีย พ.ศ.๑๒๑๔ ได้บันทึกถึงเมืองที่สำคัญบนคาบสมุทร ชื่อ “ไฟชี” หรือ “โผคะ” (Fo Shih) โดยเดินทางออกจากเมืองกวันตง (Canton) เมืองหลวงของมณฑลกว๋างตุ้ง ไปทางเรือลงไประยะเวลา ๒๐ วัน ก็ถึงเมืองไฟชี และได้พักอยู่ที่นั่นเป็นเวลา ๖ เดือน เพื่อศึกษาไวยากรณ์ภาษาสันสกฤต เพราะที่นี่มีพระสงฆ์ในพุทธศาสนากว่า ๑,๐๐๐ รูป มีพระธรรมวินัยและพิธีกรรมทุกอย่างคล้ายกับที่ปฏิบัติกันที่อินเดีย แสดงให้เห็นว่าเป็นเมืองสำคัญทางพุทธศาสนาในแถบนี้ หลังจากนั้นได้เดินทางต่อไปลงไปยังโมโลยู พักอยู่อีก ๒ เดือน จึงได้เดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่มหาวิทยาลัยนาลันทาเป็นเวลา ๑๔ ปี ท่านได้เดินทางกลับมายังไฟชี เมื่อ พ.ศ.๑๒๒๘ ในครั้งนี้ท่านได้บันทึกว่า ประเทศโมโลยูได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของไฟชีไปแล้ว ท่านได้พำนักต่อที่ไฟชีอีก ๔ ปี ระหว่าง พ.ศ.๑๒๓๘-๑๒๓๒ เพื่อแปลพระสูตรในพระพุทธศาสนาจากภาษาสันสกฤตเป็นภาษาจีน

จากบันทึกของหลวงจีนอี้จิงยังได้กล่าวถึงดินแดนทางทะเลได้ว่ามีมากกว่า ๑๐ แห่ง แต่ละแห่งล้วนนับถือพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น เมืองที่สำคัญได้แก่ ไปลูซิ โมโลยู (มลายู) ชื่อลีไฟชี (ศรีวิชัยหรือศรีโพธิ) โมโฮชิน โยหลัง ดันตัน ผั่นผั่น ไปหลิ คุณลุน ไฟชีอูโปโล อะชัน มะตะบัน (มะตะบัน)

๖. จดหมายเหตุราชวงศ์ซ่ง พ.ศ.๑๕๐๓-๑๕๒๓ ได้เรียกชื่อ ชื่อลีไฟชีว่า สันไฟชี โดยกล่าวว่ารัฐสันไฟชีเป็นอาณาจักรใหญ่ทางตอนใต้ ตั้งอยู่ระหว่างรัฐเจนละกับเซโป(ชาว?) ภายในรัฐประกอบด้วยเมืองต่างๆ ถึง ๕๐ เมือง มีทรัพยากรมากมาย เช่น หวาย หมาก มะพร้าว ใช้เหรียญกษาปณ์ทองแดงในการแลกเปลี่ยนเล็กๆ การค้าใช้ทองหรือเงิน ในดินแดนนี้ปลูกข้าวเจ้า ถั่วเขียว ถั่วเหลือง

ผลิตเหล้าจากดอกไม้มะพร้าว หมากและน้ำผึ้ง ใช้ตัวอักษรภาษาสันสกฤต พระเจ้าแผ่นดินใช้แหวนเป็นตราประทับ ทรงรู้ภาษาจีนเพื่อติดต่อและเขียนพระราชสาส์น และได้ส่งทูตไปจีน เมื่อ พ.ศ. ๑๕๐๓, ๑๕๓๖, ๑๕๔๖, และ ๑๖๒๕ รวมทั้งส่งหนังสือที่เขียนด้วยภาษาสันสกฤตเป็นสมุดพับที่มีปกเป็นไม้ รัฐสันโฟตีตั้งอยู่ทางทิศใต้ของมณฑลฝูเจี้ยน ประชาชนรบเก่งทั้งทางบกและทางน้ำ เมื่อพระเจ้าแผ่นดินสวรรคต ประชาชนจะโกนผมเพื่อแสดงความเศร้าโศกและจะตายตามด้วยการเผาตัวเองในท่อไฟ ประเพณีนี้เรียกว่า “ตง เจิ้ง สู่” (Tung sheng ssu) คือ อยู่ด้วยกัน ตายด้วยกัน

รัฐสันโปไฮหรือสันโฟตี ตั้งอยู่ริมทะเล มีจุดสำคัญที่มีการค้าขายมากมายหลายจุด ควบคุมเรือต่างๆ ที่มาค้าขาย เมืองที่สำคัญและขึ้นอยู่กับรัฐ เช่น ต้าหม่าหลิง (ตามพรลิงค์) ปาลิงฟง ชินดา ลันปี และหลานวูลิ

๗. หนังสือจุฟานฉี เป็นบันทึกของเจาจุกัว นายด่านศุลกากรเมืองชวนโจว มณฑลฝูเจี้ยน บันทึกเมื่อ พ.ศ. ๑๗๖๘ โดยเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์พ่อค้าที่เดินเรือมาเทียบท่า เขาได้อธิบายดินแดนต่างๆ ในทะเลใต้ว่า โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น ๔ ส่วน คือ จาม (จามปา) แผ่นดินใหญ่ สันโฟตี และชวา ในส่วนของสันโฟตี (San fo tsi) กล่าวว่า เป็นเมืองที่อยู่ริมน้ำ ผู้คนอาศัยอยู่ในเรือและบ้านที่สร้างเป็นแพ สันโฟตี อยู่ระหว่างเจนละและชวา มีอำนาจปกครองหัวเมืองต่างๆ ๑๕ เมือง สินค้าพื้นเมืองขอสันโฟตี มี การบูร ไม้หอม ไม้เนื้อแข็ง กานพลู ไม้จันทน์ อบเชย นอกจากนี้ยังมีไข่มุก กายาน สมุนไพร งาช้าง ปะการัง แก้วตาแมว อำพัน ฝ้าย ใบดาบ พ่อค้าชาวต่างชาติจะมาชุมนุมกันในประเทศนี้ และแลกเปลี่ยนสินค้ากันโดยใช้ทองคำ เงิน เครื่องเคลือบ ผ้าลูกไม้ ผ้าแพร ไผ่ไหม แผ่นไหม น้ำตาล เหล็กสามชุก (เหล้าชนิดหนึ่ง) ข้าว เครื่องหอมแห่งสมุนไพร และการบูร

อาณาจักรนี้อยู่ติดทะเลใหญ่และยังควบคุมช่องแคบที่ชาวต่างประเทศไม่ว่าจะเดินทางมาจากทิศใดก็ต้องผ่าน ในสมัยก่อนเขาใช้ใช้เหล็กคอยซึ่งตรวจตราไม่ให้โจรสลัดผ่าน เขามีวิธีอันชาญฉลาดที่จะยกหรือลดไซ้ขึ้นลงหลังจากอยู่กันอย่างสงบมาหลายปี ในที่สุดก็ไม่ต้องใช้ไซ้อีก เขาลากมันขึ้น

มากองไว้บนฝั่ง แต่คนก็ยังยำเกรงไฉนพอกับเกรงกลัวพระพุทธรูป หากเรือพ่อค้าแล่นผ่านไปโดยไม่จอดแวะ เรือตรวจการของอาณาจักรจะเข้าโจมตีพร้อมกัน เจ้าหน้าที่ทุกคนพร้อมจะตายในการปฏิบัติการเช่นนั้น ด้วยเหตุนี้สันนิพจน์จึงเป็นศูนย์กลางการเดินทางเรือที่ยิ่งใหญ่

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงเมืองต่างๆ ทั้ง ๑๕ เมืองไว้ด้วยดังนี้ เมืองปองฟง (ปาหัง), ตองยานอง (ตรังกานู), หลังกยาติเกีย (ลังกาสุกะ/ปัตตานี), กิลันตัน (กัลลันตัน), โฟโลอัน, จิโลทิง (สติงพระ?), เสียนไหม, พะท่า, ต้นมาลิง (ตามพรลิงค์/นครศรีธรรมราช), เกียโลหิ (ครทิว/ไชยา), ปาติฟอง (ปาเล็มบัง), ซินโต (ซุนดา/ชวาภาคตะวันตก), เคียนปี (กัมเป/สุมาตราตะวันออก), ลังวูลิ (ลัมบรี/สุมาตราตอนเหนือ), และซิหลาน (ซีลอน/ลังกา)

๘. บันทึกสุไลมาน พ่อค้าชาวอาหรับ ได้บันทึกเมื่อ พ.ศ.๑๓๙๔ ว่าชาบัค ตั้งอยู่ชายฝั่งหันหน้าไปแดนจีน ระยะทางห่างกันทางทะเลราว ๑ เดือน ถ้าลมดีอาจเร็วกว่านั้น พระราชาทรงมีนามว่า มหาราช... มหาราชทรงมีอำนาจเหนือหมู่เกาะทั้งหมด เกาะของพระองค์เองก็มีความอุดมสมบูรณ์ไม่แพ้เกาะใด มีบ้านเรือนผู้คนจำนวนมาก กล่าวว่า เสี่ยงไถ่ขันยามรุ่งเช้าจะดังติดต่อกันมิได้ขาด เพราะบ้านเรือนจะอยู่ติดกัน

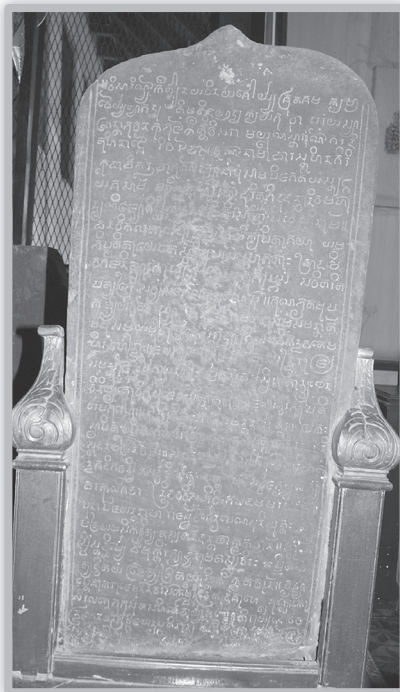
๙. บันทึกมาซูดิ (Masudi) นักภูมิศาสตร์ชาวอาหรับ ได้เขียนถึงความมั่งคั่งของหมู่เกาะชาบัค เมื่อ พ.ศ.๑๔๔๖ ว่า “อาณาจักรของมหาราชแห่งชาบัค ประกอบด้วย กะละห์ ศรีบูซา และเกาะอื่นๆ ในทะเลจีนนั้น เขาถวายพระนามพระราชาทุกพระองค์ว่า มหาราช มีประชาชนจำนวนมาก กองทัพ มีขนาดใหญ่ สามารถเดินเรือได้เร็ว พระราชาทรงมีเครื่องหอมและไม้หอมนานาชนิด ดินแดนของพระองค์ผลิตการบูร กฤษณา กานพลู ไม้จันทน์ ชะมดเชียง กระวาน ดีปลี...”

๑๐ การศึกษาศรีวิชัยจากจารึกที่พบในภาคใต้และใกล้เคียง

จารึกที่พบในภาคใต้ที่ร่วมสมัยกับศรีวิชัย มีทั้งหมด ๗ หลัก นอกจากนี้ยังมีจารึกที่พบในประเทศอินเดียและอินโดนีเซียอีกจำนวนหนึ่ง

๑. จารึกหลักที่ ๒๓ วัดเสมาเมือง นครศรีธรรมราช เป็นจารึก
รูปใบเสมาหินทราย จารึก ๒ ด้าน ภาษาสันสกฤต อักษรหลังปัลลวะ ด้านแรกมี
๒๙ บรรทัด เป็นจารึกใน พ.ศ.๑๓๑๘ กล่าวสรรเสริญพระราชาแห่งอาณาจักร
ศรีวิชัย พระนาม ธรรมเสตุ กล่าวถึงการสร้างปราสาทอิฐสามหลังเพื่อถวายแด่
พระพุทธรองค์ผู้ทรงชำระมาร พระโพธิสัตว์ปัทมปาณี และพระโพธิสัตว์วัชรปาณี
ผู้จารึกคือ อธิมุक्ति ศิษย์ของพระราชสถวิระ ด้านหลังมี ๔ บรรทัด กล่าวสรรเสริญ
พระราชาทรงนามว่า ศรีมหาราช ผู้เป็นประมุขแห่งราชวงศ์ไศเลนทร์ ซึ่งม
ีความกล้าหาญเช่นพระวิษณุ

เป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงว่าในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๔ ดินแดนภาคใต้
มีระบบกษัตริย์ปกครองแล้ว



จารึกหลักที่ ๒๓ วัดเสมาเมือง ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

๒. **จารึกหลักที่ ๒๔** วัดหัวเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี อักษรและภาษาขอมโบราณ พ.ศ.๑๗๗๓ กล่าวสรรเสริญพระราชผู้ทรงพระนามว่า “ศรีธรรมราช” แห่งราชวงศ์ปัทมวงศ์ ผู้เป็นราชาแห่งประเทศตามพรลิงค์ ซึ่งมีพระนามเดิมว่า จันทรภาณุ

๓. **จารึกหลักที่ ๒๕** จารึกฐานพระพุทธรูปนาคปรก วัดหัวเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี พ.ศ.๑๗๒๖ กล่าวถึง พระเจ้าศรีมัตไตรโลกยราช เมาลิภูษนworมเทวะ มหาเสนาบดีตลาโน ผู้รักษาเมืองครหิ ได้อาราธนา มรเตงศรีญาโนให้หล่อพระพุทธรูปองค์นี้ด้วยสำริดหนัก ๑ ภาระ ๒ ตูละ ปิดทองคำราคา ๑๐ ตำลึง ให้มหาผู้ศรัทธาได้อนุโมทนา และบูชาเพื่อถึงสัมโพธิญาณ



พระพุทธรูปนาคปรก วัดหัวเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
บริเวณฐานรองรับขนาด ปรากฏจารึกหลักที่ ๒๕

๔. จารึกหลักที่ ๒๖ จารึกเขาพระนารายณ์ อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา จารึกด้วยอักษรปัลลวะ ภาษาทมิฬ ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔ ทำให้ทราบว่า ที่ตำบลนังคูรของพวกฮินดู ตั้งอยู่ใกล้กับเมืองตะกั่วป่า มีเจ้าผู้ครองนครนาม ลงท้ายว่า วรมัน ได้รับสั่งให้ขุดสระ ชื่อ ศรี (อวนิ) นารณัม โดยให้สมาชิกแห่ง มณิครามดูแลรักษาร่วมกับชาวไร่ชาวนา นักโบราณคดีคือ บรอนสันและฟิลิสุ เจริญวงศ์ ได้ขุดพบสระนี้ มีขนาด ๘๐๐ x ๒๐๐ เมตร

๕. จารึกหลักที่ ๒๗ จารึกวัดมเหยงค์ จังหวัดนครศรีธรรมราช จารึกด้วยอักษรขอมโบราณ อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔ เนื้อหาเป็นการ ปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา เครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ใช้ในการบูชา เช่น รูป ประทีป พวงมาลัย ธงพิดาน จามร และกล่าวถึงอาหารเครื่องบำรุงคณะพราหมณ์ ของ พระอค์สตีมหาตมัน แสดงให้เห็นว่า มีทั้งพระสงฆ์และพราหมณ์อยู่ในเมืองนี้

๖. จารึกหลักที่ ๒๘ จารึกวัดมหาธาตุ นครศรีธรรมราช ซึ่งได้มาจาก วัดเสมาชัย เป็นส่วนจารึกที่ใช้อักษรที่มีอายุเก่าไปถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๐-๑๑ แสดงให้เห็นถึงความเก่าแก่ของพื้นที่เมืองนคร

๗. จารึกหลักที่ ๒๙ จารึกภาษาทมิฬและภาษาสันสกฤต วัดมหาธาตุ นครศรีธรรมราช เนื้อความไม่สมบูรณ์ขาดเป็นช่วง พอสรุปได้ว่า ธรรมเสนาบดี ได้สั่งมิให้ผู้ใดทำอันตรายแก่โคสีแดง

๘. จารึกเมืองตันซอร์ ประเทศอินเดีย พ.ศ.๑๕๗๓-๑๕๗๖ กล่าว ถึงพระเจ้าราเชนทริโจพะและราชวงศ์โจพะอินเดียได้ ยกทัพเข้าปล้นสะดมเพื่อ ตัดทอนอำนาจการค้าของศรีวิชัย เมื่อ พ.ศ.๑๕๖๘ เพราะไม่พอใจที่ศรีวิชัย ผูกขาดการค้า

๙. จารึกเกตุกัน บุกิต เมืองปาเล็มบัง สุมาตรา อินโดนีเซีย จารึก เมื่อ พ.ศ.๑๒๒๕ จารึกด้วยภาษามลายูโบราณ กล่าวถึงพระราชชาติเสด็จลงเรือ เพื่อยกกองทัพ ซึ่งมีทั้งทัพบกและทัพเรือ และทำให้ศรีวิชัยประสบชัยชนะ

๑๐. จารึกตาลัง ตูโว ภาษามลายูโบราณ ระบุศักราชตรงกับ พ.ศ.๑๒๒๗ พบที่ปาเล็มบัง กล่าวถึงการสร้างสวนศรีเกษตรหรือสวนสาธารณะของพระราช

นามว่า ศรีชัยนาศ เพื่อเป็นสาธารณะประโยชน์ตามคติแห่งโพธิและกรุณาธิคุณแห่งพระรัตนตรัย แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อทางพุทธศาสนาหายาน

๑๑. จารึกโกตา กาบูร์ ภาษามลายูโบราณ พบที่เกาะบังกา ใกล้กับเมืองปาเล็มบัง อินโดนีเซีย กล่าวถึงคำสาปแช่งผู้ที่เป็นกบฏต่อศรีวิชัย จารึกระบุศักราชตรงกับ พ.ศ.๑๒๒๙ ตอนท้ายของจารึกกล่าวถึงศรีวิชัยเตรียมกำลังจะยกทัพไปตีชวา

๑๒. จารึกเตลากา บาตู พบที่ปาเล็มบัง ไม่ระบุศักราช แต่มีเนื้อความตรงกับจารึกโกตา กาบูร์ คำต่อคำ จึงน่าจะจารึกในช่วง พ.ศ.๑๒๒๙ ตัวจารึกเป็นหินสูง ส่วนยอดทำเป็นนาคเจ็ดเศียร ตอนล่างเป็นรางน้ำ รวดลงบนตัวจารึก

๐ ที่ตั้งของศรีวิชัยและลักษณะทางสังคม

เรื่องการกำหนดที่ตั้งของศรีวิชัย ยังเป็นประเด็นถกเถียงกันอยู่ มีข้อโต้แย้งของนักวิชาการมากมายและบ่อยครั้งที่ถูกเจือปนด้วยความคิดชาตินิยม กล่าวโดยสรุปว่า มีความเห็นเป็นสองช่วง คือ ในระยะแรกมีความเห็นว่า ศรีวิชัยมีศูนย์กลางอยู่ที่ปาเล็มบังในตอนใต้ของเกาะสุมาตราส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งเห็นว่าอยู่ที่เมืองไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ส่วนในระยะหลัง มีความเห็นว่าศรีวิชัยเป็นเมืองในลักษณะสมาพันธรัฐ ที่มีศูนย์กลางไม่แน่นอน ทั้งนี้เพราะรูปแบบทางการเมืองไม่ว่าจะอยู่บนคาบสมุทรมลายูหรือในหมู่เกาะต่างก็มีความสัมพันธ์กันทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองซึ่งทำให้ศูนย์กลางสามารถผันแปรไปตามอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ แต่เมืองต่างๆ เหล่านี้ ต่างก็มีลักษณะร่วมกันบางประการ คือ การนับถือพระพุทธศาสนาหายาน ซึ่งแสดงออกด้วยรูปแบบศิลปกรรมที่มีความคล้ายคลึงกัน เรียกว่า ศิลปะศรีวิชัย

ฉะนั้น “ศรีวิชัย” ไม่ใช่ชื่ออาณาจักรที่มีศูนย์กลางของอำนาจในการควบคุม เศรษฐกิจและการเมืองอยู่ที่เมืองใดเมืองหนึ่ง แต่เป็นชื่อกว้างๆ ทางศิลปะและวัฒนธรรมของกลุ่มบ้านเมือง หรือแคว้นแคว้น หรือรัฐน้อยใหญ่ ที่มีวัฒนธรรมบางประการร่วมกัน ในการนับถือพระพุทธศาสนาหายาน ที่แสดงออกด้วย

รูปแบบทางศิลปกรรม ถ้าหากกลุ่มบ้านเมืองหรือแคว้นเหล่านี้ จะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมแล้ว ก็จะเป็นในลักษณะสมาพันธรัฐ ซึ่งศูนย์กลางอำนาจสามารถเปลี่ยนแปลงได้ในแต่ละยุคสมัย ไม่มีอำนาจที่แท้จริงในการบัญชาบ้านเมืองอื่นๆ ที่อยู่ห่างออกไป จึงมีอิสระในการปกครองตนเองค่อนข้างสมบูรณ์ แต่จะมีการยอมรับเพื่อเข้าร่วมอยู่ในสมาพันธรัฐ ด้วยผลประโยชน์ทางการค้าร่วมกันและความเลื่อมใสศรัทธาในสิ่งเดียวกัน

๑ ศาสนาความเชื่อในศรีวิชัย

หลักฐานเกี่ยวกับการเผยแผ่พุทธศาสนาจากอินเดียไปยังเกาะสุมาตราและชวา มีปรากฏตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๐ เมื่อ พ.ศ.๙๖๖ พระภิกษุคุณธรรมันจากแคชเมียร์ได้เดินทางมาสั่งสอนพุทธศาสนานิกายมุลสรวาสติวาท คือพุทธศาสนาแบบเถรวาทที่ใช้ภาษาสันสกฤต สอดคล้องกับบันทึกของหลวงจีนอี้จิงที่ว่าพุทธศาสนาในประเทศแห่งทะเลใต้แทบทั้งสิ้นเป็นแบบหินยาน ในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๒ พระธรรมปาละ ซึ่งเคยไปศึกษาพระธรรมที่มหาวิทยาลัยนาลันทาได้ไปเผยแผ่พุทธศาสนาที่เกาะสุมาตราและชวา และราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๓ พระภิกษุจากอินเดียได้ คือพระวัชรโพธิ์ได้เดินทางมาสั่งสอนลัทธิตันตระที่เกาะชวาและสุมาตรา

ส่วนหลักฐานพุทธศาสนาบนคาบสมุทรมลายู ก็มีอายุเก่าแก่ขึ้นไปถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๐-๑๑ เช่นกัน โดยผ่านเส้นทางการเผยแผ่พุทธศาสนาข้ามคาบสมุทรมลายู ซึ่งมีด้วยกันหลายเส้นทาง สำหรับที่เมืองไชยา ถือเป็นเส้นทางสำคัญที่พบหลักฐานมาก บริเวณนี้ใช้เส้นทางสายตะกั่วป่าและคลองท่อมไปออกอ่าวบ้านดอน ทำให้เราพบพระพุทธรูปแบบคุปตะของอินเดียที่เมืองไชยา และเมืองเวียงสระ

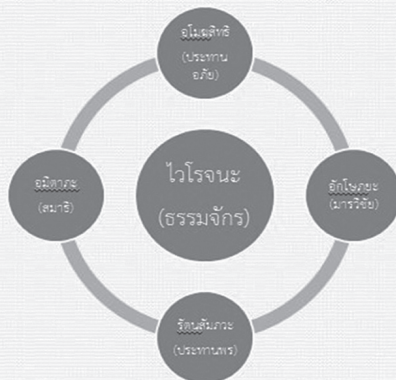
ลักษณะพุทธศาสนาที่โดดเด่นของศรีวิชัยคือ พุทธศาสนามหายานตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๓ เป็นต้นมา หลักฐานที่ปรากฏคือ โบราณสถาน โบราณวัตถุบนคาบสมุทรมลายู ในศิลปะแบบศรีวิชัย ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับศิลปะชวาแห่งราชวงศ์ไศเลนทร์ และปรากฏเด่นชัดมากขึ้นในต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๔ สืบเนื่องจากกษัตริย์ในราชวงศ์ไศเลนทร์ที่ปกครองศรีวิชัยและชวาเป็นองค์อุปถัมภ์ของพุทธศาสนาสุลวัชรยาน โดยมีแม่แบบมาจากอินเดียภาคตะวันออกเฉียงเหนือของราชวงศ์ปาละ พระพุทธศาสนาได้แพร่หลายมาจากมหาวิทยาลัยนาลันทาในรัฐพิหาร นิิกายนี้เป็นแรงบันดาลใจสำคัญในการสร้างศาสนสถานบนคาบสมุทรมลายูและหมู่เกาะ ที่มหาวิทยาลัยนาลันทา มีการพบจารึก พ.ศ.๑๔๐๓ กล่าวว่าพระเจ้าพลบุตรเทวะ กษัตริย์แห่งศรีวิชัย เชื้อสายราชวงศ์ไศเลนทร์ เป็นผู้สร้างวัดไว้สำหรับผู้แสวงบุญชาวศรีวิชัยที่ไปศึกษาพระธรรมที่นั่น และพระเจ้าเทวปาละได้มอบรายได้จากหมู่บ้านจำนวนหนึ่งเป็นค่าดูแลรักษา หลักฐานนี้แสดงถึงความสัมพันธ์ทางศาสนาระหว่างศรีวิชัยและปาละเป็นอย่างดี

ลักษณะร่วมกันของศิลปะศรีวิชัยที่ชยากับหมู่เกาะทะเลใต้คงเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างดินแดนทั้งสองและเกี่ยวข้องกับระบบเครือญาติของกษัตริย์ในราชวงศ์ไศเลนทร์ แนวคิดนี้มีหลักฐานสนับสนุนจากรูปแบบศิลปกรรมรูปพระอวโลกิเตศวรที่พบในไชยา และฐานอาคารวัดแก้ววัดหลงที่ทำเป็นรูปกากบาท ตามความเชื่อในพุทธศาสนามหายานสุลวัชรยานว่าศาสนสถานคือการปรากฏขึ้นของมณฑลจักรวาลอันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งประกอบด้วยทิศทั้งสี่ และทิศเบื้องบนอันเป็นศูนย์กลาง ซึ่งมีพระชินพุทธเจ้าประจำอยู่ตามแนวแกนทิศ ที่วัดแก้วได้พบพระชินพุทธเจ้า (ธยานิพุทธ) อักโขภยะปางมารวิชัยผู้มีวัชระเป็นอาวุธที่ข่มประตูด้านทิศตะวันออก เป็นการยืนยันชัดเจนว่าพุทธศาสนาที่ไชยาในสมัยนั้น เป็นพุทธศาสนามหายานนิกายวัชระยาน เช่นเดียวกับที่พบในศาสนสถานของชวา นอกจากนี้ลักษณะของผังอาคารยังมีความคล้ายคลึงกับจันทิกะลาตันในชวาอีกด้วย



โบราณสถานวัดแก้ว อำเภอยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

จักรวาลมณฑลชั้นฐานันพุท(ชินพุท)



ลักษณะจักรวาลมณฑล ตามคติพุทธศาสนามหายาน

	ไวโรจนะ	อักษโยกะ	รัตนลัมภาวะ	อมิตาภะ	อนันตเจติ
วรรณะ	ขาว	ฟ้า	เหลือง	แดง	เขียว
สัญลักษณ์	จักร	วัชร	เพชรพลอย	ดอกบัว	วัชรศู
มูทรา	ธรรมจักร	มารวิชัย	ประทานพร	สมาธิ	ประทานอภัย
พาหนะ	สิงห์หรือมังกร	ช้าง	ม้า	นกยูง	คนแคระหรือคูรู
ทิศ	กลาง	ตะวันออก	ใต้	ตะวันตก	เหนือ
ชั้น	รูป	วิญญาน	เวทนา	สัญญา	สังขาร
ศักดิ์	วัชรราชวิหรี	โลจนา	มามกิ	ปาลศร	อวยตารา
ทายาท	สันตภัทร	วัชรปานิ	รัตนปานิ	อวโลกิตศวร	วิศวาปานิ

ตารางแสดงสายสกุลพระธยานิพุทธเจ้า

๑ ศิลปะศรีวิชัย

ร่องรอยของศิลปกรรมแบบศรีวิชัย มีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองอย่างเห็นได้ชัด ไม่ว่าจะเป็นด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และงานประณีตศิลป์ ล้วนแสดงถึงภูมิปัญญาอันสูงส่งของบรรพชนในรัฐสำคัญบนคาบสมุทรมลายูได้ แรกเริ่มได้มีการจัดหมวดหมู่ของศิลปะที่พบในประเทศไทย โดยเฉพาะภาคใต้ ภายหลังจากที่ศาสตราจารย์เชเดส์ได้เสนอทฤษฎีเกี่ยวกับอาณาจักรศรีวิชัย สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ก็ทรงผนวกศิลปวัตถุที่พบในภาคใต้ของประเทศไทยทั้งหมดว่า เป็นโบราณวัตถุของรัฐศรีวิชัย ต่อมาศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ไอร์สในสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงฯ ได้ทรงจัดหมวดหมู่ศิลปะในประเทศไทย โดยจัดศิลปะโบราณวัตถุที่พบในภาคใต้ที่สร้างขึ้นเนื่องในพุทธศาสนาหายาน เรียกว่า “ศิลปะศรีวิชัย” ส่วนเทวรูปในศาสนาฮินดูที่พบทั้งก่อนหน้าและร่วมสมัย แยกออกมาเป็น “ศิลปะเทวรูปรุ่นเก่า”

ต่อมาพิริยะ ไกรฤกษ์ ได้พยายามจัดหมวดหมู่ศิลปะที่พบในภาคใต้ใหม่ โดยเขียนไว้ในหนังสือ ศิลปะทักษิณก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๙ เรียกศิลปะที่พบในภาคใต้ว่าศิลปะทักษิณ โดยคำนึงถึงความหลากหลายของอิทธิพลทางศิลปะที่ได้รับในแต่ละช่วง ในหนังสือเล่มนี้ได้ละลายคำว่า ศิลปะศรีวิชัยลง และโบราณวัตถุสถานที่อยู่ในช่วงศรีวิชัย ได้จัดให้เป็นศิลปะช้ายา รุ่นต่างๆ ซึ่งทฤษฎีนี้ถึงแม้จะเป็นทฤษฎีที่จัดรูปแบบศิลปะได้อย่างละเอียด แต่ไม่ได้รับความนิยม เนื่องจากคำว่า ศรีวิชัย ได้กลายเป็นที่นิยมของคนโดยทั่วไปแล้ว ประกอบกับการใช้คำว่า ศิลปะช้ายา ดูจะแคบเกินไปสำหรับศิลปะทั้งหมดที่พบในภาคใต้ ในที่นี้ คำว่า “ศิลปะศรีวิชัย” จึงยังคงอนุโลมใช้เป็นชื่อเรียกศิลปะเนื่องในคติพุทธศาสนา มหายานที่พบในภาคใต้ต่อไป ทั้งที่ยังไม่ทราบแน่ชัดว่า ศรีวิชัยนั้น ตั้งอยู่ที่ใดกันแน่

๑. สถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมที่สำคัญในศิลปะศรีวิชัยที่พบในภาคใต้ของไทย ส่วนใหญ่พบที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เช่น พระบรมธาตุไชยา วัดแก้ว และวัดหลง พุทธสถานที่เหลืออยู่ที่วัดแก้วและวัดหลงนั้น ไม่สามารถกำหนดขอบเขตของอารามเดิมได้ เพราะเหลือร่องรอยเพียงฐานอาคาร ซึ่งเข้าใจว่าเป็นฐานสลับเท่านั้น ส่วนที่พระบรมธาตุไชยา ได้รับการบูรณะมาโดยตลอด จึงยังคงสภาพของสลับที่แสดงลักษณะของศิลปกรรมที่รับรูปแบบวิหารในอินเดียได้ที่สร้างส่วนฐานเป็นรูปมณฑปมีหลังคาซ้อนชั้น ส่วนยอดเป็นรูปสลับและสร้างสลับปะหรือสลับจำลองประดับตามมุมของชั้นหลังคาลดหลั่นกันแต่ละชั้น มีอายุอยู่ในพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๕

ส่วนวัดแก้วและวัดหลงเหลือเพียงฐานที่มีความสูงและเรือนธาตุที่วัดแก้วประดับด้วยเสาที่อิงตัวอาคาร ทำให้มีลักษณะคล้ายกับศิลปะจามของอาณาจักรจามปาทางตอนกลางของประเทศเวียดนาม ส่วนที่โบราณสถานเมืองยะรังจังหวัดปัตตานี เหลือเพียงฐานขนาดใหญ่ที่แสดงให้เห็นอิทธิพลของศิลปะอินเดียแบบคุปตะคล้ายกับที่พบในศิลปะทวารวดีทางภาคกลาง

นอกจากนี้ยังมีสถูปรูปโอคว่ำ พบที่วัดสทิงพระ วัดพะโคะและวัดสีหยัง จังหวัดสงขลา กับที่วัดมหาธาตุนครศรีธรรมราช

๑.๑ พระบรมธาตุไชยา สร้างขึ้นเมื่อใดไม่ปรากฏชัด สันนิษฐานจากรูปทรงว่า สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๕ มีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอดเรือนธาตุมีผังเป็นรูปกากบาท มีมุขทั้ง ๔ ด้าน ลักษณะเป็นมุขตันเพิ่มมุมออกมาจากกลางด้านของผนังเรือนธาตุ ยกเว้นด้านทิศตะวันออกมีบันไดทางขึ้นสู่ห้องโถงกลาง ความสูงจากฐานถึงยอด ๒๔ เมตร ประกอบด้วยฐานบัวลูกแก้วสี่เหลี่ยมจัตุรัสตกแต่งด้วยเสาดัดผนังลดเหลี่ยม ๑ ชั้น วางอยู่บนฐานเขียงเตี้ยๆ ซ้อนกัน ๒ ชั้น ขนาดฐาน ๑๓ เมตร ส่วนฐานอยู่ต่ำกว่าระดับผิวดินปัจจุบัน ด้านหน้าฐานบัวลูกแก้วทิศตะวันออกมีซุ้มพระพุทธรูปอยู่ข้างบันไดจำนวน ๒ ซุ้ม ส่วนบนของฐานบัวลูกแก้ว มีลักษณะเป็นฐานทักษิณที่มุมทั้งสี่ประดับด้วยสถูปจำลอง ตรงกลางฐานเป็นฐานบัวลูกแก้วอีกชั้นหนึ่งรองรับเรือนธาตุเจดีย์ทรงจัตุรมุข ที่มุมเรือนธาตุทำเป็นรูปเสาหลอกติดผนังตรงกลางเสาเจาะช่องตลอดโคนถึงปลายเสา มุขด้านหน้าทางทิศตะวันออกมีบันไดทางขึ้นสามารถเดินขึ้นไปนมัสการพระพุทธรูปภายในองค์เจดีย์ได้ในห้องโถงกลางมีขนาด ๒x๒ เมตร ผนังเรือนธาตุเดิมก่ออิฐไม่สอปูนลดหลั่นกันขึ้นไปถึงยอดที่มุมของมุขแต่ละด้านทำเป็นเสาดัดอาคาร เหนือมุขเป็นซุ้มหน้าบันประดับลายปูนปั้นวงโค้งรูปเกือกม้า หรือที่เรียกว่า “กุฑู” เหนือเรือนธาตุมีลักษณะเป็นหลังคาซ้อนชั้นขึ้นไป ๓ ชั้นโดยการจำลองย่อส่วนอาคารเบื้องล่างลดหลั่นกันขึ้นไป แต่ละชั้นประดับด้วยสถูปจำลอง ชั้นละ ๘ องค์ ทั้งหมดมี ๒๔ องค์ ส่วนยอดนั้นได้รับการดัดแปลงสมัยรัชกาลที่ ๕



วัดพระบรมธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๑.๒ วัดหลง ตั้งอยู่ในแนวสันทรายไชยา เป็นวัดกึ่งกลางระหว่าง วัดเวียงและวัดแก้ว ถูกริ้วเหลื่อเพียงฐานเมื่อคราวบูรณะพระบรมธาตุไชยา ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เพื่อไปทำกำแพงแก้ว กรมศิลปากรได้ทำการขุดแต่ง พบฐานอาคารที่มีแผนผังรูปกากบาท สันนิษฐานว่ามีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๕ ส่วนประกอบที่เหลือคือฐานเจดีย์เป็นฐานบัวลูกแก้ว ๑ ชุด อยู่ในผังรูปกากบาท ขนาด ๒๑.๖๕x๒๑.๖๕ เมตร เพิ่มมุมรับกับฐานเรือนธาตุทรงจัตุรมุข ถัดขึ้นมา ประกอบด้วยฐานเขียง บริเวณกึ่งกลางฐานเขียงเว้นเป็นร่องและก่ออิฐเว้นช่อง เหนือฐานเขียงเป็นฐานบัวคว่ำ ท้องไม้คาดด้วยลูกแก้ว มีร่องรอยของเสาดัดผนัง มีลักษณะฐานคล้ายฐานทักษิณ มีทางขึ้นทางตะวันออกเข้าสู่ห้องโถงกลาง วัดหลง มีขนาดเจดีย์ใหญ่กว่า วัดพระบรมธาตุ ๑ เท่าและใหญ่กว่าวัดแก้วเล็กน้อย



ฐานอาคารวัดหลง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๑.๓ วัดแก้ว เป็นโบราณสถานทางทิศใต้ของวัดหลง อาคารที่สำคัญ ได้แก่เจดีย์ทรงปราสาท ก่ออิฐไม่สอปูน อยู่ในผังรูปกากบาท ฐานชั้นล่างสุดเป็นฐานเชิงสี่เหลี่ยมจัตุรัส ลักษณะเป็นฐานทักษิณ มีบันไดทางขึ้นด้านตะวันออกและตะวันตก ตัวอาคารเรือนธาตุเป็นอาคารทรงจัตุรมุขขนาด ๑๘x๑๘ เมตร ระหว่างมุขของมุขต่อกับมุขของเรือนธาตุออกเก็จเพิ่มมุขอีก ๑ มุข ตัวเรือนธาตุวางอยู่บนชุดฐานบัวที่ประกอบด้วยฐานเชิง กึ่งกลางฐานเชิงค่อนไปทางด้านบนเว้นเป็นร่องและก่ออิฐเว้นช่อง ต่อด้วยบัวคว่ำและลูกแก้ว ชุดฐานนี้ทำหน้าที่เป็นบัวดินธาตุ ถัดขึ้นไปเป็นผนังอาคาร มีมุขด้านตะวันออกทำหน้าที่เป็นทางไปห้องโถงกลาง ขนาด ๕x๕ เมตร ผนังด้านนอกอาคารตกแต่งด้วยเสาดัดผนังและเจาะร่องผ่ากลางเสาจากโคนไปถึงยอด เสารูปแบบนี้พบในจันทิกะลาตันที่ชวภาคกลาง ประเทศอินโดนีเซีย และคล้ายกับเสาดัดผนังแบบมิเชิน A๑ ในศิลปะจาม ประเทศเวียดนาม มุขด้านทิศใต้ยังคงสภาพดี ด้านในมีลักษณะเป็นห้องคูหาปรากฏเสาประดับกรอบประตูก่ออิฐ ด้านข้างมีซุ้มจำลองย่อส่วนมาจากรูปแบบอาคารจริง ซึ่งปัจจุบันส่วนยอดหักพังไปหมดแล้ว ประตูทางเข้า

มุขด้านทิศใต้มีกรอบประตู ทับหลังประตูและธรณีประตู ทำจากหินปูน อยู่ในสภาพดั้งเดิม ความสูงของประตูประมาณ ๑.๖ เมตร

๒. ประติมากรรม ประติมากรรมแบบศรีวิชัยเป็นประติมากรรมเนื่องในพุทธศานามหายาน เป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะรูปพระพุทธรูป พระโพธิสัตว์ ส่วนที่เป็นเทวรูปในศาสนาฮินดูนั้นมีอยู่บ้าง โบราณวัตถุเหล่านี้ ได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดียแบบคุปตะ หลังคุปตะ และปาละเสนา ตามลำดับ ส่วนมากจะสลักด้วยศิลาหรือหล่อด้วยสำริด มีลักษณะรวมที่คล้ายคลึงกับศิลปะชวาภาคกลาง

ประติมากรรมเนื่องในพุทธศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดในภาคใต้ เป็นพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรศิลา พบที่อำเภอยะไฮยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี แสดงอิทธิพลศิลปะอินเดียแบบคุปตะ มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๓ และมีพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรหล่อด้วยสำริดอีก ๒ องค์ ค้นพบที่อำเภอยะไฮยาเช่นเดียวกัน แต่มีลักษณะของอิทธิพลศิลปะหลังคุปตะและปาละ อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔ เข้ามาปะปนแล้ว เป็นพระโพธิสัตว์ที่แปลกกว่าต้นแบบในอินเดีย คือ ครองหนังกวาง มีลักษณะคล้ายกับที่พบในเกาะสุมาตราและชวา แต่ไม่พบในอินเดีย



พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรศิลาและสำริด พบที่อำเภอยะไฮยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

สำหรับพระพุทธรูปที่น่าสนใจอีกองค์หนึ่ง คือ พระพุทธรูปนาคปรก พบที่วัดเวียง อำเภอยะยา โดยทั่วไปการทำพระพุทธรูปนาคปรกนิยมทำปางสมาธิ แต่พระพุทธรูปองค์นี้ทำปางมารวิชัย และถอดออกได้เป็น ๓ ชั้น คือ ส่วนเศียรนาค ส่วนองค์พระพุทธรูป และส่วนขนดนาคร ที่ฐานมีจารึกอักษรขอมว่าหล่อขึ้นใน พ.ศ. ๑๗๒๖ อยู่ในช่วงปลายสมัยศรีวิชัย พระพุทธรูปนาคปรกแสดงให้เห็นว่ามีอิทธิพลศิลปะลพบุรีเข้ามาผสม โดยดูจากลักษณะเศียรนาค และพระพักตร์ของพระพุทธรูปที่มีลักษณะสี่เหลี่ยม แต่ยังคงมีลักษณะศรีวิชัยอยู่คือ พระเกตุมาลาหรือเมณฑิเรข ไม่มีขมวดพระเกศา มีรัศมีรูปใบโพธิ์ติดอยู่ด้านหลัง พระนลาฏ ชายจีวรเป็นริ้วซ้อนกันเหนือพระอังสาซ้าย นอกจากนี้ยังพบการทำเทวรูปในศาสนาฮินดูควบคู่กันไปด้วย เช่น พระนารายณ์ หรือพระวิฆณุ ศิวลึงค์ ท้าวภูเธร พระพิฆเนศ



พระวิฆณุสี่กร แสดงสรีระแบบมนุษย์ธรรมดา พบที่อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา

ลักษณะประติมากรรมแบบศรีวิชัย จะแสดงสัดส่วนเหมือนมนุษย์ธรรมดา พระหัตถ์และพระบาทสมส่วนกับพระวรกาย พระพักตร์คมเข้ม พระเกศาหวิเกล้าเป็นมวยทรงสูงแล้วปล่อยให้ชายผมสยายลงมาบนพระปฤษฎางค์ (ขม้ามงกุฏ) พระองค์ทรงศิวารมณ์ พระขนงโค้งเรียบ พระเนตรเหลือบมองต่ำ หางพระเนตรยาว พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์ยิ้มเป็นรูปกระจับ พระหูเป็นปม มีทั้งประทับยืน ตรีกังค์หรือเอียงสะโพก ประทับยืนสมภังค์หรือยืนตรง พระทับนั่งขัดสมาธิเพชร ประทับนั่งในท่าลลิตาสนะ คือบางพระบาทข้างหนึ่งห้อยลงมาอีกพระบาทพับอยู่บนพระแท่น ทรงผ้าทรงยาวบางแนบพระองค์ ไม่ทรงฉลองพระองค์ ประดับเครื่องทรงตามแบบอินเดีย เช่น กรองศอ พาหุรัด สายธำปวดี

นอกจากประติมากรรมดังกล่าวแล้ว ยังนิยมทำพระพิมพ์ดินดิบ และสถูปดินดิบเล็กๆ เป็นของที่แตกหักง่าย ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนา สันนิษฐานว่าคงทำตามประเพณีทางลัทธิมหายาน คือ เมื่อเฝ้าศพของพระเถระที่มรณภาพหรือบุคคลสำคัญที่ตายแล้ว ก็เก็บเอาอัฐิธาตุโลกเคล้ากับดิน แล้วกดลงในแม่พิมพ์ออกมาเป็นพระพุทธรูปหรือพระโพธิสัตว์ เพื่อประสงค์ปรารถนาประโยชน์แก่ผู้มรณะ อัฐินั้นถูกเผามาครั้งหนึ่งแล้ว จึงไม่เผาอีก



พระพิมพ์ดินดิบ

ที่มา : ศรีวิชัย โดยสุจิตต์ วงษ์เทศ

๓. **ประณีตศิลป์** จากการที่มีการติดต่อค้าขายกับต่างชาติ ทำให้ได้พบหลักฐานสำคัญคือ ลูกปัดแก้วมีตาจากตะวันตก ซึ่งเรียกว่า ลูกปัดโรมันและแหวน ตรารูปแบบต่าง ๆ เป็นจำนวนมากตามแหล่งโบราณคดีที่สำคัญ เช่น ที่คลองท่อม จังหวัดกระบี่ ที่อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา จนในสมัยต่อศรีวิชัยสามารถผลิต ลูกปัดขึ้นได้เอง ดังได้พบแหล่งผลิตลูกปัดที่สำคัญ อยู่ที่ควนลูกปัด คลองท่อม และเป็นเครื่องประดับที่สำคัญสืบเนื่องมาและเห็นได้ชัดในรูปแบบการแต่งการ ของพระโพธิสัตว์ ตลอดถึงมโนราห์ (โนรา)

๔. **ภาชนะดินเผา** ในภาคใต้ได้พบแหล่งเตาเผาโบราณ อยู่บริเวณ ริมคลองปะโอ ตำบลม่วงงาม อำเภอเมืองฯ จังหวัดสงขลา ได้แก่ เตาโคกหม้อ เตาโคกไผ่ และเตาหม้อ จากการขุดค้นทางโบราณคดี โดย เจนิซ เอ็ม สตาร์ทาร์ด และหน่วยศิลปากรที่ ๙ สงขลา ได้พบร่องรอยของการผลิตภาชนะดินเผาสมัย ศรีวิชัย ซึ่งใช้เทคโนโลยีขั้นสูง รวมทั้งเทคนิคการผสมเนื้อภาชนะดินเผาที่ดีกว่า แบบพื้นเมืองธรรมดา มีการใช้ดินขาวเป็นวัตถุดิบในการทำภาชนะ ที่มีลักษณะ เป็นเครื่องปั้นดินเผาสีขาว ซึ่งไม่พบเลยในแหล่งโบราณคดีอื่นๆ ซากเตาเผา โบราณฝังอยู่ในดิน ส่วนที่เหลือเป็นเตารูปวงกลมกว้างประมาณ ๑.๓๐ เมตร แบ่งออกเป็น ๔ ส่วน ฐานของเตามีช่องลมหรือช่องไฟเป็นรูปกากบาท ตัวเตาเผา เป็นดินเหนียวเผาจนแกร่งและได้เตาเผาเป็นดินเหนียวผสมด้วยเศษภาชนะดินเผา ที่แตกหัก บดอัดกันแน่นเพื่อป้องกันการยุบตัว สันนิษฐานว่าหลังคาน่าจะเป็น รูปกลมฟางสูงประมาณ ๑ เมตร และอาจมีปล่องไฟที่ยอดบนสุดของเตา เผาด้วย อนุกรม ๑,๐๐๐ องศา ภาชนะดินเผาที่ได้จึงมีความสุกสม่ำเสมอ ไม่มีรอยต่าง

ภาชนะดินเผาที่แหล่งเตาปะโอนี้ มีลักษณะเด่นที่เนื้อวัสดุ ซึ่งเป็น ดินเหนียวเนื้อละเอียด เนื้อสีขาว ตกแต่งตัวภาชนะเป็นลายกดประทับรูป ฟันปลาหรือสามเหลี่ยมติดต่อกันบริเวณไหล่ โดยมีเส้นคู่ขนาดเป็นแนวประกอบ นอกจากนั้นยังมีการตกแต่งแบบอื่น คือ การเขียนสีกลองลงบนพื้นภาชนะ รูปทรง ที่พบได้แก่ ภาชนะที่มีกา หรือคนที่ดินเผา จานแบน อ่างดินเผา คนโทใส่น้ำ ส่วนภาชนะที่สึงพระมี ทรง จาน ชาม ถ้วย ถ้วยมีฝาครอบ หม้อ กาน้ำและ

ชาวมอ่ง ซึ่งมีการตกแต่งด้วยลายขูดขีด เป็นเส้นสลับแบบ และลายแบบพิเศษ เป็นรูปหัวนะโมและตัวนก

๐ ความเสื่อมของศรีวิชัย

ศรีวิชัยนั้นเกิดขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ อันเป็นผลจากการเป็นคนกลางในการค้าขายและการยอมรับระบบบรรณาการของจีน ดังนั้นเมื่อจีนเปลี่ยนนโยบายการค้า โดยแทนที่จะค้าขายผ่านคนกลางเหมือนแต่ก่อน ก็ส่งเสริมให้สำเภากินแล่นไปค้าขายกับบ้านเมืองต่างๆ โดยตรง ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๔ เป็นต้นมา ทำให้อำนาจทางการค้าผ่านช่องแคบมะละกาของศรีวิชัย ชะงักลง ในขณะที่บ้านเมืองชายฝั่งทะเลในคาบสมุทรมลายูและภาคพื้นทวีปของไทย ได้พัฒนาขึ้น โดยหันมามีความสัมพันธ์กับลังกา หรือศรีลังกา รับวัฒนธรรมแบบใหม่ เป็นวัฒนธรรมที่มีฐานความเชื่อ พุทธศาสนาเถรวาท มีชุมชนบ้านเมืองที่ขยายใหญ่ขึ้น เช่นนครศรีธรรมราช และในที่สุดก็หันกลับมาใช้เส้นทางข้ามคาบสมุทรมลายูในบริบทใหม่ ในขณะที่พื้นที่คาบสมุทรมลายู ตลอดไปจนถึงหมู่เกาะน้อยใหญ่ ได้รับวัฒนธรรมศาสนาอิสลามมาแทนที่ ศรีวิชัยในภาพรวมซึ่งเคยเป็นรัฐในคาบสมุทรมลายูและหมู่เกาะทะเลใต้ จึงมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมอย่างชัดเจน ในที่สุดวัฒนธรรมศรีวิชัยอันเป็นวัฒนธรรมที่มีพื้นฐานจากลัทธิความเชื่อพุทธศาสนาหายาน จึงได้สูญสลายลงและถูกแทนที่ด้วยวัฒนธรรมแบบมุสลิม และพุทธศาสนาเถรวาท

ในพื้นที่คาบสมุทรมลายูได้ของประเทศไทย สมัยราชวงศ์ชั่งตอนปลายจีนได้เปลี่ยนนโยบายใหม่ โดยส่งเรือลงมาค้าขายโดยตรง ทำให้เมืองต่างๆ บนคาบสมุทรมลายูที่เคยอยู่ใต้อำนาจของศรีวิชัย เป็นจุดพบกันระหว่างพ่อค้าจีนและตะวันตกเหมือนกับสมัยแรกเริ่ม เมืองต่างๆ เหล่านี้เข้มแข็งขึ้น เช่นตามพรลิงค์ (นครศรีธรรมราช) ซึ่งประกาศตนเป็นอิสระอย่างชัดเจนแยกออกจากกลุ่มเมืองในวัฒนธรรมศรีวิชัยเดิม ตั้งแต่ พ.ศ.๑๗๗๓ และรวบรวมเมืองต่างๆ ในคาบสมุทรมลายูเป็นเมือง ๑๒ นคร ประกอบด้วย เมืองสาบบุรี ปัตตานี กลันตัน ปะหัง ไทรบุรี

พัทลุง ตรัง ชุมพร บันไทร สมอ สงขลา ตะกั่วป่า และกระบี่ ดังปรากฏเป็นเชิงสัญลักษณ์อยู่ในตราประจำเมืองนครศรีธรรมราชถึงปัจจุบันนี้

๑ สรุป

บนคาบสมุทรมลายูได้ของประเทศไทยทุกวันนี้ เป็นดินแดนที่มีวัฒนธรรมเก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศมาแต่โบราณ มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่แสดงถึงความสัมพันธ์กับดินแดนข้างเคียงทั้งในระยะใกล้และไกล มีพัฒนาการทางวัฒนธรรมโดดเด่นมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และพัฒนาเข้าสู่ประวัติศาสตร์ยุคแรกเริ่ม ในชื่อ วัฒนธรรมศรีวิชัย โดยมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับบ้านเมืองในคาบสมุทรมลายูตอนใต้ และหมู่เกาะทะเลใต้

ศรีวิชัยนั้น มีความสำคัญในฐานะศูนย์กลางของการติดต่อสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในยุคแรกเริ่มประวัติศาสตร์ จากสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยต่อการค้าขายทางทะเล ทำให้เห็นพลวัตร ความเคลื่อนไหว และความสัมพันธ์กับกลุ่มอารยธรรมต่าง ๆ ที่มีบทบาทในการสร้างระบบเศรษฐกิจยุคโบราณ ในลักษณะเครือข่ายการค้าทางทะเล ส่งผลให้มีการแลกเปลี่ยน ลักษณะทางวัฒนธรรม จากชุมชนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ โดยมีพื้นฐานด้านความเชื่อมาจาก วัฒนธรรมอินเดียภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แถบรัฐเบงกอล เป็นรูปแบบวัฒนธรรมที่มีพื้นฐานความเชื่อทางพุทธศาสนา มหายาน ส่วนด้านเทคโนโลยีนั้นมีทั้งที่ได้รับจากเวียดนาม จีน อินเดีย และโรมัน ด้วยลักษณะที่เป็นจุดกึ่งกลางระหว่าง ๒ มหาสมุทร จึงเป็นจุดนัดพบระหว่างวัฒนธรรมตะวันตกและตะวันออกด้วย

การเข้าใจรากฐานทางวัฒนธรรมของพื้นที่และผู้คนทางภาคใต้ จะทำให้การพัฒนาพื้นที่ภาคใต้ต่อไปในอนาคตดำเนินไปอย่างราบรื่น ภายใต้ฐานความคิดและความเข้าใจทางวัฒนธรรมของคนได้



๒ อักษรอ้างอิง

จันทร์จิรายุ รัตน์, ม.จ. (๒๕๓๐). **อาณาจักรศรีวิชัยที่ไชยา**. กรุงเทพฯ : อรุณวิทยา.
เซเดส, ยอร์ช (๒๕๐๔). **ประชุมศิลาจารึกภาค ๒ : จารึกทวารวดี ศรีวิชัย ละโว้**.

กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

ณัฐภัทร จันทวิช (บรรณาธิการ) (๒๕๔๕). **พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ไชยา**.

กรุงเทพฯ : ไร่ไทยเพลส.

นงคราญ ศรีชาย (๒๕๔๔). **ตามรอยศรีวิชัย**. กรุงเทพฯ : บริษัทมติชน จำกัด
(มหาชน).

นงคราญ สุขสม (๒๕๔๕). **ประวัติศาสตร์โบราณคดีสุราษฎร์ธานี**. กทม. :
บริษัทอาทิตย์ คอมมูนิเคชั่น จำกัด.

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ (๒๕๔๘). **ศิลปวัฒนธรรมภาคใต้**. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.

ประพนธ์ เรือนณรงค์ (๒๕๕๑). **ชื่อบ้านนามเองภาคใต้ จังหวัด อำเภอก และ
สถานที่ บุคคลบางชื่อ**. กรุงเทพฯ : สถาพรบุ๊คส์.

ปัญญา จารุสิริ และคณะ (๒๕๔๕). **ธรณีวิทยาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้**.

กรุงเทพฯ : ภาควิชาธรณีวิทยา คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ผาสุข อินทราวุธ (๒๕๔๓). **พุทธปฏิมาฝ่ายมหายาน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
อักษรสมัย.

พงศ์ธันว์ สำเภาเงิน (๒๕๕๖). **พัฒนาการทางวัฒนธรรมบนคาบสมุทรมาลายูก่อน**

พ.ศ.๑๘๐๐. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

พุทธทาสภิกขุ (๒๕๔๐). **แนวสังเขปโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน**. (พิมพ์ครั้งที่ ๓)

กรุงเทพฯ : อรุณวิทยา.

มานิต วัลลิโภดม (๒๕๓๐). **ทักษิณรัฐ**. กทม. : รุ่งศิลป์การพิมพ์.

ศิลปากร, กรม (๒๕๒๕). **รายงานการสัมมนาเรื่องประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย**.

กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ณ โรงแรมวังใต้ จังหวัดสุราษฎร์ธานี.

ศิลปากร, กรม (๒๕๒๙). **พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช**. กรุงเทพฯ :

อมรินทร์การพิมพ์.

ศิลปากร, กรม (๒๕๒๙). **จารึกในประเทศไทย เล่ม ๑**. กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ.

ศรีศักร วัลลิโภดม (๒๕๔๖). **อุ้งอารยธรรมแหลมทอง คาบสมุทรมลายู**. กรุงเทพฯ : พิมพ์ณศ พรินท์ติ้ง เซ็นเตอร์.

สุจิตต์ วงษ์เทศ (บรรณาธิการ) (๒๕๓๑). **ศรีวิชัย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.

สุจิตต์ วงษ์เทศ (๒๕๔๓). **ศรีวิชัยในสยาม**. กรุงเทพฯ : พิมพ์ณศ พรินท์ติ้ง เซ็นเตอร์.

สุภัทรดิศ ดิศกุล ม.จ. (๒๕๔๙). **ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ ถึง พ.ศ.๒๐๐๐**.

พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพฯ : สมาคมประวัติศาสตร์ ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี.

อนุวิทย์ เจริญศุภกุล (๒๕๒๔). **แบบโครงสร้างและระเบียบการก่อรัฐสถาปัตยกรรมสกุลช่างเขมรและศรีวิชัย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Wheatley, Paul (1961). **The Gokden Khersonese**. Kuala Lumpur : University of Malaya Press.



ปะโอ^๑ ข้ามแดนในเมืองเชียงใหม่
Transborder PA-0 from Myanmar
in Chiang Mai Province

สุนทร คำยอด

อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

สุทธิพงศ์ พัฒนวิบูลย์

กองการศึกษา เทศบาลตำบลหนองป่าครั่ง

^๑ ชาติพันธุ์ปะโอ มีชื่อเรียกที่หลากหลาย ได้แก่ ตองซู่ ตองสั่ว ตองสั่ว ตองซู่ ตองสั่ว ตั่งสั่ว และ ตองตู

๐ บทคัดย่อ

ปะโอข้ามแดนในเมืองเชียงใหม่ แบ่งได้ ๒ ระยะคือ การข้ามแดน ยุคจาริต และการข้ามแดนในยุครัฐชาติ การสร้างตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ ปะโอในเมืองเชียงใหม่ ในยุคจาริตได้ใช้พื้นที่ทางศาสนา ผ่านการปฏิสังขรณ์ ศาสนสถาน ส่วนกลุ่มปะโอข้ามแดนในยุครัฐชาติ จะแสดงตัวตนด้วยการจัดงาน วันชาติ เป็นกิจกรรมที่รวบรวมคนปะโอข้ามแดนที่แต่งกายด้วยเสื้อผ้าและประดับด้วยสัญลักษณ์ที่แสดงถึง “ความเป็นปะโอ” กิจกรรมนี้ได้ผลิตซ้ำ ความเชื่อ และประเพณีที่สำคัญของชาวปะโอในรูปของการแสดงบนเวที อีกทั้งได้ผลิตซ้ำ อุดมการณ์ของรัฐไทย เพื่อกำหนดตำแหน่งให้ที่ให้กับชาติพันธุ์ปะโอข้ามแดน ในพื้นที่เมืองเชียงใหม่

◎ Abstract

The transformation of Pa-O ethnic group from Myanmar in Chiang Mai can be divided into 2 phrases which are traditional and nation state. The creation of the Pa-O identity in Chiang Mai in the traditional phrase is through the restoration of the religious place of worship. The Pa-O group in the phrase of the nation state will identify themselves with a national day celebration which gathers people together in traditional Pa-O indigo-dyed outfits adorned with a symbol that signifies “the Pa-O” status. This activity has generated duplicate key beliefs and traditions of the Pa-O in the form of performance on the stage and is reproduced through the state ideology of Thailand to determine the position of the Pa-O in Chiang Mai.

๐ บทนำ

ปะโอ (ต๋องลู่) เป็นชื่อชาติพันธุ์หนึ่งที่ข้ามแดนมาจากรัฐฉาน ประเทศพม่าเข้ามาในประเทศไทยอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งยังไม่เป็นที่รู้จักมากนัก หากกล่าวถึงสถิติของแรงงานข้ามถิ่นที่ภาษากฎหมายเรียกว่า “แรงงานต่างด้าว” ข้อมูลจากกองแผนงานและสารสนเทศ สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว ในปีพุทธศักราช ๒๕๖๐ พบว่า จำนวนคนต่างด้าวที่ทำงานในจังหวัดเชียงใหม่ ณ เดือนพฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๖๐ ภาคเหนือมีแรงงานต่างด้าว ๑๓๗,๙๐๗ คน ในจังหวัดเชียงใหม่มีแรงงานต่างด้าวถึง ๗๕,๕๒๓ คน จากจำนวนข้างต้นจะเห็นได้ว่าแรงงานต่างด้าว มีจำนวนมากกว่ากึ่งหนึ่งของแรงงานต่างด้าวของทั้งภาคเหนือ นอกจากนี้ยังเป็นคนสัญชาติพม่า (เมียนมา) จำนวน ๔๕,๑๖๕ คน (www.doe.go.th)

ข้อมูลสถิติข้างต้นจะเห็นได้ว่า จำนวนแรงงานสัญชาติพม่านั้น ไม่ได้จำแนกออกเป็น กลุ่มชาติพันธุ์ ไทใหญ่ คะฉิ่น หรือปะโอ แต่ทำให้เห็นภาพของแรงงานข้ามถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่สัญชาติพม่า ซึ่งคงปฏิเสธไม่ได้ว่าเป็นแรงงานจากประเทศพม่าเป็นส่วนใหญ่ และแรงงานที่คนเชียงใหม่คุ้นเคยนั้นคือ “ชาติพันธุ์ไทใหญ่” หากพิจารณาให้ละเอียดแล้วจะพบว่า มีแรงงานปะโออีกจำนวนมากที่ถูกเหมารวมให้จัดอยู่ในกลุ่มของคนไทใหญ่ จากการคาดการณ์จากกลุ่มองค์กรอิสระที่เคลื่อนไหวด้านแรงงาน คาดว่าจำนวนชาวปะโอที่ข้ามแดนจากประเทศพม่าในประเทศไทยนั้นมีจำนวนกว่า ๕๐,๐๐๐ คน จำนวนนี้ยังไม่รวมปะโอในประเทศไทยที่ตั้งถิ่นฐานในจังหวัดแม่ฮ่องสอน จากตัวเลขดังกล่าวเป็นข้อมูลที่น่าสนใจว่า แรงงานกลุ่มนี้มีวิธีการข้ามแดน และมีกระบวนการเข้าสู่ตลาดแรงงาน ตลอดจนสร้างตัวตนในลักษณะใด โดยบทความนี้จะกล่าวถึงการข้ามแดนของปะโอในยุคจารีต และปะโอในยุครัฐชาติ โดยจะใช้เมืองเชียงใหม่เป็นพื้นที่หลักในการศึกษา

๐ ปะโอในประวัติศาสตร์ราชสำนักสยาม

รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งเป็นช่วงที่การค้าในเชียงใหม่เจริญรุ่งเรือง ในระยะนั้นมีการสัมปทานป่าไม้อย่างกว้างขวางตามเอกสารประวัติวัดมหายานได้อ้างว่า เหตุผลที่ชาวพม่า ไทยใหญ่ และตองสู (ปะโอ) เข้ามาพักอยู่เนื่องจากส่วนใหญ่เข้ามารับช่วงสัมปทานทำป่าไม้จากบริษัททำไม้ของประเทศอังกฤษ และอีกส่วนหนึ่งเข้ามาเป็นลูกจ้างและค้าขาย ต่อมาแต่งงานกับคนพื้นเมืองจึงสร้างบ้านตั้งเรือน ระหว่างปีพุทธศักราช ๒๔๔๐-๒๔๕๐ หลักฐานที่สืบทอดมาถึงปัจจุบันคือ กลุ่มพ่อค้าชาวพม่า ชาวไทใหญ่และชาวตองสูที่มีฐานะดีได้เข้าอุปถัมภ์และบูรณะอาคารทางศาสนา ดังนั้นสิ่งก่อสร้างละแวกนี้จึงมีศิลปะผสมผสานกันอย่างกลมกลืน (อนุ เนินหาด, ๒๕๔๙: ๒๐๓) นอกจากนี้ ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของเชียงใหม่ นั้นเกิดขึ้นจากการเป็นศูนย์กลางการค้า จึงทำให้พ่อค้าต้องสู่ทำหน้าที่เป็นพ่อค้าคนกลาง นำเอาหนังสือและเขาสัตว์จากนานไปอุดรติดัดไปขายถึง หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และยูนนาน นำสินค้าสำเร็จรูปของชาวอังกฤษไปสู่ตลาดท้องถิ่น บางครั้งพ่อค้าตองสูจะซื้อกำยาน กระวาน และครั้ง จากหลวงพระบางเพื่อไปส่งกรุงเทพฯ (รัตนพร เศรษฐกุล, ๒๕๕๒: ๑๓๔-๑๓๗)

การค้าที่เจริญรุ่งเรืองทำให้เกิดการสะสมทุน และบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม ซึ่งเป็นลักษณะของพ่อค้าชาวปะโอ และชาวไทยใหญ่ พบได้ที่จังหวัดลำปาง จังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนี้ยังมีหลักฐานในช่วงเวลานี้พ่อค้าชาวปะโอได้เดินทางค้าขายที่ภาคอีสาน และได้ค้าขายของป่า โดยนำสินค้าจากภาคเหนือ ไปแลกเปลี่ยน อาทิ เครื่องเงิน เครื่องเงิน เขียนหมาก ผ้าแพร และสีย้อมผ้าไปขาย และมีบางกลุ่มตั้งถิ่นฐานอยู่ที่นั่น และได้สร้างวัดศิลปะปะโอขึ้น เช่น วัดทุ่งสว่างอารมณ์ อำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี นอกจากนี้ Junko Koisumi (จุนโกะ โคอิซุมิ) ได้เขียนบทความเรื่อง “ทำไมกุลาจึงร้องไห้” (Why The Kula Wept) ได้กล่าวถึงการเข้ามาของกุลา หรือชาวตองสูในสมัยของพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) ที่เข้ามาค้าขายแถบนครราชสีมา และ

ลาวเหนือ(สารานุกรมไทยภาคอีสาน เล่ม ๑, ๒๕๔๒: ๒๖๓-๒๖๔) ดังนั้นวรรณกรรมที่เขียนขึ้นในยุคนี้เช่น ตำรับตำวศรจุฬาลักษณ์ ที่ได้วาดด้วยชาติและภาษาต่างๆ ปรากฏภาษาของกลุ่มปะโอ ดังข้อความที่ว่า

“พม่าภาษา ๑ รามัญภาษา ๑ ทวายภาษา ๑ กระแซภาษา ๑ ยะไข่ภาษา ๑ ไทยใหญ่ ภาษา ๑ **ตองซู่ภาษา ๑**” (สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๔๖: ๖๑)

ข้อความดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าต้นกรุงรัตนโกสินทร์นั้นรู้จักชาวชาติพันธุ์ปะโอเป็นอย่างดี สิ่งที่ใช้แบ่งแยกแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์คือภาษาพูด แม้ว่าบางครั้งชาวปะโอจะสร้างความยุ่งยากทางการศาลในยุคการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางของราชสำนักสยาม เนื่องจากถือว่าตนเป็นคนในบังคับของอังกฤษ เห็นได้จากใบบอกของพระยาเทพประขุน คือภาษาที่ต่างจากภาษาของราชสำนักสยาม ดังข้อความที่ว่า “พม่าตองซู่เปนหมอความคดโกงมาก ดูเหมือนจะหาकिनข้างความเสียมมาก” และอีกตอนหนึ่งที่กล่าวถึงชาวปะโอว่า “ตองซู่ อยู่ในเมืองเชียงใหม่ เปนแมว กลับลงกรุงเทพเปนเสือ” (รัตนพร เศรษฐกุล, ๒๕๕๕: เอกสารอัดสำเนา) จากข้อมูลดังกล่าวเป็นการตอกย้ำว่าชาวปะโอได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับสังคมไทยมาช้านานโดยมีหลักฐานอย่างชัดเจนในยุครัตนโกสินทร์ นอกจากนี้ยังพบคำเรียกชาวปะโอ ว่า “ตั่งลู้” ในเพลงข่อยสำนวนของ นางถ้วน บุญล้น (พ.ศ.๒๔๔๑-๒๕๒๐) แม้เพลงที่มีชื่อเสียงของชาวจังหวัดราชบุรี ดังเนื้อเพลงตอนหนึ่งที่ว่า

“นี่จะเป็นเงินจามหรือพราหมณ์มอญ หรือจะเป็นชาวนครที่มาจากภาคใต้ นี่จะเป็นแจ็กแคะที่มาขายหมู **หรือจะเป็นตั่งลู้ที่มาซื้อไก่ จะเป็นตั่งลู้ไ้ที่หุยาน** ที่มาร้องขอทานเมืองไทย ถ้ามีข้าวเปลือกจะโปรยให้ทาน ถ้าฉันมีข้าวสารฉันจะโปรยให้”

จากข้อมูลข้างต้นได้สะท้อนการรับรู้ของชาวบ้านภาคกลาง ที่รู้จักกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ ที่มาซื้อไก่ตามบ้าน และบางกลุ่มได้ยึดการขอทานข้าวเพื่อเลี้ยงชีพ เห็นได้ว่าทั้งราชสำนัก และราษฎรทั่วไป ได้รับรู้ถึงการดำรงอยู่ของชาวปะโอ ที่เป็นทั้งพ่อค้าผู้มั่งคั่ง เป็นนักบุญ เป็นขอทาน หรือเป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่สร้างความไม่สบายใจให้กับรัฐบาลสยามในยุคนั้น

๐ ปะโอในประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่

ชาวล้านนาในอดีตหากกล่าวถึงชาวปะโอนั้น ต้องพูดถึงดาบขันทดี คมกล้า เพราะชาวปะโอมีฝีมือในการตีดาบ (ปราณี ศิริธร, ๒๕๓๘: ๔๓) นอกจากนี้ สารานุกรมไทยภาคเหนือได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับชาวปะโอ ได้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

ต๋องสู้ ต๋องสู้ หรือ ต๋องซู่ เป็นกลุ่มชนที่อยู่กระจัดกระจายในตอนเหนือของประเทศพม่า เนื่องจากชาวต๋องสู้ตั้งถิ่นฐานร่วมกับชาวไทใหญ่ โดยชาวต๋องสู้ อยู่บนดอยและที่ราบเชิงเขา ส่วนชาวไทใหญ่อยู่บริเวณที่ราบ ดังนั้นชาวต๋องสู้ จึงมีความสัมพันธ์กับชาวไทใหญ่ และมีวัฒนธรรมคล้ายไทใหญ่ ชาวไทใหญ่ เรียกชาวต๋องสู้ว่า “ต๋องสู้” พม่าเรียกว่า “ต๋องตุ้” แปลว่า “ชาวดอย” หรือ “คนหลอย” แต่ชาวต๋องสู้ไม่ชอบให้เรียกคำนี้ เพราะถือว่าเป็นคำไม่สุภาพ ชาวต๋องสู้เรียกเชื้อชาติของตนเองว่า “ปะโอ” หรือ ปะโอ แปลว่า “เกิดขึ้นก่อนใคร” ซึ่งผู้รู้ชาวปะโอได้อธิบายว่า ปะโอ มาจาก ป้ออุ ป้อ แปลว่า “เกิดขึ้นส่วน อุ แปลว่าก่อนใคร ดังนั้นนำคำทั้งสองรวมกันก็จะหมายถึง เป็นผู้ที่เกิดขึ้นก่อนใครนั่นเอง

เมื่อแยกคำแล้ว มีผู้สันนิษฐานที่มาของคำว่า “ปะโอ” ว่าน่าจะมาจากคำว่า “พะโอ” แปลว่าผู้อยู่ป่า เพราะในภาษาไทยคำนี้ คำว่า “อยู่” แปลว่าอยู่ เมื่อชาวต๋องสู้อพยพเข้ามาตั้งรกรากในดินแดนล้านนา คนล้านนาเรียกตามชาวไทใหญ่ แต่สำเนียงเปลี่ยนไปว่า “ต๋องสู้”

หนังสือคนไทยในพม่า ที่เขียนโดยบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ นักเขียนชาวล้านนา กล่าวถึงชาวต๋องสู้ที่อยู่ในรัฐฉาน สหภาพพม่า ซึ่งมีภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นเทือกเขาสูงสลับกับที่ราบว่า ชาวต๋องสู้อยู่ในเขตเมืองต๋องกี ย่องเหว ตะดู่ย่องเสว (ย่องห้วย) ย่องบาน สีกิบ เมืองจิต เมืองหนอง น้ำคก โปง จำมะก่ากะลอ ลายค่า (ไลซ่า) เมืองนาย สีแสง หนองบ่อน เมืองกิง ไกล่เคียง หนองอ่างเล หรือทะเลสาบอินทะ แต่พบชาวต๋องสู้มากที่สุดที่เมืองหลอยโหลง

เมืองหมอกใหม่ เมืองตองกิ เมืองตะดุง ป้างลอง หม่อระแหม่ง (มะละแหม่ง) และเมืองเปกหรือหงสาวดี

มีนิทานเล่าเรื่องของชาว ตองสู้ว่า เดิมเป็นพี่น้องร่วมสาบานกับ ชาวกะเหรี่ยง เมื่อได้สิ่งของก็แบ่งปันกัน อยู่ต่อมาชาวกะเหรี่ยงเข้าป่าล่าสัตว์จับ ได้เม่น จึงแบ่งเนื้อนำมาฝาก ชาวตองสู้ไม่พอใจที่เนื้อเม่นน้อย เพราะคิดว่า ขนเม่นหนามีขนาดใหญ่ ตัวคงโตมาก ชาวกะเหรี่ยงคงยกยกแบ่งให้ตนนิดเดียว จึงโกรธทะเลาะกัน กะเหรี่ยงจึงเรียกตองสู้ว่า ไม่กินเนื้อเม่น

ชาวตองสู้เชื่อว่า เดิมมีอาณาจักรปะโอที่เป็นปึกแผ่นอยู่ที่เมืองสะถุ่น หรือสะเทิม มีความเจริญรุ่งเรืองทางพุทธศาสนา กษัตริย์พม่าได้ยกกองทัพมา รุกรานทำสงครามตีเมืองสะถุ่นแตก กวาดต้อนเอาผู้คนชาวปะโอไปสร้างเจดีย์ ที่เมืองพะโค (หงสาวดี) กลุ่มชนส่วนหนึ่งได้แตกหนีกระจัดกระจายไปอาศัยตาม ป่าเขาเมืองต่างๆ ในรัฐฉาน

สภาพปัจจุบัน ชาวตองสู้มีความสัมพันธ์ติดต่อกับชาวไทยใหญ่ จึงมี วัฒนธรรมหลายอย่างเหมือนชาวไทยใหญ่ การแต่งกายของชาวตองสู้แต่งห่ม ด้วยผ้าฝ้ายทอมือ เป็นผ้าฝ้ายสีดำย้อมด้วยมะเกลือ มีวิธีการทอผ้าเหมือน ชาวกะเหรี่ยง กล่าวคือผู้หญิงนั่งเหยียดเท้าทอผ้าด้วยลำตัวผูกกับเอว โดยไม่ใช้กี่ ผู้ชายแต่งกายคล้ายชาวไทยใหญ่ สวมกางเกงเป้าหย่อนที่เรียกว่า เตี่ยวหย่อง หรือ โก้นโงง เสื้อคอกลมแขนกระบอก ผ่าอกตลอด กระดุมผ้าสอดเป็นห่วงแบบจีน ผู้หญิงนุ่งผ้าถุงสีดำยาว สวมเสื้อคอวีแขนสั้น ชายเสื้อคลุมตะโพก คล้ายเสื้อ กะเหรี่ยง เสื้อชั้นนอกสวมทับ แขนยาว เอวลอย ผ่าอกตลอด คอจีน มีลายแดง ยาวพาดขวางเป็นระยะ พันหน้าแข้งเหมือนผู้หญิงชาวมูเซอ เครื่องประดับสวม กำไล สร้อยคอ ด้วยโลหะเงิน การโพกหัวของชาวตองสู้แตกต่างจากกลุ่มชน ต่างๆ ในพม่า ไม่เหมือนทั้งชาวพม่า มอญและไทใหญ่

การอพยพของชาวตองสู้ เข้าสู่ล้านนาเริ่มขึ้นใน พ.ศ.๒๔๒๔ หลังจาก อังกฤษเข้ามายึดครองพม่า ความวุ่นวายและความอ่อนแอในราชสำนักพระเจ้า สิบปยูติลง ประกาศให้พม่าเป็นมณฑลหนึ่งของอินเดียขึ้น ในหัวเมืองต่างๆ

เกิดความวุ่นวาย จลาจล เกิดการแตกแยก ทัพพม่าสงคราม ซึ่งกลุ่มชนเผ่าต่างๆ ทำการต่อต้านอังกฤษ ทำให้ชาวไทใหญ่ ชาวตองสู้ ตามเมืองต่างๆ ที่ถูกปราบปราม และที่ได้นับความเดือดร้อนจากสงคราม ได้อพยพเข้ามาในเมืองต่างๆ ของดินแดนล้านนา จัดว่าเป็นรุ่นที่ ๑ ภายหลังที่ไทยทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ใน พ.ศ. ๒๔๑๑ และการทำสนธิสัญญาเชียงใหม่ฉบับที่ ๒ มีผลให้บริษัทชาวอังกฤษ ในพม่า เช่น บริษัท บริติชบอร์เนียว บริษัทบอมเบย์เบอร์มา เข้ามาทำกิจการสัมปทานป่าไม้เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน มีชาวพม่า ไทใหญ่ ตองสู้ เดินทางเข้ามาทำงานด้วย และกลุ่มชนเหล่านี้ได้กลายเป็นผู้รับไม้รายย่อยส่งให้บริษัทใหญ่ในพม่าและ กลุ่มชาวพม่า ชาวไทใหญ่และชาวตองสู้มีฐานะมั่งคั่ง ร่ำรวย ได้สร้างบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามใกล้เคียงกับสถานที่อาศัยของพวกตน ที่มีชื่อเสียงในจังหวัดเชียงใหม่ได้แก่ จอมหม่องพิส ได้บูรณะเจดีย์ วิหารพระเจ้าองค์หลวง วัดมหาวัน จอมจิงนะ บูรณะกฏิวัดหนองคำ หลวงโยนการพิจิตร (ปันโหย อุปโยคิน) สร้างวัดอุปกุตมาน (ปัจจุบันถูกรื้อทิ้งและสร้างพุทธสถานขึ้นมาแทน) ประกอบกับมีชาวตองสู้ที่เข้ามาแสวงโชคได้รับค่าชักชวนและค่าบอกเล่า ถึงความอุดมสมบูรณ์ความสงบสุขในล้านนา จึงเดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายสินค้า วัวต่าง ๆ และส่วนหนึ่งได้แต่งงานกับผู้หญิงล้านนา ชาวตองสู้ได้มาตั้งบ้านเรือน ที่อยู่อาศัยใกล้เคียงชาวไทใหญ่และชาวพม่า อย่างสงบสุข พบหลักฐานจากคำบอกเล่าว่าชาวตองสู้ ชาวพม่า ชาวไทใหญ่ ตั้งร้านค้าเป็นแบบ “เรือนแพ” หรือเรือนแถว ชายของอยู่ย่านท่าแพ อุปคุต ไกล่ศาลต่างประเทศ ตลาดวโรรส (กาดหลวง) ย่านช้างม่อย ที่มีอาชีพเดินทางค้าขาย ก็ตั้งบ้านเรือนในตรอก ซอกซอยแถววัดมหาวัน วัดบูรพาราม วัดเซตวัน วัดหนองคำ นอกจากนี้ยังพบว่า ชาวตองสู้ตั้งบ้านเรือนในอำเภอต่างๆ ของจังหวัดเชียงใหม่ มีลูกหลานสืบเชื้อสายกลายเป็นคนเมืองไปหมด เช่น แถวหน้าตลาดเก่า อำเภอหางดง บ้านแม่กะ อำเภอสันป่าตอง บ้านขวงเปา อำเภอแมริม อำเภอแม่ฮาด อำเภอแม่วาง และบ้านป่อหิน อำเภอพร้าว การเข้ามาในครั้งนั้นมีเส้นทางทั้งสิ้น ๔ เส้นทางดังนี้ คือทางแม่ฮ่องสอน ทางฝาง ทางแม่สลาย และทางแม่สอด (สารานุกรมไทยภาคเหนือ เล่ม ๕, ๒๕๔๒: ๒๓๒๐-๒๓๒๑)

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า ชชาติพันธุ์ปะโอ หรือ ต่องสู๋ เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสยาม และเชียงใหม่มาช้านาน โดยเข้ามาเป็นแรงงานเพื่อสะสมทุน จนผันตัวเป็นผู้ประกอบการที่มั่งคั่ง ปรากฏการณ์ดังกล่าว ยังเกิดขึ้นในจังหวัดเชียงใหม่ การข้ามแดนของชาวปะโอยังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจ นอกจากนี้ วัดหนองคำ ตำบลช้างม่อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีบทบาทสำคัญในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอข้ามแดนกลุ่มนี้ ดังนั้นจึงจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของวัดหนองคำ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๐ วัดหนองคำ กับชาติพันธุ์ปะโอ

จากเอกสารพบสาชื่อ รายชื่อวัดและนิกายสงฆ์โบราณในเชียงใหม่ ซึ่งเนื้อหากล่าวถึงรายชื่อวัดที่ได้สำรวจขึ้นตามคำสั่งขององค์กรสงฆ์ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เอกสารฉบับดังกล่าวได้กล่าวถึงนิกายต่าง ๆ ในหมวดอุโบสถวัดพันตาเก็น ตั้งอยู่แขวงด้าวประตูท่าแพ ในเวียงเชียงใหม่ชั้นนอก มี ๑๖ หัววัด อาทิ วัดมหาวัน นิกายเชียงแสน วัดอุกคำ (อุทรายคำ) นิกายโทย (ไทย) วัดเซตวัน นิกายน่าน วัดช่างฆ้อง นิกายเชียงแสน วัดบุพพาใน และวัดบุพพานอก ว่าเป็นวัดนิกาย มอญ (สมหมาย เปรมจิตต์, ๒๕๑๘: ๘-๙) ในหมวดอุโบสถพันตาเก็น เจ้าหนานอุ่นเมืองเจ้าหน้าทีกองธรรมการสงฆ์เป็นผู้บันทึก เมื่อพุทธศักราช ๒๔๔๐ ดังข้อความที่ว่า “ศักราช ๑๒๕๙ ปีเมืองเล่าเดือน ๔ ขึ้น ๑๐ ค่ำเจ้าหนานอุ่นเมืองกองธรรมการสงฆ์เมืองนครเชียงใหม่” ได้กล่าวถึงวัดเจ็วประตูช้างม่อย ว่า “วัดเจ็ว ตั้งอยู่ริมประตูช้างม่อย ในเวียงเชียงใหม่ เจ้าอธิการชื่อพุทธริยา เป็นนิกายเจ็ว เอาอุโบสถเอง จำนวนพระลูกวัดในพรรษานี้ ๒ องค์ พรรษาก่อน ๓ องค์ ขึ้นแก่ทุเจ้าปัญญา วัดหัวข่วง ในเวียงเชียงใหม่ ตนเป็นอธิการใหญ่” (สมหมาย เปรมจิตต์, ๒๕๑๘: ๔๑) เป็นที่น่าสังเกตว่าวัดเจ็วที่ตั้งอยู่ที่ประตูช้างม่อยอาจหมายถึงวัดหนองคำก็เป็นได้

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียวได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ “วัดร้างในเชียงใหม่” ว่าไม่ทราบที่ตั้งของ “วัดเจ็ยว” แต่ได้สันนิษฐานว่าวัดข้างม่อยอาจหมายถึง วัดหนองคำในปัจจุบัน โดยอ้างถึงโทรเลขที่เจ้าพระยาวิชิตรวงค์วุฒิไกร กราบทูล พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสมตอมรินทร์ เมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม รัตนโกสินทร์ ศก ๑๒๐ (พุทธศักราช ๒๔๔๕) ความว่า “ทราบฝ่าพระบาทว่า เจ้าราชวงศ์ว่า ราชการแทนเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ มีโทรเลข ๒ มีนาคม ว่า **หม่องปิด** พม่า มีศรัทธาสั่งอูโบสถวัดข้างม่อย บ้านประตูข้างม่อย แขวงเมืองเชียงใหม่ ขอผูกพัทธสีมา กว้าง ๑๐ วา ยาว ๑๐ วา” (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, ๒๕๓๙: ๔๑-๔๔) หม่องปิด เป็นชาวพม่า ภรรยาชื่อคำหอม อาชีพทำไม้โดยรับช่วงจากบริษัท บอร์เนียว ทำหน้าที่ชักลากไม้ทั้งจาก ออบหลวง แม่แจ่ม ปาย และสันกำแพง ซึ่งบ้านของหม่องปิดอยู่ทางทิศตะวันตกของวัดมหาวันปัจจุบันคือบริเวณ ท่าแพการพิมพ์ (อนุ เนินหาด, ๒๕๔๖: ๒๑๘-๒๑๙)

วัดหนองคำสร้างขึ้นโดยคณะศรัทธาชาวปะโอ (ตองสู้) และชาวไทใหญ่ ตลอดถึงคณะศรัทธาพี่น้องชาวเชียงใหม่ ที่เป็นพ่อค้าไม้ได้พร้อมใจกันขายช้าง ๗ เชือก ได้จัดหาซื้อที่ดินเพื่อที่จะสร้างวัด เริ่มสร้างวัดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๐ ที่ตั้งวัดเป็นที่ราบอยู่ติดกับถนนข้างม่อย ห่างจากตลาดต้นลำไยไปทางทิศตะวันตก อยู่ชั้นนอกของกำแพงเมืองเชียงใหม่ เมื่อครั้งก่อตั้งวัดนั้นมีการสร้างกุฏิเพียงหลังเดียว เป็นกุฏิไม้สัก มุงด้วยหญ้าคา กุฏิทรงศิลปกรรมปะโอ ผสมไทยใหญ่ เมื่อสร้างเสร็จแล้วทางเจ้าภาพจึงได้นิมนต์พระภิกษุทั้งที่เป็นชาวปะโอและชาวไทใหญ่มากอยู่จำพรรษา ต่อมาได้สร้างกุฏิไม้สักขึ้นอีกหนึ่งหลัง จากนั้นจึงนิมนต์ จางจิงตา (พระจิงตา) เป็นพระภิกษุชาวปะโอ มีคุณวุฒิและอาวุโส มาเป็นเจ้าอาวาสวัดหนองคำเป็นองค์แรก ต่อมาประมาณ พ.ศ. ๒๔๒๐ ได้พระภิกษุและสามเณรทั้งที่ชาวปะโอ และชาวไตจากวัดต่างๆ อีกหลายรูปเข้ามาขออยู่อาศัยเล่าเรียนปริยัติธรรม สิ่งปลูกสร้างต่างๆ ภายในวัดล้วนแล้วแต่เป็นศิลปกรรมแบบชาวปะโอและชาวไต ซึ่งมีความวิจิตรสวยงาม ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๒ มีจอม “จ่าริดตะ” ก่อนหน้านั้นมีกิจการทำไม้ ต่อมาไม่มีรุ่นลูกสืบทอด จึงเลิกกิจการ

ชายข้าง ปวธนาเป็นเจ้าภาพสร้างกุฏิสงฆ์ขึ้นอีกหนึ่งหลัง เป็นตึกชั้นเดียว ตั้งอยู่ทางทิศใต้ด้านหน้าวัด มีห้องเก้าห้องใช้เป็นที่พักพระภิกษุสามเณร สามเณร และหลังจากนั้นพุทธศักราช ๒๔๗๑ จอมจันนะได้มาปฏิสังขรณ์วัดหนองคำ ซึ่งได้จาริกนามไว้เหนือประตูทั้งสองข้างพระประธาน

จากประวัติของวัดหนองคำที่ได้กล่าวถึงการร่วมมือของพ่อค้าชาวปะโอ และชาวไทยใหญ่ที่ร่วมกันสร้างวัด ซึ่งล้วนแต่เป็นพ่อค้าไม้สักทั้งสิ้น เนื่องจาก การทำสนธิสัญญาเบาว์ริงและหลังจากการเปิดสถานกงสุลอังกฤษที่เชียงใหม่ การค้าขายข้ามแดนพม่าขยายตัวมากขึ้น มีพ่อค้าพม่า ไทยใหญ่ อินเดียน ซึ่งเป็นคน ในบังคับของอังกฤษ โดยเฉพาะพ่อค้าพม่าที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในล้านนามากขึ้น (สร้อยดี อ่องสกุล, ๒๕๕๑: ๕๒๖) การขยายตัวของการค้าเป็นเหตุผลสำคัญ ของการเข้ามาของพ่อค้าชาวปะโอ และตั้งบ้านเรือนอยู่แถบบ้านช้างม่อย และบ้านท่าแพ รวมกันกับอีกหลายเชื้อชาติ การดำรงอยู่ของวัดหนองคำ ที่มี เจ้าอาวาสเป็นชาวปะโอส่งผลโดยตรงต่อการข้ามแดนของชาวปะโอยุคใหม่ ที่ ได้ใช้ทุนทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษชาวปะโอได้สร้างไว้ในการสร้างเครือข่าย และ สถาปนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชาวปะโอในเขตภาคเหนือ ดังจะกล่าวต่อไป

๑๐ การสร้างตัวตนของชาติพันธุ์ปะโอในเมืองเชียงใหม่

บทความนี้จะแบ่งชาติพันธุ์ปะโอในเมืองเชียงใหม่ ออกเป็น ๒ กลุ่ม คือกลุ่มปะโอที่เข้ามาอยู่ตั้งแต่ยุคค้าไม้สักซึ่งกลายเป็นพลเมืองของประเทศไทย โดยสมบูรณ์ การสร้างตัวตนของ ปะโอกลุ่มนี้ได้ใช้วิธีคิดของชาวพุทธในยุคจาริต ที่ใช้พื้นที่ของศาสนาในการบอกเล่าถึงความสำเร็จ แสดงความมั่งคั่ง โดยสะท้อน ผ่านการสร้างวัด การทำนุบำรุงพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ และอีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่ม กลุ่มปะโอข้ามแดน หมายถึงปะโอที่ข้ามพรมแดนของประเทศไทย และพรมแดน ของกฎหมาย ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่บทความนี้จะให้ความสำคัญเป็นพิเศษว่า “พวกเขา” ได้สร้างตัวตนอย่างไร โดยข้อมูลจะเก็บจากการสังเกตการณ์ในระยะ เวลา ๕ ปีที่ผ่านมา และการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน โดยจะใช้

กิจกรรมงานวันชาติปะโอ (ในจดหมายราชการ หรือการติดต่อบุคคลภายนอก คณะกรรมการจะเลือกใช้ชื่อว่า “งานแสดงทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์ปะโอ”) ซึ่งจัดขึ้นอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ พุทธศักราช ๒๕๕๒ ถึง ปัจจุบัน (พุทธศักราช ๒๕๖๑) ซึ่งนับเป็นครั้งที่ ๖ ในเมืองเชียงใหม่ วันชาติปะโอได้กำหนดไว้อย่างแน่นอนคือ ทุก ๑๕ ค่ำเดือน ๔ ตามการนับปฏิทินของชาวปะโอ โดยกิจกรรมดังกล่าวจัดพร้อมกันทั่วโลก ได้แก่ ประเทศพม่า ญี่ปุ่น เกาหลี สิงคโปร์ มาเลเซีย และประเทศไทย

วันชาติปะโอในประเทศไทย จะจัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ที่กรุงเทพฯ จัดขึ้นหลายแห่งเนื่องจากมีกลุ่มชาติพันธุ์ปะโออาศัยอยู่อย่างหนาแน่น รองลงมาคือจังหวัดเชียงใหม่ จัดเพียงแห่งเดียวคือวัดหนองคำ นอกจากนี้ยังเคยจัดที่จังหวัดระยอง และอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก หากพิจารณาจากพื้นที่ในการจัดกิจกรรมวันชาติปะโอ จะเห็นได้ว่ากระจายตัวไปตามจังหวัดที่ต้องอาศัยแรงงานต่างด้าว ทั้งในภาคบริการและภาคอุตสาหกรรม เนื่องจากแรงงานปะโอที่เข้ามาในประเทศไทยส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มคนหนุ่มสาวที่ข้ามแดนเพื่อเข้ามาเพื่อขายแรงงาน โดยอาชีพส่วนใหญ่ คือ ช่างก่อสร้าง ช่างสี ช่างไม้ ทำงานร้านอาหาร และแม่บ้านตามสถานที่ต่างๆ โดยปะโอที่ข้ามแดนในระยะหลังจะเข้ามาด้วยวิธีที่ถูกต้องตามกฎหมายของประเทศไทย

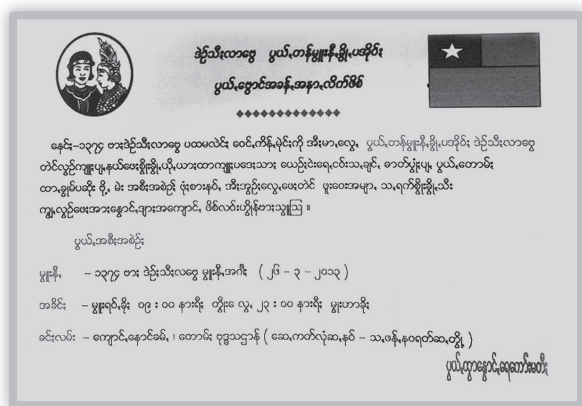
การเดินทางเข้าสู่ประเทศไทยนั้น อาจแบ่งได้ ๓ ทาง คือ เข้ามาทางท่าขี้เหล็ก โดยเดินทางจากรัฐฉานประเทศพม่า เข้าสู่ประเทศไทยทางท่าขี้เหล็ก และเข้าสู่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย และอีกเส้นทางหนึ่งคือเข้าทางเมียวดี ประเทศพม่า เข้าสู่ประเทศไทย ผ่านอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก นอกจากนี้ยังเดินทางผ่านหัวเมืองในประเทศพม่า เข้าสู่จังหวัดแม่ฮ่องสอน จากการสัมภาษณ์พบว่าเส้นทางที่ชาวปะโอนิยมที่สุด คือเดินทางผ่านอำเภอแม่สาย โดยจะเดินทางจากเมืองตองยี อาจเดินทางโดยรถยนต์มาที่ท่าขี้เหล็ก เส้นทางนี้จะใช้เวลาประมาณ ๒ วัน และอาจโดยสารเครื่องบินจากสนามบิน เฮโฮ สู่อำเภอเมืองท่าขี้เหล็กแล้วเข้าสู่อำเภอแม่สาย การเดินทางเข้าสู่ประเทศไทยครั้งหนึ่งจะใช้

เงินประมาณ ๑๐,๐๐๐ บาท ซึ่งเป็นจำนวนเงินที่ค่อนข้างสูงสำหรับชาวปะโอ ที่จะเข้ามาสร้างตัวในประเทศไทย

ในจังหวัดเชียงใหม่ ชาวปะโอ เขามาทำงานโดยอาศัยเครือข่ายของ ญาติพี่น้องที่ชักชวนกันเข้ามา ในอดีตจะเข้ามาพักที่วัดหนองคำเป็นแห่งแรก หลังจากนั้นจึงค่อยขยับขยายไปทำงาน แต่ระยะหลังจะเข้าพักกับญาติพี่น้อง หรือเพื่อน ก่อนหลังจากนั้นจึงจะเข้ามาที่วัดหนองคำ เพื่อเข้ามา “ไหว้พระ” หากนัยของการเข้ามาที่วัดคือการแนะนำสมาชิกใหม่ให้กับปะโอข้ามแดน “รุ่นพี่” ที่เข้ามาอยู่ก่อนได้รับทราบ และอาจจะได้รู้ทางในการประกอบอาชีพ อีกทั้งได้ที่พักทางใจเพื่อยึดเหนี่ยว ดังนั้นการเข้าสู่วัดหนองคำอาจเปรียบได้กับการ “ปฐมนิเทศ” แรงงานใหม่นั้นเอง อีกทั้งยังทำให้เกิดเครือข่ายของแรงงาน ข้ามแดนภายใต้การแสวงบุญแบบชาวพุทธ ดังนั้นวัดหนองคำจึงเป็นวัดที่มี บทบาทสำคัญต่อชาติพันธุ์ปะโอ ในจังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนี้ยังมีวัดเครือข่าย ของปะโอที่กระจายอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ เช่น วัดวาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย วัดนันทาราม อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา วัดไทยวัฒนาราม อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก นอกจากนี้วัดศรีรองเมือง อำเภอเมืองจังหวัดลำปาง ในอดีตยังเป็น วัดของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโออีกด้วย จะเห็นได้ว่าเครือข่ายของชาวปะโอที่กระจาย อยู่ในเขตภาคเหนือ นั้น สืบทอดจากจากชาวปะโอในสมัยจาริตที่ได้เข้ามาค้า ไม้สัก โดยจะสืบทอดตำแหน่งเจ้าอาวาสที่เป็นชาวปะโอ เมื่อเปลี่ยนเจ้าอาวาส เป็นชาติพันธุ์อื่น ย่อมส่งผลต่อเครือข่ายของชาวปะโอได้เช่นกัน วัดหนองคำ จังหวัดเชียงใหม่ มีเจ้าอาวาสเป็นชาติพันธุ์ปะโอมาตั้งแต่อดีต ดังนั้นจึงเกิดความ ต่อเนื่องของการจัดงานวันชาติปะโอ ซึ่งมีรายละเอียดในการจัดงานดังนี้

วันชาติปะโอ ในเมืองเชียงใหม่ เกิดขึ้นจาก “คณะกรรมการ” ที่ประกอบ ไปด้วยพระสงฆ์และแกนนำฆราวาสชาติพันธุ์ปะโอที่มีความรู้ จะประชุมเพื่อ กำหนดวัน ตลอดจนกิจกรรมในงานโดย คณะกรรมการชุดนี้เป็นคณะกรรมการ เฉพาะกิจ (เนื่องจากวัดหนองคำ เป็นวัดในสังกัดสำนักพระพุทธศาสนา จึงมีการ บริหารงานภายใต้เจ้าอาวาสที่เป็นคนไทย

เชื้อสายปะโอ และกรรมการวัดที่ประกอบไปด้วย “คนเมือง” คือคนเชียงใหม่ ที่มีเชื้อสายปะโอตั้งแต่ยุคค้าไม้สัก คณะกรรมการจะประสานไปยังหน่วยงานต่างๆ เพื่อจัดงาน โดยจะเชิญหน่วยงานภาครัฐเข้ามาาร่วมด้วย การจัดงานวันชาติปะโอจะแบ่งเป็น ๒ ช่วง คือ ช่วงเช้าเป็นพิธีทางศาสนา ส่วนภาคบ่ายจะเป็นส่วนของการแสดงเพื่อความบันเทิง



บัตรเชิญงานวันชาติปะโอ

ภาคเช้าจะเป็นการอุทิศส่วนกุศลไปยังอดีตเจ้าอาวาสวัดหนองคำที่ล่วงลับ ตลอดจนญาติพี่น้องชาวปะโอที่ล่วงลับ ทางวัดหนองคำจะนิมนต์พระสงฆ์ในตำบลข้างม่อยเข้ามาาร่วม จะใช้ภาษาไทยกลางและภาษาล้านนา (คำเมือง) ในการสื่อสาร และลำดับพิธีการจะเป็นแบบแผนของไทย เมื่อจบพิธีในขั้นตอนนี้จะเริ่มพิธีของชาวปะโอ เริ่มจากขบวนแห่ผ้าป่าของชาวปะโอเพื่อนำปัจจัยมาบำรุงวัด แต่จะได้ปัจจัยประมาณ ๕-๖ หมื่นบาท พิธีกรรมในช่วงนี้จะใช้ภาษาปะโอในการประกอบพิธีกรรมเท่านั้น และมีผู้ร่วมงานที่เป็นชาวปะโอประมาณหนึ่งร้อยคนเศษ จะเห็นได้ว่าลำดับพิธีกรรมทางศาสนาสะท้อนการประนีประนอมกับคณะสงฆ์ในตำบล เนื่องจากวัดหนองคำเป็นเพียงวัดเดียว

ในตำบลที่เป็นวัดของกลุ่มชาติพันธุ์ หากต้องอยู่ในระบบการปกครองสงฆ์ของมหาเถรสมาคม ดังนั้นการประนีประนอมเพื่อความอยู่รอดจึงเป็นหนทางเดียวที่วัดหนองคำพึงกระทำได้ จึงได้แบ่งพิธีกรรมทางศาสนาเป็น ๒ ช่วงเวลา ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น



การให้โอวาทโดยประธานในพิธี และการแสดงพิธีเปิดวันชาติปะโอ

ช่วงบ่ายเป็นช่วงกิจกรรมบันเทิงที่ประกอบไปด้วยการแสดงของชาวปะโอ และแขกที่มาร่วมงานเป็นชาวปะโอเกือบทั้งหมด ในแต่ละปีจะมีผู้ร่วมงานประมาณ ๓๐๐-๔๐๐ คน และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในแต่ละปี กระบวนการจัดงานจะเริ่มจากการประชุมร่วมกันระหว่างคณะกรรมการชาวปะโอกับคณะสงฆ์วัดหนองคำ คณะกรรมการจะประชุม ๒-๓ ครั้ง เพื่อกำหนด สถานที่ ชุดการแสดง และค่าใช้จ่ายในการจัดงาน สถานที่ในการจัดงานจะจัดขึ้นที่ พุทธสถานเชียงใหม่ ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับจวนผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ และสถานিদำรวจภูธรแม่ปิง บางปีอาจจัดขึ้นที่วัดหนองคำ แล้วแต่ความเหมาะสมในแต่ละปีงบประมาณทั้งหมดในการดำเนินงานมาจากการบริจาคของชาวปะโอข้ามแดนในเมืองเชียงใหม่ จำนวนเงินที่จะบริจาคจะพิจารณาตามฐานะทางการเงินของแต่ละคน จำนวนเงินตั้งแต่ ๓๐๐-๑,๐๐๐ บาท เพื่อนำมาใช้จ่ายเป็นค่าอาหาร ค่าเช่าสถานที่ เช่าเครื่องเสียง และค่าใช้จ่ายอื่นๆ หากไม่เพียงพอทางวัดหนองคำยินดีสนับสนุนเพิ่มเติม

หากมองอย่างผิวเผินอาจเป็นจำนวนเงินที่ไม่มากนัก จำนวนเงินบริจาคต่ำสุดคือ ๓๐๐ บาทเท่ากับอัตราค่าแรงขั้นต่ำ สำหรับผู้ใช้แรงงานถือเป็นการเสียสละที่จะได้จัดงานเพื่อสร้างพื้นที่ของชาวปะโอ แม้จะเป็นระยะเวลาสั้นๆ ก็ตาม เนื่องจากงานจะเริ่มประมาณ ๑๓.๐๐ น. สิ้นสุดประมาณ ๒๒.๐๐ น.



การแสดงในวันชาติปะโอ จัดขึ้นที่วัดหนองคำ จังหวัดเชียงใหม่

งานวันชาติชาวปะโอที่มาร่วมงานจะแต่งกายด้วยชุดปะโอ ผู้ชายจะสวมและกางเกงสีกรม หรือสีดำ โปกศีระะด้วยผ้าขนหนู สะพายย่ามปะโอ ผู้หญิงจะแต่งกายด้วยเสื้อและผ้าซิ่น สีเดียวกับผู้ชาย โปกศีระะ สะพายย่ามปะโอ เครื่องประดับที่สำคัญที่สะท้อนตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอคือปิ่นปักผม ที่เป็นเอกลักษณ์ของผู้หญิงปะโอ แต่เดิมชาวปะโอข้ามแดนในจังหวัดเชียงใหม่ไม่นิยมแต่งกายชุดดังกล่าว จะใส่เสื้อผ้าตามสมัยนิยม จุดเปลี่ยนสำคัญคือ งานประชุมเพลิงศพพระอธิการปัญญา ปิยธมโม อดีตเจ้าอาวาสวัดหนองคำ เมื่อวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๔ เป็นครั้งแรกที่ชาวปะโอพร้อมใจกันแต่งชุดประจำชาติพันธุ์ ตลอดพิธีกรรมซึ่งสร้างความตื่นตาตื่นใจให้กับผู้พบเห็น ตั้งแต่นั้นมาการแต่งชุดปะโอเริ่มแพร่หลาย



ชาวปะโอในประชุมเพลิงศพพระอธิการปัญญา ปิยธมฺโม
อดีตเจ้าอาวาสวัดหนองคำ

เครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอในเมืองเชียงใหม่ นำมาจากเมือง
ตองยี รัฐฉาน ประเทศพม่า ไม่มีร้านจำหน่ายในจังหวัดเชียงใหม่ ยกเว้นบางครั้ง
จะมีพ่อค้าชาวปะโอจากเมืองตองยี นำมาจำหน่ายที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนบ้าง
แต่ที่กรุงเทพฯ มีร้านที่จำหน่ายชุดปะโอโดยตรง ราคาของชุดเหล่านี้ขึ้นอยู่กับ
เนื้อผ้าที่ใช้ตัดเย็บ ชุดประจำชาติพันธุ์ปะโอ คือการสร้างตัวตนบนพื้นที่
ทางวัฒนธรรม นอกจากเสื้อผ้าแล้ว ผู้มาร่วมงานมักนำสัญลักษณ์ที่สะท้อน
ความเป็นปะโอ ได้แก่ เข็มกลัดรูปธงชาติปะโอ และเข็มกลัดรูปพญานาค มากัด
ไว้ที่เสื้อ และถักย้อม บางครั้งมีการระบายสีธงชาติที่ใบหน้า เพื่อเป็นการตอกย้ำ
ความเป็นปะโอให้ชัดเจน

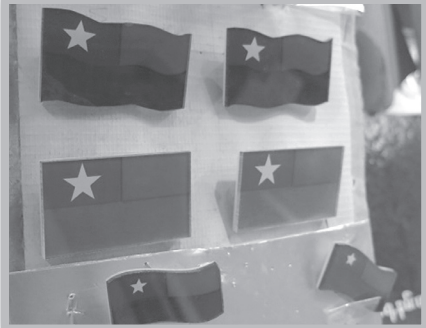


เครื่องแต่งกายของชาวปะโอ



การแต่งกายของชาติพันธุ์ปะโอ

จากสิ่งที่กล่าวมาข้างต้นเห็นได้ว่าชาวปะโอทั้งผู้หญิงผู้ชายได้ใช้เรือนร่างเพื่อสะท้อนตัวตนความเป็นปะโอผ่านเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับ โดยสวมทับลงไปเพื่อแสดงความยิ่งใหญ่ของชนชาติของตน เนื่องจกงานวันชาติเป็นพื้นที่เฉพาะ ที่สามารถปลดปล่อยพันธุนาการความเป็นแรงงานพลัดถิ่นที่ไร้อำนาจในพื้นที่ของรัฐไทย ประเด็นที่น่าสนใจคือการผลิตซ้ำตำนานการกำเนิดของชาติพันธุ์ปะโอ ที่เชื่อว่ามีกำเนิดจาก พระยานาค โดยนำมาเป็นเครื่องประดับเพื่อจะบอกเล่าความเป็นมาอันยาวนานของชาติพันธุ์



เข็มกลัดพระยานาค และธงชาติปะโอ

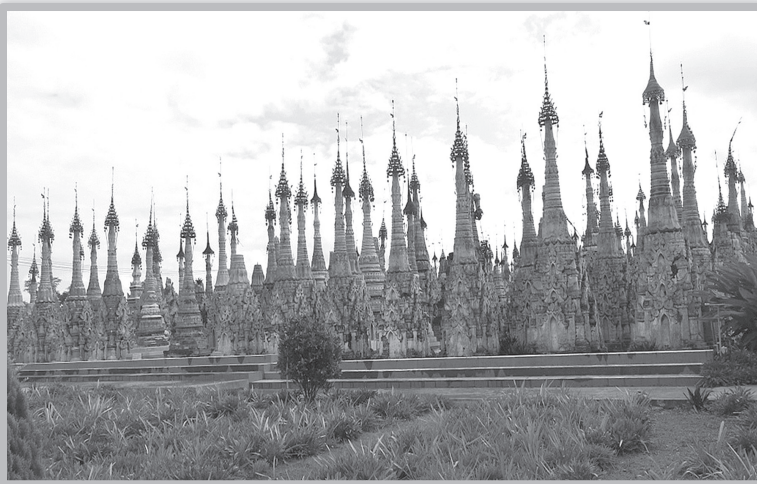
ภาคบ่ายจะเริ่มจากประธานในพิธี จุฑารูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย เปิดกรวยดอกไม้ถวายสักการะเบื้องหน้าพระบรมฉายาลักษณ์ หลังจากนั้นตัวแทนชาวปะโอกล่าวรายงานต่อประธานในพิธี ซึ่งเป็นตัวแทนจากภาครัฐ ได้แก่ นายกเทศมนตรีนครเชียงใหม่ และคณะผู้บริหารเทศบาลนครเชียงใหม่ เพื่อให้กล่าวเปิดงาน ประธานในพิธีให้อวาทโดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับการให้สัญชาติไทย แก่บุตรของชาวต่างด้าว ห้ามมีเรื่องทะเลาะวิวาท สิทธิในการรักษาพยาบาล การคุมกำเนิด และการป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ในช่วงพิธีการจะเชิญหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) อาจารย์มหาวิทยาลัย เพื่อเข้าร่วมพิธีเปิดและรับมอบของที่ระลึก หลังจากนั้นจะเป็นการแสดง ระยะเวลาหลังมีการพัฒนารูปแบบของการแสดงขึ้น ๒ ชุด คือ การแสดงที่บอกเล่าความเป็นมาของชาติพันธุ์ปะโอ และการแสดงประเพณีที่สำคัญของชาติพันธุ์ คือ ประเพณีแห่ลูกแก้ว คือ ประเพณีแห่เด็กชายที่เตรียมบรรพชาเป็นสามเณร เพื่อแสดงให้เห็น “คนนอก” ซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐไทย เพื่อให้ตระหนักถึงความยิ่งใหญ่ของชนชาติ และตระหนักความเป็นอารยะของชาติพันธุ์ปะโอ เห็นได้ว่าพื้นที่ทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างความเป็นตัวตน โดยบอกเล่าผ่านการแสดงที่จำลองตำนาน และวิถีชีวิต



การแสดงการบรรพชาเณรของชาวปะโอ และกิจกรรมบนเวที

ชาวปะโอข้ามแดนในจังหวัดเชียงใหม่ได้เลือกใช้พื้นที่ทางวัฒนธรรมในการสร้างตัวตน นอกจากงานวันชาติแล้ว กลุ่มชาติพันธุ์ปะโอยังเข้าร่วมกิจกรรมของภาครัฐคือ งานสงฆ์พระพุทธรูปสำคัญในช่วงสงกรานต์ และขบวนปะโอที่แต่งชุดได้สร้างความตื่นตาตื่นใจให้กับผู้ร่วมงาน ที่มีทั้งชาวเชียงใหม่และนักท่องเที่ยวต่างถิ่น คำถามที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การสร้างตัวตนของคนปะโอนั้น นอกจากจะสื่อสารระหว่าง กลุ่มชาติพันธุ์ ปะโอซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยกับรัฐไทย ยังสื่อสารกับกลุ่มใดอีกในสังคมไทย เป้าหมายอีกประการหนึ่งคือการสร้างตัวตนให้โดยแยกตนเองออกจากชาติพันธุ์ไทใหญ่ ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีจำนวนมากกว่า และมักมีประเด็นขัดแย้งระหว่างชาติพันธุ์อยู่เสมอ ดังที่เราทราบภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ว่าชาติพันธุ์ปะโอไม่เคยต่อต้านรัฐบาลพม่า หากสนับสนุนนโยบายของรัฐบาล ต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ ที่ต่อต้าน

รัฐบาลพม่า นับตั้งแต่การละเมิดสนธิสัญญาปางหลวง ดังนั้นกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ จึงได้รับสิทธิพิเศษจากรัฐบาลพม่า ทั้งด้านที่ดินทำกินในรัฐฉาน และการสนับสนุนด้านต่างๆ ซึ่งกระทบต่อที่ดินทำกินของชาติพันธุ์ไทใหญ่ซึ่งเป็นประเด็นที่ขัดแย้ง และทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในรัฐฉานมักดูแลคนชาวปะโอ ด้วยความเกลียดชังว่าเป็น “คนกำแซ็บเจ้าฟ้า” หมายถึงคนใช้ผู้ด้อยต่ำมีหน้าที่ ถูกรองเท้าให้เจ้าฟ้าไทใหญ่



“กาดกู๋” ศาสนสถานและแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในเขตปกครองพิเศษ
ของชาติพันธุ์ปะโอ

พื้นที่ที่ชาติพันธุ์ปะโอได้รับคือเขตปกครองพิเศษ ที่มีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญคือ กลุ่มเจดีย์ “กักกู๋” ซึ่งมีความหมายว่า “กาดกู๋” คือตลาดที่อยู่ใกล้กู๋ (เจดีย์) เมื่อมีการบูรณะพระเจดีย์แต่ละองค์จะมีการยกฉัตร หากเป็นฉัตรที่ปะโอ บูรณะ จะเป็นมีรูปทรงพระยาคนาค หากไทใหญ่บูรณะจะเป็นศิลปะไทใหญ่ ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นการแบ่งแยก และการไม่ยอมรับระหว่าง ชาติพันธุ์ทั้งสองที่ต่างขับเคี่ยวเพื่อช่วงความเหนือกว่าอย่างเข้มข้น นับหนึ่ง

การให้สิทธิพิเศษแก่ชาติพันธุ์ปะโอ คือนโยบายทางการปกครองของรัฐบาลพม่าที่ต้องการ “แบ่งแยกปกครอง” เมื่อเกิดความขัดแย้งย่อมจะทำให้ปกครองได้สะดวก



ฉัตรศิลปะแบบปะโอ และฉัตรศิลปะแบบไทใหญ่

อย่างไรก็ตามความขัดแย้งระหว่างสองกลุ่มชาติพันธุ์ในรัฐฉานประเทศพม่า ก็เป็นปัญหาข้ามแดนที่เกิดขึ้นในเมืองเชียงใหม่ด้วยเช่นกัน เพราะทั้งปะโอและไทใหญ่บ่อยครั้ง ที่มีเรื่องทะเลาะวิวาท ดังนั้นการสร้างตัวตนผ่านงานวันชาติคือการแสดงตัวตนต่อชนกลุ่มน้อยด้วยกันเองอีกด้วย

นอกจากนี้ชาวปะโอ ในจังหวัดเชียงใหม่ยังได้ ยังได้รวมตัวกันเพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันเห็นได้จาก ช่วงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๙ ที่ผ่านมาชาวปะโอได้รวมตัวกันเพื่อเข้าถวายบังคมพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ซึ่งได้รับความสนใจจากสื่อทั้งในและต่างประเทศ ดังภาพข่าวจากหนังสือพิมพ์



ปะโอในภาพข่าวหนังสือพิมพ์มติชน

ข่าวดังกล่าวพาดหัวข่าวว่า “ชาวปะโอ ต่อแถรรอถวายบังคมพระบรมศพ เฝยชีวิตดีขึ้นเพราะพ่อหลวงขอบพระคุณที่ให้อยู่เมืองไทย” (www.matichon.co.th/news/36661) เห็นได้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ปะโอได้พยายาม “สร้างตัวตน” ให้เป็นที่รู้จักโดยอาศัยทั้งพื้นที่ทางศาสนา และพื้นที่สาธารณะ เพื่อยกระดับ และแยกตนเองจากกลุ่มชาติพันธุ์ที่ข้ามแดนจากประเทศพม่า

ปรากฏการณ์ที่กล่าวมาข้างต้น เป็นเพียงเศษเสี้ยวหนึ่งของปฏิบัติการในการสร้างความเป็นตัวตนของคนปะโอ ซึ่งประเทศไทยแทบไม่มีการสังมองค์ความรู้เกี่ยวกับชาติพันธุ์ปะโอ ทั้งๆ ที่เป็กลุ่มชาติพันธุ์ที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทยตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ดังนั้นการศึกษาเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอข้ามพรมแดนในจังหวัดเชียงใหม่ จึงเป็นโอกาสที่สำคัญ ที่จะเรียนรู้เพื่อเข้าใจ

ตลอดจนจะเป็นประโยชน์ในด้านการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าว ทั้งในด้านการจ้างงานของผู้ประกอบการ ด้านการศึกษาในระบบโรงเรียนของกลุ่มชาติพันธุ์ ข้อมูลการศึกษา “ปะโอข้ามแดนในเมืองเชียงใหม่” จะเป็นประโยชน์ความมั่นคงของประเทศ ในภาวะที่ต้องพึ่งพิงแรงงานจากต่างชาติ อีกทั้งเป็นการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อให้เกิด “ความเข้าใจ” ยอมรับในความต่างพร้อมเปิดใจเพื่อเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ให้เกียติกันในฐานะเพื่อนมนุษย์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และสามารถก้าวสู่ประชาคมอาเซียนได้อย่างมั่นคง

๑ สรุป

การสร้างตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอในเมืองเชียงใหม่ นั้น ในยุคจาริตได้ใช้พื้นที่ทางศาสนา ทั้งการปฏิสังขรณ์วัด ตลอดจนทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ด้านต่าง ๆ ซึ่งคนกลุ่มนี้ได้กลายเป็นคนไทยโดยสมบูรณ์ ต่างจากกลุ่มปะโอข้ามแดนในยุครัฐชาติ ที่เข้ามาขายแรงงาน หากปะโอกลุ่มนี้ ก็ได้ใช้พื้นที่ทางศาสนาในการสร้างตัวตน โดยใช้วัดหนองคำเป็นศูนย์กลาง การจัดงานวันชาติปะโอ คือกิจกรรมที่สำคัญในที่รวบรวมคนคนปะโอข้ามแดน ที่แต่งกายด้วยเสื้อผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ ประดับด้วยสัญลักษณ์ที่แสดงถึง “ความเป็นปะโอ” กิจกรรมนี้ผลิตซ้ำ ความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ และประเพณีที่สำคัญ เพื่อนำมาเผยแพร่ต่อคนนอกให้ตระหนักถึงความยิ่งใหญ่ในวัฒนธรรม ลำดับพิธีการในวันชาติมีลักษณะการประนีประนอมต่อ “คนเมือง” ซึ่งเป็นคนพื้นถิ่น อีกทั้งได้ผลิตซ้ำอุดมการณ์ของประเทศไทย ที่ให้ความสำคัญกับสถาบัน “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” การสร้างตัวตนของชาติพันธุ์ปะโอ คือการแยกความเป็นปะโอออกจากภาพเหมารวมของ “ชนกลุ่มน้อยชาวพม่า” ในความเข้าใจของคนไทย เป้าหมายสูงสุดคือการกำหนดตำแหน่งให้ให้กับชาติพันธุ์ปะโอในสังคมไทย



๒ อักษรอ้างอิง

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี. ๒๕๓๘. เชียงใหม่:

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.

ปราณี ศิริธร. ๒๕๒๘. **เหนือแคว้นแดนสยาม.** เชียงใหม่: ลานนาสาร.

มติชนออนไลน์. (๒๕๕๙). ชาว “ปะโอ” ต่อแถวรอถวายบังคมพระบรมศพ. สืบค้นเมื่อ ๘ มิถุนายน, ๒๕๖๑, จากมติชนออนไลน์: https://www.matichon.co.th/local/news_366661.

รัตนพร เศรษฐกุล. ๒๕๕๒. **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจวัฒนธรรม แอ่งเชียงใหม่-ลำพูน.** กรุงเทพฯ: ชิลด์เวอร์ม.

สร้อยดี อ่องสกุล. ๒๕๕๑. **ประวัติศาสตร์ล้านนา.** กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

สมพงศ์ วิทย์ศักดิ์พันธุ์. ๒๕๔๑. **ถิ่นที่อยู่คนไทยในจังหวัดเชียงใหม่.** เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สมโชติ อ่องสกุล. ๒๕๔๖. **ประวัติศาสตร์ชุมชนเพื่อชุมชน (เล่มสาม).** เชียงใหม่: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สมหมาย เปรมจิตต์. ๒๕๑๘. **รายชื่อวัดและนิายสงฆ์โบราณในเชียงใหม่.** เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ. ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน. ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

สุจิตต์ วงษ์เทศ, บรรณาธิการ. ๒๕๕๖. **คนแปลกหน้านานาชาติของกรุงสยาม : ใน “โคลงต่างภาษา” ที่วัดโพธิ์ (University in stone) งานเขียนเชิงชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) ขึ้นแรกของสยาม.** กรุงเทพฯ: มติชน.

สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว. (๒๕๖๑). **ข้อมูลสถิติการทำงานของคนต่างด้าว.** สืบค้นเมื่อ ๘ มิถุนายน, ๒๕๖๑, จาก กรมการจัดหางาน: <https://www.doe.go.th/prd/>

อนุ เนินหาด. ๒๕๔๘. **ประวัติชุมชนในเมืองเชียงใหม่.** เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์.

อนุ เนินหาด. ๒๕๔๙. **“ท่าแพ” ตะวา.** เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. ๒๕๓๙. **วัดร้างในเวียงเชียงใหม่.** เชียงใหม่: สุริวงศบุ๊คเซนเตอร์.

๒๒ แนะนำผู้เขียน



นายลักษมณ บุญเรือง

ตำแหน่ง ภัณฑารักษ์ ชำนาญการ
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย
จังหวัดนครราชสีมา

E-mail : luxamun@hotmail.com, luxamun@gmail.com



ดร.อัญชลี กีบปิ่นส์

ตำแหน่ง นักวิชาการอิสระ

E-mail : dr.anchalee@me.com

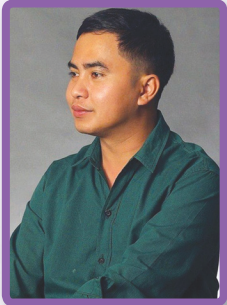


อาจารย์ภูเดช แสนสา

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำโครงการอบรมมัคคุเทศก์
มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
อาจารย์สอนเสริม
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

E-mail : Phoobate_1116@hotmail.com

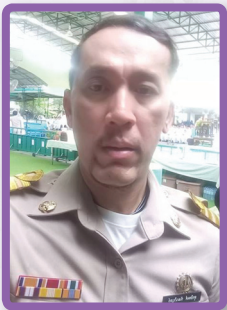
๖๖ แนะนำผู้เขียน



อาจารย์สุนทร ค้ายอด

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยแม่โจ้

E-mail : sunthorn080@gmail.com



อาจารย์สุทธิพงษ์ พัฒนวิบูลย์

ตำแหน่ง นักวิชาการศึกษา

E-mail : sunthorn080@gmail.com



นางชนพิศ นกตาศัย

ตำแหน่ง นักวิชาการอิสระ

E-mail : napatasai@gmail.com

หลักเกณฑ์การจัดทำต้นฉบับบทความ เพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสาร “ช่วงผญา”

วารสาร “ช่วงผญา” มีกำหนดออกปีละ ๑ ฉบับ (มกราคม-กันยายน)

๑. ประเภทของบทความที่จะตีพิมพ์

- ๑.๑ รายงานการวิจัยทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
เป็นบทความวิจัยทางด้านมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์
ศิลปวัฒนธรรม และโบราณคดี
- ๑.๒ บทความวิชาการที่นำเสนอองค์ความรู้ แนวคิด วิธีการและ
กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับสาขาวิชาต่างๆ ทางด้านมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และโบราณคดี

๒. รูปแบบการเขียนบทความ

รายงานการวิจัย บทความวิจัย และงานสร้างสรรค์ทางด้านมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์ ควรมีความยาวตั้งแต่ ๑๐,๐๐๐ คำ แต่ไม่ควรเกินกว่า ๑๕,๐๐๐ คำ
(จำนวนคำถือตามการนับจำนวนคำใน Microsoft Word) หรือจำนวนหน้า
แต่ไม่เกิน ๒๐ หน้า ลงในกระดาษ A4 ระยะห่างจากขอบกระดาษ ทั้งด้านบน
ด้านล่าง ด้านซ้าย และด้านขวา ๒.๕๔ เซนติเมตร แบบอักษร TH SarabunPSK
ขนาด ๑๖ Point ภาพประกอบ ความละเอียดที่ ๓๐๐ Pixel/High Resolution
และมีข้อมูลตามลำดับต่อไปนี้

- ชื่อเรื่อง
- ชื่อผู้เขียน : ชื่อ-นามสกุล (ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) ตำแหน่ง/
ตำแหน่งทางวิชาการ หน่วยงานที่สังกัด และอีเมลล์
- บทคัดย่อ ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
- บทนำ

- เนื้อหา
- บทสรุป
- เอกสารอ้างอิง

๓. การเตรียมบทความ

- ๓.๑ เอกสารบทความ/รายงานการวิจัย (ตามข้อ ๒) จำนวน ๒ ชุด พร้อมแบบนำเสนอบทความ จำนวน ๑ ชุด
- ๓.๒ ซีดี-รอม จำนวน ๑ แผ่น ประกอบด้วย
 - ไฟล์บทความ นามสกุล .doc หรือ .docx
 - ไฟล์ภาพประกอบ นามสกุล .jpeg, .jpg หรือ RAW/TIFF ความละเอียด ๓๐๐ pixel/High Resolution ขนาดไฟล์ ไม่ต่ำกว่า ๕๐๐ KB

๔. การจัดส่ง

ส่งที่ กองบรรณาธิการวารสาร “ช่วงพญา”
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
๒๐๒ ถนนช้างเผือก
ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๓๐๐
โทรศัพท์ ๐-๕๓๘๘-๕๘๙๑
โทรสาร ๐-๕๓๘๘-๕๘๙๑
E-mail : ilaccmru@gmail.com
Website : culture.cmru.ac.th

๕. การพิจารณาบทความ

๕.๑ กองบรรณาธิการจะทำหน้าที่พิจารณากลับกรองบทความ และจะแจ้งผลการพิจารณาให้ผู้ส่งบทความทราบภายใน ๒๐ วัน นับตั้งแต่วันที่ ได้รับบทความ

๕.๒ กองบรรณาธิการจะดำเนินการจัดทำรูปแบบของบทความ ให้เป็นระบบเดียวกันทุกบทความ ก่อนนำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) พิจารณา จากนั้นจึงส่งบทความที่ได้รับการพิจารณาในเบื้องต้นให้กับผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) จำนวนท่านละ ๑ บทความ เป็นผู้พิจารณาให้ความเห็นชอบ ในการตีพิมพ์เผยแพร่บทความ โดยใช้เวลาในการพิจารณาบทความไม่เกิน ๑ เดือน จากนั้นทางกองบรรณาธิการจะส่งผลการพิจารณาบทความให้ผู้ส่งบทความ หากว่าบทความนั้นมีการแก้ไขหรือปรับปรุง ให้ผู้ส่งบทความแก้ไข และนำส่ง กองบรรณาธิการภายใน ๑ เดือน นับแต่วันที่ ได้รับผลการพิจารณา

๕.๓ กองบรรณาธิการจะนำบทความที่ผ่านการพิจารณาและ แก้ไขแล้วเข้าสู่กระบวนการเรียบเรียงพิมพ์ และตีพิมพ์ต่อไป โดยใช้เวลาในการ ดำเนินการ ๓ เดือน

๕.๔ ผู้ส่งบทความจะได้รับวารสาร “ช่วงพญา” จำนวน ๑๐ เล่ม เป็นการตอบแทน ภายใน ๑ เดือน นับตั้งแต่วันที่วารสาร “ช่วงพญา” ได้รับการเผยแพร่

๖. การอ้างอิงเอกสาร

ก. กรณีที่เป็นรายงานวิจัย มีรูปแบบและการเรียงลำดับดังนี้ : ชื่อผู้เขียน (ในกรณีภาษาไทย ใช้ชื่อและนามสกุล และในกรณีภาษาอังกฤษ ใช้นามสกุล และชื่อ). ปีที่พิมพ์. ชื่อเรื่อง. ชื่อย่อของวารสาร. เล่มที่พิมพ์ ฉบับที่พิมพ์ : เลขหน้าแรกถึงหน้าสุดท้ายของเรื่อง. ในกรณีที่มิใช่ผู้เขียนมากกว่า ๖ คน ให้ใส่รายชื่อ ผู้เขียนทั้ง ๖ คนแรก แล้วตามด้วยคำว่า “ และคณะ” หรือ “et al”

ตัวอย่าง

อมรรตน์ จงสวัสดิ์ตั้งสกุล, ลัดดา เหมาะสุวรรณ. (๒๐๐๒). Evidenced based maillard reaction : focusing on parenteral nutrition. วารสารโภชนบำบัด. ๑๓(๑) : ๓-๑๑

Vega KJ, Pina I, Krevaky B. (1996). Heart transplantation is associated is with an increase risk for pancreatobiliary diseases. *Ann Intern Med.* 124(11) : 980-3

ข. กรณีที่เป็นหนังสือ มีรูปแบบและการเรียงลำดับ เหมือนเอกสารอ้างอิงที่เป็นรายงานวิจัย (ในข้อ ก.) ยกเว้นใช้ชื่อหนังสือ เมืองที่พิมพ์ : สำนักพิมพ์ แทน ชื่อย่อวารสาร

ตัวอย่าง

วิญญู มิตรานันท์. (๒๕๓๘). *พยาธิกายวิภาค*. กรุงเทพฯ : โอเอสพริ้นติ้งเฮาส์. ๖๒๙-๗๘.

Ringsven MK, Bond D. (1996). Gerontology and leadership skills for nureses. 2nd ed. Albany (NY) : Delmar Publishers. 100-25.

ค. กรณีที่เป็นรายงานการประชุมและสัมมนา มีรูปแบบการเรียงลำดับ คือ ชื่อผู้แต่ง. ปีที่พิมพ์. ชื่อเอกสารรวมเรื่องที่ได้จากรายงานการประชุม. วัน เดือน ปีที่จัด. สถานที่จัด : สำนักพิมพ์ หรือผู้จัดพิมพ์. เลขหน้า.

ตัวอย่าง

ณัฐนันท์ สิ้นชัยพานิช, วราภรณ์ จรรยาประเสริฐ, ยุพิน รุ่งเวชวุฒิวิทยา, มนต์ชูลี นิติพน, สาริต พุทธิพิพัฒน์ขจร. (๒๕๔๒). เกสซ์กรพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง. *รายงานการประชุมวิชาการเกสซ์กรรม ประจำปี ๒๕๔๒ ของเกสซ์กรรมสมาคมแห่งประเทศไทย; ๒๔-๒๖ มีนาคม ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : เกสซ์กรรมสมาคมแห่งประเทศไทย. ๘๙-๑๐๕.*

Kimmura J. Shibasaki H, editors. (1996). *Proceeding of 10yh International Congress of EMG and/Clinical Neurophysiology* ; 15-16 Oct 1995 ; Kyoto Japan. Amsterdam : Elsevier. 80-90.

ง. กรณีเป็นวิทยานิพนธ์ มีรูปแบบการเรียงลำดับ คือ ชื่อผู้แต่ง. ปีที่พิมพ์. ชื่อวิทยานิพนธ์. สถาบันที่พิมพ์ : ชื่อสถาบันการศึกษา

ตัวอย่าง

อัมพร ณรงค์สันติ. (๒๕๔๑). *การใช้ยาเจ็นด้ามยจีนวันละครั้งเปรียบเทียบกับวันละสองครั้งในทารกแรกเกิดไทย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาเภสัชศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Kaplan SJ. (1995). *Post-hospital home health care : the elderly, s access and uutilization* [dissertayion]. St. Louis (MO) : Washington Univ.

หมายเหตุ : สามารถดาวน์โหลดหลักเกณฑ์การจัดทำต้นฉบับ เพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสาร “ช่วงพญา” ได้ที่ Website : culture.cmru.ac.th